

د سیف نوین کتابخانه

کندھار او کابل

تاریخی مسجد و نہ

میرزا شاہ د دشیر کابل

مؤلف: محمد ولی جملی

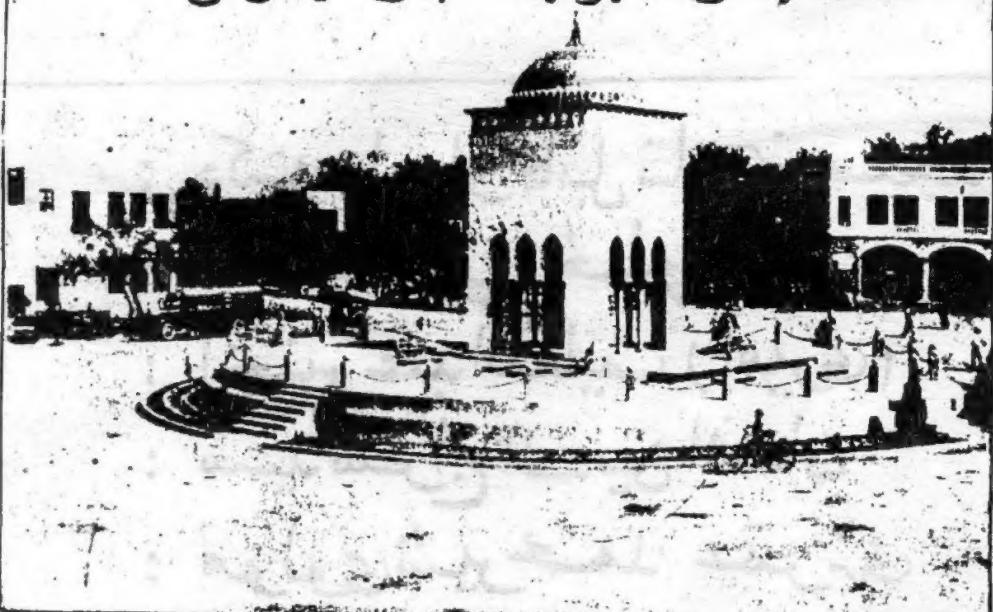
۱۳۷۶ هـ

۱۹۹۷

دکنہار اور کابل

تاریخی مسجد وہ کاغذ

دکنہار، دھرات، دروازی، طالبانو، شہید انوشلی

مولف:
محمد ولی حلمی

۱۳۷۶ھ

Farhad Anwari Book Agency

Malik Nawroz Market

Arbab Road - Peshawar

۱۹۹۷ء

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ط

دكتاب نوهر : دکندهار او کابل تاریخی مسجد و نه
مؤلف : محمد ولی (خلمی)
مهتمم : انجنیر عبداللطیف (امیری)
خط د : سید سراج الدین افغان
ناشر : مولوی شیر محمد عمر نهی
چاپ و نسخه : دصحاف نشراتی موسسه
شمیر : ۱۰۰ آنټوکه
دچاپ خای : کوئٹہ پینتو نخوا
نیته : ۱۳۷۵ هش ۱۹۹۶ م

اول

فهرست

عنوان

شماره

یولی	۱	تقریظ
		۲	
۱	۳	مقدمه
۵	لومړی فصل		
۱۰	د اسلام را تک افغانستان ته	۴	د اسلام را تک افغانستان ته
۱۲	د اسلام را تک کندھار ته	۵	د اسلام را تک کندھار ته
۱۴	د سليمان دغره او سید ونکو افغانانو لپاره د اسلام دعوت	۶	د سليمان دغره او سید ونکو افغانانو لپاره د اسلام دعوت
۷	د سليمان غره افغانان	۷	د سليمان غره افغانان
۲۳	دلمانځه فلسنه او ضرورت	۸	دلمانځه فلسنه او ضرورت
۲۹	پې جماعت سره دلمانځه اداکولو بنيګنه	۹	پې جماعت سره دلمانځه اداکولو بنيګنه
۳۵	د مسجد ونوجوړ ولو اهمیت او ضرورت	۱۰	د مسجد ونوجوړ ولو اهمیت او ضرورت
۳۶	د اسلام دلمرپیو مسجد ونوجوړ ولو طرز	۱۱	د اسلام دلمرپیو مسجد ونوجوړ ولو طرز
۴۰	د مسلمانانو تاریخی مسجد ونډه	۱۲	د مسلمانانو تاریخی مسجد ونډه
۴۱	نبوی مسجد	۱۳	نبوی مسجد
۴۹	مسجد الحرام	۱۴	مسجد الحرام
۴۰	دبصري مسجد جامع	۱۵	دبصري مسجد جامع
۴۱	د کوکو في مسجد	۱۶	د کوکو في مسجد
۴۱	د فسطاط مسجد	۱۷	د فسطاط مسجد
۴۱	مسجد الاقصى	۱۸	مسجد الاقصى

عنوان

شماره

۱۹	ددمشق اموی مسجد
۲۰	دیتون زیتونیہ مسجد
۲۱	دقیر وان مسجد
۲۲	دبنداد د منصور مسجد جامع
۲۳	دق رطیبی لویہ مسجد جامع
۲۴	دق روین مسجد جامع
۲۵	<u>مدرسی</u>
۲۶	پہاسلام کی مدرسی تکالی سیں
۲۷	شهادت نامی او علمی القبوونہ
۲۸	جامعہ، دارالعلوم، پوهنتون
۲۹	اسلامی لومرنی پوهنتون
۳۰	عموی پوهنتون
۳۱	اکادمی

دوہم فصل

۳۲	د فقی حبیبی مہما صطلحات
۳۳	اسلام
۳۴	حنیف او مسلم
۳۵	<u>مسلم</u>
۳۶	قرآن
۳۷	دعا
۳۸	ملت

عنوان

نحو

٦١	حرب	٣٢
٦١	امت	٤٤
٦٢	جماعت	٤٥
٦٢	شريعت	٤٦
٦٢	حلال، حرام، مکروه	٤٧
٦٢	پا اسلام کی دحلال، حرام اصول اوقوائين	٤٨
٦٣	خدای تعالی دغه شیان حرام کری دی	٤٩
٦٤	دشرا بی او قمار و حرمت	٤٠
٦٥	دبیری پریس بودل	٤١
٦٦	فرض، واجب، سنت، مستحب، مکروہ	٤٢
٦٦	سود (ربا)	٤٩
٦٧	خرافات، اوہام، سحر، جادو	٥٠
٦٨	قتل، ننا	٥١
٦٩	لواطت	٥٢
٧٠	خلوپیاران (راشدہ خلفا)	٥٣
٧١	ابوبکر صدیق رض	٥٤
٧٢	د حضرت صدیق تار و غی	٥٥
٧٣	حضرت عمر فاروق	٥٦
٧٤	د حضرت عمر شہادت	٥٧
٧٥	حضرت عثمان ذی النورین	٥٨
٧٦	حضرت علی بن ابی طالب	٥٩

۶۰	د حضرت علی رض خلافت
۶۱	اهل سنت و جماعت
۶۲	د اهل سنت و جماعت لوی امامان
۶۳	امام اعظم، نعمان بن ثابت
۶۴	امام مالک
۶۵	امام شافعی
۶۶	امام حنبل

درې یه فصل

۶۷	د کندھار مشھور مسجد وغه او جامع گانی
۶۸	زهہ جامع
۶۹	د شاه مسجد جامع
۷۰	د هیلهزار مسجد جامع
۷۱	د همد دخان مسجد جامع
۷۲	د کھنڈل خان مسجد جامع
۷۳	د ملا فرج الدین اخنڈ مسجد
۷۴	د خرقی شریفی مسجد
۷۵	د عید گاہ مسجد جامع
۷۶	د عثمان آباد مسجد جامع
۷۷	د دینار خيلو د کوئي مسجد جامع
۷۸	د صوفی صاحب مسجد
۷۹	د کابل دروازې د چینو مسجد

عنوان مان

۱۹	د خیر و اخند زاده مسجد جامع	۸
۲۰	د مولوی احمد صاحب مسجد جامع	۸
۲۱	د سپین کوشی بابا مسجد	۸
۲۲	د ملا رکته اخند مسجد	۸
۲۳	د ملا سلطان محمد اخند مسجد	۸
۲۴	د ملا عبد الحق اخند مسجد	۸
۲۵	د سید افود کوشی مسجد	۸
۲۶	د ملا عبد الغفور خروقی مسجد	۸
۲۷	د ملا شرف الدین اخند مسجد	۸
۲۸	د خطیب اخندرزاده مسجد	۸
۲۹	د خدای مسجد جامع	۹
۳۰	د قاضی غلامر محمد مسجد	۹
۳۱	د دریمی ناجیی دسه دکان مسجد	۹
۳۲	دیجی خان دکوشی مسجد	۹
۳۳	د عمر جان صاحب زاده مسجد	۹
۳۴	د میر غلام علی شاه مسجد	۹
۳۵	د سید میر احمد موسوی خانقاہ	۹
۳۶	د حاجی اختی محمد مسجد	۹
۳۷	د شیخ محمد طاهر داماد باری مسجد	۹
۳۸	د حاجی عطاجان مسجد	۹
۳۹	سره جامع	۱۰

۱۱۱	دیابرود کوئی مسجد جامع
۱۱۲	دیرکیانو مسجد
۱۱۳	د طالبانو مسجد
۱۱۴	د موسی خان مسجد جامع
۱۱۵	د مولوی ناصر صاحب مسجد جامع
۱۱۶	د کاروان مسجد
۱۱۷	د کاکرانو مسجد
۱۱۸	عمری مسجد جامع او مدرسہ
۱۱۹	محمدیہ مدرسہ، محمدیہ مدرسہ
۱۱۱	د طالبانو د دری د مدرسہ سو متکش
۱۱۱	د اسلام راتک کابل ته
۱۱۲	د کابل تاریخی او زارہ مسجد و فہر
۱۱۳	د پل خشتی مسجد
۱۱۴	د شاه دوشمشیرہ مسجد
۱۱۵	د باب شاہ بربین مسجد
۱۱۶	د چوب فروشی مسجد
۱۱۷	د شاہ بیوچانی مسجد
۱۱۸	مسجد مبارک علیا
۱۱۹	د باغ علی مردان مسجد
۱۲۰	د دیوان بیگی مسجد
۱۲۱	په شور بزار کی د ملا حمود مسجد

۸۰ دعاشتقاتو اوعار فانو مسجد ۱۲۱
 ۸۵ دشاہ شہید ح مسجد ۱۲۲
 ۸۶ دمجنون شاہ ح مسجد ۱۲۴
 ۸۷ د علیا رتبہ مسجد ۱۲۵
 ۸۸ د عیدگاہ مسجد جامع ۱۲۶
 ۸۹ د قاضی فیض اللہ دولت شاہی مسجد ۱۲۷
 ۹۰ د علی رضا خان مسجد ۱۲۸
 ۹۱ د تمیر انصار مسجد ۱۲۹
 ۹۲ د وزیر د کوٹھی مسجد ۱۳۰
 ۹۳ د غازی بیانو مسجد ۱۳۱
 ۹۴ د پائی منار د حاجی صاحب مسجد جامع ۱۳۲
 ۹۵ د حضرت عمر فاروق مسجد ۱۳۳
 ۹۶ د شور بازار د حضرت اتفاق مسجد ۱۳۴
 ۹۷ د شاہ لقا مسجد ۱۳۵
 ۹۸ د قصاب د کوٹھی مسجد ۱۳۶
 ۹۹ د سید محمدی اتش نفس مسجد ۱۳۷
 ۱۰۰ د ازبکانو مسجد ۱۳۸
 ۱۰۱ د صوفی مسجد ۱۳۹
 ۱۰۲ د خواجہ صفہ مسجد ۱۴۰
 ۱۰۳ د امیر عبد الرحمن د مقبری مسجد ۱۴۱
 ۱۰۴ د حاجی یعقوب مسجد ۱۴۲

۱۴۳	د حضرت علی کرہ ائمہ وجہہ مسجد جامع
۱۴۴	د عمرجان صاحبزادہ مسجد
۱۴۵	داریانامیں مسجد جامع
۱۴۶	دقاضی شہاب مسجد
۱۴۷	درخت شنک مسجد
۱۴۸	د دہمزنک کلائی مسجد
۱۴۹	د خواجہ اسحق مسجد
۱۵۰	دیاغبان باشی مسجد
۱۵۱	د مکروہ بیانو مسجد
	خلوہ رہ فصل
۱۵۲	د تصوف او عرفان خیتنی مہمی طریقی او اصطلاحات
۱۵۳	تصوف
۱۵۴	طریقہ
۱۵۵	نقشبندیہ طریقہ
۱۵۶	حضرت صبغت اللہ مجددی
۱۵۷	قادریہ طریقہ
۱۵۸	پیر سید احمد گیلانی
۱۵۹	خلیفہ غلام فاروق قادری
۱۶۰	د شهروردیہ طریقہ
۱۶۱	د چشتیہ طریقہ
۱۶۲	خاتمه

عنوان

۲۲۰	د دوست محمد حاجی کندھاری خانقاہ	۱۶۳
۲۲۱	خلوت	۱۶۴
۲۲۲	خلویستق (چهلمه کشی)	۱۶۵
۲۲۳	حال، حق	۱۶۶
۲۲۴	حلقه، وجد	۱۶۷
۲۲۵	تجرد او تا هل	۱۶۸
۲۲۶	ابليس	۱۶۹
۲۲۷	شیطان	۱۷۰
۲۲۸	پیشا، تقدیر، ازل و ابد	۱۷۱
۲۲۹	معجزه، حکرامت، استدراج	۱۷۲
۲۳۰	اسراءعظمه، العاد، پیر معان	۱۷۳
۲۳۱	تفکر، تقوی، توبه	۱۷۴
۲۳۲	حضور، خطوه، خلیفه	۱۷۵
۲۳۳	لیونی (دیوانه)	۱۷۶
۲۳۴	ذکر، رضا	۱۷۷
۲۳۵	رمز، صفا، عارف، عاشق	۱۷۸
۲۳۶	فتا، فیض، قوالی، کامل	۱۷۹
۲۳۷	نفس، وفا، هاتف	۱۸۰
۲۳۸	اوہ مرونه، ولی	۱۸۱
۲۳۹	دنیا، پیر، پیغمبر	۱۸۲
۲۴۰	پیر خرابیات، کوی خرابیات، کمال، کشف	۱۸۳

عنوان

شمار

٤١	خواجہ	١٨٩
٤٢	سید	١٨٥
٤٣	میر	١٨٣
٤٤	امیرالمؤمنین	١٨١
٤٥	ملا	١٧٩
٤٦	پروفیسر برهان الدین رباني	١٧٩
٤٧	انجینئر کلبدین حکمتیار	١٩.
٤٨	ملا محمد عمر جامد، امیرالمؤمنین	١٩١
٤٩	میا	١٩١
٥٠	شيخ	١٩١
٥١	میر، مولوی، اختد	١٩١
٥٢	صاحبزاده	١٩٥
٥٣	استخاره، استغفار، فقیر	١٩٧

يولسو

التقرير

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا
محمد سيد الأولين والآخرين وسيد خلق الجمدين وعلى
إله وصفيه والشاعرين من تتبعهم بالحسان الذي ينور

ما بعد: - هذا أثر (داسعلام، كندھار أو کابل) تاریخی مسجی
من نوادر تاریخ پهلوی او خیسی فقی اوتوصیفی اصطلاحات) ق
قرأتہ و وجدت فیها معلومات و تحقیقات کافیہ عن وطنی و وط
بای افغانستان، ولا یتمام من جانب ثقافۃ ما الاسلامیة، وع
شعایر ما الاسلامیة، وعن علمائہا وخدماتہم الديینی
وجهودهم الثقافیة، وعن تقامیرها المتریخیة مثل المساجد
لمشهورة ومقابر العلماء والصلحاء والمراکز التقليدية حکملات
سلامیة والجامعات، فما أنا افرح بیحمد المصطف مؤرخ الفاض
حمد ولی (خلمی) وبصدق معلوماته فی هذا الجانب لأن
لاحظت دنسی فی افغانستان و وجدت فیها احتیاط

التاریخیه الصحيحه ولا جلسه سافر من هنالی
هناك وصرف وقته و ماله فی هذا المجال.
ولذا أردت أن أترجمه هذا الكتاب النافع من اللغ
البشتوي إلى العربية کی یصو النفع و أيضاً اشارک
فی هذا العمل النافع الطیب.

وأخيراً ادعو علماء ومحققین افغانستان
یمنکرو فی هذا الجانب لأنها خدمتھم
وطنیه وانا ارى فراغ واسع فی هذا الجانب

لدمت المصطفى شئ من هذا الفراغ للجامعة .
الحمد لله والمنتهى وجزه الله خيراً كثيراً .

الشيخ الحبيب محمد عبد الرحمن الكـ
رئيس المدرسة الإسلامية في
بلدة لا يبور .
جمادى الثاني ١٤٢٦ هـ ، سبتمبر ١٩٩٦

١

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مقدمة

له دی سرهی د ثقافتی، فرهنگی، ڪلتوری په زیاته بیاد مذهبی او عرفانی کتابوونو او رسالو تهیه کول او بشپړول نه زهاد وکړه پور وظیفه او نه می د مطالعې سلحه جو پروی، خود اچی یو شمیر متدينو او پر ملي ثقافت مینو ځلماڼو د طنوالود اذهانو روښانلو او ملي ثقافت د یو مهمی ګوښی درونه لو او پیاوړی کولو په هیله زماڅخه په ټینګه وغونه ښته په په دی حساسه او تاریخي مرحله کې چې د (۱۳۵۷ءش) کال څخه شروع او تر (۱۳۷۵) کال پوري دواړه موی او نموږ د تولنی تهولی ثقافتی، اجتماعی او سیاسی چارجی یعنی ترڅيلی انگریزی لاندی یېولی دی خه ولیکو، ماد دوی د انداز پر محکمه ولنډ چاوه او دادی په دی وسیله د (په اسلام کې) د مسجلونو دلندی تاریخچی او د ګند هار او کابل د تاریخي مسجد ونو او د فتی، قسوف او عرفان د ځینو مهمو اصطلاحاتو په نامه (اشرچي شه محتويات یې زموږ د شوې دانه او تفکر د طرز او عقیدې یو ثقافتی او ڪلتوری همېړخه جو پروی د بناغلو لوستونکو په حضور کې وړاندې کوړه او د ضرورت له منځی ته رخه د مخه د ثقافت، فرهنگ او ڪلتور د کلمو په تفسیر لولګیا کیږ.

ثقافت :- یو عربی کلمه د چې د لانډی مصدر اسم صیغه ګنل کېښی او زیرث، سپل روح، چست او چالاک کیدلو، او هر د استاد کیدلو سخت او محکو کیدلو، نوی او تمدن په معنی اخستله کېښی مدد اشانی د ممارت، روش فکری، فرهنگ، دنیووی او روزنې، د تولو فکری قواف درونه (او ترا آخری) مرحلې پورې د انسانی شخصیت درونه په معنی هم اخستله کېښی.

فرهنهنگ :- د (فر) د مخنی لا حقه ده او (هنهنگ) د تنه د او سیاستې دهه درېښی شخه د چې د لوی او پوه معنی ورکوی. دغه د ولړه توړۍ بیا به (Educa, Education, Edure)

شخه اخستل سوی دی چی دنویمالی، بسوونی او رونخ په معنی دی لکه چی ولی:

* نوجا و گنج، ز فرمنگ و از قناعت جوی
* چه جا و گنج فزون از قناعت فرمنگ * (عنصری)

ددغی کلمی شخه په فارسی دغه لشقاوونه سوی دی: - فرمنگ آموز، فرمنگ جو
فرمنگ جوی، فرمنگ دار، فرمنگ دان، فرمنگ دوست، فرمنگ سا، فرمنگ ساز
فرمنگستان، فرمنگ نامه، فرمنگور، فرمنگی فرمنگ یاب او نور.

کلتور Culture: - یوه فرانسوی کلمه ده چی (سمی حیثیت لری) د
کرهنی، کبشتگری په لا برآ تو امرکی د مکروب کرلو، فرمنگ، روزنی، تمدن
تمذیب، دینبوونی او رونرنی په واسطه د جسم او فکر رونک او د اسني نور و
ثقافتی او خصوصی معنی ق استعمالیونی.

په عامه مفهومه سره د کلتور کلهه د یره پراخه او دول، دول تعیین و همه لری
چه د لیشری ژرونداو فعالیت د لر، مازخواو او رخوند شرگند ولو به
پار استعمالیونی همدا و جرد چی کله کله څینی کسان د هادی کلتور روی او
معنوی کلتور، د کار کلتور، د ژروندا کلتور، اصطلاحات همدا استعمالوی
د کلتور کلهه د مادی تولید او د هنی د سطحی له پار همدا را وړل کینی چی بشر
د طبیعت شخه لاس ته را وړی وي، همدار ننگ دا کلمه په ټولنه او کورنی کی د
السانانو په کبر و وړو او د دوی د ژروندا به په شرایط او د دوی په علمی
پانګی، هتری استعداد و نو او مهارت تو ټونه باندی همواطلاقېږي. د نو د الکلمه
د هره ځنه شه له پاره را وړله کینی چه بشر خلق کړی وي او یا یې خلقوی هنر
برت سپنس په خپل کتاب تهولن په هنر کی کلتور او ثقافت ترجیم د لسوړه
ماحول په عنوان تقریبی او ولی چی ترجیم سولوړه ماحول یونانی انسانی
ملحول دی حال د اچه په دوو نو منزو ماحولوکی له خیواناتو او بیاتا تو شرو شریک دی

1, Oxford Advanced, learners dictionary encyclopedic
Edition P 220

2, English persian collegiat dictionary. By Abbas Aryanpor

بریتانوی بشر پیشندوونکی نی - بی تایلر (E.B.Taylor ۲۰۰۷) کلتور او ثقافت له هغو معلوماتو، عقاید و مستظرفه صنایعو، اخلاقل، قوانینو دوداودستور سمو اونقر و قابلیتونو خنجه گئی چه انسان یی د اجتماع دیو، غری په توګه کسبوی، کلتور او ثقافت د ټولنی دراٹک او بدایت سرو یو ٹھای پیدا سوی او یعامې شکل لري او د ټولنی د افرادو په منځ کي شریک، کلتور زیارت د ټبی په طسطه انتقالینی، کلتور نسبی خصوصیت لري د هری ټولنی کلتور د هنۍ ټولنی یا ملت د ژوندانه د شرایطو، ایجابتونو اونقر و محصول دی او په عمومی توګه دینه کلتور او بد کلتور د پیشندسلو له پاره معیار دسته، هر کلتور د هماغه مخلکو لپاره په ورسو سروکار لري بنه دی د ملتوغاو ټولنو په افرادو کي کلتوري مشابهته سته د مثال په توګه هغه خلک چه د ژوندانه په وروسته پاڼه شرایطو کي ژوند کوي، غیر مصون ژوند لري د دوی ټولنیز نظامه بيرکمنوری وي په د کورنی خنجه تجاونز نکوي او اجتماعی تمامیت په داسی کلتور ونځی لپاره لیدل کینی، هغه وخت چه موږ د ملي کلتور بعثت کو و زموږ مطلب دیولو هغه نرده کره شو ولا رو چارو، عقایدو، اړښې ښو، ټبی، عادا تو د داو دستور خنجه دی په ټولنی افرادی په ګډه سره منی، خرنګه چې د عصری ټولنی دحال او ایندہ رفانی اجتماعی روابطو اساس د هنۍ ټولنی د ټبی زمانی د مادی او معنوی ژوندانه د شرایطو د بسته ونځه سره چیه اخلي نو ددی لپاره که خوک و غواړی د څلی ټولنی د هويت او اصالت په هکله مستند او معتبر معلومات په لاس راوهړی بايد پېږي زمانه کي یې د خوبزو او تر خومړلو را تملو عوامل او عملل څانه معلومکړي وي او هغه په او سنی ژوندانه کي په کار و رخی په هنودتائید هر ونکوي او کومړي د وخت خنجه ټبی او په کارنې وي په دیرا حتیاط او مال انډیشی خرنګه په علمی موازنین او مقررات تقاضا کوي د پېښو د لو د صورتونو وری پرمخ و پرایزو کلتوري او ثقافتی اصالو نه یوازی په مرتی او رسید لو ټولنکوي د اعتبار وړندي بلکه په بسیمه توګه توګه دی ټکنیکی هنایه همدا میت وړدی د مثال په توګه لکه په ټکنیکی وایه فلان

کورنی دلور کلتور او تهدیب خاوند ده پیرونواوی نیکه گانوی په بنه نامه
اولویه حیثیت زو سندی کری دی. نواوس داد پوهوا پر ملی ثقافت مینو
اشخاص ملی او بشری وظیفه ده چی دخپلو ملی او مشتبوا اصلتونو بسیار
او دسپر لوبه لار کی زیار و باسی او همه چی دبشری عالی او مترقب تولنی جو
زپلو په لار کی گتیور ثابتی ی همه په زنگره او عمومی بشردوستی په احسان
معرفی کری خوبه دی د ول خپله ملی او ایمانی وظیفه پرخای کروکه چی
فرمائی :

ترجمه :- (نو زیر چی) و کر زما پر بند گانو همرو چی خبری اروی او د
هفو خخ چی دستو پیروی کوی، د اهمه خلک دی چی خدای تعالی هفتونه هلاکت
کری دی (۱)

ایت شریف یه په لاندی د ول دی:

فَبِشِّرْ عِبَادَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقُوْلَ فَيَتَّبِعُونَ الْحَسَنَةَ طَأْوِيلُكَ الَّذِينَ هَدَاهُمْ
اللَّهُ وَأَوْلَئِكَ هُمُ الْمُوْلَى الْلَّاب

لوری فصل د اسلام هر اتلئ افغانستان ته

حضرت محمد صلی اللہ علیہ والہ وسلم په پنځه سوہ (اویار ۵۷۰) میلاد ده کی په مکہ مکرمہ کی زیر بیدلی او په شپنځه سوہ لس (۶۱۰) کی یي د اسلام اړک دین او غپل رسالت په تبلیغولو او خپر ولو شروع وکړه. ترشپه د دیريش (۶۳۲) میلاد دی پوری چې شل کاله کیږي د بیلو تبلیغونو هادونو او غزاګانو په واسطه چې د هغقولو خڅه د بدر، احد، خیبر، هندو، الجند، ول غزاګانی او د حدیبیه او د تبود ک صلحی زیاتی مشتمو هته، د عربستان یو، مهمه برخه و نیوله او د شاه په خواهی لښکر مکړ.

حضرت محمد (ص) د شرقی روه، ایران، حلبشی، یمامه، بحرین او سائی پاچا هانو او حکمرانانو ته د اسلام په مشرفید لو د عون رکړ.
حضرت پیغمبر (ص) د حییه بن خلیفه کلمنی د خپل بولیک سره درود ره باز لیږي چه د لیک متن یي دادی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد عبد الله در ذی د خدا د رسول له خوا.

وړلوي هرقل ته:

لا هدی پرهنه چاوی چې د هدایت پیروی کړی، ورسوسته زه تاد د عون نامه اسلام را بولو، اسلام را وړه چې په امان سی او خدا د تانه دو هنځل پض در کړي، او که دی شا وګرځوله د ایسبین ګناه پر تاوی، ای اهص تابو، ده نی هشتگی عقیدی چې زهوبزا او ستاسو په منځ کی موجوده ده رام

بیله خدایه دبل چا عبادت و نکرو او هیچ شئ ده گه سره شریک نکرو
و بله، بله دله دخداي په مقابل کي بیوله بله په خداي و نه نیسوا و کنه
شاوگر حوله وا یه چي تاسو شاهدان وا اوسي چه موږ مسلمانان یو.
حضرت پیغمبر ص، شجاع بن وهب دخپل یولیک سره د فارس (کس
ولین ی چي متن ی دادی .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
د محمد عبد الله دزوی دخداي در رسول له خوا .

فارس لوی کسراته :

سلامه دی پر هفه چاوی چی د هدایت پی وی وکری، پر خداي او ده
پر رسول ایمان را وری او شاهدی ادا کری چی بیله الله خخه بل خ
نشته، او هفه ولعد، بی سیاله او بی نیازه دی، او محمد همد هم ده گه بند
رسول دی، زه تا د خداي دعوت ته را بولم، چی زه دخداي رسول او ده
نمخواه تولو خلکو له پاره رالین سوی بیم، هر خوک چی ثوندی وی ه
و پوهه مو و خود خداي امر د کافرا نو په کله محقق سی که اسلام را وری
امان کی بی، او که له هفه خخه منکر سی د مجوسی گناه پرتاوی . (ر)
حضرت پیغمبر حبشه یا (ب) سینا پلچار اصحمه (ت) لیک ولین ی چی متن ی د

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
د خداي در رسول محمد له خوا .

ونجاشی د حبشه پلچاته :

ستاپه مقابل کي د خداي ستاینه کوم، هفه خداي چی بیله هفه بل نست

نه پاک، سلام، مومن او همین دی او شامدی ادا کو وچ عیسی بی
 بیم الـھی روح او دهنگه کلمه ده چی هنگه بی پاک لمحی مریمی ته الق
 دی او هنگه په عیسی حملداره سوی او خدای هنگه دخیل روح او
 بی نقی خخ پیدا کر په هنگه دول چی ادمی په خیل قدرت پیدا کری و
 تا ولحد خدای چی شریک نه لری، او دهنگه په طاعت باندی دنینگل
 مردی ته رابولو مرچی نه پیروی وکری او پرمخه چی پرمادعی رسیدلی ایم
 و هر چی زه دخای رسول بیم، زه تا اوستا بشکر دخای تعالی لوری
 ولهم په دی واسطه ابلاغ غدر ته کوهر او پوهودی نوزماد غده نصیح
 شه، در قد دی په هنگه چاوی چی دهدایت پیروی وکری لا
 نوت پیغمبر بیولیک دحاطب بن ابی بلقہ دقبطیانو لوی متوقدش ت
 در ور ترسلطی لاندی ف او په هنگه باندی در و میانو له خواخت
اجتماعی مظلوم کیدل پدی هتن واستوی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دلای در رسول محمد له خوا .

بسط لوی مقوقدش ته :

لامدی وی په رچاچی دهدایت پیروی وکری، له دی واری تاته په اسلام
 ووت در کوهر، اسلام را وره چی په امان سی او اسلام را وره چی خدای یان
 ماره عوضونه در کری کی ونه منی، دقیط دخلکو گناه به ستایه غبار وی، ای
 تاب خاویندانو و هنگی گدی عقیدی ته چی نه بز په ما بین کی موجود ده راسو
 بیله الله دچاعبادت و نکرو او هیڅوئی د هنگه شریک ونه گنو، بیو له
 دله دخای په مقابل کی خدای ونه نیسو او که بی شا و گرزوله و واي
 مدان و اوسی چی موږ مسلمانان یو

حضرت پیغمبر یولیک منذر بن ساوی تردد علاء حضرت پهلاس لین
سوی و پی واقدی په خپل اثر المغازی کی د عبد الله بن عباس د مری عَـ
خولی خنجر وايت کري دی چی د حضرت عباس دوفات و مر وسته د هـ
تابونو کی د یوم مكتوب خواب د منذر بن ساوی له خوا خنجر حضرت رسـ
حضرت په دی متن را رسید لی و .

خدای در رسول (ص) حضرت په :

ی د خدای رسوله یوچل می ستالیک د بحر یینو خلکو ته ولوست په
ی خینوا سلام و منی، او خینو خوبن نکر، نهوز په وطن کی یهود
مجوسیان هم سته خپل هدایت په دی باره کی راته و کری .

خدای رسول د دی لیک په خواب کی د اسی و رته ولیکل :
محمد د خدای در رسول له خوا .

منذر بن ساوی ته :

لاه دی پرتاوه، نه ستاپه مقابل کی د صنه خدای ستاینه کوهرچی
غه بل خدای نسته او شاهدی اد اکورچی د الله پر قه بل خدای نـ
محمد د هنده بند او پیغمبر دی . یوچل بیات ات خدای یاد و رکه هر خوا
خدای په یاد خی و غواره د خپل خان له پار بی خیر غوبنتی دی او هر خـ
نماد قاصدانو فرمان و ری او د هنون د لار بیونو پیروی و کری، د اسی د
که پی نه ا فرمان بی و رهی وی، او هر خوک که د د وی خیر غوبنتونکی وی، نـ
بی به بی هم غوبنتی وی .

ما قاصد ستاینه او صفت کریدی، نوچکه تا د خپل قوم شفیع گـ زـ
نه چاسروچی مسلمانانو صلح کری وی هنده په خپل حال پرین ده، او یـ
نو خخی تیز شه او په دی پو سه تر خوتة صالح او رشتیا و یونکی بـ لـ
ه بـ لـ یـ رـ نـی او هنـه خـوـکـ چـیـ ستـاـپـهـ هـبـوـدـ کـیـ پـرـیـهـودـ یـتـوـبـ اوـ مـجـوـسـیـتـوـ دـ
امـوـ غـوـارـیـ بـایـدـ جـزـیـئـنـیـ وـاخـلـیـ .

حضرت پیغمبر لیک عمان ته او ده هر چای د دو و امیر انوجیفر او عبد د
ملتدی زامنوتہ د عمر و بن عباس په لاس په دی متن استولی سوی دی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خدای در رسول محمد له خوا.

جیفر او عبد د جلندی زامنوتہ:

سلامی پر هر چاوی چی دهدایت پیوی و کری. په دی واسطه تاسی اس
راد عوتود اسلام را وړه چی په اهان سی. زه د خدای رسول تو
غلکوته چی ثوندی دی اصلاح و کوهر او پوهوری خود خدای فرمان په
افرانو محقق سی، که اسلام را وړی تاسی ته به فرمان فرمایی در کړه او آ
اسلام د منلو څخه سرو غږوی ست اسلامیت به پنهانی سی او زمان بک
ست اسو پر وطن بری و موی او زمان بیوت به ست اسی پر پاچاهی غلبه و هو
غه لیک ابی ابن کعب ولیکی او مهری باندی **والکلو**

حضرت محمد لیک دیمامه حاکم هوده بن علی په نامه چی سلیط بن
امری په لاس وړل سوی قمتنی دادی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خدای در رسول محمد له خوا

هوده بن علی ته:

سلام پر هر چاچی دهدایت پیوی و کری. پوه سه چی نهادین به ترهف
یمپی هلتہ اسان او او بنا په ولکینی وړلندی ولا رسی اسلام را و
په اهان سی، او همه شه چی ترڅلی سلطی لاندی لری در پری بېی بن
خدای رسول حضرت محمد د حدیبیه د صلح و مرسته اسلام ته
عوت په هکله بیل لیکونه واستول چی په دغه لرکی بېی د غسانی امیر ته
لیک ولیکی چی البتہ د سیده چه کتابو کی ته دی لغلي چی د غسان حکم

منه عمل وکری او که بنا .

حضرت محمد (ص) د دغه دعوت ليكتوله اثره خخه خرگنديرپيچي
و خخه خينو هثبت او خينود رد او خينود كمن او سركبني خوابونه و رکر
حضرت رسول په مقابل کي په ازار رسولو پيل وکر .

ه مبارک په شپن سوه يوديرش (۶۲۱) کي مكه و ن يوله او خيل (سلامي مرآ
و گرخاوه او په شپن سوه دوديرش (۶۳۲) ميلادي کال کي وفات سو .
خلفاء او پرخاى ناست ملکر و يعني راشد ینو خلفاء لکه حضرت ابویک
دیق (رض) حضرت عمر فاروق (رض) حضرت عثمان ذی النورین
شرت علی بن ابی طالب دخلافت په دوروکي يعني دوديرش کالویه
د بیان د امیر اتوهی اسيایي بیرخی ترد مشق شاه، مصی، شمالی افغان
وطبعی تر روازی، عراق، ایران، افغانستان ترشا و خواپوری فته
و بیه اسلامی دنیا یج جوره وکره .

د اسلام راتک کند هارتنه

لدهار چي در تبیل شاهانو ترسلطی لاندی و اسلامی مجاهد ینو
مشهور قوماندان احتف بن قیس په قیادت د جنوبی پلوه د سیستا
دری پر کند هار او کابل باندی دیر غل کولوپه اشناکی په (۴۴) ه کي و نیو
جه البلدان د مسلمانو عرب بوله خواخخه د کند هار د نیو په هکله د اسی یکی
دهار - بضم القاف، و سکون النون و ضم الدال أيضاً مدニة في
قلیل الثالث، طولها مائة درجة وعشرون درج، وعرضها ثلثون درج
من بلاد السنديا ولهمت مشهور في الفتوح قيل غزاعياد ابن زياد شفعت
نده و سجستان فاتي سنار و دش آخذ على جوي کمن إ إلى الدوذبار من
سجستان إلى الهند سند ونزل كس وقطع المغاره حتى اتي قد هار فقاتل
لها فهزمه و قتل معه و قتلهما بعد ان اصيب رجال من المسلمين، قرائی
من اهلها طولاً فعمل عليهم افسيت العبادیه .

نال یزید بن مفرع :

کو بالجر ور وارض الهند من قدم
ومن اسرائيل قتلى ليتهم قبروا
تقىد هار بير جمد دونه الخبر (۱)

سترنج پ خيل مشهور اثر (د شرقى خلافت د حمکوتاري بي جغرافيه) د کنده
ملکه ليکي :

قند هار د بشار نوم (القند هار) د مسلمانان د لو مرنيو فتوحاتو پ وخت که
هند دور خرمه او نش دى خابونو په لره کي ياد سوي. بلا ذري وایي:
مسلمانان د سیستان د دینستوش خخه د تيريدو و روسته قند هار ترورس
و په کبستانو کي سپاره او د سين دلاري پره فه خاى حمله و کره او وي نيو
همه خاى لوی بت يي پچي بيله شکره همه د بود ا مجسمه و هما ته کزه، د دغه و
ياد قند هار نوم چاندی (خستى خوکله کله د مقدسی په کتابونو، ابن رشتا
عقوبی کي يي هو نوم راغلي دی چه وایي:

غه بشار په هند او ياد هند په شاو خواي و لقع دی، متاسفانه مؤرخين او د مس
تا بونه دقند هار په باره کي پوره معلومات نه ورکوي، همداشانی اصطخربي ابن ح
دغه زاره تاریخي بشار پته سمه نه راکوي، داهر امكان لري چي د پنهاني پي
لو مرنيو و ختونو کي دی د پنجوايی نوم دقند هار پر خاى اخستل کيدي، دل
ياقت د همه ستاينه ند. کري خور و روسته بيا د او وي پيری په نيمائي کي
بيه تيمور کورگان په مر بيا خراب سو (۲)

معجم البلدان - المجلد الرابع صفحه ۴۰۲ چاپ ۱۹۵۷ ميلادي

ايرة المعارف القرن العشرون - محمد فريد وجدى صفحه ۴۱۵ بيروت

اكوزيا - مير غلام محمد غبار - چاپ ۱۳۱۰ هـ ش كابل

جغرافيا تاريخي سر زمين هاي خلافت شرقى تاليف سترينج

ترجمه محمود عرفان صفحه ۳۷۱ چاپ سوم ۱۳۶۷ هـ ش

د سلیمان غره داوسیدونکو افغانانو لډپاره د اسلامه دعوت

سلیمان د غرولرې پې د افغانستان په جنوب لويديج کي پروت دی لوی
چني خانگي لري. دغه غر د پیوار دکو تل د جنوبی برخی خخه پې دکو
سیند د هنی خخه تیر پېږي د سپین غره خخه بیلینې لوړۍ د جنوب لويديج
ا د خمکنیو، خدرانو او اړگون د مخکی لوړۍ برخی د لویديج له خواښی
پې دغه سیمه کي د لویديج سلیمان د اغ پې نامه یادېږي بلند برخ
دا فناستان او منځنی پېښتونستان سرحدی لیکه تعقیبوي، لوړۍ خ
ټوپی خواته او ورسو سته د جنوب لویديج خواته او بز دېږي، پې دغه
سیمه کي دغه غردختیج سلیمان د اغ پې نامه یادېږي، د دغود وو سلسه
و او سط لوړوالی تر (۳۲۰۰) متره زیات دی.

پېج سلیمان د اغ د جنوب لویديج په پای کي د توجی سیند په واسطه قطع کېږي
کوره د سیند په شانی سپین غرد دغه
ادغه غرد افغانستان او پېښتونستان د سرحد ختیج سیمی نیسي او د وړی رستا
رونولرې جوړوی، په دغه برخه کي د دغه غره لوړوالی تقریباً (۳۵۰۰) متره
سیندی، دغه غرد ګومل د سیند په واسطه د شینکي دغه دغه دغه دغه دغه دغه دغه
ونو خخه پې ختیج خواته پراټه دی بیلینې.

سلیمان د غره لوړ او پراخه برخه د ګومل د سیند د جنوب خخه شری
پېږي، د بوب سیند پې ګومل د سیند د لویو هرستیالا نو خخه ګنل کېږي دغه
پردو و لویو بناخونو وليشی، یو بناخې د دغه سیند لويديج سیمه تعقیب
د پېښین شمال تر سیندې، په دغه برخه کي دغه غرد کاکرو د توب پې
په یادېږي، د دغه غره لوړ، خوکه د ساکر، ساغر په نامه مشهوره ده چ
3 متره هسکه ده.

د سلیمان د غره بېل بناخ د زوب د سیند ختیجە بېرخە تۇقىبىي تىرىك
رسىبىي د سلیمان د غره لۇرە خوکە پەر دغە بېرخە كى موجودە دەچى دىن
سلیمان يا كىسى خوکى پەنامە يادىرىنى، كىسى پەپىنتۇۋېتى كى دىسترى
يار و پىتنايى قەوايى د دەغە غره لۇرە خوکە (٣٣٨٣) مەتروتە رسىبىي.
او پىپىن پە بېرخە كى دغە غەنچەپەپ سۈرەكمىي او دغۇقى پە شەكل خەرگىندىر
دغە ورسەتە دغە غەنچەپەپ سۈرەكمىي او جنوب لۇيدىيە سيمۇنە غەجىرىي او چە
زىياتقى خو دىرىپەپ بەجىرىي كى پاىتە رسىبىي، د دغە غە عمومى
لى تىرىپىا (٦٠٠) كىلو مەتروتە رسىبىي.

د سلیمان غرد افغانستان او پىپىنتۇستان د نور و غرونۇپەنستىتە مەرطۇ
بايانى آب و هوالرى، دائىتكال عمل پە دغە سيمەكى نۇي او ابادى، دار
شادابى نلۇي جوھرى كىرى او پەزىياتقى سيمۇكى سگن شەميرخەنگۇندا و د
خەرلەپارە و سەھلىكى لرى.

د سلیمان غرە د لەنى او سىيدونىكى پە عمومى توگە د افغانانقۇ دغە قىيلى دى
ۋەزىر، مسود، غلەجى كۆچىان، شىراپان، كاڭر، تىرىپان او نۇر.
د سلیمان غرە پەلمەنە كى د او سىيدلولە كىبلە دى چى كله، كله عربان افغان
تە سلیمانيان ھەوايى. (١)

د دغۇقىبىلۇنىسىي او اتلۇنىجىيكى حالات: - د افغانى رواياتقى،
جىتمانى او اقتصادى خصوصىياتقۇلە بىخى داخىرگىندىرىنى چى د افغانان
سلاپە د سلیمان غرە پەلمەنە كى د يو اتنىكى واحد پەتھىر، د بىر و سەر و
تۇ دحالاتقۇ او فشار و نۇلىد لۇر و سەتە د شېپىتىوب او ماڭ خەردىن
ئۇندانە پە مرحلە كى دغى سىيمى تە پە او سىيدلۇ او ۋەن دىرىپەن لۇر
و د ضىروت لە بىخى يى كله د گاونىد يوقۇمۇنۇ سەرە دىشىپى، كلتورى، اقتصاد
علاقىقى پاللۇلە بىخى د صىح او اراي گەز ئۇندتە دوا مرکىرى دى.
دغە واقعىت نە بىوارى د افغانانقۇ دىسب، تارىخ، ثاتافت، اقتصاد او ۋەن دان

پیلیو هر جلوه خیزلو په مجرای کی تحقیق مولی بلکه دنری دیو شمیرانه
پیژند و منکو او اتنو لو جستانو هردا په زغرده و پیچی په نری کی دا
خانته بیل نزاد او یا هلت لسته پیچی قه بیان خالصه وجهه ولری او دزوندا
په تکاملی سیر کی دی دنور و اقوامو او هلتونو سره دگه دزوند دهروبر
درفع کولوله پاره د اتنیکی او یا کلقری اختلاط د جبر خخه په امان او بی نیا
پاتنه سوی وی یوم مستشرق افغان پیژند و نکی په دی هکله داسی ولی: افغان
د پیری پخواز نهانو خخه د خپل تاریخی ثوندانه د پراونو وهلو و مر و ستم
خپلوا گاونده یانو هندی، ایرانی، ترکی او نور و قومونو سره د گه د
هر جریان کی دیو اتنیکی واحد په خیر خپل موجودیت په اثبات رسولی د
چیتني سیاح (هیوان تساند) په اوسمه میلادی پیری کی په خپل سفرنامه
سلیمان دغره افغانان د (اپوکین) په نامه یاد وی پیچی د غزنی په جنوب ختی
ود بیو په شمال لو یدیج کی په شپنی او مالداری لکیادی، حدود العالم او نو
تاریخی اثار هر دغه سیمه د افغانانو تاریخی تاتهوجی بولی.

د سلیمان غره افغانانو ته د اسلام دعوت

ترکو هه خای پیچی د افغانانو در واياتو او قومی تعاملات تو خخه خرگندیز
افغانانو بیوی لو یی پیښی دین پخوا یعنی هنه وخت پیچی دوی د سلیمان غر
کیسی په لمنه کی د مالداری او کو چیتوب په تاریخی هر جله کی ثوند کاو، د
سلام د هقدس دین حقائبی ملنی او د دوی یونزیات شمیر او س پ
ی هستیقین دی پیچی دوی د بابا ادمه فردی دمه خدای تعالی هوحدين گرزوله
د تاریخی او اجتماعی سیر په مجرای کی پردی ثقا فقهه او تهدی یونه نه دی و سر
د سوی په ملي ثوندانه کی یی اسلامه اصلی او مهم عنصر گنل کیزی او
همدغه کبله دنور و په نسبت دوی خانته په نسبی اشرافیت او قومی علو
لیل دی.

دغور واياتو او ملي اصالتو یونه په بنا ملا فعمت الله هروی په خپل اش

خترن افغانی کی (۲۰۰۰ء) کال په دی هکلہ لیکوی قیس یا کیس نیکہ د حضرت خالد بن ولید په دعوت له چپلو خو تنو غپلسو انو او عزیزانو سر په مکی شرینی کی د حضرت محمد (ص) په حضور مشرفہ سو او اسلام را و مر هلتہ د خه وخت تیرولو و مروستہ حضرت محمد پیر تر خست کر او په وطن کی یی د اسلام په تبلیغولو مامور کر.

دغه روایت په بیلو عبارتونو د سیمی په یو شمیر تاریخونو کی هم راغلی او چینو لا تر تفیع او تبصری لندی یانوی دی چې ضعیف دی او د احادیث په معتبر و کتابونو کی نردی راغلی. یو شمیر محققین استدلال کوی حتمی ن دی چې در رسول اللہ (ص) فرمایشات دی دغونه محدود وی چې په دغون کتابونو کی دی را تول سوی وی.

پوهاند عبد الشکور رشاد د حیات افغانی په حواله لیکی: قیس نیکہ له منهاجرینو او انصار و خخنه ه ټپی نوم ی د مهاجر و یا انصار په ډلو کی راغلی واي، بلکه د لیری قومونو د جرگی غریو، بل د سیرو مولفینو د صحابه و شمیر یولک و پنځه و لیشت نړه سبودی دی دا تول په صالحونو د سیرو کی نه دی راغلی، که د صحابیتوب له پاره په صالحونو د سیرو کی د نامه بشت شرط و مدل سی دو هفه صحابه چې دغونه ی په دغون کتابونو کی نه دی راغلی خدای دی نه کوی د صحابیتوب د شرفه به محرومینی. (۱)

که خونک د اسلامی تصوف او عن فان د اسرارو، اثار و ته مراجعته و کری چینی لوی صوفیان او خدای دوستان د حضرت رسول اللہ داسی احادیثه مراجعته کوی چې د احادیثو په معتبر و کتابونو کی یی ذکر نه دی راغلی او په افغان جامعه کی عمل په کینی، لکه د حضرت رسول اللہ د خرقی سپارل و یس قرنی رحمة اللہ علیہ ته.

دی له پاره چې دار روایت ضعیف و نه ګنل سی او په اعتبار کی یی شک را نه سی

مرحوم استاد محمد گل کامل هوند دتاریخ هر صعد تعلیقاتو پر (۱۱۹)

کی دوه داسی حدیثونه ذکر کری دی چی د حضرت محمد (ص) په حضور کی
قیس یا کیس نیکه مسلمانیدل په بنه وجهه ٿئی ثابتید لای سی چی د غمروه
زمانه تر هزن افعانی خلوس سوہ کاله د مخه بیایی.

قیس بن یزید: - ذکره ابوالسحاق المستملی فی طبقات اهل بلخ واف
من طریق العباس ابن زنیاع، عن ابیه عن الصبحاک عن ابیه عن جده فات
بن قیس عن ابیه قیس بن یزید قال: وفدت علی النبی (ص) فی وادی الس
فاسلت و بایعت و کتب لی کتاباً واعطاں غصافجا، الی قومه فدعام
لی الاسلام فاجتمعوا علی جبل یقال له سلیمان (الاصابه فی تمییز
الصحابه ۲۶۸/۵ مخ).

ترجمه: قیس بن یزید: دده ذکر ابواسحاق مستملی د بلخ د تپو په خلک
کی کری دی، په ذریعه د عباس ابن زنیاع او هفه له خیله پلاره، هغه له خیل
نیکه فاتک او هفه له خیل پلار قیس بن یزید پی ویلی و: زه دنبی (ص) پ
قدامت کی په وادی سبع کی حضر او مسلمان سوهر، او بیعت می وکر، مانه ی
ترهان ولیکه او یو، لکر (اما) یی را و بخبله، او نو خیل قوہ ته را وجاروت
دان اسلامه بلندی و مرکله، قوہ یی یو، غره باندی چی سلیمان بلکیری
انقول سو. (۱)

کې د مرحوم استاد کامل هوند دابو اسحاق مستملی روایت تر نظر
بی سوی وای ممکن دقیس د مسلمانیدو روایت به یی قدر یو هجری
یهی پوری نخی ته بیولی وای.

دلانچه فلسفه او ضرورت

لئونخ د هفو هسکور و حانی و ختونو او حالات تو شخه دی چه په هفه که
سان د دنیا ی مشغلو، سرگرمیو او مصر و فیا تو شخه فراغت مومی
بندہ د خپل متعال خدای په حضور په پاکی او ادب درینی او هفه بشت
صفت چی د الله تعالی دشان سره بنایی په زبه را وړی، په عذر اونه
په عشق او علاقتندی ځان پاک خدای ته سپاری او د خدای تعالی
په د غه پیوند خپل روح او ایمان قوی ساتی او د انسان په وجود کی داد
قدرت او عزه پیا وړی کوي او د هفه روح ته اهلیمان بخښی، د همد ش
کبله دی چی لمونخ د ژو ندانه په مجادله او سختیوکی د ټیز سپو په ش
حیثیت لري چی درخونو، در دونو او معصومیت دنونه په مقابل کی د فاع
لکه چی الله پاک فرمایی:

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُو بِالصَّبَرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الصَّابِرِ) پیغمبر
ترجیمه: ای همنه کسانو پی ایمان مو را وړی دی د صبر او لاما
څخه هرسته وغواړی خدای تعالی د صابر انو ملګری دی (۱)
مسلمان ته د لمانځه او استغفار او د الله تعالی په حضور د عجز او نیاز نېټ
کولو او عبادت کولو پواسطه روحي اطمینان حاصلیونی د بدیو او ګمرا
ړا ګرني او د خدای پاک د قرب او موهبت هست مقاړ ته رسیبی له
حضرت محمد (صلی الله علیہ والد و سلم) فرمایی:

(الصلوة بمعراج المؤمن) . ترجمه :- لموئخ دهؤمن معراج
دندای (جل وعلی شانه) در باره دعا او زاري کول دالسان دفط
خويونو خخه دی او هغه کسان چه ددغه شريف عبادت، شنا ومه
سره عادت و ملري، در نخ او هشتقت په وخت کي چي د بد بختي په جال
لويني، بيله ارادي بي روح ويوي مبدى ته متوجهه کيني لکه چي فرمای

اَذَا مَسَ الْاَنْسَانُ ضَرَدْ عَارِبَهُ هَبِيْنَابَالْيَهِ)
جَمَدَهُ : هَنَهُ وَخْتَ پَحْيَ اَلْاَنْسَانُ تَهْ بَدَهْرَغَى وَرَسِيْنَبَى خَبِيلَ خَدَائِيَهْ رَجَوْ
يَ اوْهَنَهْ تَهْ پَنَا وَرَهِى ، زَارِي اوْجَنَگِى وَرَهِى كَوَى اوْخَدَائِي تَعَالَى هَوَپَهْ
هَمَرَ اوْشَفَقَتَ كَوَى . لَكَهْ پَحْيَ فَرَمَايِي :

اَذَا سَلَكَ عَبَادَى فَاتَى قَرِيبَ اَجِيبَ دُعَوَةَ السَّدَاعِ اَذَا دَعَانَ فَلِيْسْتَجِيْبُ
يُؤْمِنُوا بِي لَعْلَمَرْ بِرْ شَدَوْنَ) . تَرْجَمَهُ :- كَلَهْ پَحْيَ وَپَوْبِنْتِي سَتَاخَنَهْ دَ
دَگَانَ زَمَادَ مَعَالِيَ شَخَخَهْ دَدَوْعَاهْ وَخَتَكَى ، نَوْوَوَاهِيَهْ وَهَفْوَتَهْ نَزَدَهْ
اَوْ قَبْلَوْمَهْ دَهْرَمَحْتَاجَ خَوَاسَتَ كَلَهْ پَحْيَ مَأْوَ غَوَارِي ، نَوْهَنَسَتَهْ وَغَوَارِ
لَخَخَهْ اوْدَ قَبْلَوْهِيَلَهْ وَكَرِي ، بَابِيدَمَاهَهْ پَرْخَبِيلَ اَيمَانَ ثَابَتَ وَى شَايِدَرَهِبِرِ
اَسْلَامَرَدَلَوَى خَدَائِي شَخَخَهْ پَرْتَهْ دَبِيلَ چَاعَبَادَتَ كَولَ مَنْعَ كَرِي دَى ،
كَهْ پَحْيَ هَنَهْ وَخَتَتَ سَرِي بِيْچَارَهِسِى ، دَقَوَافِدَ تَهْرَكَزَ اوْ حَوَاسُودَ تَهْلِيدَوْهِ
كَلَهْ يَاحَقَ عَقْلَ دَفَنَسَ لَهْ خَوَالَخَخَهْ دَالْاَنَسَانَ پَهْ مَقَابِلَ كَى دَيْوَخِيَالِي مَحْبُوبَ پَهْ صَوَ
يَكَنْدِيْنَى اوْهَنَدَتَهْ لَارِسِنْهَهْ كَوَى اوْ اَنْسَانَ كَمَانَ كَوَى هَنَدَبَاطَنِي مَحْبُوبَ
عَابِجَتَ تَرْسَرَهْ كَرِي دَى ، خَوَدَ دَى شَخَمَعَافَلَ دَى پَحْيَ قَاضِيَ الْجَلَعَاتَ ، حَاجَ
كَوَنَتَكَى دَى ، نَوْخَكَهْ دَاسْلَامَرِيْغَهْ دَخَدَائِي تَعَالَى پَرْتَهْ بَيلَ چَاتَهْ سَعْدَهْ
لَوْتَ كَولَ مَنْعَ كَرِي دَى .

نَخَعَ اوْ دَعَادَهِيرَ وَپَخَوَاتِيَوْ زَمَانُو رَاهِيَسِى سَابَقَهْ لَرِي ، هَرَدِينَ دَخِيلَ
بَيْنَوَلَهْ مَنْيَ دَهَنَهْ اَرْشَادَ اوْ سَپَارَبَنْتَنَهْ كَوَى .

عَضْرَتَ عَيْسَى (عَلَيْهِ السَّلَامُ) دَدِينَ اَنْجِيلَ دَكَتَابَ پَهْ اَتَرْ فَصَلَ كَى رَاغِ

هَرَشَخَوَكَ كَوَلَى سَى دَمَسِيْحَ پَوَا سَطَهْ پَهْ دَهِيرَ عَجَزَ اوْ بَيَازَ خَبِيلَ خَدَائِيَهْ
دَى سَى ، دَنْخَبِيلَ زَرَهْ شَرْعَى اَبْهَتِيَاوَى وَرَهْ وَرَانَدَى كَرِي ...)
كَلَهْ پَحْيَ دَيْوَخَنَادَ اَنْجِيلَ پَهْ (١٦) بَابَ (٢٤) آيَتَ كَى رَاغِلَى دَى .
سَرْشُقَهْ پَحْيَ زَهَادَ پَلَارَهْ شَخَخَهْ وَغَوَارِي تَاسِيَ تَهْ بَهِيَ دَرَكَرِي ...)
پَحْيَ دَعَا كَوَنَتَكَى بَابِيدَ دَخِيلَ دَعَا قَبِولَيَدَلَ يَوازِي دَعَيْسَى مَسِيْحَ پَهْ نَامَهْ وَغَوَارِ

هنه لیری والی چی دخداي او انسان په منئع کي دادردگنا "لله كبله پيد
ي ده د مسيح د دين پول سلطنه اصلاح او رفع سی . د ائمکه چي بوانی پ
ه و سيله سره کيد اي مو چي بند دخداي تعالی حضورتہ و رسیب
وی هشتو مردم دعا در بانی دعا پې نامه دا ده . (متى انجليل شپږ هر با
زما پلازره، چي په اسماں کي ي، ستانور دی مقدس وی ستاملكون
راسی، ستا اراده لکه چي په اسماں کي ده پير محکم دی هروسي نهوز کفاف
وړی راکره، قرضونه مو و بختی داشاني لکه چي موږ خپل پوروری
بنو موږ مه اړ هويه د شريوخه مو په اهان لزه د ائمکه چي ملکوت قدن
بلاال ترابه بوازی ستادی)

لامبر عکس خداي تعالی د بند ګانو خخه ليوی نه ګهی واسطه او شفی
خداي او بند په منئع کي نه منی او ولاي :

خود کولاي سی پېغیله دخداي تعالی سره راز او نياز وکړي او حاج
و غواړي، همداشتاني په عباداتوکي ریا او ځان بېسکاره کول سنه نه ګهی
ریا کار نه خوبیتیوی . د متى انجليل په (۲۱) باب (۲۶) آيت کي را غلي دی :
خخه چي په ايمان سره په دعا او زاري طلب کړي و پېړي هوي .

ښرت محمد (صلی الله علیہ وسلم) فرمایي :

جمه : (خدای تعالی د زاری کونکی په دعا خوشحالیزی) . نومغ
هسان چي په لحت کي وی او کولاي سی د خپل وخت خه ګړي دخداي پ
بادت تيرکړي نیکمرغه دی . لمونئع وحق ته د باطن توجه، او حضورتہ
لزمن، او دراز او نياز مقام دی . د واجب او مستحب لمونځونو خخه علاوه
خصوص د شپې لموئخ چي دير فضیلت لري او د پخوا نيو ام تو نو در هباين
ای پیښی، د هنده مقررات او تعقیبات دی هرو پرخای ګړي او د غه عمل
جد، کي دير بنه ايسی چي دخلای تعالی سره د خپلور یېتیپوند ګانو اړی
سبمولی، او دير عالي مطالب لري بنده په هغه کي د خپلو ګناهونو د عرفوا

کوی او تو بہ کابنی، او په پیر ادب (واحقر ام خپل د عبودیت مراتب و پرستیدی کو لکھ پی ایلہ پاک فرمایی:

(ادعو ربکم تضرعاً و خففة). ترجمہ: خپل خدای پے عجز او ویں غواری۔ همداشانی ایلہ پاک فرمایی:

(واستعينوا بالصبر والصلوة والهالکیة الاعلى الخاسعین الذی یصلون ملاقو ربهم والهـ راجعون). ترجمہ: پـ صبر اولماـنـهـ مـرـسـتـهـ وـغـوارـیـ اوـهـنـهـ سـخـتـ دـیـ خـوـدـ خـاـشـعـاـنـوـلـهـ پـارـهـ پـوـهـیـ خـپـلـ خـدـایـ سـرـهـ وـبـیـ اوـهـنـهـ تـبـرـتـ وـرـگـرـیـ۔ پـبـلـ خـائـیـ کـیـ فـرمـایـیـ:

(لـیـسـ الـبـرـانـ تـوـلـوـاـ وـجـوـهـ کـمـ قـبـلـ الـمـشـرـقـ وـالـمـغـرـبـ وـلـکـنـ الـبـرـ منـ آـمـنـ بـالـلـهـ وـالـبـیـوـنـ الـاـخـرـ وـالـمـلـکـةـ وـالـکـتـابـ وـالـبـیـنـ وـآـتـیـ الـعـالـ عـلـیـ حـبـهـ ذـوـیـ الـقـرـبـ وـلـیـتـمـیـ وـالـمـسـاـکـینـ وـابـنـ السـبـیـلـ وـفـیـ الرـقـابـ وـاـقـامـ الـصـلـوـةـ وـاـتـیـ الـذـکـوـہـ وـالـمـوـفـوـدـ عـمـدـهـ اـذـاعـاـمـدـاـ وـالـصـابـرـوـنـ فـیـ الـبـاسـاـ وـالـضـرـاـ وـحـیـنـ الـیـاسـ اوـلـئـکـ لـذـینـ صـدـقـوـاـ وـاوـلـئـکـ هـمـ الـمـتـقـوـنـ)۔ ترجمہ: - یـنـکـیـ هـفـہـنـدـهـ پـیـ خـپـلـ مـعـ دـخـتـیـحـ اوـلـوـدـیـحـ لـوـرـهـ تـرـ وـگـرـزـ وـیـ خـوـیـنـکـیـ دـهـنـهـ چـالـهـ پـارـهـ پـیـ پـیـ خـدـایـ دـقـیـامـتـ پـرـ وـرـخـ، مـلـاـنـکـوـ، اـسـمـانـیـ کـتـابـوـنـوـ اوـپـیـغـمـرـاـنـوـ بـانـدـیـ اـیـعـانـ لـرـیـ، اوـ دـدـیـ سـرـهـ پـیـ خـپـلـ مـاـلـ دـوـسـتـ وـلـرـیـ خـوـهـنـهـ خـیـلـوـانـوـ، مـسـکـیـنـاـنـوـ، مـسـ رـانـوـ، مـعـتـاجـانـوـ اوـ دـمـرـیـانـوـ پـیـ اـنـاـ دـوـلـوـکـیـ مـصـرـفـ کـرـیـ، لـمـوـنـ وـکـرـیـ، ذـکـوـتـ وـکـرـیـ، مـهـنـهـ خـهـ پـیـ عـمـدـوـکـرـیـ پـرـ خـپـلـ عـهـدـ اوـ قـوـلـ وـدـرـیـنـیـ، اوـهـنـهـ پـیـ دـبـیـچـارـکـیـ نـخـ اوـ سـخـتـیـ پـیـ وـخـتـ کـیـ صـبـورـ وـیـ، هـنـهـ کـسـانـ دـیـ پـیـ رـشـتـیـاـوـیـ اوـ پـرـهـرـکـوـنـکـیـ یـ)۔

حرنگہ پی دھیواد او وطن ایادي او ترقی پر شروت او سیاسی چارو پہ سام بالولو
لہداو کمال پہ زده کولوا رہ لری، نواسلام رخکه و سط او معتدل دلارہ د دنیا او
فریت پہ چارو کی غور کری او دل پی دیوی منی خنخہ دڑ وندانہ د کار و نوخنخہ لاس
ول او د خدای پہ عبادت لکیا کمیدل ناروا او د طبیعت دنا ہوں خنخہ ما سیوا
کار دی او رہا بیت پہ اسلام رکی نستہ نوا اسلام رخکه د عبادت او لمانخد

ت تاکید کوی او هنگه کسان پچی دخیل عیال او فامیل د برق او روزه
ندلو له پاره فعالیت کوی او حلاله رونه پیدا کوی د غه عمل یی هم پید
ت کی و ر مجرای کوی . دلمانه اد اکول د ومه وخت نه نیسی او کو مر مشکل کار
دی ، حکم هر لمو نجع تردی و خلور و د قیقونه او بز دیری او هر خوک
نی سی چه هنگه اد ای کری ، دابه زیا تربی همتی وی پچی په یوه شپه او ور
ساعت په یوه خلور هکی سری دخای تعالی عبادت و نکری اسلام
یحیت مخالف پچی دلنفس په پایم الولوکی افراط کوی د تن او لنفس په کله
را او مسامحة او سهولت کوی او هنگه خوک پچی د مشروع لذتونو خخ
تنید کینی خدای ته دیر بنه رسیبی لکه پچی محمد (ص) فرمایی :
وحوانفسکمر) . روایت دی پچی عثمان بن مظعون او خیتو نور و صاحبه و
بادت او پرمیز گاری کاغلو (دیر والی) کاوه . او غلوی تردی حد و رسید
حضرت محمد (ص) پر منبر و خلقی او هنفوی بی دخیل نفس د غلو او فشار
تو خخر منع کری ، د دنیل خیرات بی داله محبت نوبناه نرگنل خواهتیانو تربی ویل
جهه : پر تاسوب باندی د هیثع شئ خخه د ژو بدانه د خیرات خهد پچی چته
بیری ، نه ویر بینه . (وما عند الله خير و بهقی) . ترجمه : - هفرخ
خدای په نزد دی دیر بنه او باقی دی . هعد اشانی بی و فرمایل :
الر خیرات که د حالی لاری خخه و نرسیبی او د خی په لارکی خرخ
بی خیرات نندی ، بلکه د شر و سیله ده . په دی جهان کی ستاسی دیر
نیازه په آخرت کی ستاسو دیر و نیاز مندانو خخه دی او که خپله شتمه
د خدای په لارکی نوی مصرف کرستاسو دیر و نیاز منو خخه به و
شرت رسول الله فرمائی دی : ترجمه : لرکه سهار د علم دزد
کری له پاره ولا رسی تردی بنه دی پچی سل رکعته لمو نجع و کری)
سلام کی په حقه سره د خلای تعالی عبادت کول هنگه دی چید عقل او پوه
نیا کی وی ، لمو نجع کونکی په ورخ کی شو خله خپله منع و خدای تعالی ت
کر خوی او پدی پوهی بی پچی خدایی وینا او کره ومه وینی که شهو

هوا او هوس پرده غلبه و کری اول نفس بی سرگنی و کری، دی خپل خان ادا کرد
کوی، او په لمانخه خان تصفیه کوی، نو خکه حضرت پیغمبر فرمایی:

ترجمه: که خولک په بیو شپه او ورخ کی پنځه خله اودس و کری او
لمونځ د خپلو شرطونو سره ادا کری، په نفس کی یی هیشع ګناه پا تیری
ودا داسو دی لکه چې سرپی په بیو ورخ پنځه خله خپل خان و هیشی نو خکه
هیشع چتلی یی په بدن کی نه پا تیر کېږي همدارنګ رسول الله (ص) فرمایی:

پنځه وخته لمونځ کوچنی ګناهونه رفع کوی. نو خکه ویالی سو خولک چې په
کامل او پورن شرطونو خپل لمونځ ادا کری هیشکله د ګناهونو پهارت کاب
قدرت نه موعی. په ورخ کی پنځه خله د سهار خغه بیاتر ما سامه د دین او لمانخه
تر تاثیر لاندی را تسل انسان د شرا و بدی خغه ژغوری، لمونځ کونکی چې کلد
خدای تعالی ته په لمانخه و دریزی د خپلو بد و اعمالو د ارتکاب خغه پنیا
کینی او توبه کابی نو خکه توبه خدای قبلوی.

پورتنی لیکنی خغه د اخر ګندینی چه د لمانخه د ادا کولو هم قصد د عقل
قوی بشپړیدل او د نفس تزکیه ده، داخوم معلومه ده چې نفس نه تصفیه
تیری مگر به الہی علو، او به الہی علم خولک نه سی پوهیدلای پرته د عبادت
لاری لکه چې الله پا ک فرمایی:

وما خلت الجن والانسان اللذين يعبدون). ترجمه: - نه دی پیدا کړی انسان
و پیری انان مگر د عبادت نه پاره.

غینو مفسرینو لی عبدون په لی یعرفون تفسیر کری دی یعنی مگر هغه چې زم
ذات او صفات سره اشتایی موئندلی ده.

قران کرید په زیاتو تفاسیر وکی ویل سوی دی: - د بند ګانو د پیلایښت
خغه اصلی غرض هنروی ته ثواب رسول دی. نه عبادت او پیشندنه
نو خر نگر چې لجس او ثواب د عبادت د لاری پرته نسی را تلای نو عبادت
خلقت غاییده، خدای تعالی عقل ته د انسان په بدن کی د هغه د بندگی او
عرفت لپاره خای ورکری دی.

مرحال داوا جبهه ده، پچ دخداي تعالی عبادت وکړي پچ دهنه پواسطه
دای محبت ته پچ دنسول ذنو خخه شمېرل کېږي ورسینو، دانسا
ح تل په تلازېن کې وعی پچ غپل وړې سوی شئ پچ نیکمرغی ده و هوی او
یاتو همه د پیسو په موندلوکی وینی، خوکله پچ یې پیدا کړي، په هف
زه نه پاوه کېږي، اضطراب او روحی ناروغی یې متریخواز یا یې
ورک سوی شئ د زړه په اطمینان او د خداي پېشکس او عبادت کې وعو

پچ فرمایي،

لذکر الله تطمئن القلوب). ترجمه: - دخداي تعالی په ذکر
ندگانو زړه اړای هوی.

انځه د اداکولو مقصد یوازی د حروفو په تلفظ نه دی، بلکه په نیت
پیو خخه د علاقې قطع کول او د هر چا عمل دهنه په نیت پوری او له لري
کې پچ نه غوارې د دروغ او بدرو اعمالو خخه څان و ټرغوری او غپ
چ پاک نکړي، خداي تعالی دهنه د لمانځه او رو شیټه اړښدی.

پچ الله پاک فرمایي،

الصلاۃ تنهی عن الفحشا والمعنکر). ترجمه: - لمنع انسان د بد
ونو (فحشاً و منکر) خخه را ګرځوی.

په جماعت سره د لمانځه اداکولو بنيګنه
ترت ابي در دا در رسول الله (ص) خخه روایت کوي:
سمعت رسول الله (صلي الله عليه وسلم) يقول مامن ثلاثة في
لية ولا بد ولا قتام فيهم الصلاة الا استحوذ عليهم الشيطان
ليكون بالجامعة فايتما يأكل الذئب من الغنم القاصية).

ترجمه: - په کومه صحرائکې پچ دری تندوی او هلتہ د جمع لمنع نه کېږي
په هفو شیطان مسلط کېږي، څکه جمع ضروری وکنه شرمنن یا یو
او خاروی خوری او د انسان شرمنن شیطان دی، (ا)

املا مو تاریخ د جماعت د لمانجہ دادا کولو په هکله لیکی ؛ ۲۲
 په لوهری سرکی مسلمانان بیلم مفه شخه چی خوک بی خبرکری د لمانجہ د
 کولو پاره به مسجد ته حاضریدل . یو وریخی په دی هکله په خپلو من
 کی خبری اتری وکری د دوی خخه یو وویل د لمانجہ داعلام مولو له پ
 باید یوترو مردم سیحیانو د ترو مرپه شانی جوړ کړو . حضرت ع
 فاروق وویل چی دابه بنه وی چی یو خوک و پاکو چی د لمانجہ پروختن
 لوړ او از خبرکرپ . فو حضرت رسول الله (ص) و حضرت بلال ته وفرم
 کی ولا رسه او خلک د لمانجہ له پاره راویو له . د دغه وخته وروسته کله پ
 د لمانجہ وخت را ورسیدی بلال به په لوړ او از برغ کاوه چی د جماعت دل
 وخت دی .

بعد الله بن زید بن متعلمه انصاری یو شپه خوب ولید چی یو مسلمان وده
 اذان بسونه کوی، هفه وخت چی ده دغه خوب د حضرت پیغمبر په حضور کی
 ترنو پیغمبر (ص) ورتلهو فرمایل چی دارشتیا خوب دی، اذان بلال ته و
 نیمه لمحه د هفه او از خوبز او اثرناک دی . هفه وخت چی بلال اذان و
 حضرت عمر فاروق په پیره چتکی راغی او وی ویل چی ما هرداشان
 لیدی او د خوب پېحال کی ماته اذان تلقین سو .

مفه وخت چی پیغمبر (ص) د مسجد جوړ ولو خخه فارغه سو، د اس
 مبادیو په خپر و لوی شروع وکره، خپل دوستان او پیروانی د خدا

رواہ احمد و ابو داؤد والنسایی و ابن خزیمہ و ابن جبان فی صحيحی
 العاکر و رد اذن فی جامعه، و ابن ذئب (الا نسان الشیطان اذ اخلأه
 کله، کذا فی التغییب ورقہ فی الجامع الصنفیں بالصحة و صحیحه الح
 اقره علیه الذهبی .

جهان مذهبی ادبیان در جو امع امر و نز - نوشته هن ت عالم بزرگ

د عبادت او اطاعت او الھي ارادی نه د تسلیم مولو له پاره راوبل د
حمد (ص) دین اسلام را بل کیوی خکه د دغه دین اساس دخای ارادی
پر تسلیم بدلوبنادی، پیروان یی مسلم بل کیوی خکه دوی دخای او
ول، فرمان تر تسلیم سوی دی.

میر خپلو پیر و آنوتہ لار بسوونه کری د، پچی خدای واحد دی په ورخ کی
وخت لمو نجع وکری، په کال کی یو، میاشت رو تر و لیسی زکوہ و رکری او
اد اکری پردی مالو نه ممخوری او تجاویز مد باندی کوی (۱)

حی حینو کی راغلی دی؛ حضرت محمد (ص) دخپل وفات په سخته نارو غنی
ده ھفه په سبب به کله، کله بی هوبنده کیدی خوکله پی به پرسد راتلی د
سنه او بده بھی غوبنستی، اخیر یو واری، او دس تازه کر، د حضرت عباس
و بیل صحابی په تکیه پی لاسونه یی دھفو پرا و بزا چولی وو، جماعت
شریف یو ور، په دغه وفت کی هغه مبارک د داسی ضعف په حالت اخته
بھی پینی یی لا پر محکم سمعی لگولادی نه سوی، حضرت صدیق د ده
حسنه د لمانخه امامت وکر او حضرت رسول الله په هغه لمانخه کی ور هر سه
یک سو (۲)

عمر خفه روایت دی : قال صلاة الجمعة افضل من صلاة الغذة
وعشرين درجه . رواه المالك والبغاري ومسلم والترمذی والنیاپی
ف الترغیب (۲)

ا) المسلم وابوداؤد وابن ماجة والترمذی کذا فی الترغیب .
مللار چهار گانه در قرآن - استعمال کلمه عبادت در قرآن صفحه ۱۳۶۹
غاری) - محمد بن اسماعیل البخاری لوی محدث دی پی د بخارا په بیان
کال (۱۹۴ھ) کی زیر بدلی او په (۲۵۶ھ) کال کی سمرقند ته نژدی دخوست
کی وفات سوی دی . د ده شپن لکه احادیث په یاد و پی دھفو راویان
نسب، اجتماعی موقف، قبیلی، تولد او وفات پیژندل مشهور اثارے

٢٦ ترجمه : دو جمیعی لموئیخ دیوازی لموئیخ خخه اوه ویشت درجی بین
ی .

نوه جماعت لموئیخ سنت هوکد دی لکه پچی فرمایي :- عن ابی هریره
ال رسول اللہ رضی اللہ علیہ وسلم ملتفت دھیت ان امر قیمتی فی جمیعی خ
ن حطب شراتی قوما میصلوہ فی بیوتہم لیست بھم عملة والعرفاع علم
ترجمه :- زمانیه غواری پچی یو خو خوانانو ته و اوایر پچی دیر بیوی
ری، ری وری، بیاز، هغونه ولا رسپچی بی عذرہ په کورونو کی لموئیخ
و دھنی کورونه په وسونه

لامه اقبال لاهوری پدمخیل اثر (رهنگ بیخودی) کی دجماعت دلما
په هکله شه بینه وایي :

زد را ربط جماعت رحمت است

جوهر او را کمال از میلت است

ناقوانی با جماعت یار باش

رونق هنگامه بی احرار با

سر زبان کن گفته بی خیر البشر

هست شیملان از جماعت دور

ی : الجامع الصحيح، الادب المفرد، اسماء الصحابة، كتاب افعال
العباد، كتاب بدائل المخلوقات، كتاب براتوالدين، كتاب الثقة
ضعفنا، تاريخ بغارا، كتاب التشذيات، التاريخ الكبير، كتاب خل
قال العباد، كتاب القراءة خلف الامر، كتاب الهمة او نور .

ترمذی :- محمد بن علیسی بن سورہ بن موسی بن ضحاک سل
تبریز بدیوی ترمذی مشهور حافظا او سنی محدث دی پچی دج
سیحیح مؤلف دی، دی دنخاری شاگرد دی بل کتاب یی عمل النب
لخیصال المنظوب دی، دی په (۲۷۹) کی په ترمذی وفات سویدی .

سلک و گوهر کمکشان و اخترا
 هرد میگیرد زملت احترام
 ملت از افراد می یابد نه
 فرد تا اندراج جماعت گردشود
 قطره بی وسعت طلب قتلزمه
 پایه دار سیوت دنیارینه دلو
 رفته و آینده را ایشند
 وصل استقبال و ماضی ذات او
 چون ابدلا انتها اوقات
 در دلش ذوق ندو از ملت است
 احتساب کار او از ملت است
 پیکرش از قوه و هم جاش زقوه
 ملاهرش از قوه و پنهانش زق
 در زبان قوه گویا میشود
 برره اسلاف پویا مید
 پخته ترازگری صحبت شود
 تابه معنی فرد هم ملت ش
 وحدت او مستقیم از کثرت است
 کثرت اندرون وحدت او وحدت
 لفظ چون از بیت خود بی و نشست
 گوهر مضمون به جیب خود ش
 برد بسیزی کزنهال خویش ریخت
 از بخاران تار امیدش گ

نه آب از زمزمه ملت نه خورد
 شعله های نفمه در عود ش فرد
 تنها از مقاصد غافل است
 قوتش اشتیقی را مایل است
 بیاض بیط آشناگر داندش
 سرمه رو مثل صباگر داندش
 هم گل مانند شمشاد ش کند
 دست و پا بند د که ازادش کند

چون اسیو حلته ای ائین شود
 آهوی رم خوی او مشیگن شود

(علمه اقبال) (۱)

علمه اقبال دسیاکوپ په سنار کښی د فبروری په ۲۳ کال ۱۸۷۳ میلادی
 ۱۷ هق کی زیر پیدائی دی.
 اپریل په (۲۱) کال ۱۹۳۸ میلادی کی وفات سویدی.

د مسجد و نو جوړولو اهمیت او ضرورت
سجد و نه په چي الله تعالیٰ ته د سجدې، نسبیج او عبادت کولو خاص متيار
خایونه دی مسلمانانو ته زیارات اهمیت لري، مسلمانان په یوه شپه او
پنځه حله په دسته جمعی او تولینځ توګه بیله کوهرتبوی، نژادی،
متیاز او طبقاتی تبعیمنه یو شانی په یوه صاف کی اړخ په اړخ په یوه
پل خدای ته په مسجد و نوکی سر په سجده بندي، هفه ذات سه
و د خپل اخلاص او بندگی مراتب و رته په ثبوت رسوي.

مسجد و نو د اهمیت په باره کي د اسلام زیارت معتبر و کتابو نو خی
کری دی او نسایی په د احادیث و شریفه یوم معتبر کتاب دی یو مسنه
باب د کتاب المساجد په نامه لري (۱)
د غو مسجد و نو خخه یوازی د ذکر او لمونځ کولو کارنه اخستل کیدی بل
و رُخنی مشکلات تو دحل او فصل کولو، ملي اتحاد، د عمومي افکار و د تباد،
بروگلوی او همکاري قايمولو د مهمو مرکز و نو خخه ګنيل کيدل.
اريغ سیاسی اسلام د سرتوماس ارنولد مشهور محقق له خوله
مسجد و نو د سیاسی او اجتماعی اهمیت په مکله ليکي:

مسجد یوازی د عبادت خای نه، حضرت پیغمبر (ص) سیفیان او د ده

نسایی :- امام نسایی د او سنه ترکمنستان مرکز عشق اباد ته بېژو
نسا په بیمار کي په او س په ویرانی او بنتی دی زیر بیدلی دی. دی لوی بیچد
فتی دی. اثاری د السنن الکبری - السنن الصغرا، الخصائص او نور
امه زیارات مشهور دی

ملاشانی دهرو مشهور محدث ابو یعقوب اسحاق بن ابراهیم الیتی را ویرنویمه
یو لک لحادیث یعنده او د هفو خخه ی او یار نه په یار زده وو او مشهور حسوفیان سه
شوری، عبد الله بن مبارک هر د دغی سیمی او سیدونکی وو.

لسوه او داران په مسجد کي همنل، او په هغه ځای کي يې د مسلمانانو چار و
وارسي کوله، مسلمانانو ته به يې د سياست او دين په هکله لارښوئي کوله
حضرت عمر فاروق د مدیني د مسجد د هنبر خخه مسلمانانو ته و وييل:
چې د دوی لښکري په عراق کي ترشاراغلي، هنوئي ته يې په ثبات او قيام
لارښونه وکړه او عراق ته يې په حرکت ترغیب کړل، حضرت عثمان بر
عفان (رض) هغه وخت چې د ده پرا جرا آټو خلکو اعتراف وکړ د مسجد د هنبر
خخه يې دخان دفاع وکړه. کله چې به خلیفه تاکل کیدی هغه به خپله لو مرني
خطبه چې د کار پر طرز او سیاسي کړنلارې باندې به مشتمله و د هنبر خخه
وييله. نو په اسلام کي د مسجد منږ د یو تریبون او غرفې په شلنۍ ئې چې له هـ
ځای خخه به د مسلمانانو لويانو او مسئول کسانو خپلی خطبې ويلى او د مشـ
وط حکومت تو د دو روپه خير به د دولت مشرانو خپل اجرا آت او سیاسي
کړنلاره پیاووله.

د اهمه باید علاوه سی چې د اسلام د شروع خخه د مسلمانانو لويان پـ
مسجد کي سره را غونډيidel، د حدیث او تقشیر عالمانو په هغه ځای کي د
عربی ژبي او د اسلامي دين اصول پیاده، قاضيانو به هم خپلی مهمی تولنـ
په مسجد کي کولي، لنه دا په سیاست لد دين خخه جلانه و او مهم خبر و
به چې په هغه کي عمومي مصلحت او بنيګته موجوده و له مسجد شخه چوريدـ
تردي وړ وسته کرابر کرار مسجد خپل لو مرني حیثیت د لـسه ورکړ خلیفه
او قاضيانو پـل، بـل ځایونه ځـان ته جوړ کـل او مسجد یوازـی د لـمانـ
په وخت ګـی د دیني خطابـی کـولو ځـای وـکـرـخـیدـچـې پـه هـغـهـ کـيـ بهـ دـ خـداـيـ شـ
پـرـ پـیـغمـبـرـ درـودـ اوـ دـ خـلـیـفـهـ اوـ نـورـ وـ مـسـلـمـانـانـوـلـهـ پـارـهـ بهـ دـ بـرـیـالـیـتـوـبـ اوـ
نـیـکـمـرـغـیـ دـ عـاـکـیدـهـ . ۱۱

۱) تاریخ سیاسی اسلام - ترجمه داکټر حسن ابراهیم حسن .

صفحه (۴۵۰) - چاپ ۱۳۵۶ هـ

خرينگه پي اسلام ويرجع په ورخ پراختيامونده او فوسبي زيياتidel نو
کورونه او کلی جو هيدل، نو په تولينج صورت سره دخندي ای تعالی
عبادت کولو لپاره د مسجد و نو د جوب ولو ضريورت هرو خت حسکه
نو خکه د حضرت رسول الله دلا رينبوونی او ارشاد له منځ په خپله ملي
منوری او د هنې په شاوخوا او د حضرت محمد (ص) د سفر په وخت کي په
هقوسيه موکي پي هفه مبارڪ په جماعت لمو نجع ادا کري و د تبرك په توګه
د مسجد و نو جوب ولو نهضت شروع سو .

ابوداؤد په خپل کتاب المراسيل کي په سند سره ليکلي دی پي بحضرت
(ص) په زمانه کي په مدینه منوره کي دنه نهه (٩) مسجد ونه و پي په
يوه مسجد کي بيل، بيل د جماعت لمو نجونه کيدل، پي نومونه بي دادی :
١ د بنی عمر و مسجد ٢ د بنی ساعد و مسجد ٣ د بنی عبید و مسجد ٤ د بنی سالمه
٥ د بنی رایح و مسجد ٦ د بنی زريق و مسجد ٧ د غفار و مسجد ٨ د اسلو و مسجد ٩
جهینه و مسجد ١٠ د بنی حذرة و مسجد ١١ د بنی امية و مسجد ١٢ د بنی پبله
١٣ د بنی حبلي و مسجد ١٤ د بنی حطمه و مسجد ١٥ د بنی عصيه و مسجد ١٦ د
فيصلی و مسجد ١٧ د بنی دینار و مسجد ١٨ د ابي بن كعب و مسجد ١٩ د النابشه و مسجد
٢٠ د ابن عدى و مسجد ٢١ د بلحارث بن خزرج و مسجد ٢٢ د المنضيع و مسجد
٢٣ د بنی حارثه و مسجد ٢٤ د بنی ظفر و مسجد ٢٥ د بنی عبد الاشعل و مسجد
٢٦ د راقم و مسجد ٢٧ د بنی هعاویه و مسجد ٢٨ د عاتکه و مسجد ٢٩ د بنی قرله
مسجد ٣٠ د بنی وايل و مسجد ٣١ د الشجره و مسجد او د نور :

ددغوم و مسجد و نو د مشهور و موف نانو خنځه په مدینه منوره کي د بنوي
هونه حضرت بلايل بن رباح حلبي، حضرت عمرو بن امر مكتوه او
مکه معظمه کي د مسجد العرامه مؤذن ابو مخدوده الجمعي زيياته
دی .

همداشاني د مدیني منوری د مساجدو د نه امامان لکه حضرت هص
بن عمي، حضرت سالره ولی ابي حذيفه، حضرت امر مكتوه، حضرت

بوبکر صدیق، حضرت عتبان بن مالک، حضرت معاذ بن جبل همدانی
په بنو سالم کی حضرت عتبان بن مالک په بنو حمرہ کی حضرت عمر و
بن سلمہ، حضرت اسید بن حضیر، حضرت انس بن مالک په بنو بخاری۔

حضرت مالک بن حویدت پدمکه مغضمه کی حضرت عتاب بن اسید
په طایف کی حضرت عثمان بن ابی العاص، په عمان کی (ابو یزید انصاری
و نور زیات مشهور دی ۱)

حضرت عبداللہ ابن عباس خخہ روایت دی :- عن ابن عباس ان قال
ان اول جمعہ بعد جمعہ فی مسجد رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) مسجد
عبد القیس بجواٹی من البحرين.

ترجمہ :- دمسجد بنوی خخہ وروستہ د جمی لمی لموخ د عبد القیس
پد مسجد کی اداکرہ سو دا مسجد د بحرین په جواٹی نوئی کلی کی و۔

حافظ ابن حجر لیکی :- په مدینہ او دھنی په شاوخواکی پی کوہ مسجد و نہ د
بنکلو د برو خخہ جو پشوی وو۔ او په هفو تہلوکی حضرت محمد (ص)
لمونھونہ کری و۔ هغه وخت پی د خلیفہ عمر ابن عبد العزیز د خلافت
په دورہ کی دمسجد و نہ د جو پہلو او ترمیو کولو کار شروع شو، د خرم مسجد
ونہ د پورہ تحقیق وروستہ بیوتہ و دان رسول (۲)

په د غو مسجد و نو کی بہ هفو کسانو تہ د امامت حق و رکوں کیدی پی د قرآن
شریف په بنه حافظنا ف۔ د امامت د وظیفی لله پارہ حضرت محمد (ص) خو
اسله تاکلی وہ، پی ابو مسعود انصاری در رسول اللہ (ص) خخہ د اسو روایت
کوی :- عن (بی) مسعود الانصاری، قال، قال رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم)
یوم الیوم اقر اہم الکتاب اللہ فان کان فی القراءة سوا، فاعلمہم ب
السنة فان کانوا اتی السنة سوا، فاقدمو هجرة فان کان فی المجزء سوا
فاقتصر مھو سنا۔ مسلو

۱) شبیلی نعمانی د بخاری شرح عینی د وہرو توک ۴۶۸، منح د صحیح مسلم د لمعرف
توک کتاب الاذان د بیودا اود د کتاب العجاد فی دعا' المشرکین خخہ انسقی د

ترجمه: حضرت محمد(ص) و فرمایل پی دیوی تولنی امامت دی ه خوک کوی پی دیولو خغه بینه قران کر مهرباد وی، او که په دی کی تول س برابروی، فو خوک پی په دینی هسائلوکی دیرپوه وی، او که په دی کی ه سر، برابروی، چاچی لمبی هجرت کری وی او که په دی کی هرس برابروی نود چاچی عمر دیز یعنی مشروی. (۲)

الفاروق د مسجد و نوجویه ولو او اباد ولو په هکله لیکی:

از انجاکه خود حضرت فاروق اعظم (رض) در عهد خلافت خود، در بیهق حج کرد، بنابر آن خود میز حجاج بود و خدمتگیری حجاج را صور خود بده انجام میداد، در تماه ممالک مفتوحه مساجد به کثرت تعمیر نمود. ابو موسی اشعبی، نائب الحکومه کوفه را بذریعه فرمان والاتاکید فرمود که در بیهق یک مسجد جامع بسازد و از برای هر قبیله مساجد جداگانه تعمیر کند، از برای سعد و قاص و عمرو و ابن العاص نیز به همین هضمود فرامیین فرستاد و به جمیع عمال شاهر فرمان داد که در شهر و بلاد مستعمر تعمیر شود و مساجد مذکور تاحال به جو اعم عصری شمرت دارد.

از جمال الدین محدث در روضة الاحباب منقول است که در عهد حضرت عمر فاروق چهار هزار مسجد تعمیر شد و هر چند که این عخاص قطعی نمباشد لاکن شک نیست که عده مساجد فاروقی از هنر گمنه بوده.

حضرت فاروق اعظم عمارت حرم محترم را صد و سعی داد و به زی و نریت وی توجه فرمود، بنابر آن در سنه ۱۷هـ بجا یمای دورو پیش را خرید و مسماز نمود و زمینه را به صحن حرم شامل نمود، تا آی عصر دیواری گرد حرم نمود بود بنابر آن حدود ش را از منازل علماء نم نمود، حضرت فاروق اعظم دیوار احاطه بنانهاد و فرمان داد که به وقت

شب چراغ‌های سردیوار بیرون زند، کعبه را مدام جامد فی پوشاندند
چنانچه در ایام جاهلیت جامد اش از لطع بود، حضرت فاروق اعظم
فرمان داد که جامد کعبه از قباطی تیار شود و قباطی یک قسم رخت اعلیٰ
بود، که در مصر می‌بافتند.

حضرت فاروق اعظم مسجد بنوی را هدایت میر نمود و وسعت و روتنق
بیشتر داد، عمارت مسجد که در عهد مبارک جناب رسول الله (ص) بنا
یافته بود و از برای همان عصر کنایت می‌کرد، چون در ابادی مدینه منور
یوم‌آفیو ماسترقی شد و نماز خوانان زیاد، ترکشت در سنه (۱۷) حضرت فاروق
اعظم عزم بالعمر فرمود، که عمارت مسجد وسعت باید، و تمام مکانها
دو مر و پیش را به قیمت نقد خرید، حضرت عباس خانه خود را نمی‌فروخت
و حضرت عمر قیمت کافی میداد، حضرت عباس قبول نمی‌کرد، اخربه پیش
این این کعب مرافقه برداشت، او فیصله کرد، که خلیفه ابد ا اختیار ندارد که
به جبر خرید کند، بعد از صد و راین فیصله حضرت عباس گفت که
من بدون قیمت برای فائد عامه مسلمین میدهم، الفرض بدوف از
حرمه سراي‌های از واجه مطهرات جمیع مکانات مسما رشد و عمارت
مسجد وسعت بیافت، نخستین طول مسجد صد ذرعه بود، و بعد یکصد
و چهل ذرعه گردید و عرض انفه به قدر بیست ذرعه وسعت گرفت، ولی
ظرف عمارت به هیچ‌گونه تکلف نمی‌کرد. مثل در عهد مبارک جناب رسول الله
ستونخا وغیره از چوب بود، حال هم از چوب ساختند، حضرت فاروق اعظم
بدهنگام تعبدید و ترمیم مسجد چیزی نویز نمود، یعنی در یک گوشه اش
صفه بنادرد و فرمود که اگر شخصی بخواهد شعر خواند یا سخن دینوی بزند
می‌این بپیشند، و قبل از عهد فاروق اعظم در مسجد بنوی (ص)، هیچ‌گونه
سامان تنویر نه بود، و این سرشته هم در عهد جناب مددوح انجام گرفت

و بیهجان او تمیودارید در مسجد چرا غما افروخت بر علاوه حضرت
 فاروق اعظم انتقام حنوشبوی و بخور هم در مسجد نیوی (من) فرمود
 اغاز اینطور شد که در جموم مال غنیمت یک بار عوده به وجود آمد حمنز
 فاروق اعظم خواست که بر اهل اسلام مقسیه نماید و کافی نبود، بین
 بر آن فرمان داد که در مسجد صرف شود تا همه مسلمانان از آن مستفی
 شوند، چنانچه از رابه موذن سپرده امر فرمود که به روز جمعه در منقل
 بیندازد و پیش روی نماز خوانان دور داده جامها و ماغه هارا معطر کند
 فرش مجدد راه روند گشتین حضرت فاروق سر شته فرمود، ولی تکلف نداشت
 قالین یا سطرنجی نه بود، بلکه به تقاضای ساده مسلمانان از بوریا تهیه گردید
 و متسودش محضی صیانت جامه از خاک بود . (۱)

د اسلام دلمرنیو مسجد و نو جو و لو طنز

د اسلام دلمرنیو مسجد و فو طنز رساده او بسیط و اوپریو داسی توکر خمک
 جو هیدی پی پر شاو خواباندی به ی خلوردیو والوندر اگر خیدی و وکله به
 د مسجد و نو ارخونو خندق هر احاطه کری و لکه پی دکو فی د بنار لو مر
 مسجد (۱۰۶) همد اشانی جو هرسوی و د مسجد و نو سقفونه (چتو نه
 به د خرماد بنا خونو او بیاد هفو د برو د توکران تو خخه پی د عربی مسلمانان
 د فتوحاتو یه اشانکی د ز رو عبادت خایونو او کلیسا گانو خخه په لار
 راتل جو هیدل د دغه و سروسته د مسجد و نو د جو هر و لو په مل
 کی تغیر رانی او پخوانی سبک یی پاته سو خرنگ پی پر مسلمانانو باندی د
 حضرت پیغمبر است او سلیقه زیاته گرانه وه نو د وی هر کل
 زیاریوست پیچ په خپل ژ وندانه کی هنده تعلیق کری، نو خکه د سادگی او
 پاگی د وی د لاسمده ور کاوه .

مسجد و نونیاتره برخه به دمه غولی نیوی و پی په اصطلاح
تختن به ورتہ ویل کید، او همه به سرپویندنه او پر خلوس و برخو
بندی بهی را قونه را گرخیدلی و پراخ اولوی رواق بهی
خلوره رواق و پی دسته سقوفونو بید پوبنل شوی، بندونه
ضربی بهی دمره نیو و برو خچچی دقیمی پربنا ولا ری وی جو هرسو

د هسلمانانه تاریخی مسجدونه

بوی مسجد :

غه مسجد د خدای تعالی د ذکرا و عبادت علاوه، د اسلامی علوم و مخصوص
حدیث و تدریس لوي مرکز گئی کیدی، پی حضرت پیغمبر (ص) مدینی
نو هری ته د هجرت په لو مری کال کی جو هر کری دی.

د د غه مسجد کی در زمانی په تیوید و بیر تحولات او اصلاحات را غلی دی
کی اوستنی شکل یی غوره کری دی.

که پی محقق العلما استاد کل ملا عبد الحق صاحب خروجی د خپل یاقوت
لیبر په (۲۲۸) هنخ کی په دی هکله فرمایی :

میر په دی کال م صلطانا	د هس جدو کره بنا
تر مسجد پغوا ستر دار	دلما نجه کاوه اختیار
غه حلی و محو مله	پی پری چو که سوه تاقه
پر هر عای پی به د اخل سو	و خت دلمو نج بده دی فاعل سو
د لتد و دو هیتیه مان	درافع و پس مان
سمل نور فرد دیو ه	بل سه میل سو میده
د غدم کده و د دوی	نور حضرت سو بیال مدی
د دی مفعکی خریدار	لد بھادوی و کر انکار
دوی ویل پی بی بھا	مو ب در کری ده و تا

په قیمت یی کر که مقبول
 دویاته و رکوب پاک سرور
 حواله کر که مصلما
 ده شرکو وه قبرونه
 دلته شنی وی لا پخوا
 داقبرونه یی و کینل
 خرابی یی سهی کر لی
 ده مسجد طرحه یی و کر که
 هویاران هوپاک رسول
 او بدلي یی و ديلی
 چی عمار کاوه خدمت
 دی د دوو برند
 خاوری هر دده دسر
 و عمارت ده داساعت
 مرهب دی کری یاغی گروه
 و طرفت ده دجنت
 د دو بزخ و سخت انگارته
 پناغوا په له فتن
 ل ما هم خینتو تیار سو
 باه دده سو همها
 وی مسجدلره تنبی
 پریښو وی په حساب دری
 خاص حضرت لرود ویر وه
 هم په باب الرحمت داوه
 د عمرست رخ لازفت

حضرت نه کر که دا قبول
 سه مثقاله دسره زر
 پر صدیق باندی بهما
 لته وه گورستانوونه
 در فیوشود رختی دخرا
 فور حضرت و فرمایل
 غه درختی ووه لی
 هوار سوه دام خکه
 ساختن یی سوه مشغول
 بتی فتولو چلو لی
 خاری کری روا پت
 و خبسته هر چاوه
 باکولی نور سرورد
 بل نور بی احضرت
 له دی افسوس اندوه
 به کری د دوی دعوت
 ییه بولی دی و نارت
 بر عمار بکر گنتن
 بر مسجدلره دیولو سو
 تا خلو خخه دخرا
 سرما و وله تنی
 مسجدلی (لری) د روانی
 یوه د عامر عاله رو
 ده بله مسی و
 سجد پرد اهیئت

خلک دیر و خای و ک
و والات بی هم هف
هی جو پر خپل مراد کر
دوی لہ بنو نتشی حجر و
چی بھتو دوی تر عاج و
ولید بن عبد الملک
پلاسی دی عبد العزیز
چی پد بند شانی برابر کر
تیل حجری دم اذ و نو

دلته پیر سونور عالم
ده مسجد کر کشاده
بیاعثمان تردہ ازاد کر
ستنی هم وی لہ دبرو
او دامر لرگی تاج ق
چی دملک سو بیا مالک
نور عمر بآتمیز
ده مسجد کشاده ترکر
د حضرت د عیال و

خليفة و عباسی
چی دی زوی و دهار و ن
است حکامی غلا و کر
و ه تردی زمان با تقوی
لوی سلطان عبد الحمیم
نه لر مرد دی بیان
ه روپه دی کال چی حضرت
مدینی ته کر ہجرت

بیات عیمی و کرم مهدی
بیات تجدید و کرم امامون
تر اولی بی نیاده کر
دانیا پی مامونی
مگراوس بی کرت تجدید
همی ساز کر چی زهستان

د حضرت محمد (ص) د وفات و روسنده صحابه کرام او بی
تابعینو په دغه مسجد کی متدریس او تعلیم کاوه، دمالکی فقی اساس
د امام مالک خخه دغه مسجد خخه را شروع سوی دی، د حضرت
پیغمبر په حیات کی د مدینی منوری په دفور و کوچنیو مسجد و نو
کی پی شمی بی ذہد (۹) مسجد و نو ته رسیدی او د بلاں په ادا ادا
بی اقلمت کیدی همود حدیثو تدریس کیدی، بکو بن عبد الله بر
الاشجاع چی ابو داؤد او د ارقصلنی په ترتیب سره پنچلو مراسل

اوستنوکی روایت کوی دغه مسجد و نویادوی :- در ایج مسجد د بنی عبد الاشعلم مسجد، د بنی عمر و بن بندول مسجد، د جهینه مسجد در سلو مسجد . (۱)

حجۃ الاسلام ابو حامد غزالی (٥٥٥) هـ ق په خیل کتاب فاتحه العلوم کی په دی هکلہ دا سی لیکی :- مکحول ویلی دی پی د خدای رسول خنده د ووتق روایت کری دی پی هوبز د قبایپه مسجد کی د علمو په زده کرہ لگیا و پی نلخایپه پیغمبو (ص) تشریف را و مری او وی فرمایل؛ شدی غواری هقد زده کری او خدای دی تاسوته عوض نه در کوی خوچد هقد شیان پی زده کوی پی عمل په و نکری او بل و رورتی و رونه بنیاست . (۲)

نوخکد بنوی مسجد د مسلمانانو د پوهنی لو مرنی مرکز گنل کیوی .

د هکی مکری مسجد الحرام :

دغه د مدینی منوری تر مسجد زور دی، خود هکی معطنی ترفتی و روسنه پد اتره جری کال کی د اسلامی هد فونو او تبلیغونو د بنیه بریا لیتوب لمپاره ستفاده حسنه و سوه .

ددغه مسجد خنده عبادت علاوه د امویان و اعیاسیانو د خلافت د اولی نیمایی پیوی خنده د اسلامی تعلیماتو د بنو ونی رو بنانه مرکز گنل کیدی . لانی د حمیدی دخولی خنده لیکی :- مشهور علمی مجلسونه او مذهبی نقاگانی به په ترتیب سره پد عبد الله بن عباس (٦٨ هـ) او دده و روسنه بد په عطا بن لبی رباح ، او دده و روسنه بد په ابن جریح (ابو خالد) په (١٥١ هـ) دده و روسنه بد په مسلوب بن خالد نجی . او دده و روسنه بد په سعید بن سالم قداح ، او دده و روسنه بد په محمد بن ادریس شافعی (٢٠٤ هـ) .

اړه د رلوو د امام شافعی مساجد په د غه مسجد کو
فتوا سکانی ورکولی (۱)

نبصري مسجد جامع :

د غه مسجد په خوار لسو (۱۴) هـ کال کي زياد بن ابيه چي د معاويه بن ابي
سفیان له خواپر بصری حاکم و په خبیثتو او گچو سره دنوی سره لباد کر
پندی پایی یی ور واچولی او پرچت باندی یی د ساج دو فی لرگی ووه
د عباسی خلافت په د لو مری کی د معزوله استاد انوفکری او سیاسی رشد دن
مسجد ختم دل شروع سو. معزولو په لغت او عربی نخوکی مخصوص روش
درلود، د عربی مشهور ادیب حافظ (۲۵۵ هـ) پېنځر مسجد کی او سیدا.

د کوئی مسجد :

د غه مسجد په کال اولس (۱۷ هـ) کي جو هرسوی وو، خو زياد بن ابيه په
کال پنځوں (۵۰ هـ) کي د لو مری سره آباد کر، د حضورت علی بن ابي طالب
(کرم الله وجہ) راتک کوئی ته او د غه بنار د اسلامی حکومت د مرکز کولو
له کبله د کوئی مسجد د علمی مرکز په ګرځولو کی زیات اهمیت و موند
د غه مسجد کرار کرار علمی رشد او تبلیغاتی حیثیت پیدا کر، خو چي د
عباسی دولت په شروع کي د اسلامی علوم مودیو هلوی مرکز په شانی و
پیژندل سو او د بصری د مسجد سره یی په رقابت شروع و کړه، د دوی

۱) ابو عبد الله بن عمر، هنائب امام شافعی.

History of Muslim Education. By Ahmad Shah.

Page 890

په اسلام کي د نیروونی تاریخ - داکټر احمد شلبنی د قاهری په پوهنتون
کي د اسلامی تمدن د تاریخ استاد.

د علمي او انبي مباحثو له برکت د وچي ذ اسلامي معارفو د شراغ روښه
و هاګنگي هسکومدار جو ته ورسيدی (او اوس د انگلستان د کمپراج او لکس
د پوهنتونو سره سیالي کولای سی .

د فُسطاط مسجد (د عمر و مسجد جامع) :

د غه مسجد په کال (٢٤٣ هـ) کي عمر و بن العاص جو رکر د غه مس
یوازی مطلب د اسلامي نقلیمی چارو پرمخ بیولو، د غه مسجد د طولو
اخشدي او فاطمي پاچاهانو په وخت کي د زييات توجه وړ، وګرزید او د شاف
قتي لوی هرکز سو . د د غه مسجد په صحن کي د تدریس بیلی زاويي موجو
وی، په د هفوڅخه د غه مشهوری وي، د امام شافعی صالح زاویه هر بجد الـ
ابوالامتال حارث بن مهدب الدین شافعی زاویه، د فخر الدین صاجیه زاویه
د تاج الدین سلطانی زاویه، د معینیه زاویه، د زینیه زاویه او تراوه سو
نه خلویښت (٧٤٩ هـ) کال پورې خلویښت نوری زاویي پر اضافه سوی په
اسلامي معارف بې هسکو علې او ديني مدارجو ته ورساوه

مسجد الاقصى او قبة الصخرة:

اسلامي تاریخونه واي په د غه مسجد حضرت سليمان (عليه السلام) هر د خپر
عبادت له پاره جو رکریو، د حضوت عمر و بن خطاب د خلافت په دور
(١٣-٢٣ هـ) کي هفه وخت په بیت المقدس مسلمانانو فتح کړ شرینګد چې
د غه خای د اسلامي دین په فرمایشاتو کي مقدس مقام در لود نو د غه
مسجد د یوانې عبادت کا په شیو د زييات احتراء وړ، وګرزید او دریو مقدس
مسجد وګنډل سو .

د عبد الملک بن مروان د خلافت (٦٥-٨٦ هـ) په وخت کي د فیۃ المنور
څلی په د اسلامي هنرنوښکلی اشردی، په د غه مسجد کي جو رسو،
عباسیانو د خلافت په د وړه کي شوې شله ترمیم اوښکلی سو، د ایوبیانو

او ملوي کيانو په دورکي په دغه مسجد کي خو مدرسي جو هر سوي چي
 ملي او علمي شهرت يي و رزيات کر، دغه هم هم مدرسون شوخه:
 شرفيه سلطاني عالي مدرسه، ناصريه مدرسه، داماد ابو حامد غزالی
 مدرسه، خويده مدرسه، سنتزريه مدرسه، كريمهه مدرسه زياتي مشهور
 چي.

دغه مسجدون نولوي عالمان امام غزالى صاحب او مشهور محدث ابن الصلاح
 رزيات شهرت لري.

د دهشق اموي مسجد:

دغه مسجد ولید بن عبد الملك دخيل خلافت (٨٦ - ٩٦ هـ) په وختي ده ٨٨.
 ٩٦ هـ کلونو په منځ کي جو هر کر

غه پخوا ديت پيرستانو د عبادت ځائي، د خلور و پايو و خنک ته يي يو مربع
 شكله برج جو هر سوي و چي هسلمانانو د هفه خنکه د اذان کار اخيست، دغه بنا
 ناه يوازي د بنيکلا او معماري له پلوه مسجد بنيکلي کري و، بلکه د خلافت هر کنز
 تمي همدعلم او هر سترگي اړولو وي.

دمشق مسجد تر (٤٦١ هـ) کال پورې پير خپل عظمت پاته و، څو پر دمشق
 باندي د فاطميانو دير غل او اور چولوله کبله يي بنيکلا لو بناشت له منځه
 لاره داتي هجري پيرې مشهور سياح ابن بطوطه د دمشق د جامع په هکله
 اي؛ - په دغه مسجد کي علمي مجلسونه او د مختلفو علومه د درس حلقي
 موجودي ده، محدثين پرلوه و کرسيو باندي د حدیث روايت کوي، د قرآن
 مظليو حافظان او قاريان له سماره ترمابنامه په تلاوت لکيادي، یوه د له
 نوونکي چي د مسجد پر پايو یېتكه کريده شاگردانو ته د قرآن د تلاوت او
 تدریس وظيفه منځ ته ييالي، په دغه مسجد کي قرآن په دې نسبت شفا هي
 نراشت او متدریس کيږي نه په دلیک د احترام او ساتني په هکله يي بي ادبی
 و تفافل بنيکاره سی، معلوبله وظيفه هولري هغه خپلو شاگردانو

تە شعروونە، ادبى مضايمىن او علمى مقالى يىكى او زدە كوى، او تقلیيە طرفىي تر
ھەنە پورى دواوکوئى خوشاگرد خپلە دلىك دزدە كرى سەپە علاقىمنى
پيدا كرى او خطااطى زدە كرى .

ددغە مسجد دىشمۇرۇعالماقۇ او بىز رگانۇ خەبىرەن الدین فرکاح شافعى
او نور الدین (ابوسىرىن مایع دى).

دەپۇشۇز زىتونىيە مسجدُ:

ددغە مسجد دىشلى دەلت پەختى كى بىي ترجۇرسو، او د اسلامى زەرمەس
جىدا و مدرسو خەمەگىنلە كىنلى، د دغە مسجد ئىينى علمالكە خەطىب آبو
اسحاق ابراھىم اين حسین بن علی بن عبد الرفیع رېنى او ابوعلى عمر بن علی
بن قداح حوارى زيات شهرت لرى.

ابن بطوطە پەدىھىلە كى : - د دغۇپوهانو دا فادوا او علمى بىر كات تو خەبىداو
چىھە جمعە بە دلماخىھە دادا كولو وروستە دوى د دغە مسجد يىوي پايى
تە دە لگولە او دلوپە فقىھ مىسلىود پەپەنلىپە خصوصى كى بېي فتواكانى
صادرولى دوى بە دخلوپەنلىتە مىسلىود حل كولو وروستە غونئەپەپەنلىدە (١)
پە دغە مسجدى پەپخوانى طرز تقلیيە وركول كىيدى، خود (١٣٧٠ھـ) د
صفرى پەپخلورمە د (١٩٥٠م) كال دنواھىپە خوارىسىدە (١٤) ديوه فرمان
پە واسطە د دغە مسجد د تدریس طرز، او اصول د مصود الائمه د جامع
پە خېرى واپىت

دەپۇشۇز مسجد جامعُ:

ددغە مسجد عقبە بن ناقع د افريتامى شەور فاتح پە كال پەنخۇس (٥٠ھـ) كى
پە قىروان كى جوركىر، دخە وخت وروستە لە نظرە ولويىد او پە ٨٧ (١٩٩٥م)

کی بیوته آبادسو. په کال یوسل و پنځه کی د اهوی خلیفه هشام بن عبد العاله (۱۰۵-۱۲۴ هـ) په امر د دغه مسجد په صحن کی پر اختيار اغله. د قیروان مسجد هور سه ڈا فردیقی په شمال کی د اغلبی حکومت په دوره کی د فاطمی دولت شرشروع پوری د اسلامی علوم پیاوړی مرکز ګنډ کیدی.

د بعداد د هنصلو ټه مسجد جامع:

دغه لوی مسجد د عباسی خلیفه ابو جعفر منصور (۱۳۷-۱۵۹ هـ) په امر د بندان د بنیار د جو پهلو سره سو په کال یوسل و شپږ خلویښت (۱۴۶ هـ) کی تأسیس سو. منصور دغه مسجد جامع د او سید لسود قصرچی قصر الذهب نومید تو خنگه جوړ کړ. دغه مسجد په کال (۱۹۲ هـ) کی د هارون الرشید په امریکت اباد او پراخ سو، د دغه مسجد په مدرسه کی د خلیفه په امر او خوبنې چه درس ورکولای سو.

د قرطبي لویه مسجد جامع:

ددغه مسجد بنا په اندلس کی د اهوی دولت اساس ایبنوونکی عبد الرحمن په کال (۱۷۰ هـ) (۷۸۶ م) کی د دمشق د مسجد جامع په سبك شروع کړه، د د وروسته نور و خلیفه ګانوا او امیر انوځه نوری برخی پر زیاتی کړی چو له دغی جعلی خند د هشام په امریوه برخه د بسخود لمانځه لداکولو له پار پکښی و تاکل سو. د دغه مسجد جامع د عظمت دوړه په اندلس کی د مردانه د دولت د سقوط او د هسپانیا نو پلاس د قرطبي د بنیار د نیولو (۱۳۲ هـ) کال وروسته پایاته ور سیده.

د قریین مسجد جامع:

دغه لوی مسجد په هغرب اقصی (مراکش) کی یوی بزرگواری او هندینی بنتی فاطمی بنت محمد فھری د مکف (ام المؤمنین) د فاس په بنیار کښی جوړ کړي

دی، دقایقیین د تسمی و جهاد ده پی عربان د قیروان دلاری د فاس بنه تهد اخیل سوی دی. د دغه مسجد جامع او مدرسی د اباد ولو او تجھیز له پاره د هسلمانانو هشرا نو زیانه توجه کری و، پی د هفو خنخه د سلمان ابو عنان (١٤٩ - ٧٥٩ هـ) په امر د دغه مسجد جامع د بیا اباد ولو او کتابخ د تجھیز ولو عزمه د پیری ستایی نی و مردی.

ترلو هری هجری پیغمبری پوری مسجد و نه د دینی فرایض او و عبادا تو داد کولو، و عطف او ارشاد او د هسلمانانو د دینی ارتیا او و مسایل د حل او فه کولو هم رتات توبی و، خود د و همی هجری پیغمبری په شروع سره هفه وخت پی اسلامی تری پراختیا و هوند او د عربو هسلمانانو د ژوندانه په طرزی تحو راغی نو هسلمانانو د قران عضیو په دغه فعوا:- (ربنا وابعث فی هرسو منه و تلو علیهم ایاتک و یعلمکم الكتاب والحكمة و یزکی هوانک انت العزیز الحکیم).

ترجمه:- (ای لویه خدا یه زماز امن د اسی بن کلی و گرحوه پی د دوی له منه خخه بی پیغمبر خوبین کری، پی ستایتونه هفوی ته و بندی او د کتاب پوهن او حکمت زده کری) خلک د علم او پوهی دزده کولولپاره د مسجد و نو مدرس او و جامع گانو د تأسیس لوپاره پوره توجه و کره، او د مسجد و نو خنخه د فرایض او و عبادا تو د اد کولو علاوه د تبلیغ او دینی ارشاد او تدریس کار لخیست او نیو په بل پسی پی پراختیا و هوند خو پی پنخی هجری پیغمبری کی د هفو خنخه لوی مدرس او دار العلوم و نرجو هرسول، او له دغه مخای خخه علمی تصدیق نیا شهادت ای تو نریع کیدل، د هنال په توگه د مدینی هنوری په نبوی مسجد کی امله مالک بن انس اصیبی (٩٥ - ١٧٩ هـ) د موطی د علمی اشریکووال او مالکی مذهب مؤسس د فسطاط په مسجد کی د قریش و ستر عالی ابو عبد الله محمد بن ادریس مشافعی (١٥٠ - ٢٠٤ هـ) د کوفی او بعداد په مسجد و نو کی امله ابو حینفه فیلان بن ثابت، د بعداد په مسجد کی امام احمد بن حنبل (١٦٦ - ٢١٦ هـ) در سونه و رکول او علمی مجالسی پی پراست.

بىاردىلو يو مسجد و نۇمالي اپتىاوى د دولتى مساعىد تونو، خود بىارد باندى شاوخوا كوشچىي مسجد و نۇمىزىر تونه دەھقۇد مقتدى يانۇ پە بخىشىو، تەحفو مىدقاقتو او اعانقىر فع كىيدل.

دى لەپارەپىچى مسجد و نۇ او دارالعلومى دامامت او تىدرىيس چارى دخنە سەرە مخامىغ نەسى نۇخىينى مسجد و نۇبە او قاف ياخىاس درلۇدلپىچى مەھفۇ سايىدات بەپە منظىمە توڭىد د مسجد و نۇ اماما مانوتە سپارىل كىيدل. (۱) اىپىچى د مصىلىوي مفتى او محدث اماما مالك تەپد كال كى سىل دىنارە بخېنىل و لەدەپىرتىيى د دەپورۇنە هەرادا كول.

مۇرسى

يەدىھۇسسوکى داسى علۇرتىدرىيس كىيىپى تەخصىصى بىنە ولرى او فارغ التعلمىلا نوتىيى داسلا فى علومو پەمشخىصو خانگى كى عالى شەhadتنامى وىشلى كىيى دىرسى دەل سود علومو پە و دە او پراختىا كى زيات خدمت كىرى دى، داھىكەپىچى قرآن كىرىيە مىسلەنان دەلۇمۇ پەزدە كرە مىلەت كىرى، او پىرنىسا وىنىڭىدە يى علۇفرەزى دى اوھقە خۇك دلۇرى دىرجى او فضىلىت خاونىدگەنى كۈرپىچى علۇئى تحصىل ترىي وى، ناپوهى يى درندوالى، گەراھى او تىارى سەرە تىشبيھ كىرى دە، قرآن تىرىيەمە دەلىلىغى سپارىنىت د پېقىمىزرا تۆد اعمالو خەبىلى او پە دىھكە فرمائى: رىبنا وابعث فيمۇرسۇل أ منه و تلوعىلهم اياتك و يعلمهم الكتاب الحكمة و يزكىهم انك انت العزيز العكير).

ترجىمە: - اى لو يە خدا يە زما زامن داسى بىنكلى و گەرخۇپى د دوى لەمنغە خەرىپى يېقىمىز خوبىنى كىرىپىچى ستا ايانۇنە ھنۇي تە و بىنۇي دكتاب پومە دوقى لەفضلى مەنى كول او خاçى كول دى او پە شريعت كى خېلىشە شىي يادھەنلى تە او قانۇدە دى عامۇ خلکو د بىنېگەنۋا او خىر رسولو لەپارە خاçى كول دى، خىرنگە ق پە مىلە قە كول لو سەرە يوشى د چاد ملکىت خەنچە و زى او د بىل پە ملکىت كى دا خەلپىي و ھەنە ثواب ور كول كىرى، نۇ وقف ئىينى شان حکملىرى.

او حکمت زده کری.

په اسلامي د مدرسي تکاملی سیمی

د المدرسي کلمه د (دریس) د هادی خخه اسو مکان دی. تحقیقات خرگندوی د غمکلمه په اصل کی عربی ده، او د اسلام در اتلوج خخه د مخه د غه کلمه معنی سوی او په عربی گه سوی ده. په عربی ژبه کی درس دیری معنا گانی لری په ده فو خخه مهمی په دادی.

۱- د سجستانی په (غريب القرآن) کی د (قراء)، په معنی راغلی ده لکه (ودرسوا مافیه) یعنی قراء او مافیه، او هر دخداي تعالی عز وجل د غه کلام (ولیقولو درس د (قراءت) په معنی دی، او (دارست) د (قاراءات) په معنی د (قراءات) او قراتی علیه معادل دی دینبوی حدیث (تدرسوا القرآن) په جمله کی د غه کلمه د قرآن ولو په معنی ده. و فکرتی په وسپاری په لدیاده هو و نوری.

۲- د (ایندرس انطمئن) په معنی او (درس) د (محوسو) په معنی هودی. لکه په سجستانی وايي :- (درست هذه الاخبار التي تأثينا بهادرست). دزو سوا ولهم منحه تلی په معنی دی.

۳- د (المدرس) کلمه په د مدرسي پرخای استعمالیه د (درس) د هادی خخه اخستل سوی ده. او د (هدارس) کلمه یعنی هفه خای په درس پکبني لوستل کیه مدرس د (كتاب) او مكتب خانی په معنی هر راغلی دی. د دخوتفسیه و نوشخ په عمومی د ول د انتیجه اخیستله کیری په (درس) کلمه د لوستل، ساتله معوكلو د معنی پرمحور چورلی او دا په ول فکری پیوند هیچ نلری په ده سره دی د معنی هم اهنجی ولری. که خه همابن فارس په خپل اش ر مقایيس اللعنه کپی د لعاتو ممتاز کتاب دی او د بیولناتو په منح کی رابطه خیری او معنا گانوته په خپله تعلیلی طریقه تفسیر و رکوی لیکی:

د (DAL، RA، SIEIN) حروف واحد ریشه لری په پیوالی، کسبتده والی او ورکوالی دلات کوی، نوشکه د (الدرس) کلمه دلار ورکی په معنی هم

هئال په دول کلمه پي واي (درس المتن) يعني دهله های اثار و رکسول، او (دریس) کلمه هر له دغه بابه خخه ده. همدار نگه دز ری او شوریده جنایه نامه، همد اشانی (درست القرآن) لم بایه (ونفو رو) يعني (الدارس) هفه توک دی، هفه خه پی بی لوستی دی بیا بی لوی هفه شانی، لکه پی بی روی، دابن فارس دغه تفسیر ددی سره پی ده دیر دقت او بینه تقبی بینی کریدی، خوزه موزن دسوال حواب په بنه توگه ناه سی ورکولای پی محو اونابودی، ویلو بیا ویلو تر منع خه رابطه موجوده ده، او هفه پارچی د دغودو و معنا گانو دهوبلولوه پاره استل سوی دی په هر ال بیله تکلف او تصنع خخنه دی مومندی سوی، دغه پول تفسیر و نه دنگی هی د عربی والی د تردیدله پاره یو حمل بیارا پوره کی بی او د اسی خرگندیز دغه لفت ده مدلوله او سنده لری.

ل: - دنابودی او زور پتایا په معنی ددغی کلمی استعمالوی په پخوانی عربی ژبی پوری لری. د جاھلیت دوری په ادبیاتوکی په نظم او نثر دواهروکی دغه مدعای بیتی بی.

هر: - د (قراءة) په معنی همدا او س استعمالی بی په عربی ژبه کی د (درس) ت د استعمال تاریخ لر خرد اسلام ده منی زمانی ترسیبی، دیر نزوره متن په هفده کی د (درس) کلمه د ویلو په معنی راغلی ده، هفه قران عظیودی لکه فرمایی: - (ما كان لبشر أن يوَّتِهِ اللَّهُ الْكَتَابُ وَالْحُكْمُ وَالنُّبُوَّةُ شَرَّل لِلْكَانَسِ كَوْنُوكَ عَبَادَ أَلَى مَنْ دُونَ اللَّهِ وَلَكِنْ كَوْنُوكَ بِإِيمَانِكُمْ تَعْلَمُونَ تَابُ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرِسُونَ).

حمد: - هیچ بشرت به و نرسی بی، پی هفه ته کتاب، حکمت او بیوت سی او هفه وخت خلکو ته و وا یه پی د خدای پرخای زمانی دگان سی، خو ولای رشتین او صالحان و او سی د احکم پی اسمای کتاب تعليودر سوی دی د احکم پی هفه هولوستی دی.

فواحد حسین دلوهري فواحد د پوهنتون د عربی، سریانی او فرسامی

بو اسْتَاد د (درس) د فحص - أ جتهد په معنی اخلي چي هفه دا يهی زيارو
 کي ببنن ته ويل کيني . په عري زبه کي (والمدلاش) د (درس خاي) يا
 دراسه) ته ويل کيني چي دغه کلمه خپله د (مدرس) خخه جوره سوي ده
 يهودو په نظر دغه کلمه پر مقدس كتاب دلالت کوي ، او هفه داسی
 كتاب دی چي د (المقدس كتاب) پر تقدير باندي ليکل سوي دي او په سرياني
 به هود دغه معنی ورکوي ، دفقى الغى پوهان عقیده لري چي دغه کلمه د عري
 خخه سرياني ته راغلى ده . د (مدرس) د کلمي د اصل خخه د اخر گنديني چي
 غه د (مفعال) هموزن کلمه ده او د لسان العرب د هولف په قول د اسومكان
 پاره يوغريب ورن دی . د (قاموس) كتاب خرگند وي چي د (مدرس) کلمه
 هفه د (كتاب) کلمه ده چي هكتب خاي يابنو و نجوي ته ويل کيني . په اسلاني
 لائرة المعارف کي دغه کلمه د عري او يارامي ريني خخه بولي ، يوشمير
 ييات پوهان وايي چي د (درس) کلمه عري ده خودادي معنی نلري چي (درس)
 يهود و خخه اخيستل سوي ده ، دالدی جهته چي (مدراتش) يامدرس د تعليم
 بو هؤسيه نده ، لکه چي د اسلام په لو مر يو هرا حلوي تعلیماتي هركزو نه د
 درسي په ناهه موجود نوه او يهودان هود دير عمر لپاره په عربستان
 ندي او سيدلى او حضوت پيغمير (ص) هنوي له مدیني خخه دير لپري
 سائل (ود حضرت عمر فاروق په وخت کي هر داسیاست چيلدي چي د دو
 ينونگجايش په عربستان کي او ونه ليدل کيري .

شهادات نائي او علمي لقوته

جازه ليک : - د ابوالحسن فارش په قول د اجازه لغوي معنی په دی بولده
 جازه د جواز الـما د کلمي خخه اخيستي سوي ده چي د هفو (و بخخه تيريد دی
 ت حيوانان بجي چبني او د کښت هڅکه خښي خرو بېښي لکه چي وايي :
 استجزته فاځارني) (يعني وه غوبښته چي زما حيوانات تو او معنکي ترا و به ورکري)
 سهداشتاني چي د علوم طالب د خپل استاد خخه اجازه وغواري او هصربي ورکري .

په فیروزابادی قاموس کی په دی هکله داسی راغلی دی : - (وْجَازَ لَهُ) دسوغ له په معنی یعنی هفه تهی اجازه ورکره، او (اجاز) په رایی (انفذه) او (نحو نز) یعنی خپله راییدی پر تنقید کرره په معنی راغلی دی. او (استجاز) درخواست اجازی او اذن دغونستلو په معنی هودی .

د اجازی اصطلاحی معنی : - د مجیز دخولی هند راوتلی خبری چی د اذن پر انشا او دده خخه دهه دخبو روایت دی چی د اجازه اخیستونکی د اجمالی پوهی وروسته د اجازه ورکونکی له خواصادر سوی وی، همداشان د غمه (الباعث) د تولو مشایخوا او طبقاتو د ذکر کولو خحمد د اسایید و تراخرن مرعلی پوری هوده .

د اجازی د پیدا کید و مفهومه او تطور : - چینی کسان د دغنو کلمی ویل د ضمایر بن تقلیبه په خولی استناد کوی چی واچی پیغمبر (ص) ته و ویل سوال چی ایا خداي تعالی ته په لمانځه اد اکولو مامور کری یې؟ هفه و فرمایل هو بی ی و ویل نفو د (رسوال) خپله د پیغمبر یه حضور د قرائت هنزا لری، منماه د خه موضوع خپل قوهر ته اطلاع ورکره (فالجازه) یعنی دوی هفوته د دغه حدیث په روایت یې اجازه ورکره .

په اسلام پوهنتونو او پوهنځیو یې داسی شهادت نامی چی په هفه کي دیوی علمی همراو نښان او د تصدیق وی معمول نه ټ. دنوځکه اجازه نامه د بیو م استناد شخصی صواب دید ټ چی خپل شکر د ته بهی ورکوله او د پوهنتون له نظره به د تصدیق او اعتبار وردنو .

علمی لفظونه : - اجازه دیوی علمی یا اوظینوی رشتی دلوستلو وروسته د شهادت نامی په خیر ورکول کیده، خودنۍ دیوی علمی درجی حیثیت نه در لود چی د هفه له رویدی دیوشاگرد فهر، ذکا او د علمیت درجه خرگنده سی خودی تشن دیوی شخصی پانی حیثیت در لود، چی په هفه سره د شاگرد مشغله او زیار ستایل کیدی .

اماړ : - د امامه کلمه په عمومی توګه دلوبر و علمی القابو شغه ټ

چي داهاو پريوهي او حجت ي دلات کاو، خود خلکو مقتدا او گر حول سو، او خلکو
ي تقلید کاو.

امير المؤمنين :- دغه د هنده لقب خخه پرته دی چي اسلامي (خليفه) تدبیه د
خلافت او حکومت په وقت کي ورکول کيدي، دایوه کلمه و چي لوبيو محدثانو
او هفسريون به په خپلو منحوكی د مشوري کولو او صواب ديد ور وسته یو جامع
اولوي پوهنه ورکوله.

حافظه :- دایوه اسي لتب و چي د حدیث پرکولو پو هانو باندی به اطلاق کيدي
خني بي او اي چي حافظه هنده خوک و چي خلويينت زره حدیث شربه ی په يادو.
فقهه :- په لفوي معنى فهرته ويل کيني او په اصلاح کي هنده خوک چي په
شرع علوموکي لوی لاس طرى

رحله :- دغه لقب پرسن پوهاند باندی اطلاق کيدي.

حدث :- هنده خوک په په نبوی حدیثونه پوهیدي
د افغانستان د پوهنتون علمي القاب

د افغانستان د پوهنتون لپاره دغه علمي رتبی تاکل سوی دی.

پوهالي، پوهنيار، پوهنمل، پوهندوي، پوهنوا، پوهاند.

جامعه، دارالعلوہ، پوهنتون

عرج لفت (جامعه) معنى په لاتيني ژبه (يونيورستاس) او (يونيورستات)
Universität, Universitas (...).

انگلیسي ژبي په توی قاموس کي چي د کلماتو د تاريخي ريبنو دنسود لو په اس اس
ليف سوی دی، دغه کلمه (جامعه) بيل د لوئه لري چي په د دی دول دی.

لغوي هتعارف مدلول چي په هنده کي جامع، كل عدد، عمود رائي.

- د منځنيو په یو د وروستي دوري په لاتيني ژبه کي دغه کلمه د حقوقی
با عشوی جماعت او شرکت په معنى استعمالېږي.

- د دغې کلمي درېو مفهوم (ومعنى) معواستادانو او متعلمسینو ته ويل

کینی په دتسلیم او تربیت په علی لور و خانگوئی د تھصیل لپاره په یوه مخصوص
حای کی راتولینی، د غدکسان د خپلو علمی او فکری د توسره په مخصوص
القا بو یود بله سره پیژندل کینی. د داسی بنوونخیو او پوهنخیو خخه دار غیدل
لد کبله د هقو فارغ التھصیلان په مادی او معنوی لمانخونو بنادی پی. د یوه مخیان
مجموعی ته پی په هفوکی د علوم بیلی خانگی تدریس کینی پوهنتون، دارالعلوم
او دارالفنون ویل کینی.

اسلامی لو مرني پوهنتون (مساجد)

د غه لکه د ژوندانه نور واقعیت نه په یوه وارنه دی پیدا سوی بلکه یوه بل پسی
ی تکاملی پراونه وهلی او دو روستی تھول مرحلی ته رسیدلی پی لد هنوخخه
په پنځمه پیری کی اسلامی مدرسی پیدا سوی، خرنگه پی د اسلامی پوهنتونو
د حیات د وړ یوله بله تو پیرلري، نو د هنود فعالیت او د هنست طرزه او د
برپا یتوب صورت نه هر یوله بله سره بیل دی او خان تعلیمی او تاریخی
حیثیت لري.

عمومی پوهنتون

د غه د ول د یوه هنی حای د یوه داسی مسجد سره مشاہت لري پی خلن هنود
نه لري، زد کره ی عنعنوی او تاریخی ریښی لري پی اسلامی دعوت د هنده
لو مرني ریښی جوړو. او له همدغه نیټه خغه ی رشد او ود ه موئندلی
د ۵۰

اکادمي

دا اکادمي خخه مطلب دادی پی په معنی کي د علمزنه کړ، د کتابخانو، بيتا الحکمة
او دارالعلوم د لاري خخه په سر رسیري. د غه د ول مرکز و نړخارجې به
لري او د یونانی مؤسسو د هقر را تو او قوانینو له مغې پی چاري مغې ته
بیول کینی او د همدغه لاري خخه دغیر اسلامی ثماقتو نو او تهدی یونو
سرواريکي هنوي.

اکادمي اسلام یوه یونانی کلمه ده پی تدریس خای ترویل کینی، د غه تدریس

حای دیو، میل په فاصلی د (اتن) په شمالي لويدیع کي پروت او د اتن د پخوانی
تمرمان او اتل اکادمیس نوی پوری اړه ملری، او په پای کی پنځوں
کاله د افلامون د تدریس او تفرج حای وکړی. د اتن د غه پوهنځی تر
نهی عیسوی پیری پوری د اکادمی په دول بیله کومې وقني دواړدر لود ترڅو
بې د جستین د حکوله اش، له منځه ولاب. (۱)

په افغانستان کي د ر ۱۴۵ (۲۰۰۵ هش) کال راهیسی د پښتو بهولنی، د تاریخ بهولنی
د ائمه المعرف د علمی مؤسسه د ګډون خند د افغانستان اکادمی په وجود
اڅله او د غه علی درجی یې د لودی :

خیروندک، خیرنیار، خیرنوال، خیرنمل، خیرندوی، خیرنپال.

د غی علی او تحقیقاتی مؤسسه نوهر په کال (۱۴۷) کي د افغانستان د علومو
اکادمی په نامه او بنت او یو شمیرنو ګډون خند د افغانستان د علومو
ناریخي حضریات، موزیعونه او د مرد لابراتوار په ګډون په هنري کي وړ اضافه
سوی. او د علی کارکونکول پارهی علی رتبی د کاندید محقق خند بیاتر سر
بعتق پوری وروتاکل سوی.

دی خند پرته دوی نوی علی رتبی هرسته په د اکادمیس د کاندید
و اکادمیس په نامه یادیں ی.

غی رتبی په دنیا کي هفو پوهانو ته ورکول کېږي چې په خپله رشتہ کي د ابتکار
خلاقیت او اختراع مسدر گرځیدلی وي.

د وھر فصل

د فقی حیئتی همھر اصطلاحات

اسلام :- عربی کلمه او هتقدری هصدر دی پھی د اطاعت، فرمانبردار بیوته اینسو دلو، دیودین دغور، کولو، هنلو او د اسی نور و په معنی استعمالی داهنده دین دی پھی خدای تعالی په شپنھد میلادی پیری کی د انسانانو د هدایا او نیک مرغی لد پاره پر حضرت محمد (ص) د جبرايل امین پواسطه نازل کړ او مسلمانانو ته پېزره او خوله هنل سوی دی. لکه پھی فرمایی: (وما أرسلناك إلا كافة للناس). ترجمه: موږ تنهی لینې مګر لیپې لی مويی د تولوا انسانانو پاره. حمد اشانی فرمایی: قالبت الاعراب امساق لد تؤمنو ولکن قولوا اسلمناولمايدخل الا يمان فی قلوبکم حجرات ۱۳ -

ترجمه: صحرائشیانو وویل: موږ ایغان را وړی دی و هنوي ته ووای تاسی ایمان بندی را وړی بلکه کولاي سی واپیست، تسلیم سو او ایمان تراو سدستا سو په زبر وکی لاره ته ده هوندلی.

پیغمبر (ص) فرمایی: الاسلام هوانتسلیم.

ترجمه: اسلام د تسلیم په معنی دی. (۱)

مسلمان :- د غه کلمه اسم ذات به بلکه صفت دی او د اسلام پېروانو خنډ پرته بلچاته ته استعمالیې. لکه پھی فرمایی: ملاکان ابراهیم یمودیا ولا نصراینا ولکن حینفا مسلمان.

ترجمه: ته ټا بر اهید یهودی او نه نصرانی لakin پاک او مسلمان ټ

حنیف او مسلم : - حضرت ابراهیم (ع) خپل خان حنیف او مسلم گنلی دی
حنیف معنی داده پی نوری بالطلی لاری بی پری اینی دی او د حق لویه لاری
و مرکزی ده. لکه پی فرمایی :

اکان ابراهیم یهودیا ولا فسرا بیا ولکن حنیف اسلام و ما کان من المشرکین
مسلم : - هقد چاهه ویل کین پی داله حکم قابع او فرمانبردار وی. چا پی
خان د ټولو باطلو شیانو خخه ژغور لی او بیوانی بی حضرت احادیث او حق ته
غان سپار لی وی. لکه پی د حضرت ابراهیم په هکل سفرمایی :

قال له رب اسلام قال اسلامت ترب العالمین .

قرآن : - په لغت کی مصدر د قراشت پعنی لوستل په معنی دی، او په عام عرف کی د
حدای د کلامه مقرر با السنۃ عباد د معنی مجموعی لپاره استعمالیزی. قرآن د
غدای تعالی لخوا پر حضرت محمد (ص) باندی نازل سوی کتاب دی
قرآن په مصلحونو کی لیکل سوی لو بی له شبھی په هتواتر نقل د حضرت محمد (ص)
خخه را نقل سوی او د اسمانی کتابونو وروستنی کتاب دی پی د حوالد شواو
نر و رتونو له مخفی د (۲۳) کالو په موده کی نازل سوی او خدای تعالی بی له تئنره
بدیل او تحریف خخه د ساختنی وعده فرمایی ده لکه پی فرمایی :
نا نحن نزلنا الذکر و ان الله لحافظون .

ترجمه : - په تحقیق سره موبن د اقرآن نازل کری دی او موږی سانوئنکی یو.
نازلیدو د لحاظ د قرآن لو مری ایقونه د (اقرأ باسم ربك الذي خلق) سورت دی
و وروستنی ایت بی : الیو و آلمت لکم دینکم و اتمت علیکم و رضیت لکم
لا سلا و دینا) دی

ترجمه : یعنی من می کامل او بشیر کری ستاسی دین او تمامی کر پر تام سو
باندی خپل نعمت او د دین له لحاظه تاسی ته په اسلام راضی سوهر .
صفه وخت پی د اقرأ سورت یعنی د قرآن لو مری سورت نازلید، حضرت محمد
له مکه کی د خرا په غازی د خدای په عبادت بوختو (او ترهفه و روسته د
عواوه او ضر و رتونو له مخفی کرام، کرام نازلید .

حضرت محمد (ص) دقرآن دليکلولپاره کاتبان تاکل پچي دوچي کاتبان يېبل دوچي ستر کاتبان حضرت ابوبکر صديق، حضرت عثمان (رض)، حضرت علي بن زبين عوام رض، ابا بني ابي كعب الالخبار رض، فو هيدل.

چبرا يېل دقرآن را وړونکي او حضرت پيغمبر (ص) ته يې وييل پچي پلاني آيت دې په پلاني خای کي، په هنه ترتیب پچي او س قرآن پير هنه دول هرت او هنقول دی کښين دي، خود قرآن د سوره تونو ترتیب لکه پچي زیاتر ويومانو ويلى دې د صحابه د (رضي الله عنهم) اجتمادي امر دي، او په قرآن کي احکام، قسمی، امر و نهی، وعد او وعد راغل دې، ناسخ او منسوخ آيتونه هولري، قرآن کريو پرا و هنزو، دير شو سپارو او يوسل او شوا رسوسور تونو و لشيل سوي دې د فاتحې په سورت شروع او د والنامس په سورت ي ختر سوي دي، قرآن کريو شپن زره شپن سوه او شپن شپيته آيته، او پنځه سوه او خلوپېست رکوئي دې.

قرآن کريو په نظرو او معانی کي معجزه دې. د غه اسماني کتاب د تولو علومو اصل دې. د کلام علو، د فقه او فقي د اصول علو، د نحو علو د لغت علو په دنياني د نهدا او تمواعلم، د اختر اخبار، د لخلافه قوم کاره تول له قرآن کريو خخه اخنيستل سوي دې.

آيت :- د عرب په کلاهکي بيلى معناګان لري. او د علاقې په معنى هر سستعماليني، لکه پدې آيت کي:

ن آية ملکه ان یاتیکم التابوت.

ترجمه: د طالوت د پاچاهي علامه ده پي تاسوته به تابوت رامي.

دوهد دليل په معنى دې، لکه پدې آيت کي:

آية لهم الأرض الميتة احييناها.

ترجمه: یو د خدائی د وجود او قدرت له د لا یلو خخد مخکه ده پچشوندي سوکره د باتاتو په زړ غونولو.

رېرد معجزې په معنى ده، لکه پچي په دې آيت کي:

فان استطعمنت ان تبتعقى نفقاتي الارض او سلماقي السما فتاتيهم به آية
يمني كه غوبنستي بي ييو هنفدي په ممحکه کي يايوه حبینه اسمان
ته چي را وړی دوی ته ييو همجزه .

خلور هد عبرت په معنى لکه پدی آيت کي .
ان في ذلك لالية .

ترجمه : په تحقیق سره چي په تیره قصه کي عبرت دی .
پنهن د عالي او مشيد عمارت په معنى لکه پدی آيت هبارت کي :
آتينون بكل ربع آية .

ترجمه :

يعني جوري په هر لوړ چای باندی عمارت د هزار وله پاره .
دقراآن کريږي لايت خو قراني کلمي دي چي د بلي برخې خغر په فصل او
مخصوله علامه امتiaz لاري چي هفسرينيوي بي په بيلو عبارتونو تفسير کري
حبيني وايي آيت دقراآن کريږي يوه برخه د چي په سوره کي يي شين حرفونه دی
لکه : الرحمن .

حبيني وايي چي آيت دقراآن کريږي يوه حروفه د چي له ما قبل او ما بعد
څخه دی انتقطاع د حضرت رسول د توقیف او سماع څخه خرگندیدلاي
سی او عقل دقراآن کريږي د آيتونو د تجزیه خغه معذ و مردی
حبيني مقطمات حروف آيت نه بولی او د آيت لب حد شين حرفه ګئي .
حبيني مقطمات حروف مستقل آيت ګئي ، په سورت کي يي اقل حد يو حرف
او په تلفظ کي دري حرفه بولی .

قبله :- هند خوا پچي په لمانځه کي مخ هن خواته وي قبله يي بولی ، مسلمانان
خپله قبله د کعبې خوابولي ، یهود او نصارايی بيت المقدس .

د اسلام په ابتدائي مسلمانانو هم د بيت المقدس خواته لموئح کاوو
خود اسلام د پيغمبر حضرت محمد (ص) د آخروبنده و پچي د کعبې خواته

چي د ابراهيم (ع) قبله و او تربیت المقدس بی قدامت در لود لمنونج وکري او په دی هکله تل خدای تعالی اهرته منتظر.

نوحه دخای تعالی د هفده نیاز او د عاقوله کرده او د آیت نازل شو.

قدستی تقلب و جمک فی السما' فلنولینک قبلة ترضملفول و جمک شطر المسجد
الحرام تترجمه: په تحقیق سره وینو هوبن گرخوں د منع ستاپه طرف د اسنان
نو هوبن به و گرخو و هرو و هنی قبلی ته پی ته پی خوبنبوی نو و گرخو
منع بینی خپل به قول بدن د مسجد الحرام خواته پی په کعبه و هر پوری دی.

دهجرت د و همکال در جب المرجب د میاشتی په پنځلسند د و شنبی په
ورخ حضرت محمد (ص) د بني سلمه په مسجد کی د هاپینین دو رکعته لمنونج
د اصحاب په جماعت کری و پی د بیت المقدس خخه د کعبی خواته د قبلی
د گرخو لو حکم نازل سو، د لمانځه په منع کی بی د بیت المقدس خخه منع و گزرا
وه او د کعبی خواته متوجه سو، نو خکه هند مسجد په ذی قبلیتین شهرت و هوند
د مسلمانانو ټقولو مذاهبو په اتفاق په لمانځه کی و قبلی ته مخامنځ د ریدل شرط
دی.

دعا: - د مسلمانانو زړه په دعا او ده او تسلی کینی او د عاد مسلمانانو
د بنو عباد تو دنو، او غور شعایر و خخه ګنډ کینی. خدای تعالی هم
مسلمانان په استغفار او دعا کولو امرکوی لکه پی فرمایی:
الاذکر لله تعلم من المطلوب.

ترجمه: په تحقیق د هؤمانو زړه ونه دخای تعالی په ذکر او فکر اطمینان
موئی او بس.

خرنگه پی د بند د ټولو مادی او معنوی احتیاجات رفع په خدای تعالی
اوږدی، نوحه دخای تعالی د خپلوبند ګانو په خواست او زاری خوشاله
کینی او د قبولو بی وعد، ورکوی لکه پی فرمایی:
دعونې استجب لکر.

ترجمه: ز ما خخه بی او غواری پی دریې کړو

هفه بدئي عبادت نه پي پر مسلمانانو فرض سوي دى د هفو زيانه بربخه د دع
من هو ه لرى، د هتلل په توگه لمو نئچي په هفه کي د فاتحى سورة لوستل و
جب دى نيمى يى د خدای ثنا او پاته يى دعا او مطالبى دى.

پو او هتقى مسلمانان د عبادت د فريضى داد اکولو و مر و سته زياته ماشى
د عاگانى كوى. داهفه د عاگانى دى پي په قرآن عظيمى راغلى او يى
د حضرت رسول الله خخه او ريدل سوي دى. د دغويوه مشهور د عادمه
رب اغفرلى ول والدى ولا بنائي ولا خوانى ولا هل بيتي و ذريتي،
ول المؤمنات والمؤمنات والمسلمين والصلوات الاحياء والاموات،
الله وارزقنى ايمانا ييا شر قلبى ويقينا صادقا حتى اعلم لا يسينى الاماكن بت
لى و يرسى بقتضائلك واعنى على الدنيا با العفة والقناعة وعلى الدين
بالطاعة و طهر لسانى من الكذب و قلبي من النفاق و عملى من الريا
وبصرى من الخيانة فانك تعلم خائنة الا عين وما تخفي الصدور.

ترجمه: اى رب ! ما و يخبنى ! زمامور او پلار او لادونه، ورونە، دکورى
غىرى، لمسيان، هؤمنان او هؤمنانى بىشى، مسلمانان او مسلمانى بىشى و يخبنى
لى لو بىندايە ز موبن داسى ايمان په نسيب كره ! پي تلى په زەركىرى، داسى
ر بىستىنى يقين را كره ! پي پوه سۈپى هىش تكليف بى له ستا اجازى خخه را رسېرى
ستا په قىدا رضا را په برخه كرە ! په دنيا كى پاكى او قناعت را كره ! د دىين پ
اھكام و املاعت را كره ! اژبه مى له در و اغوشخه پا كە كره ! زەرمى د نفاق خخ
پاڭ و ساتە ! عمل مى دريا خخه پاڭ كره ! استرىگى مى د خيانى خخه و ساتە
خىكىچى تە دسترىگو په خيانى او هفه شەپچى په سىيۇكى پىت دى بىنە پوهى.

حضرت محمد (ص) تە به پي كۈرە مشكل پىين سونولماڭە او د عاتە پەي
پىاؤرە. د حضرت محمد (ص)، لمو نئچى يوازى د لما ناخىد دشكى اد اکول
او وجايىو پەر ئىملى كول نە ئى بلتكە هەنە پە لما ناخىد كى د خدای تعالى پە
مناجاتى كى بىنى غرقىدى او كەلەپى بى د لما ناخىد وخت رسيدى هەنە
بە پە هو سيدى او موذن تە بې پە دير شوق او بى صبرى فرمایل:

ارهنا بحایا بلال . ترجمه : بلا له اراهی کره . او پیر جله بی همدانی فرمایل .

جولت قرة عینی فی الصلاة . ترجمه : دست رکو تو زما المونع دی .
حضرت محمد به د مشکلات تو او سخنیو په موقع کی هر کله د غه دعا کوله
الله رب السموات و رب العرش العظیم ، ربنا و رب كل شئ فالق
الحب والنبوی ، متر التوراة والانجیل ، والقرآن ، اعوذ بك من شر
کل دابة انت اخذ بنا میتها انت الاول ، فليس قبلك شئ وانت الآخر
فليس بعدك شئ ، وانت الظاهر ليس فوقك شئ ، وانت الباطن
ليس دونك شئ ، اقضى عنی الدين ، واغتنی من الفقر .

ترجمه : - آید او واسمانونو خدایه او د عظیم عرش پروردگاره !
زهوبن او د تولو شیانو خدایه ! د دانوا و مفرز و نوچاوه ید و نکی ! د تورات
انجیل ، او قرآن نازلید و نکی ! آتاه پنا و هر د مرد کش شئ د شر خنده پی د
هعنوی هستی ستاپلریس ده .

ته اول یی او ستاد مغیم هیچ شئ نه و ، ته اخر یی او ستاد روسه شئ نسته
نه ظاهريي او ترتا بندې بل شئ نسته ، ته باطن یی او کښته ترتا بدل شئ نسته
زمایپور و نهاد اکره ، ماله فقر و شغوره او بی نیازه می کره .

ملت : - په پخوانیو عربیو کی د غه کلمه پره فو خلکو اطلاع قیدی یوی قیلی
او یا تزاد ته به مذنب و و او کله به یی د دغی کلمی په عوض کی په متراو فه
دا شعب کلمه هر استعمالو له ، خوهنه وخت پی د جاهلیت دوره د اسلام
د مین دین په زانک لدمخه ولاړه او د خدای تعالی د وحدانیت ، بشود وستی
مدنیت او بشری ژو ندد ترقی پرمختک او ینکمرغی له پاره د انسانانو
په منع کی د شایند او هر اهنجئی فکر و روزل سو ، نو د ملت کلمو
پنه تحقق و موئند لکه پی خدای تعالی فرمایی :

فاتبعو ملة ابراهيم حنيفا .

ترجمه : د ابراهیم (علیہ السلام) د ملت متابعت و کره . په قرآنکریم کی

د حضرت ابراہیم د قصی د مری کلمی خخه د اخیر گند او ثابت پری چی هه
جناب داللہ تعالیٰ پمحضور خپل سرا و مال د تسیمی او افتیاد په روحیم
خرنگه بخوبی ڈاود ھند درضا او خوبی لہ پاری خپل زوی حضرت
اسماعیل ذبیح او قربانی کاوہ .

ملت په حقوقی اصطلاح د انسانانو تهولنه ده، پې ځان تمخواړه، مشترکه تاریخي، ثقافتی او سیاسی سازمانو نه او اساسو نه ولري او د ډیو، قدرت او حکومت تابع وی. د کلاسیکو او پخواهیو نظریاتو له معنی پې د فرانشی د لو افقلاب شغه نشت کوي ملت د همکاری ده افراد ده تهولنی ته ويل کېږي پې حقوقی شخصیت ولري او د ولتی جوړ کړي وی او د حاکمیت د حقوق خواوند ده د بین المللی عمومي حقوقو له معنی ملت د انسانانو د افراد د یو تهولنر ده پې په تاکلی خاوره کې ژوند کوي، او د ژبې، نژاد او مذهب د وحدت خاوند لایه وی او د غمه علايیق یې یو د بله د وړ پیاوړی سوی او مضبوط سوی وی پې مشترکه تاریخ، فرهنگ، اقتصاد او ګلټور ځنی په وجود راغلی وی د تفکیکه تبعیض او تجزیه لاره پیرېنده وی.

حزب :- دغدیوہ کلمہ دہ پی قرآنکریمہ دہ مسلمانانو وہنی تولیت
استعمال کری دہ پی دیوی عقیدی مسلک او اصول پیروان وی .
امت :- امت کلمہ حزب په مفہوم هر استعمالیں ا وہنی تولیت
تھے وای پی پر یو جامع داسی امر راغوند سی پی دژ وندھد فی دھریز پر
تاکی اصولو بناوی لکھ پی فرمائی :
کنتو خیر امة اخرجت للثام تا مرون بالمعروف و تنهون عن المنكر
و تو هنون بالله .

ترجمه: تاسی دیر بنه امت یاست چی ذنوع بشر لپاره را وقی یاست و بنو
کار و نوته دعوت کوی او له بد و کار و نو خغه ی را گر خوی او پر
خدای ایمان لری.

جماعت :- دجماعت کمده حزب په معنی د مسلمانانو د اجتماعي حیثیت اعادی له پاره استعمالینی .

شريعه :- په لغت کي شرعة المائة ولیي ، یعنی د او بود چېښلوخای ، مگر په اصطلاح کي هغواقوالو ، اعمالو او احکاموته ويل کيری ، چې حق تعالی د پیغمبرانو په خوله پرخپلوبند ځانو نازل کړي دی او د دوی د ژوندانه چارو د سمعون او بقامو جب ګرځی

حلال ، حرام او مکروه

حلال :- هغه د چې په هنډ کي کوړه محظوریت نه وي او د خدای تعالی امر له کبله هنډ پرخای کینی .

حرام :- د خدای تعالی هغه امر د چې نهی (نه کول) یې حتمی ګرځولی هنوه که خونک خلاف د هغه عمل وکړي د قیامت په ورځ د عذاب او تقلاب وړ ګرځی او په دنیا کي هموکله په شرعی مجازاتو محتکره کینی .

مکروه :- هنه وخت چې شارع (شريعت پالونکي) یا (خدای تعالی) د یو شئی په نسبت نهی او منع کوي او نهی یې حتمی نه وي هغه شئی ته مکروه یېل کینی مکروه تر حرامو په کښتند درجه کي رائی ، جزو او ګڼا د حرامو په اندازه نه ده ، خو پر هنډ باشدی دواړه امکان لري د یو چا سرکښی او د حرامو کارونو ګولو باعث وکړئ .

په اسلامکي د حلال او حرام اصول او قولانين

د شیانو اصل د هغويه حلال کیدلو اړه لري .

۱- د شیانو حلال او حرام کیدل یوانی د خدای تعالی په امر اړه لري .

۲- د حرام حلال کول او د حلال حراموں د شرک سره سبرا برادردي .

۳- د خدای تعالی له خواڅخه د شیانو تحریمیو د هغه د تاوانو او ناپاکيو

په نسبت دی .

- ۵- حلال په هنده اندازه موجود دی چې انسانان و حراموته نه اړتیږي
- ۶- هر هفشوی چې د حرامو مقدمه (سرینه) وي او انسان د حرامو په خوشوی حرامه دی.
- ۷- حرامه په حیله او د سیسنه نه حلال کېښۍ او دا د ول حیله حرامه ده
- ۸- حسن نیټ (بئنه انگیرنه) حرام حلال لولای نه سی.
- ۹- د دی له پاره چې د حرامو خخه څوک و شرغورل سی، پايد د مشکوکو او شبد لروښکو کارونو د کولو خخه مخان لیری و ساتي.
- ۱۰- هنده چې حرامه ده تولو له پاره حرامه دی (عمومیت لري).
- ۱۱- کلم ضرورت او اجبار حرامه مباح کوي.

خدای تعالی د غه شیان حرامه کری دی

لکه چې خدائی په دی هکله په قرآن عظیم الشان کی دامی فرمایی:

حِرَمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمْ وَلِعَدْمِ الْخَنْزِيرِ وَمَا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْعَنِ
وَالْمُوْقُوذَةِ وَالْمُنْتَدِيَةِ وَالنَّطِيْحَةِ وَمَا أَكَلَ السَّبْعُ الْأَهْمَذَ كَيْتُو وَمَا فَجَعَ عَلَى النَّصِيبِ

ترجمه:- حرامه کری شوی دی پر تاسو خوراک د هر دار حیوان او د بھید و
وینی، او غوبنی د خنځیر، او د هر هنده حلال کړه سوی حیوان چې او از کړی
سوی وي بې له نامه د الله پاک د بیل شئ، او د خپه کړه سوی او د کوتک او
دنور و وهلي سوی او د غور چیدلی له پوره کښتني ته، هنده حیوان چې د بیل حیوان
په تکر و وړل سی، هنده حیوانان چې د بیل خیرونکی او درند فرعیون په واسه
و وړل سی، همگر صعنمه حیوانان چې د ضربی او یا نقادره له کبله زخمی او تې
سی او سایي نندوی سختی کډ په د غه وخت کی ذبح سی حلال دی.

حیوانان چې د بتانو د خوبنی له پاره قرباني کېښۍ حرامه دی.

همداشانی حضرت رسول الله (صلی الله علیہ وسلم) د یو سوال په حواب کی د هر دار حیوانانه
څخه ما هي او ملتح استشا فرمایي او وایي.

قال هو الملعون ما وہ اکل میته.

ترجمه: او به پاکونکي دی او مره حیوانانی حلال دی.

حراءه د مجبوریت په وخت کی بیل حکمری لکه چی الله پاک فرمای: فم اضطر غیر باغ ولا عاد فلا اشرع لیه ان الله غفور الرحيم.

ترجمه: هنکه کسان چی چار منtri او مجبرند دی، او دلخواه شاستو پایروی نه کوی، او دضر و رت زیات تجاوز نه کوی، ددغوش راموشیانو خویش د دوی لم پاره حلال او گناه لری بیله شکه خدای تعالی بخوبیونکی او مهربان دی.

دشرا بواو قمار حرمت (حراموالی)

اسلام په خپلو هدایاتو کی په تدریجی دول شراب (خمر) په دریمه تپال حراءه کری دی لکه چی الله پاک پدی هکله فرمای:

دشرا بوضو د کیمی شخه بیردی، لمو نع دلشی پېتھحال کی مه کوی.

وروسته په دغه آیت سیره ساخت منع سوی دی: ح

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا، إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ
مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَبَاهُ لَعْنَكُو تَقْتَلُهُنَّ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يَوْقَعَ
بِيْنَكُو لِعَدَاوَةٍ وَالْبَعْضُ مِنَ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ
لَمْ يَلْظَلْ فَمَلَ اَنْتَرْ مُنْتَهُونَ.

ترجمه: ای هنکه کسان چی پر خدای او د هنکه پرا او امر و ایمان لری یېتین ولری چی شراب او قمار او صنعتان چی د هنکه پاره قربانی و بکوی، د نخبو په واسمه د گته الخستن او بخت اړه مول بد او نجس دی. او د شیطان د کارونو شخه دی، د نوئکه با پیده هفو خخه لیری سی چی په دنیا او آخرت کېی د شرخه خلاص سی. په دشتیا شیطان غواړی چی د شرا بواو قمار په واسطه په تسو کی د بنسمی او مخالفت را له او تاسو سخن دای د ذکر (او د خدلی سو معنو تبلدا او اولما نئه خخه اکګر څوی).

يا تاسو د دغه ناوړه کار خخه لا سنه اخلي

دېرى پریښو دل

افغانان دېر و تاریخی زمانو راهیسی دېری د پریښو دلو سر عادت لری او په پخوا نیو زمانو کی د اسی لوی او بزرگولو افغانان دېر لر، پیدا کیږي په بېری بېری نه دی پری (ایښی). حقی متل دی په نارینه په بېری او بېنځه په پسول او نړیت بشنه ایسی، اسلامو همون بېر پریښو دلو او نه خریل تائید کړي دی. لکه په بخاری شریف دا بن عمر خغه روایت کوي په حضرت رسول (ص) فرمایلی دی.

خالفو للمشرکین و فر وا الیعی وا خنو الشوراب .

ترجمه: د هشرکیتو مخالف عمل و کړي، بېری پریښ دی او پریښونه کړي، په بېل روایت کی د اسی راغلی دی . ای ترکما و ابتالما .

د دنۍ کلمی تفسیر (و فروا) په حدیث کی دېری تو فیزیعنی نه خریل او پریښو دل دی، په د غډ حدیث شریف کی راغلی دی په دېری نه خریل په فلسفه د هشرکیتو سره د مخالف له جهته دی. اسلامی عالمانو ای:

په دېری پریښو دل دامعني نه لری په دهقی طول او عرض ته دی هیڅ لاس وړه وړل سی او په هرو خواچی خی ولاره دی سی، بلکه پاکد ساننه اوږد والی او پسون برابرول او پالی لازمي امر دی.

نیاتو اسلامی عالمانو دېری خریل حرام ګنلي دی او د حضرت محمد په د غډ حدیث. فان من تشبہ بمو و فھو و منه در :

ترجمه: که چاد یوقوړ پیښی و کړي هنه ده ګه قره څخه شمیل کیږي د تبلیق تینګار کوي. خواو سیو ځینو عالمانو ځکه په دېری خریل په مسلمانو کی باب او رواج ګر نهیدلی، او د انجام سوی کار سره مخلوع سوی دی دېری خریل په مباح کار ګنلي دی. او ولایي په د حضرت پیغمبر بېر پریښو دل او ساتل د هند د عادی چار و څخه دی او په شرعی امور و کړ د پیغمبر لاره جاید لکعیب سی. د پورتنی تفسیر خغه خرگند پېږي په

دنبیری پرینو دلواونه پرینو دلو په هکله بیلی نظری سته:
 یوپی دحرامیدلو مطر فداری کوی چی ابن سیده او نوری مطر فداران دی.
 بلبری دمکروه کیدلو مطر فدار دی چی قاضی عیاض په کتاب النجع کی را وړې دی
 معاصر عالمانی مباح بولی پرینو دل اوونه پرینو دل پی ثواب او عقاب
 نه لری، خویوش میر متاخر ملا یان دز یاتود لا یلودرا وړو لو وروسته
 دغه امرست کنه نه واجب.

فرض: - خداي تعالی امر دی، نه پرخای کول ی لویه گنا ده او حسنه
 منکریدل پی کفر دی.

واجب: - د لازمی او حتمی په معنی دی، هغه نیک عمل دی چی بیله ده فهد
 شرایطو په نظر کی نیلوونه پرخای کینی، نه کول ی گنا او حسنه منکریدل
 پی کفر نه دی. واجب پر تقدی، توسلی، کتایی، شروع، ممنیق، معین
 ولیشل سوی دی.

ست: - هغه عمل دی چی حضرت پیغمبر کری او یا دکولو حکم و مرکری
 دی، او دوه دوله دی، سنت مؤکد او سنت غیر ممؤکد.

مستحب: - هغه عمل دی چی حضرت محمد (ص) کله، کله کری وی، په کولو
 نثواب مرتب کینی، او په نه کولو ی گنا نسته، په یو اصطلاح دغه ده فلو
 سندوب، تعلوع او نواید و سنتو کی همراه ائمہ، مستحب دغیر سنتو
 نه نسبت زیات ثواب لری.

مکروه: - د هغه شئ حراموالي یا بدرا تلل دی چی په غیر متواتر یا غیر مشهور
 حدیث سره ثابت سوی وی. مکروه دوه دوله دی: تحریمی او تنزیحی،
 حرمی مکروه حراموتہ دیر تردی دی، لد دی سببه امام محمد (ص)
 غه ته حرام همو ولی.

سود (ربا)

ندلای تعالی جل علی شانه د سود یار بحرامو په هکله په قرآنکریدو کی
 اسی فرمایی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذُرُّوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِنْ كَنْتُمْ هُوَ مُنْزَهٌ
فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَإِذَا نُزِّلَ بِهِ حَرْبٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ وَإِنْ تَبْتَرَكُمُونَ وَمِنْ أَهْوَالِكُمْ
لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ.

ترجمه: - اى هفوکسانوچي ايمنان مو را و هري دى، دخدايى لە عذابى
خخە و بىرىزى، در باد باقىمايد د (خىستلۇ خەخە خان و ساتى، كەپەشىتى
د ايمان خاۋىندان ياست، كە د دغە كارخخە لامى نە اخلى، نۇتاسى دخدايى
تعالى او پىغمېر (ص) سەرە د جىلىڭ اعلان و كىرى، كە د سود لخىستلۇ خەخە
پېيمانى و كىرى، بىوانى تاسى خىل اصل مال بىرئە واخلى چى تە تاسو ئەلمۇ و كىرى
لوڭەپەرتاسوبابىنى دىور ئەلمۇ و كىرى.

ربا ياسود خەخە حراھا و نار و ابلل سسوى دى چى سود خۇرۇ و ئىكى دىيل چاھان
پە و هري او مفتە بىلە تۈپە تىلاسە كۆي. لەكەچى خەضرىت مەحمد (ص) فرمىي
حرىمة مال اللىسان كىخەممە دەمە.

ترجمه: - دا يسان د مال احتراف لەكە د دە دۇيى د احتراف پە شانى دى.
سود خۇرۇ و لوپورى عادت يىول، خۇشت د كار او كىسب خەخە را كىخە خۇرى او
د تۈلۈز و چار و لەكە د صىنعت، حرفت، كىرى او تجارت د رکود او خەندى و الم
موجبات را غو سنئۇي، او تۈلۈز شىختى او فلاتك يەخواپىي، سو
خۇرەل پە تۈلۈز كى در حەر، عاطفى، مەرسىتى و سۈرگۈزى ئىتىپى پىرى كۆئى
دىپور و رکولو، احسان او مەرسىتى ئىتىپى شىئە وى، هەنە كسان چى پور
قرض و رکوى البتە د بىدەياني او هەنە خۇشت چى قرض اخلى د فىتىانو او
مسىكىتا فو لە جىلى خەخە شىپول كېرى ئىنوكە د دويى پە منىخى كى داڭەول تىرونى
ھەشروع و كەنل سى نو (العياذ بالله) د امعنى لرى چى بىدەيان كولاي سى پە خىپل
پېيسەر خەچە چى يى زەغوارىھە دەل خواران او مسىكىنان استئثار كەنل
نۇدغە عمل د الھى رحمت او مەھر بانى خەخە چى خدايى تعالى ارخەر الراھمەيى
دى دېرلىرى او غىندىلى كاردى.

په حدیث شریف کي راغلي دی: په حضرت رسول الله (ص) د سود خوره په هکله د اسي فرمایي دی . لعن الله اکل الربا و موکله و شاهديه و کاتبه ترجمه: دخداي لعنت دی پرهنده چاوي په سود خوری، او یا یا اخلي او پا پر شاهد کيني او یا یا ليکي .

خرافات او هما و سحر جادو

غيب و پل، جاد و گري سحر کول نار واکار دی او دخداي تعالي پر تره یخونه په غيبو خبر نه دی . لکه په د نمل د سورة په (٦٥) آيت کي په دی هکله د اسي راغلي دی :

قل لا يعلم من في السموات والارض الغيب الا الله .

ترجمه: و لا يه بيله خدا به خغمه هي خونه هنده په هنده او اسمادونه کي د په غيب نه دی خبر .

قتل

په اسلامه کي په ناحته ديو مسلمان و شل کبیره گناده . لکه په الله پاک فرمایي: و هن قتل مؤمنا مقیدا في حزبه جهنم خالد افيها و خصب الله عليه ولعنة و اعد الله عذابا عظيما .

ترجمه: - خونه په قصد سره یوه مسلمان و وشنې جزا يي جهننم (دوبنخ) دی ، او دخداي تعالي په خصب او لعن اخته کيني ، او در حمه خغيي هر رومه کيني ، او سخت عذاب د هنده له پاره تاکل سوي دی .

زنا

اسلامه هر هنده عمل په جنسی غریزه تحریک کري ، دنرا و بستئي په منه کي د فتنه لاره خلاصه کري ، دکورې تاداب او د اجتماعي ژوند همزى سستي کري جرائمې ليلي دی او د دغه نا وړه عمل د مخنيوي لپاره د اسر په سورة (١٣) آيت کي د اسي راغلي دی .

زناته مه سزدي کيني ، هنکارونه په انسان زناه اړه باسي مه کوچ په شتیار زناویره گنآ او بدء لارده .

لواطت

لواطت لویه اوکییر کناده، شونگه چی اسلام نامعراهمه کریده او تویی
لاری بی بندی کریدی دی چی فناخنی پیشیزی همداشانی بی جشنی اخراج
یا لواطت (نمفعول گرخول) صور حرام کرید (ولویه گنبلی ده، په دغه
سره اخته کیدل نه یوازی دینخو حقوق تلف کیزی، بلکه دنر حیثیت
وقارتده هر سخت تاوان رسپیری. خدای تعالی دلوط قورت پی خیلی
او حلای بستی بی پرینبوی او په لواطت بی خانونه اخته کریو.

ددوی په هله په قرآنکریزی د مشعراء، په سوره (١٦٥-١٦٦) آیت کی داسی فرمایا
اتاتون الذکر ان من العالمین و تذرون ماخلق لكم ربکو من از واج
بیل اشت قور عادون.

ترجمه: ایاد تعالی دنیا په خلکو کی تاسی دنر پر جلیس تجاونه کوی، او بست
پی خدای تعالی ستاسوله پاره پیدا کریدی، پرینبوی بی، په شتیا پی تا
د فطرت خخه منحرف او متجاوز قور بیاستی.

خدای تعالی په پیش آن عظیو کی دلوط قور متجاوز، جامل، هصرف، فاسد
او محروم بلی دی. دلوط قور بی عجیب عادت در لودی د دوی د فطر
اخراف د شعور در شد او فقدان، اخلاقی اخطا ط، فساد او د سلیقه
خرابوالی د هنه خخه خرگندیزی، همه د هیلمشو سره لواطت کول دی
پی دغه میلما نه د عذاب ملا شکی وی، پی خدای تعالی دوی ته د بناش
هلكوانو په چیر گرخولی او د دوی دازمولو او سند هوند لوپاره رالی
وی لکه پی د هو د د سو برت په (٨١-٧٧) آیت کی داسی راغل دی:

ولما جاءت رسالت الوطاسي بصر و ضاق بهم ذرع اعناق قال هذیوم عصیب
جاء قومه يه رعنون اليه ومن قبل كانوا يعملون السياسات قال يا قور هؤلا
بناتی هن اطهر لكم فاتقوا الله ولا تحزنون في صنيع اليس منكر رجل شب
قال لو لقد علمت ما لئني بناتك من حق و ابنك لتعلم ما نريد قال لو ان لي به
قوة او آوى الى رکن شدید قالوا يا لوط أنا رسول ربک لن يصلوا اليك.....

ترجمه: همه وخت بی رنما استازی لوط ته را غل، لوطنار ارمه سو، او
او قات بی تریخ سو وی ویل: من ورخ فاجعه ده، په دی حالت کی بی
قوه په چتکی او حرص لوط ته را عی، او د دیر وخت د مخه خخ په فساد
او نار و آکار و تواخته، لوط ورته و ویل: ای زما قوه، دغه زمالو نی
دی او په نکاح بی کری، دوی سبی او پاکی دی، دخدای له پاره پرهیز و گری
دد غومیلمنو په معنی ما مه شر هوی، همگریو پوه سری ستاسو په معنی کی
لسته بی د دغه بد کار خخه تاسی را و گرخوی، قوه بی فرته و ویل:
نه خپله بند پوهیز بی موبر ستاد لوینو سره کوه کارنه لرو، او پخپله
بند پوهیز بی هوبن خه شی غواره، لوط ورته و ویل کاشکی، مادونه
قدرت در لودلای بی تاسی می د دغه کار خخه را گرخولی واست او یاد اسی
دهان او پنا خای می در لودلای بی هلتی پیت سوی وای، او ستاسی د فساد د،
شر خخه زنومل سوی وای، دلوط هیلمنو ورته و ویل: ای لوطه هوز د
خدای استازی یو، او دوی به پر تا او ستاسو پر هیلمنو بی نرگزی پیدا.
اسلامی علماد دغه بد عمل د (حد) په هکله دکھرا خلاف لری، آیا خوک بی
ددغه ناوره عمل مرتب و گرخی حکم بی دزن تاد حکم په شانی دی، او د
زنا حد باندی جاری شنی؟ یا فاعل او هفقول دواهه و وترل سی؟ په دی
هکله بی په کوهد و سیله و وترل سی هم اختلف ستد، آیا په توئه؟ یا په او ره
یاد لوره حایه را ایله سی؟ دغه شدید او د اسی عذاب حکم ورکول گشی بی
چی اسلامی تولنه د اسی فاسد او مضر عمل خخه بی بد بختی او فلاکت
را او لی بینی نجات و موی.

خلویاران (رشد خلفا)

حضرت ابو بکر صدیق:

نوری عبده الله د پلار نویی ابی قحافه عثمان بن عامر بن عمر و بن
کعب بن سعد بن سعو بن کعب بن لوبی بن غالب قرشی تی و چی په مکه هکم د
ک زین یدلی و، د د عمر د حضرت محمد (ص) تر عمر د و کاله او خو

میاشتی ډیر ټه، دهور نو هری سلمی بنت صخر بن عامرین کعب او کنیتی اه
الخیر ټه.

زبیر بن بکار او ابن عساکر د حضرت ابا بکر صدیق په هکله ويلى دی:
حضرت ابا بکر صدیق د قریشو د هنولسو تنو اسرا فوج خوچی د جمله
او اسلام په زمانه کي په پیوه، صداقت او فدا کاري مشهور ټه. دده لقب
(عثیق) ټه، جینی هفسرین عثیق د عتقاقد د کلمی خخه اخلي چې هنده بنکلی صورت
او سیرت در لود، جینی یې د خیر په کارونوکی د پیشتابز، جینی یې د پاک نسبه او بی
عیبه، جینی یې د اوږد خخه د نجات هونداونکي په معنی اخلي، خوابن هنده او ابن عسا،
کرد طلخه دزوی هوسی خخه روایت کوي: ماد خپل پالس طلخه خخه و پوښتل چې
ابوبکر ته ولی (عثیق) ولی؟ هغه په مخواوب کي راته وویل، چې د ابا بکر صدیق د هنون
اولاد نه پائیدی، هندوخت په ابا بکر صدیق و نرین بید، هنور دی بیت العقدس ته
بوتلی، منجی هنی خون ته و گرحاوه او سیاپی خواست و کر: اللهم هذا عثیق فصید
لی. ای لوړه خدایه زماد غدرزوی د مردک خخه عثیق او و شغوره تهی هاته و نځیمه.
حضرت محمد همر زیارت دی د عثیق په نامه یادداوه.

ابولیلی په خپل هسند او ابن عسعود، او حاکم د حضرت عایشی خخه روایت
کوي: په معاذی دی زماقسوی، یوه ورخزو په خپل کورکی وو، رسول الله
او اصحاب زماد کور په شاوخوا کي سره را تول وو، زما او د دوی په فتح کي
پرده موجوده وو، هغه وخت په زما پلار ابا بکر د لیری خخه معلو هرسو
او د حضرت محمد رس، ستريکی باشدی و لیکیدی او وی ویل: سره ان
پیتضیر لی عثیق من النار فلينضر لی ابو بکر.

ترجمه: هنده خوک چې غواړی یو د اسی خوک ووینی چې د دوېنځ د اوږه
خخه عثیق سوی وی د ابوبکر لوری ته دی و گوری.

حضرت ابوبکر د جاهلیت په زمانه کي د صدیق په لقب مشهور و خوابن
اسعف د حسین د بصری قدس الله سره الفرزیز او فقاده خخه روایت کوي چې د
لیله الاسراء د همراج د شبی په لومړی تخل چې د حضرت محمد د همراج د

شیعی په سهار لومړی اخْلَقَی د حضرت محمد (ص) د معراج د سفر تصدیق وکر
عند حضرت صدیقون، فوچکه د حضرت صدیق په نامه مشهور سو، د اب ابکر
په کنیت خَكَه بَلَ كَبِيدَي بَجِي ده د اسلام هر په هنلو سره ابتکار وکر.

د عرببو مشهور شاعر حسین بن ثابت (رض) د حضرت صدیق په مناقبت کي وايي:
ذاتذ کرت شبعوا من اخى قنة
فاذکرا خاک ابا بکر بما فلانا
په غږ زمانه کي په ستاره او او افسوس د پیادسي درسول الله له خواته د خپل
کروز ابا بکر صدیق حال در په یاد کړه په خه خواری یې لیدلی دی.
خیرة البرية تقها و اغدقها
الانبي و اوفاها بما حملنا
محمد خداي تعالی خپل د بنو، هتق او عادلود وستانو خخه شمیرلی دی.

هغه په خداي تعالی خپل نبی تداعطا کړي یو غرب په ابا بکر ته هموږ کړي دی
الثاني الثاني المحمود مشهد. و اولناس من هو صدق الرسلا
غه خوک په د محمد ورسنه د دې فضیلت قایل سو ابا بکر و - او د هفوخلکو
غخه لومړی ګنیل ګنیل کېښی په د محمد تصدیق یې کړي و.

بن عساکر د شعیع (رض) خخه روایت کوي: په خداي تعالی په درو خصلتو نو
سره ابا بکر صدیق تر نور و غور، گنهی:

هری د اپی د صدیق په نامه یې بولی په بیلی په د غه نامه نه دی بله.
و هر د اپی په هجرت کي دن سول الله سره د غار ملکری و.

رېيد اپی درسول الله په امر سره یې د مسلمانانو د جماعت اهلت کړي دی.
بن ابی داؤد په خپل هشہور اثر مصالحه کي وايي: د ابی جعفر خخه روایت
په چی حضرت ابا بکر صدیق به درسول الله سره د جبرايل خبری او رېيدی او
یدی بېی نه، حاکم د ابن هسیب خخه روایت کوي: په چی حضرت ابوبکر صدیق
حضرت محمد د مشائیر حیثیت درلود، حضرت پیغمبر په زیارت هسایلو کي د،
غه سره مشور، کوله، هنده وخت په د صهابه شمین اته دیر شوتنو ته ورسیدی
ضرت ابا بکر صدیق و حضرت پیغمبر ته په دیر ادب عرض وکړي په اسلام
لالان کړي: که شه هر حضرت پیغمبر ورته وویل.

چی داسلامو شمیر دیر کردی خوبیایی هود حضرت ابوبکر صدیق په تینگار
سلام را اعلان کر. دی د قبلی لوری ته و درید او حاضرین بی دخداي عبادت
و در سول و رسالت ته را بیل. حضرت ابوبکر صدیق ده نواول العزمه
مسلمانان تو خحمدی، چی خدای تعالی او د سول بی شو، خوچله نو هر یاد
کری دی لکد چی فرمایی :
ثانی اشین اذ همانی العار اذی قول الصحابه لا تحزن ان الله معنا فانت لله
مسکينة .

ترجمه: په داسی حال کي پي دو هم رتن یې په غلوکي تو ويل سو، محمد (ص)
پي هه غمکينه کين، خداي زموزن هرستندي دی.
دغه غار په جبل التور کي و شیخ فرید الدین عطاء دغه حالت داسی بیا
تفوی :-

غواچه اول که اول یار اوست
چون سکته شد نحق منزل بر ۱ و
ثانی اشین اذ هم الغار اوست
گشت مشکلهای عالی حل بر ۱ و
سلوود ابی هریره شخه روایت کوی، یوه و روح حضرت محمد (ص) و
صحابه قتله مع واله او وی فرمایل؛ ستاسو شخه دچار و شده، ابا بکر
در ته عرض و کر زمار و شده، بیا حضرت رسول و فرمایل؛ من ستاسو
شخه خود جنای ته تلی دی، حضرت ابا بکر صدیق و ره و ویل: زه،
یا حضرت رسول و فرمایل؛ من چاستاسو شخه هسکین ته و دی وی فرمایل
کری ده، بیا حضرت ابا بکر و ره و ویل ما، بیا رسول اللہ پوبنسته و کر،
من ستاسو شخه خود بند نار و غ پوبنسته ته تلی دی، حضرت ابا بکر و ره
و ویل زه، بیا حضرت رسول و فرمایل؛ وجہ لک الجنة.

غنه خلور وظيفي پي چاسرت رسولي وي هنده جنتي دي.
حضرت ابابکر صديق دا سلاه د همراه په تجارت لکياؤ، هنده وخت پي دي
سلمان سو خلويښت زره در هموږي در لودل، او د غنه قول يي رسول الله
په نفته ورکړه، هنده وخت پي د همکي شريني خنه هميديني منورها ته

در رسول الله سره هجرت کاوه تریخه نزه در حرمی زیات نه در لودل، او هفه
ی بول د اسلام په لار کی قربانی کړل، حضرت رسول الله ده په مال کي
پوره اختیار د سلود، حضرت ابابکر صدیق د صحابه و د لویو علماء او منسیینو
څخه ګټل کېیدی. اما هنودی علیه الرحمه په خپل تهدیب کي را وړي دی:
چ حضرت صدیق فرمایلی دی . (والله لا قاتلن هن فرق بين الصلاة والز
کوة لومعنوي عقالاً كانوا انفقونه الى رسول الله (ص) لا قاتل هم عنى منه) .
ترجمه: په خدای دی می قسمروی، چ زه له هفه چاسره هقاتله کو هرچي د
لما نکه او ز کو د فرض په منع کي تو پيرکوي او په خدای تعالی دی می قسمروی
هفوکسانو چي در رسول الله په وخت کي صدقات ورکول او که او س ده فوځنه
دا وښ دز نګانه په اندازه همانع سی او وړي نکړي زه به د هفوسره هقاتله وکړه
د این عمر خضر په بسته وسوه چي در رسول الله په وخت کي هسلمانانو ترچا
قوافرکوله هفه وویل ابابکر او عمر (رضي الله عنهم). د حضرت ابابکر
صدیق څخه د اسلامی علوم په بیلوڅانګو او مسايلو کي یوسیل وڅلويښت هستند
احادیث روایت سوی دی .

احمد او ترمذی د انس بن مالک خخنر و ایت کوی پی حضرت پیغمبر (ص) به کله، کلمه په دعا کی د دغونکسانونو سونه یادول: پی خدای دی و بخشی: ابابر که پیامان، عمر په انصباد، عثمان په حیا، علی په قضا، معاذ بن جبل په حراءه او حلل، ابین کعب په قرات، ابو عبیده په امامت، ابو ذر په زهد، ابو داؤد په پیر سنه عبادت، زید بن ثابت په سختی بخشونکو.

شیخان روایت کوی: هنده وخت پنج حضرت عمر بنی ساعد^ه سقینی په ټولنی خبرسو او د خلیفه د تاکلو په مناسبت د انصار و او مهاجر یئو د اختلاف ویره پیدا سوه، حضرت عمر د حضرت صدیق او خونو و صحابه په ملکر تیاهه خای ته و رغی او د انصار و نظریات ی د خلافت د استحقاق او یا اقلاد د وو خلیفه گافو د تاکلو په هکله او مریدل، پېر خنه سو او غوښتدی د شدت خنه خنده کار و اخلي، خو حضرت صدیق په خپلو ښکو و صایا او او خومله منیو

ئى پەپتى خولى كېنىستلو رااضى كىر اود هنۇي خواهشات يى پەسۇسىنە اوپىدل، ورسىتە حضرت عمر پەغرا اونز بەراڭشۇنىكى وينا او لائۇ او شواهدو دحضرت ابابىكىرمىدىق لويى او خلافت استھناق ثبۈت ورساۋ او دايى دەرىشىو حق وگەنلى دە خلافتى يى دەملى آلىنى تىخاد، او داسلامەر دەتقۇيت او پېر مختىاموجب و گانزەنۇخە كې تىرىتۇ مەحرىچىل لاسى دېبىت پە توگە دحضرت صدىق خواتە وغىزاوه او دە دەرس و سەرتىز بىر سىن عوامراونور وەردېبىت لاسونە ورگەرە، خەرنگەچى پە دەغە غۇنداكى حضرت على را كرم الله وحىه حاضرە ئى دەحضرت دەرسوپە تىجەيز او تکفین مصرو فەف، نفوپە دابىلە ورخىي حضرت على ھەمراوغۇنىت او دېنى ساعدە دەتولانى پە قىصىمىر اى حال شوي خېرىكەر، حضرت على وەرته وويل: ستاپە خلافت او امامت كى خەشىكە او تىرىدىدىنىتە او تىرىد حضرت دەرسوپە لەرى بىار، تىرىونى دوستت او ملگەرى او داسلامەر لوي خادەريي، دەنگى عەدى دى مبارىت سە او موبن پە تەلۇو سەتاملا تىر او اطاعت كەو، خوپە بوبىل رايت حضرت على خېچىل بىت پەرسىنى توگە شىپەن مىياشتى ورسىتە دەرس و راندى كى بىلە حضرت عمر دەحضرت صدىق دېپوھى، صداقت، ايماندارى دخلافت داستھناق او دەرسوپە الله دەقىبت او دوستى پەھكلەغرا وينا و كەرە او داسلامەر دەتقۇيە او دە دېرىيالىتىق لەپارىي دعاوگەرە، ورسىتە حضرت، صدىق پەخېلە لەرى خطاپەكى مسلمانان داسى مخاطب كەرل: دخدايى شنا او حمددى وى اي مسلمانانو! نە تاسو خېل خليفە و تاكلە، پە داسى حال كى چىزە تىناسو ھېش نىيات او بىندەنە بىر، كەمى بىنە اعمال كەل، دخداي او دەرسوپە لەر تىلە زەما سەرە مەرسىتە و كەرىجى كەمى بىنە اعمال نە كەل، زەما داوا لمەر او اطاعت تەمەكۈي، او تېبىيە كىرى او كەنروي دخلافت چەخى لېرى كەرى، او خېچىل اعتماد را خەنە واخلى، زەما سەرە پە صدق و دەرىپەنلى، چى دادخدايى امانت دى، او دەرۋاغ پېكىنى خيانىت دى، ستاسوپە بىنە ئاقوانە

های په نزد دیبر توافقند دی پچی ده گو حقوق له توافقند خخر واخلمه، تاسو
اید جهاد پرینې دی هنوقومونوچی جهاد پری ایینی دی الله تعالی
غه خوار کری دی، که په هر قوهر کی فواحش زیات سی الله تعالی بلاؤی او
سیستونه باندی نازلوی، او س دلما نجہ وخت دی، درئی پچی لمونج وکرو.
حضرت عبد الرحمن بن عوف ولی: هغه وخت پچی حضرت ابی ابیکر صدیق
پیله خطا به پای ته و رسوله بیایی و فرمایل: پچی هاد خلافت او امانت حرص
بیشنه دن لودی، او نهی خوب نییدی، او نهی دخداي خصه په بسکاره او پته در غی
بنی خواست کاو، خود فتنی دم خنیوی له خاطره می دغه وظیفه و مند
مسلمانانه خلافت دیرو درنه وظیفه ده او دخداي ده رستی پر ته نعاله
وانه نه د پوره، تاسو باید حضرت محمد (ص) د حیات د دوری حالات
ما خخه و نه غولاری خکه هغه دخداي تعالی نازولی پیغمبر و، الهی مرستی
جزات او عالی اخلاق و رسوه ملکری و و د سعادت او بیکمرغی دوره و
سو باید په تقولو زهاد اعمالو او افعالو هراقت وکری او دخداي په لام
مرسته راسه وکری.

د حضرت صدیق نار و غی

غه وخت پچی د ابی ابیکر صدیق هریضی مخ پر نریا تید و سوه، د نو عبد الرحمن
ن عوف یی را و غوبت او ورته ولی ویل: پچی هالبر شر زیات د عمر فاروق
حال خبر کر، هغه ورته و ویل: پچی ته دی تر هابنه پیشنه، د اسی پوښتند خله
ما خخه کوی حضرت صدیق ورته و فرمایل: که خه همزه دی بنه پیشنه
هدده په هکله خه راهه وایه، عبد الرحمن بن عوف ورته عرضن کر، ای
خدای در سول خلیفه هر خومره پچی دده په فضائلو پوهینی بیا هم تر هنون
یات او بنه دی، بیایی حضرت عثمان بن عفان را و غوبت او ورته ولی ویل:
یاذی السورین! اهاته د عمر فاروق د فضائلو په هکله خه و وایه؟ هغه ورته و ویل:
تر تر مانیات د هغه د فضائلو په هکله پوهینی، بیایی حضرت علی (کرم الله مجهه)
و غوبت او ورته ولی و ویل: د حضرت عمر فاروق د شخصیت په هکله

خراته وواييه؟ هنده هم دنور و په شاني ورته عرض کره، بيا حضرت ابا بكر صديق دعاوکره چي اي لو يه خدا يه! تر عمرته د دين او دنيا چاري ترد لابنه وبنی، دده باطن تر ظاهر بنه دی، زموزن په منع کي مثل او نظير نه لري، بيا حضرت ابا بكر صديق د سعيد بن زهدا او اسید بن حضير (من) سره هشون وکره، او بياي د مهاجر و او انصار و دلويو هشرا نو خغه مشوره واخيسته او بقوله داسی ورته وويل او موافقه يي ورسره وکره، بيا اسید بن حضير د د په حق کي دعاوکره، چي خدا يه عمرته د خيرد اعمال تو فيق ورکري، د هغوكسانو خخه چي ته راضي يي په هنوكويي وشميري د هغوكسانو خخه چي ته ناراضي يي عمرخني وساته، دا خكه چي د عمر باطن تر ظاهر بنه دی. دی دخلافت وردي او نزهه موزن له هنجه ترده بل يو په دين او ملا بت کي خون قايمه نسته، بيا يوه پله د صعابه و د حضرت صديق د ناروغى و پوبنتنی ته راغلل چي ولا ريدل، يوه حضرت صديق ته وويل: که خدای تعالی ستاخخه دقيامت په ورخ پوبنتنے وکري چي تا حضرت عمر ولی د خلافت لد پاره تاکلي دی ته به خه ورته ووايي؟ حضرت صديق ورته و فرمائی ته ماد خدای تعالی خخه ويره وي، زه به خدای تعالی ته عرض وکرمه، چي اي لو خدا يه ستاد بندگانو خخه مي دير بنسه ستاپر بندگانو خليله تاکلي دی، ته زه دغه وينافر و خلکوت ور سوه چي د لته حاضرنه دی، بيا حضرت ابا بكر صديق حضرت عثمان را وغوښت او ورته وي ويل چي تروليكه:-

بسم الله الرحمن الرحيم. داهنه قول او عهد دی چي اي بکر بن ابي قحافه يي دژوند په دی وروستيو ورخوکي چي له دنيا بيلير، او د آخرت په ورخ هر کافر، فاجر ويني خه چي حضرت پيغمبر فرمائی هنده رشتنیا كېرى د نود دی وروسته ما عمر بن خطاب پر تاسو باندی د خيل لوری خخ په خلافت تاکلي دی، تاسود ده په قول عمل وکري، ما خدای تعالی او د هنده رسو د خيل شخصي غر من او نفسي خواهشتاتو د په سر رسولوله پانه د خطا يستلى او تاسي په دی يوه سی چي ستاسو بنه مي په دی وظيفه تاکلي دی، ک

عدل وکریزه بہ په علما و خیال کی خطا و تلی نہیں، او کہ خدای مہ کرہ هن
خوک پی پوہنچی همدردی و کری، زہ پسہ دغہ حساس حال کی ستاسو دخیراً و
صفا ھیلے سرہ، او پہ غیب نہیں ہے۔ (وَسِعَمُ الرَّذِينَ ظَلَمُوا فِي قُلُوبِهِنَّ
وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ)۔ بیانی دفرمان کتاب مہر کرے او
حضرت عثمانتھی وویل : پی خلکوتھی اعلان کرے، پی خلک دعمر سرہ
بیت وکری، بیانی حضرت عمر را وغوبت وصیت اولاد ربیو و نبی و نبی و کری
او خدای تعالیٰ تھی پہ د عالائی پوری کر، دخليفہ دتا کلو د وظیفی خخہ ستا، ستا
در رسول او بندگانو دخوبنی او رضالخخہ پرتہ بلہ ہیلہ نلرہ، او دنہ تا کلو پہ صوت
پی ویریدہ نہی داسلامی امت پہ منع کی فتنہ او فساد منع را ولیسی خدایہ ها پہ
دغہ عمل کی خیل نہایت توان، طلاقت او اجتیحاد پہ کاراچوی دی، تھی برکت او
مو فقیت پہ نصیب کری، خکہ ستاد توفیق او مهر بانی پر تہ هیث کار نرسی پہ سر
رسید لڑی، خدا یہ عمر ستاد رستینو د وستا نو او حضرت رسول درستینو بیارا نو
ختمہ دی، د تہ توفیق ورکری پی دسلمانانو دیو والی او نیکمنڈی پہ لارکی بیارا لیتی
و موی او داسلام درا شدینو خلفاؤ لہ دلی خخہ وکری، امین

و اقدی او حاکم دحضرت عائشی تھمہ روایت کوی : پی حضرت ابو بکر صدیق د
دوشنبی پہ ورخ د جمادی الآخر پہ او ممہ پہ بخوا و بوغسل وکرچی بیا وروستہ له
ھنی تبی و نیوی او پنچھلسو ورچی بی تبی دواہر وکر او دخہ مدنی لہ پاری بی د جمادی
دلما نھ داد اخخہ هم و اچا وہ دی د سہ شنبی پہ ورخ د جمادی الآخر پہ
(۱۲ھ) د (۱۳ھ) کالو پہ عمر وفات سو، او دوہ کالہ او او، میاشتی پی خلافت
وکر، د اماہ راضی پہ تقسین کی راغلی دی : هند وخت پی صحابہ د حضرت ابابر
صدیق جنانہ واخیستہ او د حضرت محمد (ص) د مقبری لوری تھی و رہ عرضی وکر
السلام علیکم یا محمد (ص) دغہ ابابری پی ستادر واڑی تہ راغلی دی تاسود دہد
بنی خید لسو دھائی پہ هکلہ هدایت وکری؟ ناخا پہ د حضرت رسول د جعری دروازہ پرا
نستیسو دا وغیب لوان صواد خلوالجیب لی الجیب . دوست دوست تر را ولی . د

حضرت عمر فاروق

حضرت عمر فاروق دخطاب روی داین نفیل لمسی داین عبدالعزی
کروی داین رباع کوسی داین عبد الله گودی، پی هقد بیاد این قرط، این
ازاح، این عدی، این کعب، این نوی، این سهر، این هالک زوی، پی
شلویست کالم دنبوی هجرت دهخده زیر بیدلی شی. مویری خبتمد بنت
هشام این الغیره نوهدیده.

عربان په عمومی په ول دعدنان اویا قحطان داولادی خخه دی، دعدن سو
سلسله اسماعیل (ع) ترسینی، دقطنمدان داولادی خخه پریو و سو
پیښت یوسپی (فهر ابن مالک) نوهدیده، پی پیر مقترن او نوہیالی سپری تیر
سوی دی او هنر کسان پی د قریش په لقب بادینی هقد دغه سپری داولادی خخه
دی.

دقربیشود قوہ خخه لسو شنو زیات اعتبار او امیاز در لود، پی دهنو خخه لسن
نوہیالی قبیلی پیدا سوی دی پی هاشم، امیه، نوغل، عبد الدار، اسد، شیم
هخزوہ، عدی، جمیع، سمع نوہیدل او حضرت عمر فاروق دعدی داولادی
خخه دی، عدی بیوبل فیروز در لودی، پی (مره) نوہیده پی دحضرت محمد (ص)
دیکو نو خخه شهیدل کیری، نو خخه دحضرت عمر دنس سلسله په اقوی پیښت
حضرت محمد (ص) ترسینی، دقربیشو قبیلی تر دخدای تعالی دکبی مجاقرت
او سر پرستی سپارل سوی وه، په دغه هناسبتی بی دینی او دینوی جا او جلال
در لود او یه لو عربو په احترام او در ناوی و مرته کتل.

طبرانی دغه حدیث داین هسعود او انس بن مالک خخه روایت کوی پی فرمائی:
الله اعز الاسلام بعمر ابن الخطاب او بابی جهل بن هشام.

ترجمه: ای لویه خدایه! د اسلام دین د عمر بن خطاب او بابی جهل بن
هشام په مسلمانید و عزیز کره، دحضرت محمد (ص) دغه دعا قبوله سو
او عمر په دوه ویشت کلن سن مسلمان سو، د دا اسلام هشر فیل سو قصه د
انس بن مالک په روایت داسی ده. بیو، ورخ حضرت عمر په داسی حال کی له

کوره را ووت پچی تو روئی تر ملا او تینی په لاس کی و، دبني زمره د قبیل
 خرد چادی ولید او پو بنسنی بی حسنه وکره، پچی ای عمره چیری تجی او شده قص
 لری؟ ده ورتنه وویل د حضرت محمد (ص) دو شلو په نیت رهی بیر، هندو
 وویل پچی دبني هاشم او بني زمره خخه نرویر بینی پچی محمد (ص) و شنبه
 عمر ورتنه وویل د اسی نه پچی ته مسلمان سوی بی؟ نواول به تاو و شنبه، او بیام
 هندو مرته وویل، داخو پرین ده پچی زه به لاتر دی عجیب املاع در کرمه
 دایچی ستاخپله خور او لخنی دواره مسلمانان سوی دی، او مستاد پلار او
 نیکوند دین بی پری ایستی دی او باطلی بی بلی دی، د دغه خبر په او رسید لسو
 عمر سعدستی ده هنوه دو شلو په نیت و خو چیدی، هنوه وخت پچی د دوی کور
 ته نژدی سو، ده هنوه دکوره خخه د قرآنکریم د (طه) د سورت قرائت آواز
 را پور ترکینی، عمر پچی د دوی کور ته ورنویت هیره او هاینه یوه کنج ته غلی س
 عمر حسنه و پو بنتل پچی داشه آواز پچی ستاسو دکوره خخه را پور ته کیدی دوی
 په اقرار کولو هجیور کرل، او ورتنه وی ویل: پچی تاسو دخپله دینه او بنتی یاست
 او د دوی په هلو تکولوی شروع وکره، نوهند وخت پچی خبره رسوا بی او شد
 ته را ورسیده هنوه اقرار وکر او وی ویل: پچی هوهوبز د اسلام دینه
 او بنتی بیو، شه پچی دی د لاسه کینی مهی در پنهان، عمر ورتنه وویل، هف
 چی مولو ستل هاته بی یو خل را و سپاری، هنوه ورتنه وویل: پچی تبه بی او د سه او
 ناپاکی بیا حضرت عمر او د سه تازه کر او د (طه) د سورت په لو ستلو
 همسروف سو، او د آیت دغه برخی ته (اَنَّمَا اللَّهُ لِإِلَهٌ إِلَّا إِنَّمَا يَعْبُدُ
 وَاقْرَأْ الصَّلَاةَ الْذَكْرَى) پچی را ورسید بیو، مخصوص حالت او جذبه ورت
 پیداسو، او وی وویل پچی هاته د محمد (ص) اقامت خای او کوره را وینی یاست
 بیا عمر د حضرت رسول هستو گنچی ته ورسید پچی د صنادغره په بیخ کی
 بی موقیت در لود، هکه گوره د حضرت حمزه او مطلعه د نژدی سترگی پر
 ولگیدی، هنوه وویل پچی د اعمربنده دی پچی زمویز لوری ته رائی، یا به د د
 په حق کی د حضرت رسول الله دعا قبوله سوی وی او مسلمان سوی به وی

اویادلی بہ سر بایلی، پہدی وخت کی حضرت محمد (ص) دکور را ووت او د
عمر سری دغیری ر وغیر وکر او ورته وی فرمایل: ته ہیر قوتمن
نه یی چی په خپل قدرت مفر ورہ سی تاولیده چی خدای تعالیٰ پرمفینہ بن
شعبہ شہر خواری او عذابونہ را وستل چی هغہ داسلام و خغہ سر غروی
ئ، پیاعمر د حضرت رسول اللہ پہ حضور د اسی عرض وکر:
اشهد ان لا الہ الا اللہ و اشهد ان محمد اعبدہ و رسولہ.

د حضرت عمر د مسلمانید و لہ کبلہ اسلام تقویہ و موندہ د د سعدستی د ،
رسول اللہ پہ حضور عرض کر، چی اسلام پہ بسکارہ اعلام سی، او اذان پہ
لوہن ب غ وسی نو پیدغه وخت کی رسول اللہ ددہ پحق کی د اسی و فرمایل:
و من اشد فی الکفر هوا شد فی الاسلام . خود چی پہ کفر کی سخت وی
مسلمانی بی هم دو مرہ مضبوط وی .

خرنگہ چی د مسلمانانو شمیر لب، او کمار و تر سخت فشار لاندی یولی و ٹنی
حضرت محمد (ص) پہ هجرت کولو مجبور سو . د هجرت پہ وخت کی
حضرت عمر خپلہ تقرہ او غشی ترملا کرہ، تیغ او نور جنگی سامان نہی پہ
خان پوری و ترپ، پر کعبی شریفی باندی بی او، خلہ طواف وکر، او د ابراهیم
پہ مقام کی بی دو رکعتہ لموخ ادا کر ما او بیاد قریش و هنی تولیق ته ور وکر حید
چی د دنگی سیمی پر شاوخوا را تول سوی وو، او هریو، تہی پہ ڈیر کراحت
او غصب و کتل او ورته وی و ویل: کہ خود غواری چی هم پر بوجہ سی
ما ینہ بی کوئندہ سی او پہ شرمو و شرہیں بی زہبز دتل دلاری دی مانع
وکرئی، برا رین، وا یی د محاجر یتو خغہ لو مری خود چی مدینی تر راغی مصب
بن عمر، بیا ابن اہ مکتوہ او دریو حضرت عمر و . د د خخہ پوینتہ و شو
چی حضرت رسول اللہ خہ سو؟ کہ گوئی د حضرت ابابکر صدیق سره بیو
خای ر او رسید، حضرت عمر د حضرت رسول اللہ سرچہ ہ تو لو غزا گانو
لکہ د احد سکتہ، د بدرا غزا استنہ نی شمولیت در لود، پہ فوہوئی کال کی حضرت
عمر خپلہ لو ربی بی حفصہ د حضرت رسول اللہ پہ نکاح کرہ، حضرت عمر

فلاطع او جدی مسلمان و دبدپ غراچی د قریشیو چینی لویان د بندیانو په خیر د حضرت رسول الله حضور ته او ستل شوہ او د هنونی د سزا په باره کی حضرت محمد د نور و صاحب و خخه په بنتنه کوله، حضرت عمر فاروق عرض وکر: په اسلام کی د قرابت او خیینی لہ کبله د چاپه جرم کی تخفیف نرسی راتلاری، هر خوک چی د خلای او رسول د دین په مقابله کی و درینی باید و وثرل سی او د مجرم په چیز هونز خپل عزیزا و قوہ ته هر خوک چی وی باید په خپل لاس سزا ورکرو، دمثال په توگه حضرت علی (کرم را) عقیل، حضرت حمزہ، عباس او فلاہی چی زم قریب دی نه یی و شنزو، حضرت محمد (ص) د حضرت عمر قاضیت او اسلام په منکه هر بیدل و سُنّا په، خوبیا یی و فرمایل: همه لذت چی په عفوه او توبه کی دنی په استقامه کی نسته، او د اخل به دوی د فدیه په ورکولو و بخبو او په همدغه تصمیم د خدا ی د خوبی د غمہ آیت نازل سو.

مساکان لبی ان یکون لله اسرایی چی شیخن فی الارض.

ترجمہ: پیغمبر ته نہ بنای چی په لاس کی یی بندیان وی او په مکمل زیات قتل وکری. همد اشائی د حدیبیہ په رسول کی حضرت عمر و حضرت رسول الله ته وویل: چی آیا ز هونز د بنسنان هشترکان نہ دی؟ حضرت محمد (ص) و فرمایل: شک نسته نو حضرت عمر په حضور عرض وکر: نو ولی د اسی رسول ورسو وکرو چی په هنگی ز هونز کمی او کمزوری وی؟ رسول الله ته وویل: نہ د خدا ی پیغمبر یی، او ز ما تضمیم او فعل په هنگم پزارا ده دی، بیا حضرت عمر در رسول الله، خخه د اسی سوال کولو: معافی حُسْنی و غوبنسته.

دد غی تناخه د عفو په غرض یی کفار و وثی و بیولی او خیراتونه یی وکرل او مری یی ازاد کر. سردی وخته پوری د مسلمانانو نکاح د کافرانو سو رو او. د غمہ آیت چی نازل سو: ولا تمسكوا بعضاهمو الکوافر.

حضرت عمر خپلی دواری کافر ای هابنی ملا تی کری چی یوه قریبہ فومیدا و بلی یی امر کلتوه، بیا یی جمیلہ بن ثابت ابن الی الا فلوج په نکاح کرو.

حضرت عمر د مسلمانو فلسی او مصلحت ته زیات اهیت و رکاو.

تفسرین او فقهیان یی اجتمادی تفکر، تقوی او اسلامی حکمتونو در کشته را بدل، دستی اور غیر منطقی قتوا گانو صادر ولو خغه یی را گرخول، دحضرت عمر زیاتی فتوا گانی او نظریات د اسلامی احکام و سره برای برخیل، تردی اندکی پوری چی یوشمیر آیت و نہ د د، د فکر د مرض او هیلی سره سرو نازل سوی دی حضرت رسول اللہ په دغه هکله فرمایی: هما قال الناس فی شیئ و قال فیه عمر الاجاء القرآن بنحو ما یقول عمر.

یعنی دیوی مسئلی په باب په خلک یی خبری کوی، او حضرت عمر هو په هفه لسر کی خه وا یی قرآن هم د عمر د قوله سوہر نازل یی، لہ همدغه کبله دی چی په قرآن کریم کی یو و لس موضوع گانی د حضرت عمر د فکر او هیلی سره سرو نازل سوی دی د حضرت عمر خغه روایت دی په در و مسائلو کی خدای تعالی زه لخواست هنلی دی یو د چی هاد حضرت رسول اللہ په حضور عرض و کر: که قاهر ابراھیم چی د پیتی شریفی په شاونخوا گانی دی، د لپا نخه داد اکولو نحای و گرئی، خدمبند کار به وسی ورو ستره دغه آیت نازل سو.

و اتخدو من مقام ابراھیم مصلی.

بل د چی در رسول اللہ په حضوری عرض کر چی که فاستان او لر لی خلک بیله اجازی او حجابه در رسول اللہ کو مرتد داخل نه سی خه بند کار بروی، همداو چی د حجاب آیت نازل سو. بل د چی نشد او خمر په قطعی د ول منع سو، همداو چی د هفو په تحریر کی هم آیت نازل سو.

حضرت عمر (رض) د کراماتو په هکله ابن عمر چی په خپل مشهور اش د (اولیاً و کراماتونه) کی لیکی: هنرو خت چی عمر (رض) د جمی خطبہ ویله دخولی خغه یی د خطبی په منع کی دغه بی ارتباطه و بیان و تله: (یاریة للجل) دغه آوانچی سار یه ترویز سید هغه غرہ تر د د، ولگوله (او د باندی) را ونروت خود بمنانو پیر غل پر و کر او د هغه سنگر خغه یی سخته مانه و خوبیه هن و خت چی خطبہ خلاصہ سوہ عبد الرحمن بن عوف و رته و ویل چی خلک په خرد د کی دی نه چی عمر لیونی سوی دی، چی د خطبی په منع کی بی ارتباطه ناری و هن

عمر (رض) و مرته و ویل: دارمالي دتوانه و تلي خبره وه، په جنڌي کي اسلامي لسته
دماقي پرخواوو او ها و مرته و ویل پچي دغره له ده دې شخه هه را ورنۍ، او په دغه نه
هي لارښوونه و مرته وکړه او فتح هي په نصيبي سمهه.

حضرت عمر دخلافت په دوره کی دغه سیمی قتع سوی:

قادسیه (۱۴۵-۳۶۵)، جلولا (۱۶-۳۶۷)، دمشق (۱۴۵-۳۶۵)، حمص (۱۴۵-۳۶۵)، بیرمود (۱۵-۳۶۶)، بیت المقدس (۱۶-۳۶۷)، قیساریه (۱۹-۳۶۰)، جزیره خوزستان (در بایجان (۲۳-۳۶۳)، طبری (۲۲-۳۶۳)، ارمینیه فارس (۲۳-۳۶۴)، کرمان (۲۳-۳۶۳)، سیستان (۲۳-۳۶۴)، هکران (۲۳-۳۶۴)، خراسان (۲۳-۳۶۴)، مص (۲۳-۳۶۴)، اهلهم (اسکندریه (۳۶۲-۳۶۳))

حضرت عمر دخپو ما هو رینو یه مقرری او مر لقبت کی دیر غور کاوه، که بی خوش
متر او، هنر بی د معاجرینو اون انسانو و شوری ته و یه اندی کاوه، د صلا
او نقوی د شبیدلو و روسته بی د هقری په فرمان کی د اسی و مر ته لیکل:
الا و اني لم ابعثكم اهرا، ولا جبارين ولكن ابعثكم رائنة الهدى يهتدى بـ
فاد و اعلى المسلمين ختو قهر ولا تضر بـ هـ فـ تـ ذـ لـ وـ هـ وـ لا تـ حـ مدـ وـ
فتـ هـ سـ تـ هـ وـ لا تـ قـ لـ مـ تـ الا بـ وـ اـ دـ وـ نـ هـ مـ رـ فـ يـ اـ كـ لـ قـ وـ يـ هـ ضـ عـ يـ هـ وـ لاـ تـ سـ اـ تـ

ترجمه: پوه سی ماتاسو امیر او سخت گیر مقرر کری نه بایست، بلکه دهد
لهم می تاکلی بایست، چه خلک ستاسو پیروی و کری، باید تاسود خلا
حقوق را کری، او هنفوی و نزد بوعی چی ذلیل سی او ز بیره ستاینه بی هه و نه
چی په هفاطه اختر سی، شوک چی غوره سی غواری، خپلی دروازی دهنو پرم
تری چی غبستلی کمزوره و نه خورجی، تاسو باید خپل مخان پر هنونه و نه گئی
پردی صورت تاسو پر هنوفلدو و کری:-

حضرت عمر فاروق دخپلومامورینو اعمالوا و اجرا آن توهر کله مراق
کاوه، لازم مكافات او مجازات بی ورکول. لکه پی دده او خالد تر منع

نزاکت پیښو : دهنه اطلاع لرمخی پی حضرت عمره ورسیدلی و، حضرت خالد
 خپل کالینو مصارفو صورت حساب دخلافت درباره نزو لین لی، او حضرت
 خالد ورته لبیکلی و پی دحضرت ابابکر صدیق دخلافت په دوره کی هموده دخپل
 مصارفو صورت حساب نه دی و رکری. همه وخت پی خالد و یوه شاعرته لسن
 در هم بخشش و رکر، حضرت عمر زیات خفه او په غصه او دهنه دعنل او موقوف
 فرمان یی صادر کر، او وی فرمایل : پی دخالد دغه عمل د دواستاهاو خالد
 نه دی، که ده دغه بخشش دخپل جیبه و رکری وی، اسراف دی او هنې یی له کومه کری دی
 او که د بیت الممال دخزانی خخه و رکری وی خیانت یی کری دی، تو خالد سمدستی
 خلافت حضور ته ورسید، او حضرت عمر حسنه و پونېتل پی تاد و مره پیسی ل
 کومه پیدا کری دی، خالد ورته و پیل دغینیت دمال خخه پی پیدا کری،
 که می غنا تر (٦٠) نزو در همون زیاته سو، هتباقی یی د بیت الممال دی، همه وخت پی
 موجودی و سو، تر شلو زرو زیاته سو او پاته پیسی یی بیت الممال ته ورو بحسبی
 بیا حضرت عمر و فرمایل : پی ما خالد دخیانت په اشتباہ نه دی موقوفه کری، بلکه
 په دی می تنبیه کړچي اسلامی فتوحات د خداي تعالی په توفیق مومن ته حاصل سه
 دی، او ته باید په هفوغره نه سو او دخلکو احتراهر او ستاینه ستاپه مفرزو کی د تکبر
 او غمز قرآن یی و نه کری.

د حضرت عمر شهادت:

حضرت عمر فاروق همه چاته پی سن یی تربلوع نزو رسیدلی دکور خخه یې
 دوتلو اجازه نزو رکوله، خویو، ورخ منیو، بن شعبد دکونی خخه همه ترولیک
 پی امیر المؤمنین: زه یو مری لرمچی فیروز یا ابو لمعلون نومین ی او زیات
 کار و نهی نده دی، پنه اهنجاری او نجاري کی پوره محارت لئی، دی به درولیپه
 پی په مربو طوچار و کی مرسته در سره و کری، همه وخت پی دغه هر یې د خلیفه
 حضور ته ورسیده بادار خخه یې په شکایت شروع وکړه پی دهیاشتی سل درهم
 را خخه غواری، حضرت عمر ورته و پیل پی ترڅه کار کوي؟ همه ورته و پیل
 اهنجاری او نجاري، تو خلیفه ورته و پیل : پی د دغوكسيو فوز عايدات خوزيات د

پیسی چی در شخه اخلي دومره زیاتي نه دی، هري دخليفه په دغروپا خوابدي او په
 سه سو، او د حضرت عمر د وژلوبه لته کي ولويد، د یوی جمعی په فرخ چی حضرت
 سره په لمانه کي د هقتديانو صفوونه په خپل امامت بر ابرازول، ابو لولو په لعائمه کي د حضرت
 رسالت هان و رساؤه او حضرت عمر ي د شالم خوا خوا یه په خنجر و واهه او دو
 تنه اصحابيان ي پييان کرل، چي د هفتو خخه هم شپن تنه شهیدان سول په دغه وخت
 یو عراق پر ده باندی خادر و غوراوه لو وي ی ینوي او سمدلا سده یي و وثري، یا
 حابه و حضرت عمر کهره و رساؤه او تپونه ي دومره کاري او شدید و چي هر خه به و
 ل کيده هفه يېي د تپوشخه راتلل، هفه وخت چي چوه سوه ده خوبن د جوړې دونه دی
 عبد الرحمن بن عوف یي را وغوبنت، چي د شپن و تو صحابه و، عثمان علی، طلحه
 يير، سعد او خپل په شمول یو غونه جوړه کري او په درو ورځو کي دی د خپل منځ تنه
 د خلیفه په توګه و تهائی، او صهیب ته یي هدایت ورکړي ترهفو دی، دی لمعنځ و کړي
 یي منځ خپل نوی عبد الله ته واراوه او ورنې ویل: هفه پیسی چي د خلکوں بازې
 حساب یي کړه، کلمه چي یي حساب و کړي (۱۸) زړو در همو ته و رسیدی، بیا یي
 یو یيل که ال عمر د هن دوړ کړي دوان و نه لري، د بني عدى خفر دی واخستل سی او
 تنه د قریشوشخه دی تحصیل سی، بیا یي منځ نور و صحابه کراهموته واراوه او ورنې ویل
 یيل: چي تاسو ولاړ سی او بی بی عایشي ته وایاست که د دی الجانه و ه عمر د خپللو
 ساحبيينو له خنگه خا ورو ته و سپارل سی، عبد الله چي د خپل پلار عرض بی بی
 تقدیوکړ، حضرت عایشي په د بیرونه خوبنی و همانه، بیا یي د خلیفه د تاکلوپښته
 چره، او ویي وویل: چي هاتر دغوشپن تنو لو مری مستحق خوکت و نه موندل، د
 سول (الله (ص)) په ژوندانه کي دوی وهفه ته زیات تیروو، او هر کله یي یادول، هنې
 خخت چي د خلافت غونه و پرانستله سوه عبد الرحمن بن عوف وویل چي هون
 ری تنه و نور و در و تنو ته د خلافت حق پر بین دو، زبیر وویل چي دی د،
 حضرت علی سره موافقه لري، سعد (من)، وویل چي دی خپل خوبنې د عبد الرحمن
 خوبنې پورې تري، طلحه وویل چي دی خپل خوبنې په عثمان پورې تري، بیاد غه
 ری تنه په خپل منځ کي سره کښیستل، غمبد الرحمن وویل چي دی د خلافت اراده

نه لری، ستاسو د ووستوچی هر يوبيل ته رای ورکری، د هغه په خلافت راضی بیو، به علی او عثمان پته خواه سول، او عبد الرحمن بن عوف وویل چی که ستاسوا جا وی د غه وظینه ما ته را پریز دی چی د دموخه بیو و تاکه، په خدای دی قسم چی زه بې په تامسونکی د فضیلت او خدای ارادی لمپلوه بیو و تاکه، ورته وویل سول چی واپی هغه شانی عمل وکر، بیا عبد الرحمن مخ و حضرت علی ته وا راو او ورته وویل، ای در سول الله دا کاز و او زونه ته دوه حقه لری بیو اپی په اسلام کی، بی، بل داچی در سول الله سره قرابت لری، او زه ستاپه باه کی دو مرد پوهینم خدای پوهینی که زه تاخیله و تاکه و عدل پرخای کوی؟ او که بل خونک پرتا و تاکه و ده نه اطاعت کوی؟ حضرت علی ورته وویل: چی هو، بیادی د حضرت سره گوښه سو، او هغه تری همداشانی وویل، هغه وخت جی د دوار و خواوئ او میثاق بیه لغیست بیاپی د حضرت عثمان سره بیعت وکر و مرپی حضرت علی خپل بیعت ورکر.

حضرت عمر فاروق دشنبی په ورخ د محروم الغرام په غره په سنن (۵۲۳) کی وف سو، د جناری لموئیعی صهیب ورکر، حضرت عبد الرحمن، حضرت علی، حضرت عثمان، حضرت ملکح او حضرت سعد دی په بعد کی کنیښود او د عایی ورته ورکر

حضرت عثمان ذی النورین (رض)

حضرت عثمان د عفان زوی دابی العاص لمسی دابن امیه کروسی د عبد شمشونی د عبد مناف کو دی چی هغه بیا بن قصی، بن کلاب، بن هرہ بن کعب بن لوی غالب قرشی اموی زوی تو، هوری (رازوی) نوھیلا چی د کریز لوی، در بیعر لمسی د کروسی د بن سمن کو سیه و، د هور، د هور نوری حکیمه بیغنا این عبد الله بن هاشم تو،

حضرت عثمان کنیت د جامیت په زمانه کی (ابو عمر، ابو عبد الله، ابولیلی تو، د عادر فیل په شپنام کال زیب بیدلی او د حضرت ابابکر صدیق د دعوت له کبله په اسا هشرف سوی دی). حضرت عثمان د اسلام را وړلړو سره سفر د خپل اکل حکومن

بن امیہ تر سخت فشار لائندی و نیوں سو خوہ سلامان سو، حضرت عثمان په
واپر و هجرت تو نو کی هجرت کری دی، لوہری یی حبشی ته بیاد و همچلی
دینی هنوری ته هجرت کری دی۔ حضرت عثمان د حضرت رسول اللہ د
نوت د مخہ دیغمبلوں رقیہ په نکاح کری و، د بدر د غزا په شروع کی هفہ مبارکہ
بی وفات سو، او د حضرت رسول اللہ په اجازی سر، د بدر د غزا اخغہ پا ته
سو، خود غناہی سو خغہ بی پر خمہ ور کرہ سو، او پہ اخیر کی ور سرہ شریک سو
عکہ دی د بدر د اصحاب بی خغہ هم گھل کینی، هفہ وخت پی بی پی رقیہ خاور و
وسپار ل سو، او د بدر د فتح خبر مدینی ته ور سید بیانو رسول اللہ (ص) ^ع
شپلہ بلہ لور ام کلتو په نکاح ور کرہ، مخکہ بی ذی النورین هو بولی، دغہ مبارکہ
بی هود هجرت په نہ موکال وفات سو، د بی بی رقیہ خنی عباد اللہ زوی زیات مشھور
ی، پی د عباد اللہ مکنی په نامہ هو یاد بینی، حضرت عثمان د (سابقین اولین)
لوہرینو مهاجرینو، عشرہ مبشرہ و خخہ و، د قرآن عظیم د جامعاتو خغہ هم
سمیرل کینی، همد اشافی د هفو شپن و تنو لویو اصحاب بیانو خغہ دی پی رسول اللہ
خپل وفات په وخت کی د هفو خخہ زیات رضایت در لود، د حضرت ابن سعد
بغیر وايت دی پی رسول اللہ ذات الرقاع او بنی غطفان غزاته د تلو په وخت کی
حضرت عثمان په مدینہ کی خلیفہ تاکلی و، د حضرت عثمان د خولی خخہ (۱۴۰)
عذیشہ روایت سوی دی۔

حضرت عثمان د خلافت پہن ماں کی دیرو فتوحات رسول بلدری، دروغ زیاتی
کلاگانی، سابور، قبرس، د افریقی مجهی برخی، اندلس، اصطخر، قسا
شانپور، طوس، سرنس، هرو، بیہق او نور فتح سو، پہ تکیر و بیلوکی بی خپل
از رکبستہ کر، در رسول اللہ (ص) د مسجد غولی بی پر اخ کر، د جمعی لمبی آذان
رواج کر، د بیت المال خغہ بی د مؤذن اعاشه جاری کرہ، د اختر په لموئونو
بی خطبہ پر لمانہ مقدمہ کرہ، د خلکو د مالو نو د زکوہ اخراج بی خپل و خلکو
پر یتباو، لوہری هفت خونک و پی د خپلی هور په ثوبانہ کی خلافت ته ور سید
هری خونک و پی د لبکرو و لپارہ بی سپہ سالار و تاکی، لوہری هفت خونک پی پہ

مسجد کی یہ دخپل خان لپاره منبر یا مقصور جو رکھ کرو په دی لحافظ نہ پچی دحضرت عمر واقعہ دشہادت بیا خُنی پیدا اسی، حضرت عثمان دیر بنکلی، حیاناک او نرم زیر خلیفہ دوہر زیاتہ حیا یہی در لیو، چی دغسل کولو په وخت کی یہی خپل لندی باندی صورت ته فرسوکتلای). دخلافت دوہر یہی دو سوکلو نوستہ ورسید، او هر خونک لب او دیر دھنہ دھدایاتو، بخششو بنو او هر یا نیو خنہ مستفید سول، حضرت عثمان دخپل خلافت په را وروستہ شپن و کلونو کی خپل هم قومان، دوستان، خپلواں، دھلت او دولت لومہ هر تبو ترو رسول او پیسو او فرو مالونو ذخیری چی دحضرت ابا بکر صدیق او حضرت عمر فاروق دخلافت په دورو کی رات قلعہ مسحیوی او د استحقاق پر تری چاہئے تو کوئی حضرت عثمان هنہ تول پر خپل اقرباً او دوستانو وویشلی چی په دغہ عمل یوشیمیر مسلمانان خُنی ماہینجن او خوابدی سول، هیداشی ابی عبد اللہ بن ابی شرح چی دده، لخوا په مصر کی والی مقرر سوی و ہلتہ یہی په دیر مطاقتیت او بی پروایی حکومت کاوہ، او مصریاں دیر خُنی په عذاب و هنہ وخت چی دھنہ فشار دز غملو و ووت یوشیمیر مصریاں دخلافت مرکز تر دحضرت عثمان حضور ته راغل او دھنہ خضری دوالی د ب طرفہ کونوا او یا تبدیلید لو خواہش و کر، خو حضرت عثمان د دوی د اھبلہ په سر و نرسولہ او یو مکتب په لیں لسیں التفاؤکر، چی د مصریاں ف شکایت رفع سی، هنہ وخت چی دغہ شاکیان بیرتہ مصر تر ولار ل، دوالی لخوا هنر سپک او وہ بول سول، چی دھنہ خنہ یوشیمیر تپیان او جیخی هرہ سول.

دغہ وضع د مصر خلک نو، په بنوں او مخالفت راویستل او دھنہ خنہ ۷۰۰ تقدیمی په خوا منع راوینی، هنہ وخت چی دوی مدینی تهرا ورسیدل په مسجد ننگل او د لمانگہ پروخت چی صاحبہ او مشران حاضر و دوی دابن رباح خنہ په شکایت شروع و کر، په دی وخت کی مللہ بین عبید اللہ ولا رسو او حضرت عثمان تری اھلات و کر حضرت عایشی هر د مصریاں په پلوی حضرت عثمان ملت فتاو، چی ابی شرح دی تر تحقیقاتو لندی ویسی، بیا حضرت علی هر حضرت عثمان ته راغی او وعہتہ بی ویل: چی د مصری مسلمانانو غور یا بید و سی، او دوالی لاس د کان، و کسبلہ شی لو

دوئله سوکساف پر نسبت بابد شرع باندی و چلول سن، حضرت عثمان
 و مرته وویل: چی تاسی یو خود پیدا کری چی ز بی په مصر کی والی و تاکر مسلمانان
 نو حضرت محمد بن ابی بکر ترا اشاره و کرد چی هفه دی دوالی په بحیث و تاکل
 سن، بیا حضرت عثمان د محمد بن ابی بکر خخه وعد و اخسته او حلف بی و رکر
 د دخو مراسم و مروسته ی د مقرر ی هکتوب لاس لیک کر او و مری کر
 چی ل جانه سر و نی یو سنی. د محمد بن ابی بکر سره یو مشمیر مهاجرین او انصار
 هم ملگری سول چی وضع دنژ دی و گوری، هفه وخت چی دوی دری شپی او ورثی
 ده دینی خخه لیری سول، یو تو مرمنی مری بی و لید چی پر او بن سپور دی او
 هنی خوا ته چه چتکی در وقی، دوی همه مری را و گرخاوه او وحشی بی و پونبتل چی
 ولی داسی په چتکی در وقی، شه فقل دی، مری و مرته وویل: چی ز د امیر المؤمنین
 مری بی پر چی د مصر والی ترمی لینی. دوی و مرته وویل چی والی د شه دی، ز من
 سره ملگری دی او محمد بن ابی بکر نومیری، مری و مرته وویل: چی ز بی
 نه پیژن، هنی دغه مری د محمد بن ابی بکر حضور ته را وست او وحشی بی
 و پونبتل چی ته د چا مری بی، مری بیز وار خطا سو او وهارید، خواب بی و
 کر چی د امیر المؤمنین مری بیز او کله چی بی تینک کر، د مر وان په مرئیتوب
 قایل سو، د حاضر یو خضریو و پیژاند چی دی د حضرت عثمان د هر یا نو خخه
 دی، بیا محمد بن ابی بکر خشی پونبتنه و کر چی ته کوچی لو بری ته خی، هفه و مرته وویل
 چی د مصر والی په خوا، و مرته وویل سو چی مقصد دی شه دی؟ خواب بی و رکر
 رسالت، محمد بن ابی بکر خشی و پونبتل چی ستاسه کو همکتوب بیالیک ستہ
 مری و مرته وویل: بیا کله چی و پلپتل سولیک و مر سره نه، و مروسته ی د او بیو
 مشک خشی و لید چی کو هم کو مری در لود خو تشن، هر شه چی بی پوره او کښته
 کر شه نه خشی داوتل، شو په اخیر کی بی خبری کر، او بیولیک خشی را ووت چی
 داسی پکنی لیکل سوی نه: د عثمان له خواو ابی سرح ته: هفه وخت چی محمد
 بن ابی بکر د خپلو ملگر و سره تا نه و رسینجی، ته په یو بهانه، هفه او ملگر بیلکی و شنه
 محمد بن ابی بکر د مقرر فرمان باطل اعلام کر، او پر خپل هقام تینک و سره

بیا به منصل هدایت در کرهر، محمد بن ابی بکر دغه مکنوب د او بن د مهاره
 مدینی هموری ته ورساو، د حضرت طلحه، حضرت زبیر، حضرت علی، حضرت
 سعد او درسول الله (ص) د نور و صحابیانو په حضوری و لعست او نهول
 صحابه په متاثر رسول، حضرت علی چی د احال ولید، حضرت طلحه، حضرت
 زبیر او حضرت سعد او عمار تهی مخ را واراوه چی حضرت عثمان دغی غوندی
 ته را وغواری، چی مسئلہ تصنیف کری، حضرت عثمان چی غوندی ته را حاضر
 سو حضرت علی مخ ور واړو او ور ته وی ویل چی دغه هری او او بن ستادی، همه
 ور ته و ویل هو، بیا یی ور ته و لایل چی دغه ستالیک دی، په حواب کی بی
 ور ته و ویل په والله که ز مادی او هیثع ته پوهیږي چی چالیکلی دی بیا حضرت
 علی ور ته و ویل: چی دا خرنګ کیدای شي چی هری ستاوی او بن ستاوی هر
 ستاوی او ته پوهیږي، بیا حضرت عثمان ور ته و ویل: چی په خدای دی چی
 قسر وی، که دغه لیک زماوی او یامی بل چاته د لیکلو امر کری وی، او نه می
 دغه هری مصر ته استولی دی، خوکله چی خط و پیژندل سو هنر د مردانو
 بیا د صحابه و غوندی د مردان د نا وړ کاز و نو خنځ کر که اطهار کره، او یقین ی راغه
 چی دغه د سیسې مردان جوړ کری د، او حضرت عثمان باید همه د تحقیقاتو له پاره
 را حاضر کری، همه وخت چی حضرت عثمان د مردان د تسليمو لو خنځه ده، وکړه
 کوری ستر معاصری لاندی و نیوں سو، او او بهی باندی قطع کری، په دغه حالت
 حضرت عثمان د خپل کور پر باړ و خوت او وی ویل: چی په تاسوی حضرت علی او بیا
 سعد سته چی او به را وړی هنفوی ور ته و ویل: بیا بیا یی ور ته و ویل چی خوک
 سته چی حضرت علی د دغه حال خنځ خبر کری؟ حضرت علی ته چی دا خبر و رسید
 دری مشکه او په یی ور و لیپه، دا و بیو ور ټوپه سب د بنی هاشم او بنی امیه په
 منځ کی شخړه پیښه سو هیو شمیر صحابیان تهیان سول په دی وخت کی صنداونې ټیض
 خبر و نه خپار سول. تو بیا حضرت علی و ویل چی عثمان خوک نه وړنۍ او باید
 مردان د تحقیقاتو له پاره په لاس ور کړه سی، حضرت عثمان ته د لمعلو هه وه چی مردان
 ختنی و شل کیږي نو خنځ که یی هنفوی ته په تسليمی کی تعیل کاوه، بیل حضرت علی کس و اشجه

خپل زاہن حسن او حسین موظفند کرل پی دحضرت عثمان پرکور پیر سیچی خود
 حضرت نہ سی او بیر غل باندی و نہ کری په دی وخت کی محمد بن ابابرک ولید
 پی دحضرت عثمان خخه و بینی بھیری او بیو شمیر صبحابیان تپیان پرا ته دی پی پر دغو
 پیشانو کی هروانہ هولیدل کیری، محمد بن ملحر تپی سوی او دحضرت علی
 دھری قبر مری هم پر ملکہ پر ووت او، پر دغروخت کی محمد بن ابابرک په
 ویر سو نہ پی بسی هاشم د دغه حال خخه خبر سی، پی بینی اہمیہ ق حسن او حسین
 پ ویتو لر لی دی او د اشتاہر کتبلو حسی را فیارول سی او لویہ فتنہ پ وجود راسی
 نو عزیزی و کرپی دفتی دکرا رو لولہ پاره دحضرت عثمان کر تہ نوری او هند په
 زور معزول کری، دی ورنوت او حضرت عتمایی پینل پ تربیزیری و بیوی اف
 ختنہ بی، حضرت عثمان ورته و ویل، واللہ کہ ستا پلار سڑ وندی وای، ماٹہ بہ
 چادا سی سپکہ نہ وای را اپ ولی، محمد بن ابابرک په دغه و بیانیات متاثر سو او
 لاسی دھنہ د بیری خخه و کیبین او د ده لد حضور غایب سو، په دی وخت کی دو
 تنه نور پیدا سول پی دحضرت عثمان کور تہ د بام لخوا و ختل او دی بی پ شہادت
 ور سماو، او بیا بی خانو نہ پت کرل، دحضرت عثمان هاینی دحضرت عثمان پر
 کشلوب بیر شور ماشون و کتر او پر بام و ختلہ اوناری بی کرپی پ خلیفہ بی پ شہادت
 ور سماو، بیا خلک دحضرت عثمان کور تہ شنوقل او دی بی مر و موند، دغه غبر
 بی خضرت علی، حضرت ملحر، حضرت زبیر او نور و صبحابہ ق تہ ور سید زیات
 متاثر او خواشی سول، حضرت علی خپل زاہن حسن او حسین تہ ایداد و کرپی تاسو
 خرنگ دھنہ دشہادت خخه ناخبر پا ته سوی یاست. محمد بن ملحر او بعید اللہ بن
 بیز دھنہ پ شہادت زیات خواشی و او د جدی پلہنو پہ لته کی ولو پیدل، بیا حضرت
 لی دحضرت عثمان لہ کور خخه د خپل کور پہ لور رہی سو، په دی وخت کی بیوزیات
 بیں صحابہ په د، پسی سول او حضرت علی تہ بی و ویل: پی زموزن لخوا د خلافت
 هدہ قبولہ کرہ، او د ای ور تہ جو تہ کرہ کہ تہ بی و نہ هنی، نو د مسلمانانو پ منخ
 سختہ فتنہ پیدا کرپی حضرت علی ور تہ ف و ویل: پی د اکار ستاسی لد.
 لا یموجع نہ دی، بلکہ د بدر په اهل پوری اپہ لری، هنونی پی د بدر په اهل پسی

گر خيدل، داسی خوک نه و خنی پا ته چي دخلافت و هروي، نو دحضرت علی
خه يي په ہينگ و غوبنته چي د دوي هيله او تقاضا پرمغه وانه چوی، اولاس
دبيعت په خين و را او بزن دكر، مردان او زروي و تبتيدل.

حضرت علی دحضرت عثمان و هيرهف ته و یيل چي امير المؤمنين چا و وثري؟
ني و هرته و ويل، دو، ته کور ته را سنوقل چي مانه پيژندل او دغه
و هر کار مجرم و گر خيدل، محمد بن ابابكر مي پکبني و پيش اسد چي د دوي
نه لار دکوره و تلي و، بيا حضرت علی محمد بن ابابكر را و غوبنت
ورته وي و یيل چي دحضرت عثمان هماينه واي چي ته هم و هرسه ملکري
ده و هرته و ويل، چي رشيتاوايي و الله زه دده کور تردد، دتبنيهه کولو
پکولوا و عزلولو لپار و شوقي و هراو کله چي مي دحضرت عثمان عذر
يد او د پلاز د دوستي يادو نه يي را ته و كره، هادي
وشي كر، دحضرت عثمان بنهج دغه و بيان قصديق كره، او وي
يل نه پوهين هر هنود و و شنوق ته چاز هموزن کور ته دراتلو اجازه هر كره،
عن عساكر واي، حضرت عثمان يوم مصری و لاثه چي حمار نو هيده.

حضرت عثمان د جمعي په ورخ د ذييعي په استمد په (۳۵) هـ ق.
مر په (۸۴) كلني په شهادت هر سيد.

پير د همه د جنازي لموئخ ادا كر او د بقیع په هدیه کي
ورق ته و سپارل سو.

حضرت علی بن ابی طالب (کرم اللہ وجہہ)

حضرت علی دا بی طالب نوعیو، دا بی طالب نور عبد مناف بن عبد المطلب و د مکید المطلب نور شیبہ بن هاشم روئی، او د هاشم نور عمر و بن ع مناف روئی، د عبد مناف نور مغیرہ بن قصی روئی، او د قصی نور زید بن کلام بن مر بن کعب، بن لوی، بن غالب بن فهر، بن مالک، بن نصر، بن کنا کنیتی ابوالحسن او ابو متراپ و پی رسول اللہ پر دغه نامہ یاد اوہ.

موری، فاطمه بنت اسد بن هاشم رضیمید، او فاطمه دلو مرینیو هاشمی خخه و پی هاشمی و نرین اوہ، فاطمی اسلام را وری و او وہری هجر کری روئی، حضرت علی د عشور مدبره خخه و او د هوایات د عقد لر که در رسول اللہ و مری هرگئی کیدی، خرنگه پی د حضرت رسول اللہ (ص) لور سید، نسا، فاطمه پر نکاح و نور رسول اللہ دا کارنوی علاوه زومی خرگئی کیدی، حضرت علی د اسلام د سابقینو خخه دی، در بانی عالمانو مشهور و پھلوانا نافو، لویو پر میز گارانو، معتره خطیبانو، د قرآنکریدو دج نو لکه ابوالاسود دولی او عبد الرحمن سلمی، عبد الرحمن سلمی، عبد الرحمن بن ابی سیلی فقہیانو، قاضیانو د پی خخه شمیرل کیدی، دی، هاشمی خلفاً لومبری شخص او د سبیطین (رضی اللہ عنہ) پلار و پی خخه پخواہی ل ایمان را وری وی دی پی حضرت علی لومری اسلام را وری دی دغه اجماعی قول ابو بعلی د حضرت علی خخه همر وايت کری دی، پی رسول اللہ (ص) د دوشنبی په ورخ په نبوت میعوت سوی دی او هادس شنبی په ورخ ایمان را وری دی، هفه وخت پی حضرت علی ایمان را وری د کالوئی، د حسن بن زید بن حسن خخه روايت دی پی ده پر کوچیںوالی که هیڅکله د بتانو عبادت نه دی کری، هفه وخت پی رسول اللہ د مکی شرینی خخه مدنی ته هجرت کاوه ده، ته پی هدایت و کرچی زمادو تلو ور وسته بې په

شریفی کی خونپری و سُئی او سیچی دخلکو اہانتونہ او ودیبی و مرته و سپاری او
 هند کسان چی زمادوستان و هعنوی ترزا پیغامبر اونصیحتونہ فرسو، او
 و مرہ وستہ پہ ما پسی رائحہ، حضرت علی دا هدایتوہ پرخای کرل، حضرت علی د
 حضرت رسول اللہ پہ تہلو غرا کانو کی لکہ بدر، احمد دتبوں خغہ پرته
 گہون کری و، دتبوں پہ غرا کی در رسول اللہ دلار بنوونی سرو سویہ مدینہ
 منورہ کی خلیفہ و تاکل سو، ده داحد پہ غرا کی شپاریں تپہ خور و لی و، د
 خیبر پہ غرا کی رسول اللہ (ص) دا مسلم رجندہ دده پہ لاس و مرکری و،
 حضرت علی چھار شانہ، چاغ، لند قده، دسر دمینج و مریستانی رشیدی، لویزیری
 د پیبو دتو اول سو نو منع یی سپین، غنمرنگہ چھری بی درلو ده، جابر بن
 عبد اللہ وایی: چی حضرت علی د خیبر د غرا په ورخ په خپل نور او قوت د خیبر
 تینگہ او تمهی سوی در والزہ د اسی د بیخہ و کبیہ چی د دبنمنانو پر سری د پیپر
 پہ شانی گرخول، هفر وخت چی بی پر ملکہ کبیبی دله بیا خلو و سبتو تو هفر پر بل
 رخ نہ سوہ ار وا لی، حضرت علی چی بہ چاد ابو تراب پہ نامہ یاد او، پیر بہ
 خوشحالہ کیدی، دا لکھ کی بیوہ ورخ یی د حضرت فاطمی سرہ پہ کوئنیو چارو کی
 شر خفگان پیپن سو، نو دکور د انگر، ووت او د مسجد د بواہ تری د شد استبلحت
 وارامی له پار د د لکولی و، خنو بید سوی هر و حضرت رسول اللہ (ص)
 چی د دنی لاری خخہ تیریدی کلمہ چی بی ستر گی پر ولگیدی دی بی را و پین کر
 و کالی بی د خاور و خخہ ور و خنڈل او و مرته وی ویل چی ای ابو تراب د لند شہ
 کوی، د پیپر د دنی و پینا و مرہ وستہ کہ بہ چادی ابو تراب بالہ د پیر خوبنی دیدی د
 حضرت علی خخہ پنځه سو، شپن اتیا (۵۸۶) حدیثه روایت سوی دی د حضرت
 علی په فضیلت بیکنہ کی د قرآنکری عزیزیات آیات قرآنہ وستہ، حضرت رسول اللہ
 د ده د فضیلت په مکله فرمایی: انا مدینۃ العلم و هلی بابها، یعنی زہ د علو بیمار
 یید او علی بی در والزہ ده، همد اشانی حضرت رسول اللہ د ده په مکله فرمایی:
 لئا من من اشجاو شتی و اتاو علی من شبع و واحد، یعنی خلق د بیلو و نو خخه هی او
 ه او علی دیوی و نو خخه .

د حضرت علی کرم الله جمیع خلافت

د حضرت عثمان د شهادت وروسته صحا به و حضرت علی په خپل خلافت و تاکه، خولکه چي د ماجرا ورسوسته خرگنده سوه طلحة او زبیر په د خوابدی و چي د حضرت عثمان قاتلان تعقیب او په سزاونه رسیده شکه د غه دو، لوی صحابیان مکی شریفی ته ددی له پاره و خوئیدل چي په د هکله د حضرت عایشی خخه سلا او مشوره و اخلي د روی د حضرت عایشی په ملگر تیاد مکی شریفی خخه منع د بصری د بنیار پر خوا وینو چ د حضرت عثمان د وینو طالبان دی، د اخبره چي د حضرت علی و حضرت رسیده، ده هر خپله قواد عراق خواته سوق کړه، چي په نتیجه کې حضرت عایشی، طلحة، زبیر او حضرت علی ترمیث د (۲۸ هـ) کا د جمادی الاول په میاشت سخت جنکه پین سو، د غه جنکه د اسلام تاریخ کې د (جمل) د واقعی په نامه یادیزبی، چي په هغه کې طلحة، زبیر، د دوی دیرلس نړه ملګری وو شمل سوه او حضرت علی د دغه بري ورو بیز ترکوفی ته را وګرځید.

په دی واقعه چي معاویه بن ابی سفیان خبر سو، زیارات متاثره سو او خپل لښکری بې د شام خخه د حضرت علی د خپلو له پاره و خوئولی، حضرت ع هر دد، مقابلي ته پوره تیاري بینو لی و خود (۴۷) کال د صفری په میاشت کې در حصین) په برخه کې د غه دواړه لښکری سره مخامن سوی او د خو ور خوش دید جګرو وروسته چي جنکه لس کړي او یو د بله په سوله راډ نو قرائنو نه بې پېرسو و وینول چي جنکه لس کړي او یو د بله په سوله راډ سی، خو همه و چي د دولاړه و خوا و دخلکو په غوښتنه او د اسلامی شریعه د احکامو په پېروی د خبره اتره او و فیصلی له پاره و کیلان وینول سو چي د معاویه له خوا عمس و بن عاصم او د حضرت علی له خوا ابوموسی اشعری و تاکل سوه، دوی په خپلو منځوکی لوړه و کړه چي یو کال ورو

برد (اذرع) په برخه کې سره یوځای کېږي او ويني به، معاویه شاورته او حضرت علی کوفي ته بیرونه وکړئ خیبد، په دغه وخت کې د حضرت علی یو شمیر ملګری چې ورسوسته د (خوارج) په نامه یاد یidel، دده سره مخالف سول او ورنه وي ويل: چې د خداي تعالی د امر خڅه پر ته د بلچا امر ته غاره نه ایزدی او متابعت یې نړکوي، خپلی لښکري یې د حرورا په سیمه کې را توګي کړي حضرت علی حضرت عباس و دوی ته وړولیزه، خوهنوي په مخالفت او متابله ورسره لګیا سول، چې په نتیجه کې یې ځینې ووژل سول او ځینې یې په متفاهمت کولو، تر شاراغمل (ودرنهروان) په خوايی منع ویسو.

د اوقده د هجرت په (۳۸) کال پیښه شو، ورسوسته د دغه کال د شعبان په میاشت کې خلک د اذرع په سیمه کې سره را ټول سول، چې په هنوي شعدين ابي و قاسم او (ابن عمر شمولیت درلو، وایي چې په دغه وخت کې عمر وبن، عاص چل وکړ او ابو موسی (اشعری) یې خطا استنی او د حضرت علی لاس یې د خلافت خڅه وکیبی، او د مقابلي خوا ملګری دده په چل وکړه یidel، په روضه الصفا کې را غلی دی: چې د (صفین) په اوقده کې یولک و شل زړه (۱۲۰۰) تنه د معاویه او او پیاز من (۷۰۰) تنه د حضرت علی له خوا ووژل سول، د جنله د میدان خڅه خوتنه د خوارجو په نامه چې عبد الرحمن بن ملجم مرادی، شب اشجعی بردی بن عبد الله تمیمی، عمر وبن بکر تمیمی نرمیدل ووټل او مکی شرینی ته را غمل او په خپل منع کې یې د مشوره وکړه د دی له پاره چې مسلمانان د دغه تکلیف خڅه خلاص می، عبد الرحمن ابن ملجم به حضرت علی، برکت به معاویه بن ابی سفیان، محمد بن بکر به عمر وبن عاص و شری، دوی د روژری په را د خپل پلان د عملی کولوله پاره د مکی خڅه را و خوچیدل، ابن ملجم کوفي ته را غنی چې در وغړی (۲۲) امی د هجرت څلويسته کال تو، په دغه شپړ حضرت علی د هاستن د لمانه له پاره د کوړه را ووت، چې ابین ملجم په توګه د هفه په سروار وکړ او سری وړ د وڅایه کړ، شاوخوا خلکو ابین ملجم و نیوی، حضرت علی د جمعی تر وړئی او شنبی تر شپږی ټوندی پاته سو

خود یکشنبی پیشہ وفات سو ده ته حسن او حسین، عبید الله بن جعفر غسل و رکب او حسن لموئیخ پر کرا او دکوفی په دار الاماره کی بی خاوسرو ته وسپاره . دحضرت علی دو شلو په گناه عبد الرحمن بن ملجمو تول اندامونه غوث او بیا و سو خول سول ، دحضرت علی دهر قد په هکله بیل ر وايات ستہ ابو بکر بن عباس ولیی: دحضرت علی زوی حضرت حسن دده جنازه په پته مدینی منوری ته نقل کره ، ابن حساکر د سعید بن عبد العزیز خخر وايت کوی پی حضرت علی جنازه پر او بیں کنیښو له سوچی هری خواسته و لازمی او په کوہ خای پی و دینی په هفه خای کی دی خاور و ترو سپارل سی . حضرت علی (۶۳) کلن و پی په شهادت ویر سید .

دحضرت علی دکر اهانتو، بزرگیو، تقوی، پوهنی او نور و فضیلتونو پوهیدلو لپاره دی ده مشحوم اثر (نفع البلاغی) ته مراجعته وسی .

دحضرت علی خفرد ده دقاتل د سزا په هکله پونیشن و سو ده و مرته و فیرمايل : کنه ژوندی پاتنه سوہر کاری په مااره لری، (وکه د هفر په هشریت له دنیا خخر والو کاری په تاسو پوری اره لری، که موتر جیج و رکرہ پی قصاصی کری، دیوی ضربی په مقابل کی پی کری ده باید یوه ضربه وی ووھی که عفو و مرته و کری تقوی ته بد نژدی یاست .

اہل سنت و جماعت

سنت: - مسلمانان سنت دحضرت محمد (صل) قول او عمل ته ولی، خوپد اصلاح کی دیزی معنا کانی لری: په جاری او دایی توگه دا و بوتونی دلو دیو تین شنی په واسطه پر بل شنی یا ندی کریښی او خمل اچولو، بنو او بدو خویونو ته هدویل کیزی:

جماعت: - هفر وخت پی په قرآنکریم او احادیثو کی دکوی مسئلی لپاره حکم و نہ موئدل سی، نو اجتہاد او اجماع ته ضرورت پیدا کیزی، او رجوع ورته کیزی . لکه پی حضرت محمد (صل) فرمایی: لا تجتمع امتی علی الفلاحة ترجمہ زما امت پر ضلالت او خطابات دی اجتماع نه کوی، حضرت امامو

اعظمه نعمان بن ثابت همود اصحابه را یوته ترقیاس مترجم و رکوی .

داهل سنت او جماعت لوی امامان

امام اعظم نعمان بن ثابت (رض) :

نعمان دپلار نوری ثابت او نیکه نوری (زوطاً) دی . دی په کال نه اویا (۱۷۹) هق کی د عراق عرب په کوفه کی زینب یدلی او په کال یوسف و پنځویس (۱۵۰) هق کی د عراق په هرکن بعد ادکی وفات او خاوه و ترسپارل سوی دی، یوشمیر محققین امام اعظم صاحب د افغانستان گنهی چې یېکونو یې عراق ته هملجارت کري دی . امام اعظم هر وجه علوه و مخصوص د قرآنکریم، احادیث، تفسیر، فقره کمال او امامت درجی ته رسولی وو، دی د خپل استاد (حمداد) د وفات و مروسته (۱۲۰) هق د هغه د شاگردانو د غوښه په صوابدید د خپل استاد پېرخای کښیوست، امام اعظم د پوهی، درایت او زراکت علاوه پېړه هنټی او پرمیز کار شخصیت تیرسوی دی . د سیف المقلدین علی عناق المترکین اثر د حضرت امام اعظم د تقوی په همله دده د خوی خنده د اسی لیکی: یوی بېنځیزه خطا استلهو یوی بېنځی زماڅخه فتی جو هکر، د یوی بېنځی زهد زه، زاهد کرم .

لومړی د اچی یو وخت زه د یوی لاری خنده تیریدلړ چې یوی بېنځی اشاره راته وکړو چې هفه شي چې په لاری لویدلی دی راواخلمو، نوکې ګډای وکړي چې د غه بېنځ کونګی ده او د غه شي خنې لویدلی دی، چې غواری راوايی خلمو او دی ته یې وکړم، هغه وخت چې می شي راواخست او دی تهی وړاندی کرنوماتی وویل: چې تهی له ځانه سره و سا ته خویی مالک یاخاوېند پیدامی .

دو هر د اچی یو بېنځی د حیمن په همله زماڅخه پوښتنه وکړه خرنګه چې زه نه پوهیده، هنې زه د اسی و پومولو چې په هنې سره می د فتی یو هممه مومن عزده کړ، درې مرد اچی د یلوی لاری خنده تیریده یو بېنځی وو نیل چې د غه هغه سره دی چې د سهار لموخ د مابقام په او د اسد کوي، زه له دی خنده چې که خداي تعالی زماڅخه پوښتنه وکړي .

(لَمْ تَقْلُونَ مَا لَا يَنْعَلُونَ) كبر متقاعنـد الله ان تقولو ما لا تفعلون .

نوله دی خنه و روسته بی دغـسی قصد و کـر تـرـخـوـچـی بـی عـادـت و گـرـحـیدـدـاـمـامـ هـشـهـوـرـشـاـکـرـدـانـ اـهـامـاـبـوـيـوسـفـ،ـ يـعـقـوبـ بـنـ اـبـرـاهـيـوـأـنـصـارـيـ،ـ اـهـامـ زـفـرـبـنـهـذـبـلـ،ـ اـهـامـمـحـمـدـبـنـ حـسـنـشـيـانـيـ دـاـهـامـاـعـضـوـمـشـهـوـرـآـثـارـ دـادـيـ:ـ فـقـهـاـكـبـرـ،ـ الـوـصـيـهـ،ـ كـتـابـالـعـلـمـوـالـمـتـلـعـ،ـ رـسـالـةـاـبـوـحـنـيـفـهـبـرـابـوـ مـسـلـعـالـبـنـاـهـرـبـصـرـ،ـ فـقـهـالـإـبـسـطـ .ـ ١١ـ

امـاـمـ مـالـكـ (رجـ) :

دـیـ دـانـزـوـیـ دـهـالـكـلـسـیـ اوـدـاـبـنـعـاـمـرـکـرـوـسـیـ دـیـ،ـ چـیـ پـهـ کـالـ درـیـنـزـیـ (٩٣ـ)ـ هـقـ پـهـ مدـبـینـهـ مـنـورـهـ کـیـ زـیـبـ بـیـلـیـ اوـپـهـ کـالـ بـیـوـسـلـنـهـ اوـیـارـ١٧٩ـ هـقـ)ـ کـیـ هـوـهـلـتـهـ وـفـاتـ سـوـیـ دـیـ .ـ اـمـاـمـ مـالـكـ صـاحـبـ دـیـوـیـ یـمـنـیـ کـوـرـنـیـ غـرـیـ دـیـ چـیـ بـیـکـهـ بـیـ مـدـبـینـیـ هـنـوـرـیـ تـرـهـجـرـتـ کـرـیـ دـیـ،ـ دـهـ پـهـ قـرـآنـیـ عـلـوـمـوـ .ـ حـدـیـثـ فـقـهـ اوـقـسـیـرـ کـیـ پـرـاـخـ مـعـلـوـمـاتـ دـرـلـوـدـلـ چـیـ دـمـقـدـاـیـتـ اوـ اـمـاـمـتـ دـرـجـیـ سـتـهـ زـسـیدـلـیـ ڈـ.ـ دـهـ دـمـدـبـینـیـ پـهـ بـنـوـیـ مـسـجـدـ کـیـ دـیـرـکـلوـنـهـ دـاـسـتـادـیـ وـظـیـفـهـ اـجـراـکـرـیـ دـهـ .ـ دـدـهـ دـمـذـہـبـ اـصـوـلـ لـکـمـ دـاـهـامـاـعـضـوـصـاحـبـ دـمـذـہـبـ پـهـ شـانـیـ دـقـرـآنـکـرـیـرـ،ـ اوـ سـنـوـخـغـهـ سـرـجـیـنـهـ اـخـلـیـ،ـ اوـ کـهـنـهـ وـیـ دـمـدـبـینـهـ مـنـورـیـ دـخـلـکـوـعـرـفـ،ـ عـادـتـ،ـ دـصـحـابـهـ کـرـاـمـوـفـتـاـوـاـوـ،ـ قـیـاسـ،ـ مـصـلـحـتـ اوـ ذـرـایـعـوـتـهـ اـعـتـبـارـوـرـکـلوـهـ دـدـهـ مـشـهـوـرـاـشـ (ـهـوـطـیـ)ـ نـوـمـیـزـیـ چـیـ دـاـحـدـیـشـوـاـوـفـقـیـ لـوـیـدـ مـجـمـوـعـهـ دـهـ .ـ

امـاـمـ شـافـعـیـ (ـاـدـرـیـسـ شـافـعـیـ)ـ (رجـ) :

دـدـهـ دـنـسـبـ سـلـسلـهـ دـحـضـرـتـ پـیـغمـبـرـ (صـ)ـ وـرـبـنـیـکـهـ هـاـشـوـتـرـسـیـرـیـ،ـ چـیـ دـیـمـ دـغـزـیـ پـهـ سـیـیـهـ کـیـ پـهـ کـالـ بـیـوـسـلـ وـپـنـھـوـسـ (ـ١٥ـ:ـ١ـ)ـ هـقـ کـیـ زـیـبـ بـیـلـیـ اوـپـهـ کـالـ دـوـهـ سـوـهـ خـلـوـرـ (ـ٢٠٣ـ)ـ هـقـ کـیـ دـمـصـرـ پـهـ هـرـکـزـ قـاـهـرـیـ کـیـ خـاـوـرـقـةـ وـسـپـارـلـ سـوـ.ـ دـهـ خـیـلـ تـحـمـیـلـاتـ پـهـ مـکـیـ شـرـیـفـیـ مـدـبـینـیـ هـنـوـرـیـ اوـ عـرـاـقـ کـیـ پـاـیـ تـرـسـوـلـیـ اوـ دـاـمـاـمـتـ،ـ کـرـاـمـتـ،ـ پـوـهـ اوـ دـیـاضـتـ لـیـوـرـیـ دـرـجـیـ تـرـسـیـدـلـیـ دـیـ .ـ

اماومالک دده استدلال او حافظه ھیں، ستایی، او پہ شاگردی یی افتخار کوی، داماوسافی صاحب د مذهب اساسات پر قرآن، سنتو اور قیاس والردی. داستحسان او مصالح مرسلہ د نظر سره موافق نہ دی، حکمہ دی وایی، چی پہ دی، دل قشیرع کی د قوانینو اور احکامو پہ وضع کی نشست او پر آگذہ گئی پیبنیں یی، اماوسافی صاحب د شرعی احکامو اور قوانینو پر ھکله وایی: د شرع احکام باید پر ھفوتو لو موضع عائق، حوالشو اور واقعاتو کو مرچی د انسان سر، ارتباط پیلاکسوی مشتمل ری.

اماوسافی حنبل (رح):

دی پہ کال یوسف و خلویہ شپیت د (۱۶۴ھق) کی پہ بفاداد کی زین پیدلی او پہ دوسرو خلویہ شپیت (۲۴۰ھق) کی د سپین فرم تیا پہ عمر ھندہ وخت چی عبامی خلینہ دی پہ دی جرم و واهہ چی قرآن شریف نہ مخلوق نہ وایی دھقی ضربی خخه وفات سو، دہ پہ دین بی وسی او لاس تنگی بھی بصری، مکی شرینی، مدینی هنوری ھکونی، بمن او شامر کی خپل تھمیلات بشپر کرل او پہ فقه او احادیثو کی د امامت او ابتعاد هست مقام تھر و مسید، دہ د اسلام ھرد دیرو مشایخو لکھ مصري ذ البون، بشرخانی، سری مقطی او معروف کرنی سر د لیدلی او صحبتو نہی یور سره کری دی.

پ عدل او تقوی اکی یی دیر حکایت نہ سته. د دہ هشہور استاد ان اماوسافی یوسف او اماوسافی صاحب گھنل کینی. د دہ د مذهب اصول د قرآن کی حدیثو، د اصحابو پراقوالو، قیاس، مرسلہ مصالح و د رای یوسف د خخہ نشست کوی، همداشانی دضر و بریت پہ وخت کی د نور و مذاہبو پر یولو اصولو استاد کوی افیو ھم بشپر نہر دوی.

حضرت اماوسافی حنبل فقرہ تری یولو بونو و مذاہبو د رای یوسف سلخھ بھیرہ استفادہ کوی.

دریه فصل

دکندهار مشهور مسجد وند او جامعگانی

په کندهار کې د اسلام د لوړ پېږي یو مخمنوس د میر ویس نیکه او احمد شا
بابا د زمانی راهیسی د علم او عرفان خواهه زیاته توجهه وه او د افغانانو دغه
دوو مشرانو شرعی چارو، د تصوف او عرفان طریقو ته په زیات احترام
کتل دوی د ولتی چارو د اجرا آتقو مر و ستر علماء او مشایع پرخان را
تولوو، او خپله بېی هر د زهد او تقوی لاره غوره کړي وه پېټي له همدا غه
کبله افغانان د دی خڅر پر ته پېټي دوی خپل سیاسی او ملي مشران ګټل، پرولايت
فقیری او صاحب حالي هر ورنه قابل وو. چنانچه میر ویس نیکه د توری غاری
(سیاستی) او احمد شا د بادو یا ناسور د نار ونۍ او ده درلوو ده.
د کندهار خدک لکه د افغانستان د نور او سیدونکو په شانی د ملا یانو، طالبانو
پیرانو او مشایعو سره د زړه د کوچی علا قمندی لري او دوی خپل دینی او
دنیوی لارښوونکي ګئنی.

هنه وخت پېټي لويديع استعمار د افغانستان خینې پېټي تر هستقيقه او غیر
هستقيقه استعمار لارښه دېنی دوی پوهيدل که افغانان د خپل
تاریخ، تهدیب او ثقافت خڅه څرنګه پېټي بنبایي خبر سی نوع حکومت کول پې
دوی جاندی شه آسان کار نه دی. نوځکه د دنې لارې خنه ی د دوی د فکر
دمخدرولو او ذهنو د تیار کولو له پار په د سیسو او تو ملبوش روغ وکره
کندهار یانو د خپل ملي او دینی و جایسو د پرخای کولو او پې جمع د لمانه
دادا کولوله پاره بیل مسجدونه او جامعگانی جوړې کړي پېمشهورې یې دادی
زهه جامع مسجد، د شا مسجد جامع، د میر هزار مسجد جامع، د مدد خان
مسجد جامع، د ملا فرج الدین اخند جامع او مسجد، د کندهل خان مسجد جامع
خرقی شرینې مسجد جامع، د عید گا مسجد جامع، د ملا شرف الدین اخند
مسجد جامع، د حاجی ګل محمد مسجد جامع، د بنکار پور بازار مسجد جامع

د افغان پور مسجد جامع، د یحیی خان د کوشی مسجد جامع، د گاریانو د کوشی
مسجد جامع، په د خواجہ کی د عمر جان صاحبزاده مسجد جامع، د ملا
علو اخند د کی مسجد جامع، په نوی بنیار کی د موسی خان او حاجی عطا
جان مسجد جامع، د حاجی عبد الرحیم هوتك مسجد جامع، د حاجی
اختر محمد بارکزی مسجد جامع، د خیر والخندازه مسجد جامع، لهه
باره او د لو مری ناحیه د شیعه گانو مسجد جامع او د اسی نوره :

په د غوچامع گانو کی ملا یان او طالبان هستیره، هر خونک د خیل مالي
استعدا او دینی علا یقتو له منی هرسته و سره کوی، د تونک خیری او
نور و خیر اتونو او تبر عاتق په نامه هر و مرخ د بدای او غریب له کورونو
خخه د طالبانو او ملا یانو د اعاشی له پاره هرسته کېږي، په د غوچامع د
نو او جامع گانو کی د مرخنی دینی مسائب او راجاتو د حل او فصل کولو او پر
خای کولوله پاره دلو یو دینی کتاب پونو او عقاید و تدریس کېږي او د جمعی او
متبرکو و رخوی د قرآن عظیم تفسیرونه او در و دنه ویل کېږي لکچک مطوع افغان
د ګریدی د (۱۳۱۳) هش کال په شماره کی د خانگی مکتبونو تر عفوان لاندی داسی
لیکلی سوی دی :

د معارفو د وزارت لمخواخه انعامونه و هغو خلکو ته هفتر دی چې خانه کی
مکتبونه لري، که شه هر په کندھار کی خانگی مکتبونه دیر دی خود غریبی ثبات

مشهور دی :

د کاکرو برج :- حاجی غلام محمد (۳۰) تنه شاگردان، ملا کهندل
(۳۱) تنه شاگردان، ملا غلام محمد (۳۲) تنه شاگردان، ملا عین الدین
(۳۳) تنه شاگردان، ملا ګل محمد (۳۴) تنه شاگردان، ملا عبد الصمد
(۳۵) تنه شاگردان، ملا عبد الوهاب (۳۶) تنه شاگردان .

دنور زو د کوشی برج :- ملا حاجی اغاره (۴۵) تنه شاگردان، ملا میراغا
(۴۶) تنه شاگردان سحافظ دنور محمد (۴۷) تنه شاگردان، ملا نعمت محمد (۴۸)
ته شاگردان، ملا غلام قادر (۴۹) تنه شاگردان، ملا ولی محمد (۵۰) تنه

شاگردان، ملا عبد الغنوم (۲۴) تمنہ شاگردان.

د اعلیٰ حضرت امام الثمہنی د کندھار په دغوم سجد و نو او جامع گانوئی د کندھار د بنا ر د هلکو اونو علمی او وہ ینی زد کړ، کېید، ګنز، قدوری، صرف نخو، تفسیر، عقاید او نوری ی لوسټل، او په پاں سیاتو کی یې پنج کتاب تفسیر ضایع، زلیخا، سکندر نامه، بھار د انش، اخلاق محسنی، گلستان بیوستان او د اسی نور لوسټل، چاچی زیات هالی استعداد د روپ خپلی او لا دونو ته به یې په کور و نو کی ملا ریان، طالبان او خلیفہ گان استخدا مول په کندھار کی غلک د مسلمانی پر پنځو بناؤ لکه کلمه، لمو نخ، روثه ذکوٰ، حج په مراسمو په یې تینک دی. په تصوف کی د امام رباني المعلم الف ثانی مکتبات او د ہولینا جلال الدین بلغی مشنوی او د علی هجو پیری کشف المحجوب زیات لوسټل کیری او د او لیا و د تذکرو او مناقب و سر پور علا قمندی لسی. د کندھار په مسجد جامع گانوئی دروثی د مبار کی میاشتی د تراویح ختمونه کیری. لکه چې په دی هکله د طلوع افغان و رچپانه د اسی اعلاء و خپروی:

پلو مریو لسو شپوکی :

۱- د خرقی شریفی په مسجد جامع کی قاری عبد الصمد اخندزاده، فاتح عبد الرزاق اخندزاده.

۲- د ملا فرح الدین په مسجد جامع کی قاری اللہداد، فاتح اغام محمد.

۳- د بھاو الدین مصاحبزاده په مسجد جامع کی قاری ملا عبد القدس فاتح ملا کمال الدین.

۴- د یحیی په مسجد جامع کی قاری ملا غلام بنی، فاتح ملا نعمت اللہ اخند.

۵- د ملا غلام رحمی الدین په مسجد جامع کی قاری انوار الدین، فاتح ملا نیاز محمد.

۶- د هیر هزار په مسجد جامع کی قاری ملا محمد رفیق، فاتح ملا محمد یاسین.

۷- د خدای په مسجد جامع کی قاری ملا در محمد، فاتح ملا عبد الواحد.

۸- د ملا ولی محمد اخندزاده په مسجد جامع کی قاری ملا شائحد، فاتح ملا عبد الودود.

۹- د کاکر و په مسجد جامع کی قاری ملا عبد الوهاب، فاتح ملا شیراحمد.

۱- د عبیدالحکیم لخندزاده په مسجد جامع کی قاری ملا عبدالحکیم، فاتح ملا حنفیۃ اللہ .

په منھینیو لوسو شپوکی :

۲- د احمد علی لخندزاده په مسجد جامع کی قاری ملا عبد الوہاب، فاتح ملا شیعیل محمد

۳- د مددخان په مسجد جامع کی قاری ملا غلام رئیسی، فاتح ملا فغمت اللہ .

۴- په زرمه مسجد جامع کی قاری ملا عبد التدوں، فاتح ملا کمال الدین لخندزاده .

په اخرو لوسو شپوکی :

۵- د ملا شرف الدین لخندزاده په مسجد جامع کی قاری ملا عبد الوہاب ، فاتح ملا شیراحمد .

۶- د کھنڈل خان په مسجد جامع کی قاری ملا عبد التدوں، فاتح ملا کمال الدین

۷- د شا په مسجد جامع کی قاری حاجی ملا امام محمد، فاتح ملا ولی محمد .

۸- د ملا فیض محمد اخند په مسجد جامع کی قاری ملا غلام رئیسی، فاتح ملا فغمت اللہ

۹- د توپخانی دروازی په مسجد جامع کی قاری ملا محمد حلیم، فاتح ملا حنفیۃ اللہ

۱۰- د سردار مهر دلخان په مسجد جامع کی قاری نور احمد اخندزاده، فاتح ملا

عبدالصمد .

زرمہ جامع

دغه مسجد جامع د کندھار او سنتی بیمار په دریمه ناحییکی دبر دراینیو د کوشی جنوبی خواشائی بر ج ته تر ژدی د بامیز و په کوٹھه کی د احمد شا بابا د لار بیوون له منځ په کال (۱۷۲ هـ) کی د بخارا یي معماري په سبلک په سریبنتی خټه او ګچو جو هم سوی ده او خرقه مبارکه هودلومړۍ محل له پارو په دغه مسجد کی کښیبندول سو، په (۱۱۹) هـ کې چې د خرقه مبارکه له پارو در وضی د باغ په غوله کی د فیقې جوړه سو، خرقه مبارکه په شاندار و هراسمو ور ته انقل سو، په دغه مسجد کی د کندھار مشهور و ملا یانو او خطیبیانو امامت او تدریس کړی دی، چې د هنر خڅه علامه ملا حبیب اللہ اخند (حبیب لخندزاده) تولد (۱۲۱۳)، وفات (۱۲۶۵) په پښتو، دری، عربی سی زیارات تالیفات لري، لکر : هر آة حق، آفات و اقسام غر

رساله تفکر، رساله نماز، مزایای صبر و شکر، محبت الهی، دھومن او کافر تین، دوفیاتو تاریخ، یحق الحق، شمع بارقه، دفیصل الترقه خلاصہ داماد غزالی صاحب دکتاب لندبیز، هفتون العصول فی علم الاصول سمت قبله، کسان المیزان فی تقویر الذهان، دمقامات جریری شرح په دری، روضات دخیریز (قلیدس او ساونریوس شرح، نقد الشتات فی تزئیف الموضوعات د احادیث په تخریج کی)، د هو سیق رساله، تهاافت تتفیع په دی کتاب کی داماد غزالی صلوب او ابن رشد د نظریات په هکله قناؤث، پر الغبیلہ زیج حاشیه، د پوښتو خوابونه په عربی، امانت الملة فی توقف عن تکفیر اهل القبله، مجموعه خطب په دری، د ابن سینادا شاراط د نعمت تاسع شرح، ایجاد التاریخ، دخلناؤ تاریخ په عربی، د پښتو او دری د شعار و مجموعه او نور.

د بزری جامع په مسجدی هولوی ابو الرفا الفغان (متولد ۱۳۱۰، وفات ۱۳۵۴ هـ) یوشیمیر فقی او علمی اثار و لیکوال او ملا عبیدالاحد اخندزاده کاکر وی خطاط، دلوی کتابخانی خاویند. په پښتو (او دری کی درخاکی) په تخلص د، شبی او اجتماعی شعرونو و یعنی هم امامت او تدریس کری دی. غه ملا مساحب په کال (۱۳۲۷ هـ) په کندھار کی د (۸۲) کالو په عمر وفات د کندھار په عمومی هدیه کی خاور و ترو سپارل سو.

دشاً مسجد جامع

غه مسجد جامع د مشاہزار په خوله کی په نیم جریب حمکه کی دزرو تقولیونخ کونکوله پاره د احمد دشاً باباد لار بیوونی له منی جوړه سوی، د جامع غولی د پراخوالی له پاره د امیر حبیب الله سراج الملة والدين دخوښی رو سه شمالي خوايی پراخنه سوی او وړ ټرمد سرکاري محمدکه وړ سه پخای سوی او ټینی د هستو ګنې کوړونه دراينه لو په صورت یې په محوله وړ ګډ سوی دی. د غه مسجد جامع زیارت و امامانو او خاطلی بیانو همی

حیثیت درلوو او د دولت لەخوا اعاشه کيدل ددغه مسجد جامع لو مری ملا
 او خطیب محمد رسوول اخندزاده سرکانی الكونزی فو میده پچی داعلیحضرت
 حمد شاپا با لەخوا د امامت او خطابت وظیفه ورسپارل سوی وه (۱۱۷۲ هـ)
 دی به د پاچا په سفن او حضرت کی ورسه ملکری و . دده ورسنده زوی یی محمد
 اسلو اخندزاده او بیا محمد نصیر لخندزاده، غلام صدیق اخندزاده،
 و احمد جان خطیب اخندزاده ته دا وظیفه سپارلی سوی وه . ملا احمد جان
 خطیب اخندزاده داعلیحضرت امام الله خان او اعلیحضرت محمد ظاهر شا
 سلطنت په او ایلوکی دکتدار کی د معارفو اور مدرسون د تاسیس لو او استادی
 وظیفی په هنلو سره ستر خدمتونه کری دی . او دده ورسنده زوی یی عبدالله
 خندزاده خطیب دنگه وظیفه په ستر رسولی او د (۱۳۵۷) کال پېر انقلاب کی د اتحاد
 و اتفاق در اوستلو او ورس ور ورثت او امنیت د خرابولو د مخنیوی په لار کی
 امر بالمعروف او نهی عن المنکر په تبلیغولوکی په (۱۳۶۰ هـ) کی په
 خیل مسجد جامع کی په شهادت ورسید .

د میرهزا ر مسجد جامع

د غه مسجد جامع د کندھار د دوهی ناجی د الكونز و او نور زو د کوشخو
 بیه تقاطع کی په نیو جریب خمکه کی د میرهزا ر الكونزی په تو میده پچی هنده د ،
 نیمور شا لەخوا د بلغ او کشیمیر ولا یتونه هئر کری دی په بخارا یی سبک جوړه
 سوی او د یونیورسیت و تنو لمو نخ کونکوله د پاره خای لري، د تعمیر د محو طی خشیغی
 برخی یی بیاد مدخل ترلوی د روانی پوره په ورس و کو جعرو او د طالبانو د ،
 مستو گنئی په ځایونو بېکلی سوی دی، لومړه پخه منارو یی د لیږی خڅه بېکاره
 یېنی او اذان یې د دوهی ناجیه تر زیاتق سیمور سینه پی . د د غه مسجد جامع
 شهر ملا امامان او خمیلان ملا جمال الدین اخندزاده اسحق زیبی ،
 ملا بحال الدین اخندزاده اسحق زیبی ، او په ایس کی ستر او متجر عالیه استاد
 کمال الدین اخندزاده فو هیں کی پچی د کندھار یانو د زیاتو دینی او او لسی چارو

دندن خان مسجد جامع

دغه همسجد جامع دکندهار د بنکاپور بازار ختیئی خواته په دو همد ناحیه کي په نیو جریب خمکه کي په پخوکندهاري خبستو او شش کافو د سپه سالار امداد خان) دلا و برخان اسحق زی هصری زی له خوا په یو پورې یې د ول در ۱۸۶۱ (هـ) په شاوخوا کي جوړه سوی ده چې د نړو تنو لموخ کونکوله پار، خای لري، هدد خان د احمد شا بابا په دیر و مجاهدو کي لکه ملتان، بھاولپور، نشاپور کي حضور در لود او د بنو خدمتونوله کبله یې چې افغانانو او عالم اسلام ته کړي و د دلا و برخان په لقب وویارل سو، او خوریي تیمور شا غوښتلد دی د تیمور شا د سلطنت په وخت کي په هرات کي وفات سو او جنازه یې د هلمند ولايت د نفرزاد د ولسوالۍ په صوفیه کلی کي خاور و ته و سپارل سو.

په کابل کي یو کوشه او یو مسجد هر دده په نامه یاد یېزدی . په دغه عشیره کي د بیر خداي دوسته او بزرگان هلا یان تیر سوی دی چې مشهوری دادی: فتنیت مآب حاجی ملا ولی اسحق زی د تیمور شا په رمانز کي د مسجد و نو مته رکو مقامونو خانقاهمو د سو پرستی علاوه د ملا باشی حیثیت هر در لود دده د وفات وروسته زوی تهی خدا بخش په (۱۸۹۱ هـ) او وروسته یې لمسی ملا عبد الکریم او د وفات وروسته یې کروسی ملا ابو بکر ته د خپلو تیر و اسلام قو په شانی نوموږي وظیفه ورسپارلی سوی وه .

ملا ابو بکر یوجید او بزرگوار ملا و، د کابل د کتابخانه و شی په مسجد، کې یې تدریس کاوه . او د هفو متبر و او لوړه و اخلاق و خواوند ملا یانو که حاجی ملا عبد الرانق اسدز، پشدي قاضی ملا غلام جان د پلي خخه چې د امیر عبد الرحمن خان ټولی شرعی او قضايی چارو د تنقیمه مولو و قاضیانو د علمی ربوا او حیثیت نو تاکلو متکفل و . د ملا ابو بکر مشهور

تالیف قتویو الدین نومینی، ده قرآنکرید پر خلویینتو (۳۰۰) شپو
 کی حفظ کری تو ملا ابو بکر دژبی دبندیدو دنار وغی له کبله دکابل
 خغه کندھار ترا او ستل سو او شعورئی وروسته وفات سو ملا
 ابو بکر بیوزوی در لود چی ملا محمد یوسف نومیده، دی دکندھار دمتنی
 او خدای دوسته ملا یانو خخه گنل کیدی چی د (۹۰) کالو په عمر وفات
 سو، دده خخه دری زامن پاته سول چی اخندزاده محمد رسول دنادرشا
 او محمد ظاہر شا په وخت کی دستاد مجلس غری، محمد حسن اخندزاده
 داعلیحضرت امان اللہ خان او اعلیحضرت محمد ظاہر شا دسلطنت په دو
 کی دکندھار د معارفو د ترقی یوم ہمو غری او دکندھار دار په بنو نجی
 کی تردیزه وخته سر معلم پاته سو خود پیری سپین بہتیا او کھولت
 له اشہر یی تملک دوکر بل زویی محمد بنی اخندزاده نومینی چی
 تخلص یی یو سفی دی، په معلمی او تجارت لگیاو او د (۱۳۵۸ھس) راهیسی یی
 امریکی تہ مهاجرت کری او په نیوبارک کی دیوی کندھاری کالو نی د مسجد
 د امامت وظیفہ اجر اکنوی.

مولوی عبد الرب اخندزاده فیاض
 د دنی کوہنی وروستی مشھور غری چی په کال (۱۳۲۲ھش) کی دکندھاره
 د وہمی ناجیبی د اس عقزو په کوثر کی زین بیدلی تو، ده خپل لو مرنی تھیلان
 د کوہنی د غر و خخه په سر رسولی دی په عقاید و تفاسیر و اونسوفو
 کی بی لوی لاس در لود ده په خپل مسجد جامع کی د جمعی په فرخ او بحال
 په مبارکو او تاریخی و رسمی د قرآن تفسیر او تبلیغ کاوه او زیارات اراد تمدنان
 او مغلسان یی در لودل د انوار تبلیغ اش ردده د پیش بند گلوی په هکله د اسی
 لیکی: مولوی عبد الرب د اسی خندہ رویه او مینه ناک چی هر چاگمان کاوه
 دده پلار یا تیرنی دوست دی دی د خلوم و ملریقیو انسونی طریقی اهارون
 تو دی د خپل عمر په را وروسته و ختر کی دکندھار د مطبوعاتو په مدیریت
 کی د دینی تبلیغ او ارشاد نمایند او د مطلع افغان په وہ چانه کی بی یو شعیر دینی

اریخی موصوع گلني لو پلتهنی خپری سوی دی. مولوی حاجی عبد الرب اخندزاده (۱۳۵۷هـ) کل په انقلاب کې په شهادت ور سید.

دکھنڈل خان مسجد جامع

غه مسجد جامع د سردار کھنڈل خان په هدایت چې د امیر دوست محمد خان
مرد فودده په شخصی ملکیت کې په نید جریب مخکه کې يو پورې پنج جوړه ،
سوی ده ۰۰ (۱)

شرنگه چې د بیان په لفوسو د که سید کې موقعیت لري او د شا، ڪابل
شکار په را او هرات بازارونو په تقاطع چار سوق ته نژدی واقع ده، نو د
اپین او ماخیگر او ماښاره په وختونو کې پهير لمو نخ کونکی لري. د دی له په
غولي بي پرائخ سی فو د امير جیب الله سراج الملة والدين د هدایت
مني د شمالی او جنوبی برخی چینی و خرمہ مخکه ی د خلکو خخه په بېد
خشنه سو او هم حومه کې يې زیات قبراغنۍ، د او د سونو د تازه کولوا او
طهارت د چارو د تنظیموله پاره یې د پاتاو وياله د دغه مسجد جامع
لويد یېئي او ختیئي برخی خخه را تیرو سو. د دی له پاره چې د تدریس او
امت چاره په خاطر جمع او امل میانا لاجراسي نو د دولت له خوا دو سو
کانونه هه په وقف و رکریل سو چې د عایداتو خجې یې د موظفینو ارتیاوی
مع سی، په دغه مسجد کې کله کله ملا ولی محمد خجندی تدریس کاوه.

لا ولی محمد اخند خجندی د ملا مر وت نوی د کندهار د کل چابات
لیچ آباد او سیدونکوئ. چې د غه کلی د کندهار د جنوب په يو کیلومتری
واقع دی شرنگه چې یې د بعد مسافی له کبله د خپلو شاگردانو تدریس ته
سید کې نه سوکولانه، نو په هفتہ کې د وړ خلمه د کندهار د کھنڈل خان مسجد
امع ته راتلي او د خپلو شاگردانو او علاقه مند انو علمي ضرور تونه یې
کول، ملا صاحب په عقلی او فقی علمو کې لوی لا س درلو د او مشهور،
اينه دادی:

۱. سردار کھنڈل خان په (۱۲۷۱هـ) په کندهار کې مردی

- ۱- پر یعقوب چرخی تفسیر باندی یی په عربی حاشیہ لیکلی د، چی چاپ سوی تر ده.
- ۲- پر صرف میر باندی یی په فارسی شرحه لیکلی د، چی چاپ سوی ده.
- ۳- پر مستغلمن یی په عربی حاشیہ لیکلی د، چی چاپ سوی ده.
- ۴- دخو پر شمہ باندی یی په عربی حاشیہ لیکلی د، چی چاپ سوی ده.
- ۵- ترکیب شرح مائہ عامل دخو په پیشتو لیکلی سوی ده او چاپ سوی ده.
- ۶- قول مختصر فی بیان الدلیل العمل استفاط الصلاة والصوم په عربی چاپ سوی.

- ۷- رسالہ استفاط په عربی چاپ سوی.
- ۸- استفاط میت په فارسی ژبه چاپ سوی.
- ۹- پر محمود اوایاز باندی په فارسی شرحه چاپ سوی.
- ۱۰- دهدايۃ پر دیباچی باندی عربی شرحه چاپ سوی.
ملا صاحب د عمر په اوایسو کال په خیل کلی کلچابات کی په کال (۱۳۲۰) کی وفات او هر ھلتہ خاور و تر و سپار لسو.

دکھنل خان مسجد جامع د هوی مبارکی جامع په نامہ هم زیادیں پی.
هوی مبارک د حضرت محمد (ص) دو یینتا نوشخه گھنل کینی چی د جنوبي پیشتو نخوا په پینین کی ساتل کیدی، هنہ وخت چی دغه سیمه انگلیسانو وینوله، یو، صلحب حال سری خوب ولیدی چی دغه و ریسته وا یی چی هاد کفر د سلطی شخه دار الا سلام نه نقل کری.

نوهغه چی کندھار نه راوړه سو او د سردار محمد عثمان خان نائب الحکومه د هدایت لئه منی د سردار کھنل خان په مسجد جامع کی خای و رکره سو.

ددغه و ریسته د تبریز او یا کی په هکل د میر روايات موجود دی او کندھار بیان په زیاثه لما نئنه او احتراز فرمہ گوری او همیشہ یی زیارت کوئی.

دملار فرح الدین اخند مسجد جامع

دغه مسجد جامع دکندهار په دو همدا نا خیه ده رات بازار د اخند دده ای په خوله کی په نیو جریب خمکه کی په پخوختو او گچو جوړ و سوی او د زرف شولمو نخ کونکوله پاره څای لري. دغه مسجد بې ژنور و مسجدونو غکه مشهور او نزیات هر اجعین لري چې ملا صاحب د خپل ژوندانه په دور کی په دغه مسجد کی امامت او خطابت کری او د قرآن کریم تفسیر او دور بهي په کښی کاوه، او په دغه مسجد کی خاور و ته و سپارل سو ملا فرح الدین اخند په (۱۱۵۹ھ) کی په کندهار کی زین یدلی او د عمر په (۸۲) مسن د ذی قعده د میاشتی په (۱۲۴۱) (۱۱) هکی په کندهار کی وفات سوی، ملا صاحب د شکر هار د میا فقیر اللہ صاحب حصار کی مریدا او زیارات مکاتبې په سره در لوده، ملا فرح الدین اخند په تصوف او اخلاقو کی پیر تاليفات لري یو مشهور منظوم راثري (قداد الکباش) نوہینې چې څو بی قنه ی د نهونه په د ول د لته را وړل کېږي.

بل حلال، حلال ګنل دی.
شفتقت پر مسلمان کړه
په بنادی دده بناده من سه
چې د کفر هو جبات دی

د خرقې شریفی مسجد جامع

د خرقې شریفی د زیارت له پاره د کندهار د ترزو او لیرو سیم و خخه هر کله د پیر خلک راجی مخصوص د جمنی په شپړ د سهاره خخه تر ماښمه هلتة ذکر و نه کېږي، دعا او استغفار ویل کینې، څرنګه چې د خرقې شریفی ساهی د زیارات زیارت کونکو او عبادت کونکوله پاره ګنجایش نه در لود، نو د امین حبیب اللہ سراج الملة والدین د خوبنې سره سهر د ختیئې لوړی خیتی سلیمانه

بی دهقی دساجی د پراختیا په منظور را بیول سول او د جنوبی خوا دالان
 بی چی خلکو به د عبادت او سر پیولو کارخانی اخست پراخ کر او خونور ،
 دالان نونه بی دیو، مسجد جامع په شکل باندی جوړ کړل چی د زر و تنو لونځ
 کوښکولپار، ګنجایش لري. د ملا امام، هوزن او خادمانوله پار بی کافی
 تخصیصیه و مر منظور ځاکړي.

د خرقی شرینې او دهقی مسجد جامع د تولیت او امامت چاری لوړۍ خل
 د اعليیحضرت احمد شا بابا د فرمان له منځ په (۱۸۳ هـ) کې دوو ارغستانی
 الکوزو و پېښو عبد الحق او مولا داد ترپی د حاجی ملا شکر زامن او د حاجی
 ملا زلال لمسیان وو و مرته سپار لسوی وی، دوی په کندهارکې په علمرو او
 تموی مشهور وو، د ملا عبد الحق صاحب د وفات (۱۲۱ هـ) وروسته
 او لا دونې دهیرات او تولیت په توګه د غهه وظیفه ترا او سه پالی ده .
 د خرقی شرینې او مسجد جامع د حفاظت او متولیانو د قصر او اعائشی
 له پاره دیر تخصیصیات منظور سوی وو، په مستمری توګه هنه حمکی چی د
 شاولی په او بوجړ و بیدلی ده ټوګه عایدات و مرته وقف سوی وو، او پاته برخ
 بی چی تقدی پیسی، غله، هیوک او پر وړو د متولیانو د مایحتاجو درفع کولو
 وروسته خیرا تبیدل، لکه چی دیو فرمان له منځ خرگندیں، د خرقی شرینې
 عواید و دوه سوه تومنو نقد و پیسو، د و سوه پنځیس خروار غلی
 پروپر و ته رسیدل، همداشانی د خرقی شرینې د متولیانو د

اړتیا او درفع کولوله پاره د احمد شا بابا د زوی شهزاده سلیمان د دو و
 بابوکار وان سرا یو او د کانو عواید همو وقف سوی او.

د خرقی شرینې د مسجد جامع امامت او خطابت د خده وخت له پاره د ملا
 محمد صدیق اخندرزاده د خوبنې سره سو و مولوی عبد الحق صاحب
 علیزی ترپی دهنه شاگرد او اخلاقن مندی همو سپار لی سوی او، ملا
 عبد الحق صاحب علیزی د ملا ګلستان زوی وچی د هولوی احمد صاحب
 الکوزی د شاگردی افتخار بی هر در لود، ده د تدریس وروسته

د قضاوطيه هم اجرا کوله، دده، د قضاپر مهر کي د اسي ليکل سوي وه.
 زند برقی دشمن تیغ بران * عبد الحق غلام شامردان
 دده مشهور آثار دادی:- پر قاضی سلم باندی حاشیی، په نخوکي پرمولينا
 جامی باندی شرحه، عبد القنور باندی شرحه، دکشاف البخاری په نامه شرحه
 پر علو او قاف رساله، د قرآن کریم در ۱۳ سپارو تفسیر. دده مشهور شاگردان
 ملا عبد الحق صاحب الكوزی مشهور په ملا اکا، دهدی ملا صاحب ملا
 نجم الدین اندیب، د ملا صاحب په کوړنۍ کي لوی علماء او متصوفین تیرسوی
 دی پې د هفوڅخه ملا عبد الله په عبدو مشهور، د منځنۍ ختیع او افغانستان
 لوی عالم محمد عبد الکریم حقانی د افغانستان د جمعیت العلماء یئس د عدیله
 فقارت معین او د حقوق او سیاسی علوم هو د فقهه استاد، مشهور ادیب
 او شاعر عبد الرؤوف بیتو د پیشوونو قولنی رئیس او د اهل رعائو او کلتور وزیر
 او په لیبیا کي افغانی لوی سفیر.

د عید ګام سجد جامع

د کندهار د بنار شمالي برخی د عید ګا دروازی د باندی پې د کندهار یا نو
 عمومی هدیه د، او پخواه د پسر لی په موسوی کندهار یا توصلتہ د ناوړانو ډیمه
 ستلهم، شیر چای یې جوړو ولی، پهلوانی او انتہو نهی کول، د اختر و نو ډېټر کو
 مرعو او عمومی خواستونو په اشتاكی بېړي ملي او دینی مړ اسو پې چای کول
 نو د عید ګا د مسجد جامع جوړو لوړ پر ورت پې لموټخ کونکی کله د باران
 و کله د ګرې او یخ د فشار څخه و شغورې هر کله من ورت حس کیدی، خود
 میر حبیب الله سراج الملة والدین د لارښوونې سن سود سردار محمد
 نشان خان نایب الحکومه په وا سطه د غه اړتیار فع سوء او د دو هجریه مغکی
 احامده کولو سره یې یو وړوکي مسجد جوړه کړې په دینی او ملي وړخوکي
 عبادت څای کارخانې ولختسل سی.
 د عید ګا په نښونو مول سو.

د عثمان آباد مسجد جامع

د غه مسجد جامع د بکار پور بازار د ساچي په منځني برخه کي د هد د خان جامع ته ور خرمه په نېو جريپ محکه کي آباد، سوي او د سراج الملة والدين په عصر کي سردار محمد عثمان نائب الحکومه هفه د سراج ترميو او تجهيز کړ. د غه مسجد جامع او سدقه آنکريو د قصیر او حضط د مهموم مرکز و نو خڅه ګئل کيني.

ددینار خيلو د کوشي مسجد جامع

د غه مسجد جامع د کندهار په دریمه ناحیه کي د دینار خيلو په کوشه کي په پخوختو او ګچوجوړ سوي او په هفه کي د شپږ سو و لمونځ کونکوله پار کافي عبادت ځای سته. د غه مسجد جامع د کندهار د بناوار ولی د مسجد و نو د دفتر په قيد کي د شیخ عبد العکیو قندهاري د مسجد په نامه هم يادېنې چې په هتبر کو وړخو او شپوکي د تراویح لموخونه او قرآن حتمونه او تفسیر نهدر پکښي لوستل کيني، د دغه مسجد جامع یوم مشهور ملا او عارف شیخ عبد العکیو قندهاري نو همینې چې فیواز د افغانستان نه بلکه د منځني ختیخ لویحته، فتی، مفسر، هتصوف او محقق عالمرؤچې په را وروسته يعني په (۱۲۵۱ هـ) کي د دمشق په بشار کو او سیدي، او په (۱۳۶۶ هـ) کي صوهلة وفات سوي دي، شیخ صاحب د بدایانو او حالمانو خڅه ليري ګرځیدي، د فقیرانو او درویشانو سر، یه سروکار، ده په چېل زحمت او زیارت وندتیراو، د تدریس او ارشاد وروسته یې د کالیو په تعین د خه هوتد لوله پاره جوالیتوب، ټرند ګرۍ، اچوپاني هموکوله او لد چلڅه یې د مالي منستي توقع او هیله نه دلو د تحده او نجاشش یې همنه مانه.

العلام رقاموس تراجم په چېل (۲۸۳) صفحه نېي د ده د زېړې یې د

و وفات پر ہکلہ لیکی :- (الافقانی ۱۲۵۱ھ = ۱۸۳۵ م - ۱۳۲۶ھ = ۱۹۰۸ م)۔ عبد العکیر الافقانی القندھاری : فقید حقیقی و روع، من الزہاد، سکن دمشق تقوی بجا، کان یا کل من عملہ ولا یقیل من احد شیئاً و عرف الناس فضلہ اقتیلوا على تلقی الفقه والحدیث عنه، له شروح و حواش تدل علم و تحقیق خوا (کشف العمایق رط، شرح به الکنز) نی فقه الحنفیه، جز آن، و شرح شاطبیه، و حاشیہ علی شرح البخاری، و حواش و قلیقات علی، علی حدایتہ، و علی حاشیہ ابن عابدین، و شرح المنار، و حاشیہ علی تفسیر سنفی)۔

شهر آثار ی دادی : پہ حقیقتی کشف العمایق، الکنز، پر بخاری ندی شرح الشاطبیه، پہ الحدایتہ باندی حاشیی او قلیقات، پہ ابن ابیدین شرح المغاری پر النسفی تفسیر باندی حاشیی او قلیقات او نعمہ رحوم استاد خلیل اللہ خلیلی پہ عراق او سوریہ کی دافغانستان پھولنے سفیں او قصیدہ سرا شاعر دشیخ عبد العکیر قندھاری دعلمیت عرفان پر خصوصی کی دعہ مناقبت لیکی دی :

در دمشق شام ایمی مقیر
بیشتر از اهل عصر اندر حسب
بوسہ هداد مریپاک وی
شیخ افغانی نزدیل ارض شام
در جوار مرقد پاک بلال
از حدیث خواجه کون و مکان
بیو و قفسن صرف تدریس عباد
بهراند مرزد دادی تن بکار

صحابات التواریخ الدمشق - اعلام، قاموس تراجم لا شهر الرجال والنساء
العرب، والمستعربین، والمستشرقین، تالیف خیر الدین الذرکی، العجز الثالث (۱۹۸۴)

نزوی آمد بچندین احترام
همچو محتاجان به نزوی نشست
کفشه خود را زیر سر بنهاده بود
از پی تعظیروی برپا نخاست
چند همیان نمر از اموال خویش
آن همه نذری که وی آورده بود
آنچه او ردی به مردم را باز دهد
ره نشینان و گدايان را دهد
سوی دولت خانه اش برداشت گاهر
از چهار و نیگرفتی این مال عظیم
دست کوتاه نزه بانی عزت است
دست کوتاه کرد پایر را دراز را

شاملگاهی والی والای شام
بر نهین زانوزد و بریست دست
شیخ برخاک از قب افتاده بود
دیدوالی را، ولی از جانخاست
کرد والی با کمال عجز پیش
شیخ از همت به سختی رد نمود
گفت این مردار را اینجا منم
یابگو تابینوا یان را دهند
والی از دل شیخ را کسر احترام
گفت شاگردی که ای شیخ حکیم
داد پاسخ فخر مؤمن همت است
نزه این فرمانده گردان فلن

دصوفی صاحب مسجد

دغه مسجد دین و بانان پهپای کی د دکانو شاته پرهفته برخه کی چی دکل فیصل
دکابل در ولی لوری بیلینی آباد سوی او ترشایی خپله دصوفی صاحب د
او مسیدلو ذکور یوه در وازه و مرته را جدا کینی چی هفه به ددغی لاری شخه
مسجد ته را تلی .

دصوفی صاحب نور ملا محمد رسول اسحق رئی هند ینزی و چی په
کال (۱۲۳۲ هـ) او (۸۱۷ م) کی زین بدلی، او د (۱۲۸۷ هـ) کال دلوی اخترد
میاشتی په دیار لسمه و رخ او دهارج په شپرمه (۱۸۷۱ م) د پنجه پنځو سو (۵۵)
کالو په عمر وفات سوی دی، دی هشھور لفتش بندی پیں، متصوف او عالم
و چی زیاتره بهی دهشتوی شریف او اماه ربانی مکتبات په درس وايہ
پن هشھوی شریف یو مناچا په شرح مدلیکی د .

صوفی صاحب متأهل و یوزوی یی صالح محمد نومیده چی په مجددوب حالی اخته او و صوفی صاحب په تلوکان کی د ملا من لغذا حق زی حضور ته بیوی یی دعاوته و کرپی او هنده دد، په ژوندکی وفات سوی.

د صوفی صاحب زیارت د کندھار د بنیار د شمال لوید یئی خوا په عمومی هدیره کی په پنځړ جو یېړه ملجن کی جوړ سوی او له ختنګه سره یی مسجد هوکایاد سوی دی. د غه د بسته د بابا صاحب ترکو تله پوره ټول د صوفی صاحب د د بستی په نامه یاد پیرې.

د صوفی صاحب د وفات په هنایت په کندھار کی یونزیات شمیر شاعرانو او صاحب حاله خلکو مناقبته او مرثیه ویلی دی چی یوو نمونه یی داده.

ملا عبد الباقی اخند کاکر د صوفی صاحب په فضیلت کی وايی:

هد صوفی صاحب د برو تقوه شپږ په بنایت سوه

په سره دوې او په ژې دکر بامی یی اغوشته سوه
د کنش کن گرد او غبارې د داناد دید سرمه سوه

هنه څوک چی بی طالع وہ د استقطاط په بحث اخته سوه

د صوفی صاحب د لیدلو او کښیستلو سره عواهمو او خواصون یاته علاقمندې بنوو، او د هنده مجلسی یی د خیر او برکت منبع گانه، لکه گلشن امارت چې لیکی:

امیر المؤمنین شیر علی خان که در سال (۱۲۵۸هـ) از هرات به قندھار آمد به خدمت زبده الواصلین عمدۃ العجردین، هادی طریق مستقیم شریعت ملي و سوهر میا محمد رسول اسحق زی مشهور بین الجمہور به صوفی رسید استعداد از باطن او در یافت.

سید جمال الدین افغانی (۱۲۵۴ - ۱۳۱۴هـ) د کندھار په لویوملا یانو کی د صوفی صاحب نوهر او پرې دی، او د دشکرداں یی هر د ملا خواجه محمد بارگزی او ملا محمد رحیم اسحق زی په نامه یاد کرپی دی

د صوفی صاحب د وفات وړوسته ملا خواجه محمد او پیاملا نصر الدین اخند اسحق زی او ملا جمال الدین اخند او بها' الدین لغذزاده کښیستلی، او او س

لوی استلاد او ملي شخصیت ملا کمال الدین اخندزاده صاحب دغه موئی په بیرا هیئت او مدادا قت منی ته بیایی.

د کابل در واژي د چینو مسجد (د صوفیانو مسجد)

دغه مسجد د کابل در واژي او کاسرو د شایرخ تر منځ برخی د کاریزه غاره جو رسوی چې خوش جری او د او د اسه حایونه او غسل خانه همراهی، د مسجد د ماپینین، ماخیگ او ماښاهه په وختونوکي په بير لمعنځ کونکي او ذاکر لري، او د صوفیانو په نامه مشهور من دی، صوفیان په دغه مسجد کي چې نېټه نېټي جامي اغواستي او توری لنګوړي تری په دغه مسجد کي ذکر کوي او د خ په عبادت لګیاوی. د یو چې پېړی را په دی خوا په دغه مسجد کي ملا عبد الله کاکر او د هنه اخلاق فوڅخه ملا عبد الخالق کاکر د ماخیگ له خواه قوکر بېړ تفسیر کاو او غلکې بی د بد و عادات تو د پېښولو واو خ تعالی د عبادت کولو او اجتماعي تقوی کولو ته را بلل.

ملا عبد الباقی اخند د کندھار د مشهور و مقتضی د متصوی ملا یانو خنځو چې یو اثری تبیین الواجبات لتخربی عادات نو مین چې نظلو دی او په (۱۳۵۱ هـ) کې حلبي ملا غلام محمد خجندی د کتابوتا

په لا هوس کې چاپ کړي دی.

ملا عبد الباقی اخند د چهار شنبې په ورځ د دلو په (۱۳۶۱) په کال (۱۳۰۴) کې په کندھان کې وفات سوی دی، د وفات وړو ستری زوی ملا عبد اخند د پامهور ته تور ګه پالی ده (وفات ۱۳۶۲ هـ - ۱۳۰۴ هـ).

د خبر و اخندزاده مسجد جامع

دغه مسجد جامع د کندھار په لوړې ناحیه کې هرات دروازی ته نژدی په پخه خته او ګچوښکلی جو رسوی.

رو، تحدیب الواجبات لتخربی العادات - ملا عبد الباقی اخند صنعت

خوئی چی دکندهار یوه علمی او عرفانی کوئی دچار و د تنظیم یو تولی او مراقت
کوئی نویزیات مراجعین لری په دغه مسجد جامع کی په دی و مرستیو کلوونو کی
علی محمد اخندزاده تدریس او د قرآن عظیم تفسیر کاوه، دی په صریقت کی
د مستونک د ملا محمد صدیق اخندزاده مرید چی همه ییاد ملا وی محمد
اخندزاده توئی خلیفه او د نقش بندی سلسی پیرو، دی په (۱۳۴۳ق) کی
وفات سو او پرخایی خیر محمد اخندزاده کبینیوست، خیر محمد اخندزاده
لوی مفسرا او بزرگوار ملا او د کندهار زیارت خلکو عقیده و میر در لوده او پیر
شاگردی او مریدی یی نازیدل، دی په کال (۱۳۱۷) د عقرب په دریمه وفات
سو او پرخایی فضل محمد اخندزاده دغه موروثه پالی ده فضل محمد
اخندزاده در (۱۳۵۸هش) په انقلاب کی سعودی عربستان ته مهاجرت و کن

مولوی احمد صاحب مسجد جامع

دغه مسجد د خرتی شریفی شمال خواهه خرمد واقع او په هند کی مشهور عالرو او
تصوف مولوی احمد صاحب الکوزی د اسماعیل ابدالی زوی د امامت او خطابت
وظیفه اجرا کری ده، مولوی احمد صاحب د کندهار دلویو او متبحر و عالمانو
و صالحانو لکه مولوی عبد الحق علیزی، علامه حبیب الله اخندزاده او ملا
کتیه اخند استاد او مرشد او د احمد شا بابا په وخت کی یی په کندهار کی
که د قاضی القضاۃ و فلیخه در لوده، د ملا احمد مشهور تالیفات تعلیم السلوک
رساله کاشفه، رساله فارقه، ولی الملوانف الصوفیه په منطق کی د قطبی پیر
بیرز اشرحه لیکلی ده.

د سپین کوئی بابا مسجد جامع

غه مسجد د کندهار په او سنی دو همه نلحیبه کی د عمرانو په کو شده کی د سین
کوئی بابا د او لیا و خخه په نیم جریب مخکه کی یوبوریع دیرینکلی آباد کری
شپن سوہ تسلیم منع کو نکوله پاره خای لری، همه وخت چی سپین کوئی بابا

ئۇندى ئې پە دغە مسجدى يى تدریس او ارشاد كاوه او يوه حجرىي دەت او خانقا له پاره تخصیص كری وە دسپین كوشى بابا اصلى نور سەپىنگىل آغا پەختە قریش دى، دكۈچىنۈالي خىخە ددە پە سرگى يوه او بىد سپىنە كوشى موجودە وە، پەيە هەمدەنە نسبت پە سپين كوشى او بىاپە بابا او بىزىرگوارى مشھور سو، دە پە تصوفوا اخلاقى كى لوي لا من درلۇدا (۱۲۳ هق) كى وفات او پە خىل مسجدى خاۋروتە و سپارى سو، بىشى او كېبىي زيات زيارت تە فەرەخى او درو بىز وە باندى ترى.

د ملا كىتە اخند مسجد .

دغە مسجد دا حمدا شا بادگىنى دى شەمالى سىيمى تە متىمىل پە درولىسە مەتكە كى نسبتاً پوخ او مەجھىز جوھر سو يىچى دى يوبىنە سل تۈلۈمۈنچۈ كۈرلە پارە خاىلىرى . ددغە مسجد مېتىھر او مشھور عالى ملا كىتە اخند نومىدە پەيە اصلى نورىي غلام رەھى الدین او پە قاھىر تىركى ئۇ . دى متى پەرھىز كارە ملا ئۆكىندەھاريانو مخصوص سىردار كەندىل خان زىيارە عقىدە وەتە درلۇد، او پە مەھمو سىاسى او اجتماعى مسايلەكى يىپوبىستى . ددە پە مەتا قېتى كى يۈشىمپى شاعر انقا او اديبا نۇمرىتىي وىلى دەپەي دەغۇ خەفېپىش شاعر وايى :

ھېمات پىيدا بې نەسى يۈد اسى گل كىتە جان .

پىش شرعيت مەتكە دې غىيدە تل كىتە جان

ھېمات پىيدا بې نەسى وەتە خىجل ئۇ اېلىس

پىش و جمع شىغان د عالىمانو جان

بىشمە مەترفتىي كاوه دە پە آيت او حدیث

تۈلە سىنگە لە زەرنىي نىرمول كىتە جان

د ملا سلطان محمد اخند مسجد

دغه مسجد دکندهار دریجی ناحیی دنور صاحبزاده په کوژه کی په ختو او چو جور سوی او محو مطہی ددو بی او شری په وخت کی دلمونځ کونکوله پاره پیر مساعده او بنسلکی ده. دغه مسجد په زور او تاریخی دی، چې خوچله ترمیم او تجهیز سوی دی. دغه مسجد یو مشهور امام او باشنده ملا سلطان محمد اخند پوپلزی نومیدا چې د علم و تحصیل له پاره یی و منځنۍ اسیا او پخوانی هند ته سفرونه کړی دی او د لوی عالمر پیشیری علمی ذخیری او عرفانی گنجینې راټولی کړی دی، ملا صاحب په طبو، حکمت، ریاضی، فقی، احادیث و تفسیر او تصوفو کی لوی لاس درلود او دکندهار یوشیملا یان او طالباد یې د شاګردی افتخار لري، ملا صاحب د نیوی کالو په عمر د (۱۵۱۳ هـ) کال په شاوخواکی په کندهار کی وفات سوی او دکندهار د شمالی سیمو په عمومی هدیره کی خاور و ته و سپار لسو.

د ملا عبد الحق اخند الکوزی مسجد

دغه مسجد دکندهار په دو همه ناحیه کی د میر هزار مسجد جامع ته و خون د الکوزو په کوژه کی جور سوی په بیلو و ختونو کی خوچله ترمیم او بنسلکی سوی دی، غولی یې محدود او فقط د ملا عبد الحق صاحب الکوزی د یو شمیر شاګردا نو او ارادتمندانو د عبادت او افاضی گنجایش درلود. ملا صاحب په فقی او تصوف کی لوی لاس درلود، په پخوانی کی د پیښن د ملا روح الله صاحب د طریقت خرقہ پوش ټوچی هه د شاؤلی الله د هلوی د طریق پیر، د ملا صاحب عبد الحق الکوزی د مشهور و خلیفه گانو خغه یو د سپر وار ملا جانان اخند نور زی نومیدا چې د زیاتو مریدانو او شاګردا نو په لرلو سر یې په کندهار کی نقش بندی طریق پیره معتبه ساتلي وه ملا جانان اخند د عمر په (۸۵ ۱۳۴۸ هـ) کلن په کی وفات سوی او په سپر وان کی خاور و ته سپار لسوی دی.

ملا صاحب یو مستعد لوجایداد داره پیرو او دکندهار په کاغانک کی یې با غونه

سرايونه در لودل، دوفات و روسته ي جايداد خپل کورني ته وقف کر او پر
خای بی فقیر الله جان آغادغه مورثه جاري ساتله، ملا صاحب د پير
سپين بېرىتىاپه سن پەخپل کوركى پە (۱۳۱۶ھش) وفات او پەخپل مسجدى
خاوردو ته و سپارل سو او دقبر پەشنتخترىي داسى ليكلى سوی دى.

خبر و سيد كه آن پير مرشد اياهر نمود عزمر بنا از ولایت دنيا
بصير پير طریقت شعار و با تکين بود كه بگذشت به تقى ز راحت دنيا

د سيد انو د کوچى مسجد

د غە مسجد د كندھار پە دوھىمە ناحىيە كى د سيد انو پە كوشە كى پەخلوو
بسوی مەتكە كى پەپخۇختو او گچوجۇر سوی او د دغى كوشى د سيد انو د عبادت
او رياضت خاي دى. پە د غە مسجدى كى يو مەتھىر ملا او بىز رگوار شخصىت
د پىين ملا روح الله اخند هىتىيچى د معرفت او عقیدى مرجع ئ. ملا روح الله
صاحب د جنوبى پېستۇنىستان د پىين د شەمالى خواد خدا يىلدۇز و پەكلى كى پە
(۱۲۲۸ھ) كى زىيىن يىدىلى او پە قامىر قور ترىن دى او من و جە علۇمىيى لەكە صرف
خۇ، عقابىد، او فارسیات د عمر تىر شلم كال پۇرگى پەخپل نىكە ملا صاحب محمد
اخند لوستى او دن يات سوعلومۇد حاصلولو لەپارە كندھار تە راغى او پە د غە بىار
كى يى د كندھار د لوى ملا او بىز رگوار شخصىت ملا نور محمد صاحب
خخە د فتى، احاديچى او تفسير كتابونه لوستى او د ملا يى او امامت درجى ت
رسيدلى ئ، ملا روح الله صاحب يو عابد او پە هىنگار ملا او د پىين
او وليانو سخت معتقد، دەمدەغە كبلە كى پە كندھار كى د مير بازار
د ملا محمد جان او ملا محمد عيسى سەرەچى د كىچى پە اخند مشحۇر ف
د ذكر او شا حلقة توده ساتلى وە چى پە پتىچە كى د ملا محمد عيسى اخند
د زيات توجه او ارشاد مورىد و گرخىد او دەندە د نقش بندى طریقى د
مرىيدانو پە حلقى كى شامل سو، د دغە وخت خخە د دە د علم او تقوى
آزانىڭە هرى لورى تە خپرە سوھ، او زيات كندھار يان بىي مرىيدان

او اخلاق صندان، گر خیدل، ملا روح الله اخند په کندھار کي دخه وخت
پېرو لو قى و سته د پېين د کانګلز يو خىر د ملا يانۋا او صاحب حاله کسل
يو، جرگە د دە حىنۇر تە راغىم او دى يى راضى كىرىچى د خان سره يى پېين يى
تە بوزى، ملا صاحب په کانګلز يو كى پاتە عمر په تىدىيىن او ارشاد تىركى
خود (۸۶) کالو په عمر د جمی په ورخ درجب د مىاشتى په (۲۷) کال (۱۳۱۴)هـ
كى وفات سو او د پېين د شەمالى غەرە په لەمن کى د کانګلز يو د سيد، اغا صاحب، کاكا صاحب
تە و سپارل سو، دى پەھنە سىيمىكى د کانګلز يو د سيد، اغا صاحب، کاكا صاحب
او اخندزادە صاحب په نامە مشحور دى. ملا روح الله صاحب زيات آثار
لىرى چى مشھۇرىي تلویح الارواح نومىين يى چى د جلالىين شريف شرح د،
دغە كتاب د افغانستان او د سىيمى د زياتقەھىوا دونو د مدرس سو پە تعلیمی
نصاب كى دا خل دى.

د ملا روح الله اخند وفات پە نسبت د کندھار او شاوخۇا شاعرانوڭ كەم
عازمە عبد العلى اخندزادە كاگر، د قلات ملا ابوبکر، د مستونك ملا
رحمت الله او د کندھار ملا محمد عيسى حكيم شیخ زاده مرثىي ويلى دى
چى نعمىي داده: ۱۱

د عرفان بانى و د عالم رهتىما چى مسىٰ و پە القابى د حضرت مسیعا
ز قرآن سلسە مختوپ بروح الله شد

پىست ماشد كى در خطر قى زەمین
كىشىن كىشمىر ملک پېين از فيض او

هست بوبكى ز غلامان در او با ال يقين
نسبت از نقشبند گر طلبدارى بىر و

سوى کانګلزى بىاشامرا نقشبند
ا صوفيان، در و يشان او غازيان صفحه ۹۳

د كاگر و د سىيمى پېستانە نومىالىيان - صاحبزادە حميد الله
صفحة ۱۸۲

تریان په د افغانانو د یوی لوی پښی خانګه ده افغانان یې هر کله په بننځی او
پیکوا خلا قومنی، مخصوص درانیان یې د خپلو مشرانو او نژدی لښی خپلوا ف
څخه ګهه، د دوی زیاته برخه د سليمان دغره په لمنی او پښین، افغانستان
او پښتو نخوا په سفر و برخوکی او سی او زیاتره یې د زمینداری، تجارت، قوی
هشري او ا شاد و ظیفه پالي، تریان پر دو ولويو بنا خونو د تور ترین
او پښن ترین په نامه و لیشل سوی، تور تریان په شمیرکی ترسپین تریانو
ډیردی، چې زیاتره تور تریان په پښین او د کندهار په شاوخواکی او پسین
تریان د ژوړی په ناوه کي چې د تل او چوتیال تر منځ پر ترده او سینه د ترینه
زیاته برخه د خانی او فيوړالي په سیستم اداره کیږي لکه چې وايی:
خانی ده په دوه کوره - په لوډی کي پر کته ده - په ترین کي په بهتی ده.

پښی خانی په دوکورنیو کي ده په لوډیانو کي په کته زیوکي او په تریانو کي په
بتهز بیوکی ده، فلیده مارشال محمد ایوب خان د پاکستان پخوانی جمهوریئ
هود تریانو د قاوه خخه، د میا عبد العکیو صاحب کاکر لنگر هم تراوسه
د تریانو د قاهر د حاجی صورت خان په مادی من ستر چلینی.

د تریانو د مشهور و عالمانو او عرفاؤ خخه یو بل بیز رې وار د (۱۲۱۲ هـ)
په حدودو کي نظام الدین تریني قدہاری ابن اسحاق پوشنجه (پښین
پښیستګ) نومیدی چې په لوی کندهار کي یې د علم او عرفان رنادیزه خلائنده
او خپره ساتلي وه او د میرولیس نیکه او د ده د کورنی د اقتدار په دوکي
کي هسلک مذهبی او علمی مقاہر د رو او د ایران صفوی و اکوالان د ډنه
ډملی محبوبیت او مذهبی رسونځ خخه هر کله په بیوه کي وو.

ده یواشر اسرا العاشقین (منازل السالکین) چې د قواعد العرفاء ادب الشعرا
نامه همایاد سینه د فرهنگی او عرفانی اصطلاحات قاموس او مجموعه ده.
د قواعد العرفاء او ادب الشعرا اثر په سل کي اتياد خپل عرفانی او المی ذهن
و تفکر و طرز خخه لیکلی او په ټینو برخوکی یې د خواجه عبد الله انسانی د
منازل السالکین، عراقی مخر الدین، تبریزی الفئی د شبستری د ګلشن

راز، دلار هیجانی دگلشن را ز، دواعظ کاشفی د تفسیر مو اه ب علیه ، د
میبیدی د کشف الا سر امر خخه هم د استفاده کری ده .
نظم الدین تریینی کندھاری پوشنجه خپل دغه اثر پر در و برخو
د منازل السالکین، دعارفانو د اصطلاحاتو باطنی معنی گافو دعا شقانه
یا شاگردا نو د تشییمهاتق په نامه و بیشلی دی، د تعلیقاتق بیو و برخ
هولوی چی په هفته کی د قرآن شریف د آیتونو و ترجمه، قدسی
حدیثونه، نبوی حدیثو په عربی او دری ژبه را تهولو نه او د لویانو
اقوال، شعر و نه، مصراعوی، امثال او نویسی گتھوی و بیانگانی
هروخای سوی دی .

نظم الدین تریینی، پوشنجه کندھاری دخپل دغه اثر په هکله داسی لیکی:
چون اکثر مردم نظر بـ رـ ظـ اـ هـ رـ الفـاظـ مـ یـ کـ نـ دـ وـ اـ زـ بـ اـ مـ اـ مـ آـ مـ حـ رـ وـ هـ
یـ مـ اـ نـ دـ، پـیـسـ وـاحـجـ وـ لـاـزـمـ بـوـ دـ مـعـانـیـ آـنـ الفـاظـ رـاـ بـهـ طـرـیـقـ تـفـصـیـلـ شـرـ
دادـنـ وـ دـرـ بـابـیـ عـلـیـحـدـ، قـیدـکـرـدنـ، لـهـذـاـ بـنـدـهـ کـمـیـنـهـ نـظـاـمـ الدـینـ تـرـیـیـ
پـوـشـنـجـ کـنـدـھـارـیـ اـبـنـ اـسـحـاقـ پـوـشـنـجـ (قـفـمـدـاـ اللـهـ بـعـضـرـانـرـ) بـهـ عـوـنـ اللـهـ
وـ حـسـنـ توـفـیـتـهـ غـوـاصـیـ نـمـوـدـ وـ دـرـ تـشـرـیـحـ مـعـانـیـ الفـاظـ اـزـ کـلـمـاتـ طـیـبـاـنـ
سـعـاشـقـانـ وـ اـشـارـاتـ وـ عـبـارـاتـ اـصـطـلاـحـ اـهـلـ فـلـاخـ عـارـفـانـ اـزـ تـصـیـیـتـ جـمـیـعـ
تصـوـفـ صـوـفـیـانـ وـ دـرـ منـازـلـ وـ هـرـ اـحـلـ وـ مـقـامـاتـ وـ قـفـاتـ سـالـکـانـ شـرـوـ
گـرـدـهـ تـاـ اـیـنـ دـرـیـتـمـ رـاـ اـزـ قـهـرـ درـیـاـیـ مـعـنـیـ بـهـ سـاحـلـ بـیـانـ اوـرـدـ تـابـهـتـبـ
سـهـیـلـ وـ اـسـانـ گـرـددـ .

نظم الدین تریینی دخپل کتاب د مقدی په اخیر کی د میر و پیش نیکه د ملی هشري او فره
جـنـدـ هـتـوـنـوـ پـهـ هـکـلـهـ لـیـکـیـ:ـ کـهـ خـلـاـفـتـ فـتـعـ رـعـزـ اـفـرـزـونـ حـضـرـتـ خـاـقـانـ دـوـرـ
کـشـورـسـتـانـ، اـسـکـنـدـرـ زـهـانـ، حـاـفـظـ بـلـادـ اللـهـ، نـاـصـرـ عـبـادـ اللـهـ، المـؤـیدـ مـنـ السـماـ، وـ الـدـمـ
عـلـ الـاـعـدـاءـ، بـاـسـطـ الـاـمـنـ وـ الـاـمـانـ، نـاـشـرـ العـدـلـ وـ الـاـحـسـانـ، ظـلـ اللـهـ فـیـ الـعـرضـ، صـ
الـقـیـاـمـ وـ الـدـینـ مـیـرـ وـ پـیـسـ بـحـادـرـخـانـ خـلـدـ اللـهـ سـلـطـانـهـ وـ لـوـضـعـ عـلـیـ الـعـالـمـینـ بـرـهـانـهـ .ـ اـیـنـ مـخـتـصـ
رـشـیـفـ الـاـلـفـاظـ فـیـ کـشـفـ الاـلـفـاظـ مـسـماـبـهـ اـسـرـارـ الـعـاشـقـینـ شـدـهـ وـ بـهـ منـازـلـ السـالـکـینـ نـاـیـ گـردـیدـ

د ترینانوبل معاصر عارف او شاعر ملا یار محمد د ملا شجاع روی د
محمد اسلام و لمسی فرمینی پی پ (۱۳۴۹ هـ) کال کی دکندهار پ خوشاب
کی روښندکاوه، دده یواشر دراحت العشاق په نامه په دو و توکوکی لیدلی

سوی پی په دغوبیتیونو شروع سوی دی:

د خالق په شناخوله لره گویا

هر بندہ دی بندگی لسره پیدا

نباتات که مایعات که جمادات دی

حیوانات دی که زمین دی که سما

په همدا او سنی وخت کی دکوئتی د گستان په سیمه هکی د ترینانو
یوبل مشهور فرهنگ او ادبی شخصیت پی استاد شوکت ترین فرمیری

په خپلو مهیجوم منامینو او خوبز و اشعار وی دکوئتی د پینتو ادب

محفلونه ترا او تازه ساتلی او په زیره هیته او غلاظه قمنلی سوی د سکار
دادبی اکادمی (المیک) میاشتنی مجلی اعزازی هرستیالی عهد منلی او د
هنی مجلی د صحافت او ثقافت په سمون کی مهمه برخه اخلي د محتوا او

معنی له پله بی د می خونند و ز او په زړ پوری ګرزوی ده.

د ملا عبد الغفور خروفي مسجد جامع

د غه مسجد جامع د کندھار په دو همه ناحيہ د خرو و تو په کو شرکي د صد لخندزاده
مسجد جامع ته و خرم په یوه وړو کي تو په شمکه کي سبیاله هر و حیشہ مجھزه
جو هر سوی او خپله د محقق العلاما عبد العق خروفي پلار ملا عبد الغفور
تدریس پکنی کاوه او دوفات وروسته خپله محقق العلاما تدریس او تبلیغ
پکنی کاوه (تولد ۱۲۱۵ - وفات ۱۲۹۰ هـ) .

د ملا شرف الدين اخند مسجد جامع

د غه مسجد جامع د کندھار د دوهی ناحيہ د هرات دروازې په فصیل کي
جو هر سوی، خرونگه چې د چممو، روژو او نور و متبرکو وړحوي کي به
صلته ملا شرف الدين اخند (لودين) د جلالین شریف درس کاوه نفعیات
سراجین بی در لودل، ملا شرف الدين لخند د ملا نظاهر الدين اخند وی
پچی دو میوی کالو په عمر په کال (۱۳۴۳ هـ) کي وفات سو .

د خطیب اخندزاده مسجد جامع

غه مسجد جامع د کندھار په دو همه ناحيہ کي د اخند صاحب (ملا فرح الدين
اخند) په کو شرکي په اتسه بسوی مٹکه کي اباد سوی. د امامت او خطابت چاری
یوی علمی او مخورج کورنی ترقی د خطیبانو په نامه یادیوی سپارلي سوی
ی. په د غه مسجد کي د جمیع په وړحوا و روژو په هیاشتو کي د قرآن کریم د ورنہ
کېښی مشهور مفسرین بی احمد جان لخندزاده الكوزی او د ده زوی عبد الله
خندزاده نوہیده چې په کال (۱۳۶۰ هـ) کي په شهادت ورسید .

د خداي مسجد جامع

غه یوز وړ او تاریخي مسجد دی چې د کندھار په دو همه ناحيہ د خرو و تو

په کوشه کي یو پورهیخ لومړي په دایي بیا په خټو، اهاکو او ګچو او وروسته په پخو خښتو او سمنټو تر هیږسوی دی دغه مسجد ده لار عبد الصمد خندزاده ده دوړنیکه ملا غلام حضرت اخند صالح خروتی په توجه چې هم ملاؤ او هم بدای جو هیږسوی او وروسته ی زوی حافظ ملا حمد سرو مر په دغه مسجد کي په تدریس او تلقین هصر و فرهقی زیات شاگردان او ارادتمندان ی ده مومن داراد تمدن انو خڅه ی په ګندهار کي مشهور کسان صالح اخندزاده چې متعبد او بزرگوار شخصیت او د شهور ملا ولی محمد اخند دکوره نې خڅه او اوبل د بابا صالح ملا محمد حسین اخند نو هید چې لوی ملا او د طریقت پیر تیره سوی دی. دغه مسجد د عروج دوړ په هفره کي ده لار عبد الصمد اخندزاده د تدریس دار شاد خڅه را شروع کیزی چې د ګندهار د بنار او شاوخوا سیمو سیدونکی به په عبادت او فتش بندی طریقت زیات جه وجوش یکنهی جو هر کړی او. ده دغه وظیفه تر (۱۳۳۸ هـ) کال پوری د خلکو په چلې او جذب دوړه جدی منځ تربو تله چې د ګندهار په منرا وښو ټېږي دیر ارادتمندان او مریدان و مومن د دینی مو عظمی او د امامت مصلبی یې دوړه رسما، خویزی او بلیغی وی چې هر دوں سخت زړو نه تر رقت او نرمی لاندی او وستل او په رنگتې یې ٿرول.

لا عبد الصمد اخندزاده به هفره وخت چې دوچدا او جذب پر حال راغه، کله یې ويل: بیو ظاهر شادی چې هفره د کابل پر تخت ناست دی او ابل باطن شاپی چې همدغه ستاسی په دینی خدمت لو ارادت حاضر دی. ده لاصاب شاد اتو به کله د دولت د وړخنې پروګرامونو د تطبيق په لار کې خندونه جادول د بی خایه تجدد او هترقی منځ به یې نیوی، که خڅه هم دولت په ستثنای هماقوکی دده چینی مخلسان او مریدان تنبیه هول، خون اخلنزو، صاحب په هکله بې د صیر او حوصلی پالیسی تقمیوله.

لا عبد الصمد اخندزاده به هر کال په متبرکو دینی لو تاریخني وړئو په خچل مسجد

کی خیراتونه کول او د عالم اسلام او افتانا نو له پاره به ی د بركتو نواو
توفيقونو خواستونه کول. کله به ی د گند هار بinar د شمالي سيمى د خپلي
هديري او مسجد په احاطه کي لوی د یئي او هلى غونه د چورولي غونه د
تربيه د گند هار او د هنر د شاوخوا سيمو خلکو علاوه د دولت بيو شمير ملى او
عسکري ما موږين هو فر تلل او کله به ی د یوي عسکري قطعی په حضور
او رسو تعظيمه هو تجليلو لی.

د ملا عبد الصمد اخندزاده د مریدانو اواخلاق صمدانو بيو شمير په کال (۱۳۸۸ق)
د جدي په مياشت کي د بېخود د حقوق د ازادی د اعلان په سر د گند هار د سینما د سو
خولو او د بېخوا ونجونو د بېخوا ونجيوا او هوساتو د حملی او تيري کولوا او
عده د (غتساش جوړولو په ګناه بندیان سول، او خپله ملا راصح د بيو شمير
نور و متحرو ملګر و سره کابل ته بندی و استول سو او د سردار محمد د او و صدر
اعظم تراستعئی پوری د کابل په د همزنه کي بندی و سانۍ سو. ملا عبد الصمد
اخندزاده په کال (۱۳۴۳هـ) کي د نوی اساسی قانون د نافذلو له کبله چې ټول سیاسي
بندیان خوشی سول د خپله ملګر و سره د بنده را ووت او گند هار ته راغي. څرنګه
چې په بند کي ډير زورول سوی او د مقاومت قوان یې د لاسرو رکری و. نو نارغم
ې زیاتیده خوپه (۱۴۰۰هـ) کي وفات او خپله هديري په مسجد کي خاور و ته و سپارل سو.

دده د وفات په مناسبت د گند هار بيو شمير شاعرانو او د یابانو هرثي و یلي
دی چې مشهور یې دادی:- د گند هار د پنجوايی د گلک او سلوغی د گلکي ملا
الله داد، د گند هار د بnar عبد الکريي شاعر، پروانه او خوبز من عبد الشهار
کاکر او د اسي نور. درسو عبد الکريي د هرثي نهونه:

د خداي مسجدي بولی پکښي ناست به بنيائسته و

ترفاني في الله تير عبد الصمد اخندزاده ۷

و ايي به ی په معنی و مومنانو ته قرآن د یې

حاجي بابك بلبل راته و یلي دی فرقان د یې

د اخلي په کند هار کي د خرو ته د گوشي

ٿوٽندی نه سورا پاٿه تبلیغات یي د هنڌي و
 ڪباب يي محتاجان کره پسی ٿا به وي تيمان دير
 حاجي بابك بليل راهه ويلى دى فرقان دير
 د بئار په هديره کي يي مناردی جلوه دار ٥
 و ختنگ ته د صونی صاحب فرٺي دى فمای دار
 د شريعت په باعگ کي ٿو بليل هزار داستان دير
 حاجي بابك بليل راهه ويلى دى فرقان دير
 د فني سبيل الله مقامه يي و گتئي په صبن
 په سرنه بير ڀيدى لکه غاز بيان چي وو د بدل
 مرپنه دى أوليالری خپل نفه جاويڻا دير
 حاجي بابك بليل راهه ويلى دى فرقان دير
 ختمونه خيراتونه بده يي ڪول په دو ولسمه
 مؤمن يي خالصاوه د ظالمانو له ستمه

رائچي په مزار باندي يي و پاشو گلان دير
 حاجي بابك بليل راهه ويلى دى فرقان دير

دقاضي غالِ محمد مسجد

د غه مسجد د ڪندھار په دريمه ناحيه کي نسبتاً په ڀوي پراخى ساجي کي د قاضي غالِ محمد
 د گور د ٿختنگه په بير مجمن او پوخ جو ٻهسوئي چي د خلومرسو له موئخ کونکو
 له پاره پوره خاي لري د اماه، موذن او طالبانو و او سيد ولو د پاره ڪاغي
 حجرى او د او داسد له پاره نلي، غسل خاني او بنسکلي غولي لري د فراغت په
 وخت کي به خپله قاضي صاحب هم په د غه مسجد کي تدریس او ارشاد کاوه .
 قاضي صاحب په شرقى او اسلامي علوم هوكى استاد كل په فقي، حدیث، تفسير
 صرف و نحو هوكى او همدارنگه لخلاق قوئي د تبحرا او اجتهاد درجى ته رسيد لى

امیر شیر علی خان ذفافی پر علم او و تقوی زیارات معتقدو، کلمہ چی بپر کندھار د تلپ او راتلپ علاقه یی ورسو ساتله، سید جمال الدین افغان پره فمه سکی چی کندھار ترا غلی و د کندھار د لویوملا یانو دلید لوپه لرکی ید یی صاحب هونو و اخستی دی، او دده په کورکی بی ورسو له لید لی و، قاضی حب په فته او و تسوفو کی چاپ سوی او ناچاپ سوی آثار لری چی مشهور ارشاد (الحق) نو میری قاضی غلام مر محمد هوتك په (۱۲۶۴) په کندھار فات سوی او قبری د شادولی پر غان حصہ تجی بایاته نزدی دی.

وسوسته کی د قاضی صاحب د کورنی خنجر یوبل قاضی د قاضی کوچی په له تیر سوی دی، بچی په علم او و تقوی یی زیارات شهرت در لود، دی به دی پر هیز گاری کله لوٹی پینی کراس، کرار پر حمکه تلی چی مینی یی تر لاندی نه سی او د حیوانات تو او مرغانو دزور و لو خنہ پیر مخالف خر کاران یی نه پر یینو دل چی خرو نه درانه بار کری، نو خنکه هنوفی به خپلو ته ویل اشه، اشه هئی چی داسی غاوړ لری لکه قاضی کوچی، دی په کال (۱) په کندھار کی وفات سوی دی.

ددريمي ناجي د دسه د کان مسجد

دنور او تاریخ مسجد دی چی د دریمي ناجي د سه د کان د خلور د ختیجی کوچی په خوله کی چی پایی تر لی دی، په خلور و بسو و مخکه کی آباد دی، مسجد او غولی یی که شه هود و مرہ پر اخ نه دی، خود ملا یانو او طالبانو ید و لود پاره پنځه کافی حجري او د او سید لو خنون لری، او د یو شمیر پرستو او مستدو بدا یانوله خوايی مترمیو او تجهیز کینی، د کندھار پیر مشهور و طالبانو چی هلايی ته رسید لی دی په دغه مسجد کی درس لوستی ورسوسته کی یی د دینی تبلیغ او ارشاد معافل پیر تاوه ساتلی دی، د دغه د مشهور و طالبانو او صلح بحال اخند انو خنہ پو ملا حبیب الله اخند وعه اسناد مدارک چاپ نه شد.

زاد، صاحب دنومیده چې په ادبی او صحافتی چاروکی دنامه او مهارت خاویند
و او یونیتات شمیر پښتو، دری او عربی اشعار یې په یادوه او د بیدل
خوشحال، حافظه او مشتوى د آثار و مشهور و هنر ینو خخه گهیل کيدي.
ملا صاحب د لوی او مدرس عالم نور محمد اخندزاده صاحب زوی
او د ملا عبد الغالق اخندزاده لمسی دی چې د کندهار د پنجوايی دولسوالي
د زنگاوات د سیدانو په کلی کي د (۱۳۰۶ هش) کال په شاوخوا کي زينيدلى
لو مرني تحصيلات یې د خپل عالم او بزرگوار پلار ملا نور محمد اخند
او خپل نور و مشرانو په نولکه ملا عبد الله صاحب، او حاجي ملام محمد
قاسم اخند خخه په سر رسولي او د من وجه علومولکه فقي، احاديثو، عقایدو
او ادبیاتو د تحصیل له پاره د ھیواد په دنه او هندته سفر کري او پوره علمي
ادبي، تکوي توپنه یې حاصله کري ده. دی په کال (۱۳۲۰ هش) کي بېړتکندهار
ته راغلي او د بشار دشاوخوا کليو او مسجد و نوکي یې د امامت او تدریس
وظيفه په پېړه علار قمندي هنځي ته بیوله. خرنګه چې تياري د دی او امامت
خوندنه ورکاوه، نو د کتاب خرڅولو او کتاب جوړولو په چاروی لاس
پوری کړ او په دی ضمن کي یې د پښتو ژبی او فرهنځ د پراختیاله پاره یو شمیر
په نړه پوری آثار چاپ کړل چې د شایقینو له خواتراوسه لاس پر لاس ګرځی
ملا حبیب الله اخندزاده شعری قریب همو لري چې یو فرد یې زما په حافظه کي پات
سوی دی :

څه املافا رسی دی وکړو په نړه صافه دیدارونه دی نضیبا شه آصحافه

د یحیی خان د کوڅه مسجد جامع

د غه مسجد یو سلو دیرش کاله د مخه د کندهار د دریمي ناجیمي د یحیی خان په
کوڅه کي د یحیی خان دزوی جنزاں تاج محمد پوپلنې له خواخخه په نېيم
جربیب مخکه کي پوځ او ګچوښکلی بلسوی دی او د پنځه سو و لمونځ کونکوله پاره
عبدات او ریاضت و رهای لري. خرنګه چې د غه مسجد ذنبکار پور بازار پ

لبار بېرىخى او چەھەر سوئەت نىڭدى موقۇيەتلىرى دەنۋە ماپىنин دەلمانىخە
سۈمىش دەجمى پەۋىرخۇكى دېرلىمۇنخۇ كونىكى پېكىنى خاپىرىنى . دغە
جىد جامع دەملەز او طالباني د او سىيدىلىسو لەپارە شىپىن مەھىزى
لرى د او بىوخا ئاد او سەددتازە كولۇ او لا مېلۇخايونە لرى پە دغە
جىد كى دەندەھار دەھىنە مەشھور و طالباني او مەلزىيانى دەرسلىقى
دەھفوڭخە مەفتى مەلا غلام رىنى اخند پۇپلىزى او دەھنەز زۇي مەلا
بىدالىلە صاحب زىيات مشھور دى . مەلا غلام رىنى دەلەخان محمد
پىلىزى زۇي ئۇ چى پە متداولە علوم مولىكە صرف، نحو، بىان، معانى
مەت، ریاضى، فقى، تفسیر، احادیث، علوم کلام، تصوف، ادب، عروضو
لى لوى ئاس درلۇد دەمولىيە جازىل الدین بلنەي او امام رىبانى مجىد
ئىتىنى مكتوبات يىھى تىدرىيس كاۋە . پە تصوف كى دەققىش بىندى طرىيەتى
ئى او دەطرىيە استادىي د ذاکر شریف باقى جان صاحبىزادە ئۇ . مەلا صاحب
تى مەلا غلام رىنى ھەمشھور ئۇ او دىخىر وخت لەپارە يى دەندەھار پە
دايىئە محكىمى كى دەفتى وظيفە ھەجاجرى دە . دە دەطنطاوى تفسىپ پە
ئى يۇساڭلە ھەولىيەلى دە چى چاپ سوی نە دە .

خان تەپە كەندەھار كى كتابخانە درلۇد، چى دكتابونو شەميرىي خلۇر زىر ھ
و تەرسىيدى . مەلا صاحب جمع ھەكرى ئۇ او د عمر پە (٦٣) كال دەھوت پە دوھەمە
شىنى پەورىخ پە كال (١٣٢٩) ئى وفات سو .

دەنەر جان صاحبىزادە مسجد جامع

مسجد جامع دەندەھار دەختىئۇ خوا د دە خواجە پە سىيمە كى پە نېر جىب مەتكە
پخۇختىوا او ئىچۇنىڭلى آباد سوی د . او طالباني داعاشى لەپارەيى دەنەر جان
جىزىزادە دەگور دەنگىرخە علازو دە مقتدى يانى او دەھنە دەرۋىز يانولە خوا
مەھەر كەلە مەرسىتە كىپى .

رجان صاحبىزادە دەندەھار دەمشھور و مەتصوقينى او بىزىر گوارانۇ خەقى ئۇ .

چې پېډغه مسجد کې بېي د تدریس او ارشاد حلقه د ډیره توډه ساتلي و .
دې پې (۱۳۰۹ هـ) کال کې مکى ماضمى ته د جع لەپاره ولاپ، د جدی خځه د مدینې
ښوږي پېلاړي د ملھیګر د لمانځه د لاداکولو پې اشاكى موټرو واهد او خای
پېځای وفات سو .

دوفات وروسته يې نوی عبد الله جان صاحبزاده خلف سو ده همود خپل
پلاړ لئگر توډوساته او در (۱۳۵ هـ) کال پېشاو خواکى بې دکوئتې سنجاوی ته
مهاجرېت وکړ او پې (۱۳۶۰ هـ) کال کې وفات سو .

دروې پېقاو کشانې تونۍ دې چې پې کندهار، کلات، غزنې، او لوګر کې پې صاحب
زاد ګانو مشهور دی، زیات ارادتمندان او محلمان لري مشهور شاعر بھاي
جان صاحبزاده هر د دغنى کورنې دغرو خڅه شمېرل کيني .
همداشانې د دغنى کورنې بیو بل صاحب حال غږي حمد الله صاحبزاده نوہیزې چې
د بلیز و پې کوشه کې بې مسجد او خلوتخانه ده، دې پې خپل اثر رساله در ویش) کې د
خپل نسب سلسله د اسی بیانوی :

حمد الله بن خیروالدین بن محمد بیار بن محمد امین بن خالتداد بن عبد الرحيم
چې دغه سلسله تر حضرت علی (کرم الله عبده) رسوی، خودار ولیت صحیح نه دی
تردی خپلوان او همروقمان بېخانو نه تونې کشانې ګنه او د ولایت او کرامت له کېبل
پې اغا ګانو او سیدانو مشهور دی .

د عمر جان صاحبزاده پې وفات دسيې ډیر وادی بانو او شاعرانو لیکنی کړي د
چې نموږې داده :

او سې بیلتون دی لە جمانه خڅه ولاړي صاحب د خراسانه خڅه
او سې بیلتون دی خاص و عالمزاره پې شه افزوں اهل اسلام ثابې
و بیت الله تهی سفر و ګر پې هندوستان باندی ګذروکې
دمبارک پاکیار و ضی ته ولاړ حج یې پوره کړي مدینې ته ولاړي
د کندهاره انجمنه خڅه او سې بیلتون دی له وطنې خڅه
، د کندهاره امشایر صفحه (۲۳۳) ، رساله در ویش صفحه (۶۳) چاپ کراچی ۱۳۶۷

د هیر غلام علی شام سجد

دغه بیونسلکی او تاریخی مسجد دی، پی میر علی شاہ دکنی په (۱۶۰ھ) کی دکن دهار دبئار دبائندی په وړ خرمد احامله کی جوړه کړي او د ده دار شاد او تبلیغ مهو مرکز ف. میر غلام علی شاہ یو عالمو اوبن رګواړ پېو پچی دکن دهار یو شمیر صاحب حال خلکو او اشرافو زیاته عقیده ده دلوده، تری اندازی پوره پی داعلی حضرت احمد شاہ بابا کو رته بی اجازی وړتلي، خینی خلکو دده دغه سلوک او اخلاق و خصر احمد شاہ بابا ته شکایت وکړ، منه وخت پی دی خبر سو، د احمد شاہ بابا دکوره وړتلو خبر په ده، وکړ، احمد شاہ بابا د خپل ملازمه په لام دده دوړتلو د طمع په انتظار کی ف، ملازمه پی د احمد شاہ بابا د لیدلو د انتظار خبر وړکړ، ده یو حلبي قطع وړو سپار لدې سر و رخانوس کر کډ گوره په هند کی سکرو قت او پښه ایښو دل سوی دی پی یو بله هیث اور هنہ اخلي، احمد شاہ بابا دده په کرامت پوه سو او خپله د صنه حضور ته عرغی او دعا او مفترت یې خښی و مغوبت، میر غلام علی شاہ وروسته د کن ولار، او پاته عمری هلتہ تیرکړ، خوففات سو او دوستی سرو سرې یانه کندهار ته لوړه سو، او دلی خاور و ته و سپار لد سو.

میر غلام علی شاہ د نیارت په محو مله کی زموږ د شیعه وړونو د دین و فاضل اف شیخانو زیار قوئیسته . ۱،

د سید میر احمد موسوی خانقاہ

خانقاہ د کندهار په نیم کیلو متري کی د اختر مطاری په کلی کی د سید میر سعد عبادت ځای ف، ولی پی سید میر احمد د املو موسوی کاظم دزوی شیراز (شماړ راغ) د اخلاق و خصر دی پی د خپل و دور سید میر جعفر سره کلزار کندهار- مولوی شیخ محمد حسن کندهاري ص ۲۵ مطبع الفمان النجف الاشرف

کندھار ته راغلی د عقیدت او گرامت سلسله ی تو ده ساتلي اوه بیں
اخلاص مندانی موندلی و، د کندھار یوشمیر ملا یانو او بنو خلکوملا
شاهو اخند او بنو و هر په نېټه سره ټیوب پیژاند، دی او وور دلوپه
کندھار کی وفات سوی او د همدغه کلی په مدین کی خاور و ته سپارک
سوی دی .

سید میر احمد صاحب نارینه او لادنہ در لود، خود سید جعفر نوی میر
حسن شاہ او د هنہ زوی میر بجف شاه او د هنہ زوی میر عبدالجواد آغا فرمیان
وفات (۱۳۱۰هـ) په چې د جعفر په علم او بنو اخلاقو هشوموئی، میر
عبدالجواد آغا دو، زامن د میر سید محمد علی شاہ او میر سید حسین
شاہ په نامه در لودل، په چې میر حسین شاہ په افغانستان کی د ادبیاتو په فاکولته
کی د پوهاندی در جی ته رسیدلی و او هر په کابل کی د ادبیاتو د پوهنځی
رئیس و په چې په (۱۳۷۰هـ) کال کی بی د ایران و مشهد ته مهاجرت کړی او
او س ده شهد په پوهنتون کی د تاریخ او ادبیاتو استاد دی . (۱)

د حاجی اختر محمد مسجد جامع

د غه مسجد جامع د حاجی عبدالحی هوتک مسجد جامع ته وړ خرمہ سیمه
کی په پنځلس (۱۵) بسوی متحکم کی په یو پوړیخ ډول په کال (۱۳۲۷هـ) کی
خپله د حاجی صالح په مالي مرسته او مراقبت جو په سوی او په نختیخه برخه
کی بی داوبوکار یز تیر سوی دی په دا سه او طهارت له پار کافی څایونه
لري، د دی سره په د غه مسجد لب مقتدیان لري خود حاجی اختر محمد
د ملا عبدالرحمن ډنروی د ملا حضرت د لمسي د علم دوستی او دیانت شعائ
له کبله د هنہ اماړ، هونډ او طالبان تو کافی معاش او د تبر عاتو پیسي وړ کول
کینې، حاجی اختر محمد بارکزی یو عالو او هتصوف سره ټو او په کندھار

(۱) ګلزار کندھار، مولوی شیخ محمد حسن کندھاری صفحه (۱۲۸)
مشاهير کندھار - صفحه (۲۸۸)

ئی یی مجھزه کتابخانه درلو ده پی دوفات و روسته یی (۱۳۶۴ هش) بازماند
گانو پنه شه بیه دلاس و رکن.

د شیخ محمد طاھرہ امام باری مسجد

دغه مسجد په کال (۱۳۲۷ هش) کی دکندهار دلومړی ناحی د ګوکشاونو په کوشکی
د امام باری (تکیه خانی) له شنگه په نېږد جریب حمکه کی د شیخ محمد طاھر لخوا
بیة ترمیم سوی او د نزو (۱۰۰) تولمونځ کونکوله پاره خای لري. د دغه
مسجد له شنگه په کندهار کی دلومړی حل له پاره د یوی لویي دو، پوریجی محمری
امام باره د تهداب لومړی خښته هم د شیخ له خوا ایښودل سوی ده پی
اویس په منظمه توګه چلینې.

دکندهار مشاهین اثر د علامه شیخ محمد طاھر د پیژند ګلوی په کله
داسی لیکی:

شیخ محمد طاھر از د ختر زاد ګان مرحوم شرس و پدر کلانش مد نی
امین نظام بود، اما خود او تحصیلاتش را در نزد علمای دریانبان قندهار
اغاز و سپس به نزد مرحوم پدر استاد محمد عبد الکریم حقانی (گدا)
که در علم و عربی شهرت و لیاقت کافی داشته تلمیذ فنود بعد از آن عازم
ایران گردیده در مشهد افتخار شاگرد مرحوم ادیب لادبای نشانه را که
اقای فروزانفر مرحوم ایرج میرزا و امتال شان نیز از محض استفاده نمود
در پیافت است، در سال (۱۳۱۰ هش) به قندهار امد و با مرحوم ملا شرف الدین
خندزاده مصاحب و دوست بود، استاد دخلیل الله مرحوم، مرحوم پوهاند
عبدالحی حبیبی و بیماری از مردان و جوانان کابل، قندهار و هرات به شاگردی
او مینا زند، در سال (۱۳۳۰ هش) به هررض اختلال دماغی مصاب و مدنی
در شفاخانه علی اباد زیر معالجه پوهاند داکتر علی احمد و اقای سید
سرور شا عالی بود، گرچه کامل لاصحت نهیافت ولی باز هر آکنون که در هرات
میباشد محل و مرجع استفاده اهل علم و ادب است. یکی از کارهای

او در قندھار این است که بانی و مؤسس تکیه خانه عمومی (امام ربلو) است گرچه خود او به واسطه مرتضی به انجام رساند نتوانست ولی خشت اول آنرا بنا کرد از آن است، بناغلی محمد حسین طالب قندھاری که یکی از مخلصان وارد تمدن افغانستان نبود میگوید:

حیف آن گوهر غلطان که به خاک افتاده دل

د حاجی عطاجان مسجد

د غله مسجد د گندھار په نوی بnar کی دهرات در ولزی د باندی پیر عمومی پاکه سرک د ملکی شناخانی منی ته د حاجی عطاجان سوداگر له خواپه نیمه جریب مخکده کی پونخ او بنکلی جوړ سوی او د ملا او طالب ابانو له پاره کانی جغری او ظرف او فرش لرها او د دوی د اعاشی او نوړو ضروریاتو د رفع کولو له پاره هر کله د دله خواڅخه مادی او معنوی هستی و سره کیدی، هکه لوی طالبان او مشهور ملا یان هر کله په دی مسجدو کی هستیدله.

یود هنولو یو او متبرو و ملا یانو خخه چې د حاجی عطاجان په مسجد کی هستیده او د علم او عرفان د یو یو تر زیاته و خته په گندھار کی بله ساتليو مولوی عبید الله صاحب نو همیده.

مولوی عبید الله صاحب د خداي بختی ملا محمد ایوب اخند سلیمان خیل زوی دی چې په (۱۳۴۳ هـ) کال د گندھار د پاشمند په کلی کی چې د پنجولی د ولسوالي د مردو مطاقت و خخه دی زین یدلی دی. ده دقتی، نحو، صرف کتابونه پېچل عالما و جید پلار لوستی او د حکمت د تحصیل له پاره دوه کاله په بلوچستان کی او سیدلی او د زیاتونه گرسو له پاره دهنه وخت دهند مشهور بنبلجیر ته ولا په او د مولیا غبید الله افغان گندھاری خخه چې تهول شاگردان مخصوص

افغانان او مسافران دیر پرگران وو تفاسیر، ریاضی، ادب او دحیت
 متداوله علوم هو شانگی لوستی دی، ده تره همراه خته د مولیاً عبد الله افغان
 شاگردی افتخار در لود، چې خوهند پر دوو برخود هند او پاکستان پېښه
 نو ويیشل سو، خرنګه چې د اجمیر بنار د هند د سلطی په برخه کي راغی او ه
 کرار، کرار د مسلمانانو مخصوص ملا یانفو او عارفلو قیوم د افغان
 او فشار و نو ولا تدی راغی، او پرده باندی په هندي بنار کي د او سید ل
 همیشت تسلیم سونو د خپل استاد د مشوره او صواب دیدسره سو دواړ
 شاگرد او استاد د جنوبی پینتوستان د بلوچستان د کوئتی د شالدر
 ناحیه ته هجرت وکړ او د مظلہر العلوم په مدرسه کي یې د خپل استاد د
 توجه او سر پرستی له اثر، د ذکی او خواری کښونکی طالب په حیث شه
 پیدا کړ او د خپل استاد د هو ساکولو له پاره یې د هغه په اجازه کښته طالب
 ته معتبر کتابو نه لوستل او د هغوي منطقی او ذهنی مشکلات یې رفع کول، د
 عبید الله صاحب چې علمی تند نه ماتید او د کتاب او کتابخانو او متبحرو عال
 سره د شناخت لیواله، په دی وخت کي یې د لاهور د بنار د ثقافتی او عرف
 اشاره د لیدلو او د هندي بنار د علماء سره د کلومینه وړولانه سوه. او
 خپل استاد خخه د اجازت اخستلو قمر و سته هندي بنار ته ولار، او د خوارج
 پرس او پال او د علماء سره د ناستی او ولاری له کبله د سیمی د لوی ملا
 مدرس شیخ الحدیث معصر محمد پنجابی د شاگردی هنرلت حاصل کړ. مولا
 صاحب د دغه استاد کل خخه د دکالو له پاره احادیث، اصول، فقه او د حینو نو
 علومو کمالات او د مزونه کسب کړل او د بريالي امتحان وړکولو په تیت
 کي د هندي استاد د صواب دید او د منصفه حیث د فتو له منځ د مدترسی او استاد
 د بگړی ترلو او چوخي اغوشتلو د هر تبی مستحق وکنیل سوا او د جيد او اولو
 ملا یانو په لر کي په همدغه مدرسه کي د اسلامي علوم د تدریس او تبل
 چاري او د وسپار لی سوی. د مولوی صالحی طبیعت چې هر کله د وطن د
 خدمت گذاري او وطنوالو د ویښولو او د خپلو دینی او اجتماعی و یهای

دملقتو، حق، عدالت پاللو شعایرو ته متوجه ئو كندھار ته راغن او دخپل
 ملگری مولوی عبد العکیب اخندزاده اسحق زی سره بی دكندھار دینبار دینکاپور
 بازار دمدادخان په مسجد جامع کې په (۱۳۶۶ هش) کي دامامت او متدریس وظیفی
 ته دواړه دکېږد. دده حضور په کندھار کې په لښو خت کي دمهو سیاسی او اجتماعی
 مسائلو د حل او فصل کولو، تبعیضاتو او تقریب د مرکزو د مرجع
 و ګرځید، د تولو روشننکر اڼو مخصوص و یېښو ځلمیانو د یوشمیر شغتیو
 لکه عبد الهادی توځی او د اسی دفتر و کسانو سره د ناستی او ولاړی درابطه
 د ټیکلو لوړ اشره ځینې څلکو دی د یېښو ځلمیانو د ډلي خخه ګانه. او په اجتماعی
 مسائلو کې دهنه د لاس لندولو لړم پاره د دویلت له خوا په تو طو او د یېښو
 لاس پورې سو، څو هنه و پی ملا محمد حسن اخندزاده بی دی ته و هڅو
 پی هرکن ته د یېښو عربی د وړاندی کولو، او دده لاس دمدادخان د مسجد
 جامع د امامت او خطابت خخه د ګښلوا او اصلی و اړثانو ته د امامت د سپارلوه اړه
 حاصلو لوسره ذی او ملگری بی ناوړ عناصر و ګنډل سوں، یو غزنی او بل ملمند
 ته تبعید سوں. د یېښو هنفوسيمو کې د څو هیاشتو فشار و نو او کړ او فوټیرو لو
 د مرسته د هنفوسيمو د یوشمیر معتبر و ملا یافوا او هشرانو په وسلت آزاد
 سوں او بیرته کندھار ته را غل.

مولوی عبد الله صاحب د کندھار د حاجی عطا جان په مسجد جامع کې د یې
 کال، د پنجوايی ولسوالي د زنگاوات په مسجد کې د یوکال، د اړغنداب د سخنۍ
 ولسوالي کې د یوکال خخه زیات بیرته د کندھار دینبار دده خواجی څرمی ته
 ملا علمر اخند په ګلې کې د دویلسو (۱۲) کالو د امامت او خطابت د چارو په سر سولو
 هلو څلکو کې پوره بریا لیتوب حاصل کړ په رسمي او ملي قوګه د زیات شهرت
 او فندسو. څو د (۱۳۵۷ هش) کال انقلاب وطن ته راغن، راستي او چېږي
 هواه لو دواړه د ده رستو او فوڈ خخدګتني اخستلو هېلډ د رلوډه، دی چې
 ردغوجري یافلو په معنوی او اخلاقی او وطنی احساسات درلو دل او په متغير
 ګهې بی ترتاشر لاندی نه راتلي، نو د دوں، دوں فشار و نو او اتهاما تو خخه د

ليري کيدلو په منظور په (١٣٥٩هـ) کي بي دېپتو نستان دکوئتی بناره
محاجرت وکړ او س د دی سرهی دير پیش زیری او ضعیفه دی خو
دينی او اجتماعی خدماتو نه ستريیدونکي زیار او کار په برکت دکوئتی
دېپتن آباد نسرا الله چوک ته نثر دی په یو مسجد کي په تدریس او
امامت لکیادی . ملا صاحب متأهل دی . او مشهور آثار بی دادی :
پروشح عقاید، التصريح، ایساگوجی، میر ایساگوجی، بدیع المیزان
هدایۃ الحکمة، تحریر، القطبی، حمد الله، الکافیة، عبد العفو، اصول
الشاشی باندی چاپ سوی حاشیی او تعلیقات، دنقر ظلم دری او پیښو
ترجمه، رساله فی عصمت الرسیا، رساله فی شهادة الحسین، رساله فی
رد الوهابیة (وسق هذ الرسله قبل الطبع المولوی عبد القدوس الاندلسی
وطبعه ابا سمه و وضع اسمها شمس الوطن) حاشیه علی الهدایۃ النافعه
حاشیه علی سراجی، حاشیه علی المصطلح (۱) .

ملا صاحب بنه خطاط او نستعلیق ذنوین دی او همانه نگه په پیښو او عربجه
کی شعری، قریبہ همرلری او دلقتش بندی طریقی ما ذون او خلیفه دی .

سره جامع

دغه مسجد جامع دکندھار په نوی بنار کي احمد شاه با بالیسی ته نثر دی
د محمد یونس نائب الحکومه په توجهه (١٣٢٥هـ) د بخارای سبک ب
معماری دکندھار د دو ماھر و معمارانو استاد نفیوجان او ده
د وړوړ لعل محمد ترنگرانی او مراقت لاندی چې دوی دواره دکندھار
په جوړو سوهنجنستو باندی د یو بنیښو نوچې مولو استادان دی په کال (١٣٢٩هـ)
کي بشپړه سو . دوی دو مرد محکم او مضبوط په بنیښو نه کړي دی چې دن وړی
د سیخ او کا نکریت سرمیالی کوي . په نوی بنار کي د عطا جان جامع او د عب
لار، د مرآۃ المباحثة اصول الشاشی مع حاشیة احسن العواثی فی طبع المعتبر
الواقع فی دھلی . تحت اداره ملا غلام محمد بستی .

دروازی ششک هر د دغه معمارانو لاس نهوند ده.

دبابر و د کوچي مسجد جامع

نه يوزو په او تاریخي مسجد دی چې د گندهار په لوړۍ ناحیه کې د بابرانو په شخه کې په پخوخته، ګچو جوړ سوی او په را وړ وسته کې په پخوخته تو تر میرې اود پنځه سوه لموخ کونکوله پاره کافې ګنجایش لري. د دغه مسجد تدیان زیاتره هاره خلک دی څکه چینی ملا یان او طالبانی هستیدو لو له هو سینې.

غه مسجد د مشهور و مدرسون، ملا یانو او عارفانو شخه یوملا عبد العادر بیل دهه شاگرد ملا عبید الله صاحب فنو میدل چې خلویښت کاله د مخه ی د لیستان د مدینې هنوری بشارته ها جرت کړي دی، موخر الذکر د پنجوايی د کاوات د سیدانو د کلې د لوی متبر او بزرگوار عالم ملا (نور محمد زوی او سن ی عمر (۹۰) کالو ته رسینې) د تدریس او ارشاد خخه لویدلی دقبا سجد کې په عبادت او ریاضت لکیادی او زیات عربان او افغانان یې په اگر دی او مریدی نازیزې (او د شیخ القبا القندھاری په نامه شهرت ی، ملا صاحب د فقی او تصوف خخه علاوه ادبی قریحه هموري او د پنځو عربی چیتی اشعار ی او رسیدل سوی او طبع سوی دی او همې یو اشت د مراد و تاثیر) په نامه خپور سوی دی. دده یوه پنځو مرثیه چې د پلار د اتات په مناسبت یې ویلی وه دیر همشهور ده.

د بركیانو مسجد

نه يوزو په او تاریخي مسجد دی چې د گندهار په دریمه ناحیه قلعه فصیله دی د بركیانو په کوچه کې آباد سوی د ملا یانو او طالبانو د اعاشی او باشی ان وړه ځایونه لري.

غه مسجد کې او یا کاله د مخه د گندهار یو نامه او بزرگوار عالم

تدریس او ریاضت کا فچی ملا عبید الله صاحبزاده نوہید، دی دکندهار ذاکر شریف دھوتکو صاحبزادگانو خخہ شمیرل کیدی چی دشیغ العدیث پہ نامہ ہر مشہور ف، ده په فقی، نحو، منطق او تصوف کی لوی لاس درلو د اود نقش بندی طریقی پیر او ماذون ف.

صاحبزاده صاحب د امام غزالی صاحب د (۷۲) آثار و مخصوص کیمیای سعادت احیا العلوم، التعلیمی فروع المذهب، المنحول فی الاصول، البیطی فی الفروع المنتحل فی علم العدل، بدایتہ المدایۃ، تکیس ابلیس، فیصل التفرقة بین الاسلام والرذندقة او نور و منسر او مدرس فی د چھار شبی او دو شبی په ورخود سمار لخواہی دو ساعتہ د بلعی هولینا مشقو د امام غزالی صاحب تھول آثار او د سیمی د مفسرینو او متصو فی قلمی او چاپی تذکری بی پہ کنہی راغوندی کریجی دی د پیری سپین برتیا پہ عمر په د غہ مسجد کی وفات سوی او پہ محوصلہ کی بی خاور و تہ سپار لی سوی دی. د چھار شبی په ورخو کی ددہ مزار تہ زیات در و بیان او اراد تمندان و مرتعی.

همداشانی په د غہ مسجد کی په کال (۱۳۱۵ھش) کی یوبل نامتو او مجاهد ملا هستیدی چی د ملا عبد الحمید آب بندی پہ نامہ یاد یدی. ده ہر د ملا عبید الله صاحب علی مورثہ او خلافت پالی او په رجید او قول ملاو ده خپل تھصیلات دھند د دیوبند پہ مدرسہ کی پائی تھر سولی وہ اودھندی علماء د آزادی غوبنتلو او اسلامی جذباتو دیا وہ کولو مجاهدی بی لہ نژدی لیدلی وی. حکمی بی پہ کندهار کی د سیاست او علمی تولنو جوہر و لوسرہ پوره علاقمندی بنکارہ کوله او دیوبشیر و شنکرانو هرجو، دی پہ پینتو، دری و عربی بنسہ پوهیدی او شعری طبیعی پکنی د رلوده، د شعر و د فہنستو دیوان بی پہ لاہور کی چاپ سوی دی چی اشعاری نیاترہ، تصوفی، عرفانی و فلسفی رنگ لری. ملا صاحب پہ کندهار کی پہ (۱۳۲۷) کال کی وفات سوی او خاور و تہ سپار لی سوی دی.

د طالبانو مسجد جامع

د غه همسجد جامع لو مری چل د کندھار د بنا په او سنی خلو مرمه نا چيئه کي
هغه وخت چي په بنا کي خالصه مخکي، د کورونق او مسجد و نوچور ولو له پار
مناسب خایونه موئدل کي دل، د زمانی په هروپه یوه شپن لبسوئیزه چهار
دیواری کي دلمانچه دادا کولوله پاره یوه یقه ته مخکه تخصیص سوی و چي د
طالبانو په توجه او همکاري دری حجري په پنج سوی مسالی جو مری سوی
د غه همسجد و روسته د بنا د هتدینو او مستعد و خلکوله خواشخه پ
بليو و ختنو نو کي په اساسی او پوخ تعمیر او بستي او او ستر پنځه سو و لموخ
گذارانو زیات گنجایش لري. په د غه همسجد جامع کي د کندھار او شاوخو
زیاتو ملا یانو او صاحب حال خلکو امامت او تدریس کړي چي د هفو
څخه یو خواجه هیا عبید الله صاحب احرار نومیني.

هیا عبید الله صاحب د هیا شیر علی صاحب (پیر قلندر شا^ه) هقری زوی او د
هیافت مح مد صاحب لمی دی، هیافت مح مد صاحب د هیا حمدل صاحب
خلیفه او چي د هو سی خیلو اندر و ته هنسو بیدی، ده په فتی او حدیثو کي
لوی لس در لود او په یو مسلو شل کلن سن وفات سو (۱۳۰۰ هـ). د د
څخه شپن زامن د محمد امیر صاحب زاده، هیا شاوندی الله صاحبزاده، هیا
شیر علی صاحبزاده (پیر قلندر شا^ه صاحب) مولیانا مهر علی صاحبزاده، هیا
محمد عثمان صاحب زاده په نامه پاټه سوی دی. را،

هیا عبید الله صاحب په کال ۱۲۹۲ هـ) د شعبان المعظمه د هیا شتی په نهمه
د دو شنبې په ورڅ د سهار په اتفاق بجود هقرد بر جکي په کلې کي زین یدلی او
د لولس کلن سن څخه د کندھار د بنا د شاوخو سیمولکه ارغند او او پنځو یو
دلو یو علما او او صلحاء مخصوص خپل اکا هولیانا محمد علی صاحب (د خاکریز

۱) دفتور محمدی رسالی د ۵۰ مع څخه
د کندھار مشاهیر ۱۸۷۱ مخ

الخندزاده صاحب) خخه متداوله علوه لکه اصول، عقاید، فقه، حدیث
تفسیر، صرف، نحو، بیان، بدیع، عروض، ادب او فلسفه لوستی او دحرا
په سن (۱۳۰۷هـ) کی دملايی او مدرسی هسکی درجی ته رسیدلی دی،
و درسته دتصوف او عرفان خواهه من و گرزاوه او دخیل روحانی او متبدی
پلمر دهادون او خلافت مقام حاصل کر.

د میا عبید الله صاحب مشهور آثار دادی:

په عقایدوکی تتمت الحواشی، په تصوف کی بیان العرفان، په عقایدوکی شعری
الاظهر شرح فقه اکبر، په عقایدوکی جموعت الحواشی علی الخيالی، په
منطقوکی تحریر فی المنطق یعنی پرمیر ایسا غوجی، مباندی حاشیه، په
مناقاتوکی گلشن اسرار، هرات الاسرار، جموع المناجات، په تصوف
کی تخت الاخیار (النوار محمدی)، فیض قلیندری، په عقایدوکی ازالت
الاوہا، دعا الخیر او نور.

دده مشفعی رینگن اشریحی اعلیحضرت حبیب الله سراج الملهم الدین ولید
زیارت بی خوبین سو، او د حضور راتلوته بی تشویق کر، همه وخت پی
میا صاحب کابل ته را و رسید پاچا په ننگههار کی ڈ. ده په چهار باغ کی دمعین
سلمانت عنایت الله سره ولید او د پاچال خواخخه ده ته په کال کی پیٹھه
در، معاش مفتررسو، میا صاحب دده په حضور کی په ڈیرو عجز او تمیاد
غفره منلو خخه عذر و غوبت او زیارت بی کر، پی زه د اسلام او د اسلام د
پاچلیو فقیر دعاگوی بیه او په نچیل قسمت او نصیب راضی بیه.

میا عبید الله احرار د پیٹھه شپیتہ کالو په عمر په کال (۱۳۵۷هـ) د جمادی
تخر په پنجمه د چهار شنبی په شپیه د و باد نار و غنی په سبب وفات او د کندهار
هر انو په هدیری کی خاپرو ته و سپارل سو.

میا عبید الله صاحب د پیښتو او فارسی زبی مشهور عرفانی او تصوفی شاعر
په خلصافو او مرید انو په خولوکی بی ترا او سه د اشعار او نصایحونا
لئے مملکی مومندی کیزی.

دده د پیشودیوان لو مرني شعرچي په هفه کي دوحدت او کثرت بیان دید ،
 نموني په دول دلته ذكر کيني :
 دکثرت په حدیقه کي ربنا
 بلبلون دي په هر آن کوي شنا
 دا په داچي دکثرت په ائینه کي
 بنمه جلوه دي دوحدت گروونما
 که دلي که هموري بي و آرهونه بي
 په لوري ستاد مخ کري تماشا
 ستادي خه په بل لوري نظر نه کري
 چاچي و ليدو په ستارگو حسن ستا
 ماسیوا بي له تاکل و آرهونه شاکره
 چي تاو و آيه آيت لنه تنا
 حقیقت کي ناظرته بي منظور شته بي
 دا کثرت دي کرو عجب لباس پيدا
 که پرد، دهابین و اخلي له هميانه
 عاشق نه دي له معشوق خخه تنهم
 دناسوت په ائینه کي سوه خرگند دا
 هر عاشق ته ستاد حسن تجلا
 سرو مال جان و جمال بي او آره کر
 چي و رکش کرو ستاد حسن کهرب
 د مكان زنجير بي و شلاوه آزاد سو
 له قفسه طوماني والوت په همو

او سوتاوه نظر ستادي په نظر کري
 منظور کله له ناظره دی جدا

جی یی عقل و صبر و خواب را خھیووچ

دغه نفر دی چی تاوینی که ستامنځ؟

جی داہبی دلبری دلربایی کری

داؤس نوی گل غورپیزی که ستامخ؟

پہ شقلوچی بی رو بنان تمام عالوک

نہ پوہیں، ول سر راخیزی کے ستامنے؟

ایو گلی دی لیدلی پہ بوسٹان کی

زمانیہ پھی تل نولینی کہستامنځ؟

۱۰۷ آئینہ دسکندر کے جامہ جو دی

چی احوال تری معلومینی که ستانغ؟

غه مغل، سنبل، نرگس سره یوچای دی

بچی احرار متری قربانی نی که ستامنځ؟

میا عیید اللہ صاحب د فارسی شعر نمونہ ددھر پی

تین

سید دنیا

پنجابی سرسری حسی سرسری

صوت

حصوبی بی کی ای صادق بیو د
بین

مشهی

سوی بھری ان سراں مہنگائیں

نهاده ای می‌بینیم و باید است این شرکت

در دری بحر پنهان است این

و س ت ه ب ي و د ج م ل ت ي م ع ي ا س ت ا ي ن

ان بکران صهرا همچو شو
بن غنیات بمن شانگ

د موسی خان مسجد جامع

دغه مسجد جامع د (۱۳۱۶ هش) کال په شاوخواکي هنه وخت پچ سردار محمد داؤد د کندهار نائب الحکومه او عسکري قومدان په کندهاري عمراني نهضت شروع کرد کندهار د یوتاجر محمد موسی خان فتوخ په مصرف تقریباً په نید جریب محکه کي و هنده وخت په تعمیراتي مولادو پونخ او مجمنه جوړه سنه پچ تر پنځه سوه زیاتولموخ کونکو له پاره پي د مسجد په دنه او د باندی فرش کي د عبادت ځای در لود او له ختنګي داو داسه د تازه کولواو غسل کولوله پاره بجهز ځایونه، خا او نلی در لودی، په دغه مسجد کي ملا اما او طالبانو د او سید لوا او درین لو ستوله پاره کوچنی او لوی جری جوړي سوي دی پچ د سرپرست له چوا خندي د اعاشی او اباتي او درسي لوازمو ضروریات برابر یې د هم د غو سهو لټونف له مني د کندهار د څیو مشهور و عالمانو او ملزیانو د امامت او خطابت چاری په سرپه کښي رسولي دی.

په دغه مسجد جامع کي د کندهار بولوی او متبر عاله مولیانا عبد الله صاحب تدریس کری دی پچ د ده او د ده د علمي او عرفانی کورني لنده معرفی دلته و راندی کیږي.

د تهر کاریز بولوی صاحب (مولانا بابا) :

نوهري مولیانا محمد الدین د پلار نوہري مولیانا خواجہ محمد صاحب دینکه نوہري علامه مولیانا عبد الغفور صاحب داوي و .

مولیانا صاحب په کال (۱۲۸۲ هق) د یکشنبې په ورخ دریع الاول په دو ولسمه د کندهار د ارغنداب دولسوالي د (شیواحمد فقیران) په کلی کي زین پیدلی و . و مروستنی نیکه یې شیخ علامه خواجہ محمد التادری الععنی نومیدنې د سید سلمان چیلانی مرید او خلیفه و ، او هرود هیابون محمد صاحب داوي د سید سلمان چیلانی مرید او خلیفه و ، د کاکرو د قبیلی یوبناخ گنل کیږي (حیات لفغانی) ۱۱، د دنې قبیلی د چلکو شمیر لرب دی، د کاکرو د قبیلی یوبناخ گنل کیږي (حیات لفغانی)

(دترنک او سید وینکی) او د صوات د میا عبد الغفور صاحب خلیفه او د علامه حبیب اللہ اخندزاده کاکر د شاگرد انو خخه چی په (۱۳۱۲ھق) کی په مزار شریف کی مردی. د نفر کاریز مولوی صاحب د خپل نسب شجره په (۱۸) پینت د (سیدنا الملک قیس عبد الرشید البطان) دمکی معظمی په فتحی شریک معتبر صحابی ته رسوی چی په (۱۴۰۱ھق) کی دافتراستان د سلیمان دغره د کسی په سیمه کی وفات سوی دی او لیکی چی دقیس عبد الرشید خخه سیدنا حمید تابعی مشهور په غرغښت او د هفه خخه سیدنا محمود احمد تابعی (ابو عمر دانی) مشهور او د هفه خخه سیدنا امام حامد ابو محمد په (الداوی) مشهور پیدا سوی دی ...) (د اشجار الاخیار خخه).

مولیتا محمد الدین صاحب زیارت علوم د خپل بیکه او پلار مرخخه په سر سوی او د خپلو تحصیلار تقدیم رینی له پاره دار غنداب د سنگری دکلی ده مولانا بجهاد الدین اختیز اده علیزی، او د خوجالي دکلی مولیتا جلال الدین صاحب او د هلمهند ولایت د گرم سیبر د ملاز کبلی بلوغ و علمی محض و نوته و سید لی او د لوی استاد در تبی د حاصلو لوله پاره په کال (۱۳۱۱ھق) کی د هغه وخت د هند قاری ته سفر کری. او پر مولیتا ظاهرو المحسن صاحب فاروقی القاضی بیضاوی، شرح سلم او شرح موافق لوسنی او په حدیث کی بی د مولیتا شیخ عبد العلی صاحب او د فور و جید و علماء خخه فیض اخیستی او د هنی سیمی د طریقت او د نصوف د بزرگانو د لید لو و مر و سنته په کال (۱۳۲۱ھق) کی بیرته کندھار ته راغی او د پنجویی د ولسوالی په مرکز کی بی یوه علی مدرسه او د طریقت د پیر و انف له پاره خانقاہ جومړ کړه چی د کندھار او شاوخوا سیمی د یرو طالبانو او ارادت مسند افق علمی او عرفانی (استفاضه مخنی کول). مولیتا محمد الدین صاحب په (۱۴۰۹ھق) کی د سید حسن جیلانی (د کابل ذقتیب صاحب) او یه کال (۱۳۵۷ھق) کی د فاروقیه مجلدیه خلافت حاصل کړ، دی د نقشبندیه قادریه پچشتیه، سرور دیه ملکیتو لوی عالم او بزرگوار شخصیت ګنل کیدی مولوی صاحب که خه هر یو د ربارې ملاز او پیر نه څو په معمراو

تاریخی و ختنوکی به دافغانستان زیارت پاچاهانو او لویانو دموقریت او خیر دعا ختنی غوبنسته لکه پی دافغانستان پخوانی پاچا محمد ظاهرشا ده ته په خپل بیو فرمان کی داسی لیکی:

ف - ملا محمد دین اخندزاده ساکن نهر کاریز

پدر مفهوم ما علیحضرت غازی شهید سعید (لور الله مرقده) در ضمن پیروگرامی که برای خیں و بھود مملکت طرح فرموده بودند موضوع طبع قرآن کریم را در خود افغانستان نیز در نظر گرفته بودند، که قرآن کریم بار عایت شروع و آداب اسلامی به اهتمام هیئت جمعیت العلماء در مریاست مطبوعه عمومی طبع شود، چنانچه بر حسب اراده آن شهریار شهید و خیرخواه مملکت طبع قرآن کریم که در عهد مبارک شان در مطبعه عمومی کابل شروع شده، قسمتی از آن طبع و متقاب در عهد نمامداری ماکه تماماً امال نیک آن شهریار فقید تعقیب میشود با این امر مهمنی توجه بعمل آمده و اکنون به مرحمت الهی قرآن کریم منطبعه افغانستان بکلی از طبع فارغ گردیده است چون ارزوی حضوری م این است که رعایای عزیز مردن امور دینی و دینوی خود توجه داشته از مر اعتصام بروشته متبین کتاب الله و شریعت قریم محمدی (ص) به ترقیات مادی و معنوی نایل ایند لذا ضمیمه فرمان مذایک جلد قرآن کریم منطبعه افغانستان را که طبع آن از بهترین یادگارهای عمر منور آن شهیاد فقید بوده، و افتخار مطباعت آن به افغانستان عاید است جهت تلاوت شه هدیه همیکن، در اثنا تلاوت این قرآن کریم البته برای خوشنودی روح پاک آن شهید مفهوم رکه بانی طبع آن در مملکت میباشد فاتحه خواند و جمیت آرایی و ترقیات وطن خویش دعا خواهید کرد تا خداوند به برکت این قرآن کریم افتخارات مزیدی نصیب افغانستان بنماید.

محمد ظاهرشا

نومره ۲۱۴۵

۶۴۳۴

تایخ ۱۸ اقرب ۱۳۱۵

دنهر کاریز مولوی صاحب په احادیثو، عقایدو، اصولو، حکمتو، ریاضتی
اخلاقو، تصوفو، او مرادو، مناقبو اسنادو او نفورو علومو کی یوشمیر
چاپی او غیر چاپی آثار لری چی مشهوری دادی:
عجاله تافعه (امامت کبری)، عروة و قعی (په مناقبو او او مرادو حکی)
نقیب الاسناد (په اسنادو کی چاپ سوی دی).

په کندھارکی یی مشهور شاگردان دغه ملا ریان دی:

ملا شرف الدین اخندزاده صاحب چی دجللین شریف مشهور
تفسر، سید الحاج غالو علی آغا صاحب کندھاری، دهلمند دستگین
دعلقه داری ملا عبد الحلیم، ملا محمد یعقوب فراهی، ملا محمد خاقانو
اخند شیندندی، ملا محمد جمیع اخندھراتی، دچنار تو حضرت عبد
الحکیم وجان آغا صاحب الفاروقی، دارستان علامہ ملا الهاد، دموی
خان دمسجد جامع امام او خطیب، ملا عبد الرحمن اخند کاکر، د حاجی
عبد الحئی دمسجد جامع امام ملا عبد الله اخندزاده صاحب، دده خواجی
علام الحاج ملا عبد الحیب اخند، دترو ملا صاحب الحاج ملا محمد شیق
اخندزاده، دتیری شیخ عبدالفتخار اخندزاده صاحب، دترکستان مولانا
نجم الدین صاحب، دینجوابی مولانا جلال الدین صاحب کاکر، دزنگاوات
مولانا عبد الاستار صاحب بالا کرزی، علامہ ملا ضیاء الدین اخند
کندھاری، دبند تیمور ملا سید نبی، علامہ عبد الحئی دبند تیمور، دغورک
پیر ملا شرین جان اخند صاحب، دهلمند ساروان کلام مولانا مقصود
صاحب، دهرات مولانا قاری صاحب محمد اعظم، دگر مسیر مولانا محمد
غاصب، ددهراو دمولانا محمد حسن اخندزاده صاحب دینار خیل، دنا
کمان ملا محمد سابق صاحب، دزنگاوات سید عبد السلام آغا، دنالگهان
ملا عبد الواحد اخند، محمد ابراهیم وجان اخندزاده کاکر، دموشان ملا غلام
نبی اخندزاده هوتك، دساروان کلام ملا حیب الله جان اخندزاده، دهرات
ملا غالو رحیدر اخندزاده صاحب، دفراده ملا خان محمد اخند صاحب، دکابل

ملازداد محمد اخند صاحب، علامه ملا عطاء محمد اخند صاحب کاکر
علامه عبد الصمد اخند صاحب النعمانی القادری، البغدادی الموصلى اوپور.
دنھر کاریز مولوی صاحب مولینا محمد الدین دعمر په ۱۶ کال (۱۳۶۸) من
کی پېنھر کاریز کی وفات او همھلتہ خاومرو ته وسیارل سو. ده پئعه اولاد
دوه زامن دری لوئی درلوودی چی دھفو خشخی بی خلف جانفدا الحنفی، النقی
الحاج مولینا عبید الله صاحب زیات مشهور دی. دده دوفات په هکله
ھیواد یو شمیں ادیباںو اوشاعرانو مرثیو ویلی دی چی یو نمونی داده:
ولی به نه ژار و خلکو په ارمانه

دبر کت مانی چې سو
ژاري په بیلیقون دده مخکه و اسمات
عالو په هرفن کی دامن اف
ھوی فصاحت درلووده یاخوش لسان
هره خبره بی رشتیا و
دده پربنرگی قائل نقول افغانستان
مشغول په درمن او تلاوت
دی دی اړهانه کوی موبن سویتیماه
داخلنټا لری آباد
خوارج په موبن مه وینی دامنے خاندان
نه په قلدریون شته کین
پیر ټو د عبد الحکیم دیر مهریا
مولینا محمد عبید الله صاحب (جانفدا، الحنفی، النقیبی):

دی په کال (۱۳۶۴) دکندھار دار غنڈاب دنھر کاریز په کلی کی زینبیدی
او په پنځکلن سن د پښتو نخوا د پښین د سیبی د منزکی په کلی کی د پلار د سیارښه
سره سو د الحاج علامه سید غلام ره علی اقاد شاگردی په حلقة کی داخل سه
او د خپل ذهانت او فکری استعداد په برکت تر دو و لس کلن سن متداوا

په نھر کاریز کی توږ و شپه سو
په کندھار کی زلزله سو
زموره د عصر لسوی هقتدا ف
په بنده تقویر سرو بکتاو
لوو سیله بی پر هرجا و
شه بندھ موشره بی دعا و
سخته محکمه پر شریعت ئی
فوق علیحده بی شنقت ئی
خدایته بی و ساتی اولاده
دار حمی زړونه موکړی بنا ده
او صاف بی دیر دی نه تمامی بی
دخل دی رحمت دی پر او مریبی
مولینا محمد عبید الله صاحب (جانفدا، الحنفی، النقیبی):

علوم حاصل او قرآنی علوم او احادیث یې د صوبه سرحد (پینیوو) د داگی د مظہر العلوم په مدرسہ کی د مولیانا حمد الله صالح قادری خنځه ولوستل او پې (۱۳۸۸ هـ) کال کی د استادی او مدرسی د چونخی او لندګوئی استعمال لوومستحق و ګرزید، څوچې کنده هارته راغنی او د محمد موسیٰ خان توخی په مسجد جامع کی یې د امامت او خطابت و فضیفه و مرته و سپارل سو، مولیانا محمد عبید الله صاحب داوى خرنګه چې په تدریس او تبلیغ کی د یې فصیح او شیرین زبانه ټو نو په لب وخت کی یې د یې شاگردان او اخلاق صمیم دان و موبدل او د دی له پاره چې د علمی او عرفانی محضر خنځی عامه استفاده و سو نو د کنده هار یانو د مراجعته مخ ده د کنده هار په یو شمیر مسجد جامع ګانو لکه د حاجی خیر محمد کشمیری، په ده خواجہ کی د حاجی شاہ محمد حماي د ملا رعلم او خند کلی په مسجد جامع کی د امامت او تدریس چاری مخ ته بیولی دی. مولیانا محمد عبید الله صاحب په (۱۳۹۰ هـ) کی د خپل یو شمیر زیاتو شاگردانو او مخلصانو د غوښتنی له مخنی بیرون ته خپل مستط الراس نهر کار یزتله راغنی او د خپل متبعن او بزرگوار پاله علمی او عرفانی خلافت ته ورسید.

دی په کال (۱۳۹۰ هـ) کی د حریمیو شریفینو د زیارت، عراق او جاز د علماء او صلحاؤ سره د لیدلو په نیت هفو سیمو تر و لامه او د هفو د مجلسوونو خنځی د یې برکات او فیوضات په نصیب سول، وطن ته د یو ته را ګرزیدو په وخت کی یې د نهر کار یز د زامن مسجد جامع د ترمیمو لو علاوه یې د هنی له خنګه (مدرسه نورانیه ګیلانیه) او خانقاہ جوړ کړه او خپل علمی او عرفانی مرکز یې و ګرز او.

مولیانا محمد عبید الله صاحب او هنده شاگردانو او موبدانو په (۱۳۹۸ هـ) کی د افغانستان په یو وسرو ولايتوونو کی د جهاد معركه د یې نقوه ساتلي او په کنده هار کی یې ترا او و میاشتو مجاهدو ورسو ستنه خپل جهادی مرکز یې د پینستونخوا کوئې ته نقل کړ او په خپل شخصی مصوف یې بیله هادی او

مسالی مکافاته خاص دخداي در رضاله پار و د جهاد فرلينه ترشور و سان د وطنه
و قتلہ پياوري کوله، په دغه اشناکی ده يوخوب ولید چي حضرت رسول الله (صل)
و مرته فرمایي جهاد دی قبول سو او سبل جهاد چي امر با المعرف و نجی عن
المنکر او د تدریس او تبلیغ او تالیف چاری دی منځ ته بونه، فن همدغی فرمودي
و تعمیل په پیروی مولیانا صاحب د (١٤٠٢) اخخه تر (١٤١٧ هق) پورې په تدریس
او تالیف شروع و کړه چي مشهور آثارې دادی: - اشجار الاخبار، الحق نی
تائید اهل الحق، الجوهر السته، نقیب المناقب، نقیب المدی، نقیب الشتبی، نقیب
السبیل، نقیب الموعظ، نقیب الرسائل، نقیب السیان، نقیب الوردة، نقیب
المعین، مسلک اهل السنة، شجر التبرکات، سند العلوم، سند ایجاد القرآن
عظیم الشان، دو، جهاده، مذاهب مختلفه، فواید مطیعیه، شجره اعظمین
وظیفه اماه غزالی صاحب، دعا، خضری، اعانته العالم و المتعلم، شواهد الحق
عجیبیه فته، ضابطه علم المیراث، ضابطه علم البلاغه، ضابطه علم النحو
ضابطه علم العقاید، ضابطه علم الفقه، ضابطه علم اصول الفقه، ضابطه
علم المروضن والقوافی، ضابطه العلم المطب، ضابطه الحکمت، ضابطه علم
المنطق، ضابطه علم الصرف، ضابطه علم الحديث، ضابطه اصول الحديث ،
ضابطه علم التفسیر، هو سایی او ر و بنیانی، شرح سراجی او عفر.

مولیانا محمد عبید الله صاحب دهیواد د علمی او ثقافتی ستود پیاوري کولو په
ملوکلو کې فعاله برخمه اخستی او د دغونه سی مدرسونه جو لهو بنیالي سوی دی :
مدرسہ نورانیہ گیلانیه بی په نخرکاریز کې په کال (١٣٩٣ هق)، دارالعلوم القادریه
په لاهور کې په کال (١٤٠٢ هق)، دارالعلوم محمدیه دکوئتی په کچره روکی په کال
(١٤٠٤ هق)، نقیب المدارس النورانیه بی د پینین دهیں آباد په کلی کې په کال (١٤٠٥ هق)
کې، دارالعلوم القادریه دکوئتی په شالدره کې په کال (١٤٠٥ هق)، مدرسہ نورانیه
د سرخاب په کلی کې په کال (١٤٠٨ هق)، مدرسہ نقیب المدارس بی د خنکله په کمپ کې په
(١٤٠٨ هق) په استلی دی. مولیانا صاحب په شعر و ادب کې هر لوی لس لوي او د
سیمو و یوشمیر زیاراتو ادباؤ او فضلاو همدوخ دی، المدرویش افندی

مولینا عبد الرحيم سايل، الحاج عبد الكرييم رسوا، الحاج عبد الوود د
شيراحمد مطربيار، ملا محمد نذير، ملا خدايداد، ملا احمد شا
اخندزاده او د اسي نور ادب او شاعران يي د مجلس او فيض پستان دی، مولینا
صاحب همداوس د پښين د میر آباد په کلی کي او سی، د مدرسو او خانقاوري بي د
مرا جعيينو پرخ خلاص دی.

د مولوي ناصر صاحب مسجد جامع

د غه همسجد جامع د کندهار د بنا په پئتمى ناحيې د متول باغ په جاده کي بيو
پوره چي گنبدی پخه او مجھزه جوړه سوی پي د او د س تازه کولو او غسل کولو د
خایونو علاوه د طالبانو د او سیدلو او ملا یافو د هستيدلو له پاره مستري بي
حجري او درسي لوازم لري، د دغه همسجد جامع جوړونکي پي مولوي سيد
احمد صاحب ناصر نو ميد او خپله یو عالم او شتمن شخصيت ګهله کي دي
د مسجد د اباتي او اعاشي ضرورتوني هم د خپل مالي او حفاني مصرف خخه رفع
کول. په دغه همسجد جامع کي یو شمير مدرس او بزرگوار ملا، محبت الله اخند
زاده صاحب د متداوله علوم موتدريين کا و پي تر پئته سوه زياتو طالبانو حلقة
به پرسا ګرځيدلي و.

ملا محبت الله اخندزاده د ملادين محمد اخندزوي او د ملاد داد محمد اخند قونزی
هو تک لمسي پي د او وکالو په مده کي بي مروجه علوړ پاي ته ورسوله او د شلو
کلو په عمرې د غزنې دولت د (ناوی) په ولسوالۍ کي د نانګه پير ملا صاحب د
فضيلت پکري و تره او وروسته په خپل کلی کي پي (بدین) نو هيني د زابل
ولایت د شبکي په ولسوالۍ هريوط دی په تدرريين شروع وکره، وروسته
د خپل هستجر او جيد استاد په بلنه د غزنې ولایت د (ناوی) ولسوالۍ ته ولار
او هلتة د غزني کي په کلی کي پي نانګه ته وير نژدي ټ پيش امامرسو، په لب وغت
کي د هغه طالبان پرده را تول شوه.

محبت الله اخندزاده صاحب په کال (۱۳۸۱هـ) کي د کندهار ولایت دار غنداب د

ولسوالی دلوسینخ چالا) او سیدونکی حاجی محمد ابراهیم دعوت کردی .
چل استاد په اجازه له غزنی څخه کندهار ته راغی او په کندهار کې یې
زیات شاگردان او اخلاقنی هندان و هوندل او د (سینخ چالا) په
اخندرزاده صاحب مشهور سو .

په (۱۳۴۸ هش) کې چې هولوی سید احمد ناصر د منزل باغ په جادمکی مسجع
جامع جوړو کړه اخندرزاده صاحب ته یې مرکه ولین له چې د ده د مسجد جامع
د خطابت ، امامت او تدریس چاری سامبالي کړي هلاصاحد د غه د عن
ومنلي د خپلو شاگردانو او مخلصانو سره د غه مسجد جامع ته راغی او په تدریس
او تبلیغ لکیاسو ، او خه وروسته یې په کابل دروازه کې په صدیقیہ مدرسی کو
چې عبد الله ذاکری جوړو کړي وه هوتدریس کاوه په دی وخت کې د ده د تدریس
په حلقة کې ترسلو زیات طالبان شامل وو .

ملامحب الله اخندرزاده د شور د انفلارب په وخت کې د هفه علمی شهرت او
جهادی مقاومت او عامه مقبولیت له ځنی چې د کندهار په ولیس کې بی دلوا
د دیر فشار او کراونو سره مخامنځ سو خود (۱۳۵۷ هش) کال د میزان پ
هیاشت مجبور سو چې د پښتو نخوا د پښیں ضلع ته مهاجر سی ، وروسته بې
د کوئتی سبار ته ولاړ او د برماهو تیل په سیمه کې په تدریس او تبلیغ لکیاسو
هفه وخت چې د مجاهدینو قنطیمونو د اتحاد اعلان وکړ ، ملامحب الله اخندر
زاده صاحب پښتو ته دعوت سو او د هنوي د عالی مشوری غربیتوب یې حاصل کړ .
محب الله اخندرزاده صلیب پریوشمید منطقو ، فتقی ، ادبیاتو پر کتابونو باندی
چاپی او ناچاپه حاشیې لیکلی دی (او یو مشهور اثری د نخو پر عبد الغفور یا زد
یو شوخ (د فتح الکنون) او بله یې د (رحمادی) رسالی پې نامه یادیږي .

محب الله اخندرزاده صاحب د (۱۳۶۱ هش) کال د شور د هیاشتی په شلمه په چل کو
کې چې د کوئتی د برماهو تیل په سیمه کې د نزد د سکتی په نار وغی وفات سواو
د برماهو تیل په لویه هدیره کې خاکرو ته وسپارل سو . د ده د صلیب حالی
او بزرگواری په هکله په سیمه کې زیات روایتنه ستنه چې د هفوڅخه یو عاجو

شیخ محمد ناصر چې د صلاح او قمومی په گینه اړاسته دی وايی:
هنه وخت چې په (۱۳۵۲ هـ) کې د محمد داؤد کو د تاکیدله دوی و مرئی دغه
ملا صاحب د مازیګر د لمانځه وروسته وویل، چې د محمد ظاهر شاه تخت
چې کیدونکی دی انتظار پی کوي چې همه هنسی و سوه، همداستانی همه وخت
چې د شور کو د تاکیدله بیا دوی و مرئی منځ کې ده وویل: چې د محمد داؤد د کوئی
اقتدار ختمیدونکی دی چې همه هنسی و سول.

اخندزاده صاحب دیں متواضع عالمرؤ که به چانه پیراند هیڅکلهې ګمان نه کاوه
چې دی دخلکو د وړه خادم او ناز برداره وي. دده خڅه د وړ زامن پاته
دی چې مشري مولوی محمد اسلام د فرمینې چې په کال (۱۳۳۱ هـ) کې زیندې
ابتدای کتابونه بې پرپلار لوستی او په (۱۳۴۹ هـ) کې د غزنې ولايت په
نور المدارس کې شامل سوی او په (۱۳۵۳ هـ) کې بې دهفي مدرسي خڅه په
اعلى درجه شهادت نامه حاصله کړه اوله همه وروسته بې د کندهار د
ښار د ملا علم اخند دکلي په مسجد جامع کې د امامت او تدریس چاری مخني
ته بیولی دی.

ملا محمد اسلام اخندزاده په کال (۱۳۵۷ هـ) کې له خپلی کوړنې سره د کوئې
ښارتہ مهاجرت کړی او د جهاد او وطن خڅه دروس د سلطی او اشغال
د فرکولوژی په مجاهدو کې بې تبلیغی او جهادی فعالیتونه بیاړې ساتلي وو
دده جهادی نوړ مولوی هارون دی چې په دغه نامه سو، معرفت لوی.
د زابل ولايت د سیمی یویل مدرس عالمو پیر محمد اخندزاده صاحب د ملا
فیض محمد اخندزاده باکر زې حقوقی نوی ټچې په کال (۱۳۴۲ هـ) کې بې د
کندهار د محمدیه په مدرسه کې تدریس کاوه، دی وروسته د زابل ولايت ته
ولایر او په خپل کلی (بابو) کې د شور ترانقلابه په قدریس او جهادی مقاومت
لکیا. دن یا نتو مجاهدو او مقاومت وروسته د پښتو نخوا د کوئې ښارتہ
مهاجر سو او د مسلم باغ په کمپ کې په امر یاالمعروف او نهی عن المسکر
ممن و فه سو. ملا صاحب د (۹۵) کالو په عمر په (۱۳۷۵ هـ) کې وفات

سو، او سی زوی مولوی احمد جان صاحب فینی دخیل پالا موروثه او و تئکو
ملنر پالی. دده مشهور آثار پر بدیع المیزان او ایسا غوجی باندی حاشیه
لیکلی او یو اشري په تصرف او عرفان کی همدا او س ترچاپ لندی دی.

ددغی سیمی بل مشهور ملا الحاج امان اللہ نو مینی چی په متداوله علومو
کی لوی لس لری او مشهوم اشري د (مستاق الواحظین) په نامه اسلامی
انتقلاب د حرکت دعموی آمر مولوی نصر اللہ منصور په سپارېتنې په کال
(۱۴۰۵هـ) د جمادی الاول په دو ولسمه او د (۲۶۳هـ) کال د دلو په خلوه
د سکینت روضه القرآن والعلوم اسلامیه له خوا د پیښوی په قصه خوانی
بازار کی په (۲۵۶) مخونو کی په مناسبه قطع چاپ سوی دی. د متن خنہی
خرگندیزی چی ملا صاحب د جید عالم او مشهور مجاهد صفت
علاوه د پیښتو یو فصیح الزبان او خوبنې ژبی شاعر همدی لکه جی
دخپلی پیشندی په هکله داسی و ای:

روی سیا یه عفو غواره له تانه
کره و کر، پر ما باندی ته غفاری
شرمند او خجالت یه پیر له تانه
خالی لس ستاو خضوره دره لانیم
مجاناب لا عوضه عفو غواره
امیدوار دی درحمت او د دیدار پیر
مهاجر پاکستان افغانستان پیر
دمذهب حنفی پیر و فادر پیر
موقعی د یو خو و رخو وعده دار پیر
اتحاد اسلامی ستريکی په لار پیر

خاتمه می خیریت کری ذوالجلاله
د جمله مسلمانانو د شیطانه

دیر محرومیه و تائهن پاک سجاهه
د گنا پیتی بی دروند دی ته رحمنی
د گنا عمل ناهمه که راکری ماته
سر ما یه د عمر خلاصه سوه جیوان پیر
د گنا به سب تل مرتله تاره
زه عاجز امان اللہ دیر گنهگاریه
شینکیو ال زابلی قوه هوتك پیر
د اسلام د لور تابه پیر طمع دار پیر
د صوبی د پیښو غوا سکونت وال پیر
هدیشہ دخپل وطن آزادی غواره

دکاروان مسجد

دغه مسجد دکندھار د بنا د خیئری خواه کابل در وازی د باندی په شپنې بسوی
محکمہ کی پوخ د او د امسه او لمانخه له پاره مجھر آباد سوی او د ملا او طالبانو
او سید لوله پاره شپن حجری او هستو گنجایونه لري دغه مسجد ته حکم
کاروان مسجد ولی پچی هلتہ دری پیری پخواه بنا د او سید وکیو د خور و او
مال التجاری د صرورت ټونو د رفع کولو له پاره د او بنا نو کاروان فہ تاکیدل
و بیلی، بیلی هتیگانی او کاروان سرا یونری در لو دل، د (۱۳۱۴ هش) کال را په دینخوا
په کندھار کی د نفو و تعمیرات توجوړ و لوا فجادو کښلو فحصت شروع سو
د کندھار په پراختیا کی د کاروان سیمه هو تر عمرانی نقشی لاندرا غله
د کندھار خیرو مستعدو خلکو د کورونو، مسجدونو، حمامونو، د کا
ونو په جوړ او لو لاس پوری کر نو خکه او س دغه سیمه د کاروان په نامه
ادیبی د کندھار د کاروان په مسجد کی خینی مشهور ملا ریان او مدرسین
سیدلی پچی یوده فو خغه حاجی ملا سیف الدین اخند د ملا قمر الدین
وکیو پچی پنځوس کاله ی په دغه مسجد کی حدیث، عقاید، او تصرف
دریسول، ملا صاحب د کندھار د لویدئی خواه سر پوری په کلی کی زیندیلی
په همدغه کلی کی خپل ابتدایی تحصیلات په سر رسولي او د تحصیل د پوره
لو له پاره د کندھار د د وهمی ناحیي د ملا شرف الدین اخندزاده مسجد
امع ته نقل مکان کری او د هغه خغه بی اخلاقی مخصوص تفاسیر جلالین
شوی، فقه او عقاید لو سق دی، او بیا ی د کندھار د بنا د نفو و مشهور و
لا یافو لکه د یحیی خان د کوشی مفتی ملا غلام رہبی اخند، ملا عبد العزیز
کند خغه پوره علمی استفاده کری او شل کاله ی په محله جات کی د حاجی یعقوب
مسجد کی او یو کالی په مناره کی د میانور محمد صاحب نفو روزی په مسجد کی
پاتنه عمری د کاروان په مسجد کی په تدریس او پیاضت تیر کری دی.
سیف الدین اخند د نقش بندي طریقی پیرو او د پیر مولوی صاحب (حاجی

عبدالقيوم) لاس نيوی بی کریو. حاجی ملا سیف الدین اخند د دغه خت و روسته په کندهار کی د تبلیغ او اړ شاد حلقة د یې تو ده ساتلي و ه دین او هذهب کی یې د بد عتونو او بدرو را جونو فسق او فجور له منعه په لوپه لار کی په تاریخي مجاهدو لاس پوری کر، په بنهو باندی دست و حجاب د مقرر اتفاقه تطبیقولو، د ساز سروز سره د مخالفت کولو په هلو خلو کی یې د حکومت د پر وگر امویونه د شنله لوپه لار که د پر خنله و نه يجاد کرل، په عمومي معابر وکي په لوچ مخوبنخوا او محسیلنو بنخوپه مخونو باندی د تیزاب پا شلو او ویرولوله کبله د اهينې پوليسوا ووده پیروانو په منع کی په کندهار او کابل کی شدید تصادمات پیښ سول او دولت مجیو په سوچی دی د شپږ و تنو مریدانو او د ده، د ملګرو ملا یافو لکه په مولوی صاحب گنج د بازار ملا غلام عربی اخندزاده او د بناکار په بازار د ملا محمد صادق شه بیو خای و نیسي او د حبس په بیلو مدو د خلوه و کالو خڅه بیاتر او وکالو په محکومه کرل. ملا صاحب د حبس د مدی د تیرو ورو و ستر د کندهار د خپنو ملا یافو و مخوسو په شفاعت خوشی سو.

د هنچيل اصولي فضليات په یوشمير آثار و لکه مسائل الرابیه، سراج الاسلام، کشف الا سراس، تقویر البصائر، تقویر المساجد او د اسي نفو و کي په تفصیل

کر کری دی. چې د لته ی نفعه را وله کینې:

حاجی ملا سیف الدین اخند د شرع حجاب او اسلامي آدابو سخت معتقد او په عمومي ځایو نو لکه بازار سونو، پارکونو، رستورانو نو او یې ما ګانو ټه په د اسي ډول د بنهو په زیست او زیب را وتل چې جنسی غریزه تحریک کری کاروا او حرام و ګنلی، د کورنۍ هشران او دولتی واکداران مجیوزو یې چې بنهو د په بندې را وتل او شرعی احکامو او مقرر اتفاقه سره بی په وايی جلو ګیری وکری. ملا سیف الدین اخند ولایي: چې اسلام د پاکی او بنتکلا سره مخالفت نه لري بلکه امرکوي چې تر و سره پوری مسلمانان خان او کالي ډاک و ساتي. خوپه اسلام کی د کالیو او شان شخه غرض دوہ شیان دی، یو د،

عورتست، او بیل بنکلا او بنایست دی چی خدای پاک پر انسان باندی
حسان بولی، چی خپل عادی او زینتی کالی استعمال کرپی، لکه چی داعراف دسورة
پر (۲۶) آیت کی چی راغلی دی:

یابنی ادر قدانز لداعیکو لباس ایواری سوا تکم وریشا.

ترجمه: ای دادر نزامنو، دامی کالی می تاسی ترالیز لی دی چی ستاسو
اندام او عورت پتهوی، او ستاسی هزینت او بیکلازو سیله ده.

نو له دی خخه معلو میبی چی دکالیو داغو ستو هدف دعورتست
او هزینت دی او خوک چی په دغودو کی افراط کوی او تجاوز و کیم داسلام
دلاری خخه دشیطان لاری ته او بستی دی همهد اشانی داعراف دسورة
پر (۲۷) کی دانسان دنا و هوکالیو او د بسخود بی جایی او غیر شرعی بیکلا
پرهکله چی شیطانی خواسته ده او باید پرهیز خیف و سی فرمایی:

یابنی ادر لاری فتسکم الشیطان اخرج ابویکو من الجنة ينزع عنهم البا
سماهای ریحه ماسو اتمما.

ترجمه: ای دادر نزامنو، شیطان تاسی خطانه باسی هفره دول چی
ستاسو پلار او مویری دجنته خخه و استل، او کالی د دوی د بدندو نو
خخه لیری کرل چی خپل عورت دوی ته خرگند کرپی.

یو صحابی رسول الله (ص) ته راغی او ورته وی ویل:

چی ای دخدای رسوله زهین ماندینی پرمونی خخه حق لری؟ رسول الله (ص) ورته
و فرمایل: ان تصعمها اذا اطمعت و تکسوها اذا التبت ولا تضرب الوجه
ولا قبیع ولا تهجر الا فی بیت.

ترجمه: خوله و رکره هر کله چی خونه و ته احتیاجه وی، کالی و رکره هر کله
چی کالو ته اپه ولری، پر بدن یی هده و هی، بد، خبر، مه و رته کوی، دهنی خخه
مه لیری کینی مگر په کورکی.

اسلام په کو خواوی بازار و نوکی د بسخولو خگزیدل، بیکلا کول حرامگر نهولی
دی، او فرمایلی دی: چی باید یوه مسلمانه بی خبر داسی اخلاق، وقار، عزت او عفت

ولري چي د جاهليت د بئهجهو خلا قوشخه تو پير ولري او فرمائي:
وقرن في بيتكه ولا تبرج في الجاهلية الأولى.

مترجمه: بئهجهه باید په کورکي کېښيني او د جاهليت درمانی په شانی خان
ښکاره نه کړي. اسلام رهفه موسيقى او لوبي چي فحش او محسنا تحريك
کړي نار وابلی دی، د کورنۍ او ملي بسادي په وخت کې سان او سرو د پې گذا
تشويق نه کړي مستحب ګهله کینې.

ملا سيف الدين اخند (١٣٥٧ھ) کال د انقلاب سره د مخالفت په ګناه
د ځینونور و ملکر و سره و ینول سوا و د کندهار په محبس کې د څوو یره ځو
تیرو لو وروسته کابل ترولین لسو او تراوسيې د ژویند او مرکې پته
د چاسره نسته، ملا صاحب متأهل و او خلوص نامنې د روودل چي یوز وي یې
ملا عبد الحی نوهینې چي د کاروان په مسجد کې تراوسه د خپل پلار هور شه
پالي او په امر بالمعروف او نهي عن المنكر لکيادی.

د کرانو مسجد

د غه مسجد چي په پخوختو گچو او چيني برخې يې د ايا همو په هر قدر تره یو په
وخت کې په پخوختو جوړي سوی دی د مسجد د الاف يې د شپږ سو
لمونځ کونکوله پاره ګنجایش لري او د کرانو چيني متجر ملا یان او
صاحبزادگان پکښي هستيدلى او تبلیغ یې پکښي کړي دی.

په د غه مسجد کې یوه پېړي د همخه یو ملا د ملام محمد عظيم په نامه چي
د ملا رحمت الله رزوی او د ملا خوشحال لمسی و هستيدی. دی د
(١٤٥٠ھ) په حدودو کې د کندهار د کرانو په کوڅه کې زېږې پېډلى و دده
پلار او نیکه گان همود د کرانو ملا یان او شیخان تیر سوی دی. چنانچه
د پښتو مشهور شاعر او اديب صالحزاده حميد الله د پښين د عبد الرحمن
جان آغاز و یاد د غه کورنې خخه دی. ملام محمد عظيم اخند هر وجم علوم
په کندهار کې تھليل کړي او د نقش بندی طریقی حلقة یې د یره تو ده او فعاله

ساتلىو او زيات شمېر مخلسان او اراد تمندان يى موندى وو. ده د
مال او منال سره کومه علاقه نه ساتله وئىچى او شىپى بېي پېلوبى او عبادت
تىرولى. دهنى علاقه قىندى او اخلاقمىن پەنست بېي دجنبى پېنستقىستان ساڭلۇف
وسىيدا ئغۇرەھەر درلۇد، دېپىشىن دسلیماڭىز يىو سىيدانو يىو فدا او مرکە
كىندھار تەرا غلمە او دى بېي پېر دېر اعزازى او مراقبت لە ئەخان سره پېشىن تە
بۇتلى او هلتەيى دخپىل كلى دامام او مرشد پەحىث و تاڭى. دە مسجد تەرى خرمە
دەخان لەپارە خافقاً او عبادت گاڭ جۈرۈ كېرى وو. دى دېپىشىتو (۶۰) كالو پې عمرى پە
كال (۱۳۱۰) كى وفات سو او هەملەت دسلیماڭىز يىو پەھدىرىنە كى خاۋىروتە
و سچارى سو. دده دکرامتو پەھكلە زيات روايات موجود دى وايىچى د افغان
وانگلېس پە دوھىمە جىڭە كى پە (۱۸۷۹) كال كى دقوپ گولى دملا صاحب پېر ملا
ولگىدە خوهىچى اشىي باندى و نە كر.

بىل لوى او مدرىس ملا چى پە دغە مسجد كى هىستىدىلى ئۇ ملا عبد العجىب اخند
ئۇمېيد پېي د طلوع اهنان او نىزە دده دوفات پە مناسبتلىكى:

حضرت شيخ القرآن والحدىش جامع المتقى والمعلم الحاج مولوى صاحب
عبد العجىب د حاجى صاحب ملا مولا دادا خند طبىب نۇرى د حاجى ملا جان
محمد اخندلىسى پە قوم سليمان خليل دېپەتىكا ولايت دكتور از خىزو كىندھار
تە دېرپخوار اغلى ئۇ. محترم اخندزاد، صاحب پېر زده كەرە لە مرجى
مولوى صاحب خىچى د بابىر و د كوشى د مسجد امامىق پە سر رسولي او پە
پېركەر وخت كى يى مروجه علوم تحصىل كەرە د حدىش او تەلىپىرو، عقاید
او فقى علوم و تخصص لەپامىنى ملا و تىرلە او د فراغت او ملا يى سىدىي تى
لا سە كەر. ملا عبد العجىب صاحب دخپىل ئۇندان پە او بن دوكى د تدریساتقا او
اسلامى ارشاداتقا او بىواخلاق قوللىپوه دېرشاگر دان او عقید تمندان درلۇد
د انسانى افغانى اسلامى كىلىق او ثقافت هىسکە نفونة او كرامات ئەنلە كىدى.

ملا عبد العجىب اخند (۱۳۷۴) كال د قوس پەلسە د جمعى پەرەجى د (۹۰)
كالو پې عمر داچى داعى تەلبىك و وايىه او پە دېر دىناوى دكىندھار دشمال

خواپه عمومي هدیره کي خاوندوه و سپارل سو ۱۱

د کند هار د علماء بيوه تذکره د حاجي ملا عبد العجيب اخند ذرياتي پيژندگوي
په مكله ليکي :- حاجي ملا عبد العجيب اخند صاحب د مشهور طيب او ملا مولاد
اخند صاحب زوي و پي پلاسري هر د کند هار بيلوي مدنس ملا او د خطکومرشد
تير سوي دي، پلاس تري د خروخت تدریس فروسته د طب د علم د زد مكري مينه
پيدا سو، د هند په حیدر آباد کي د حاذق طيب د مسند د حاصلولو فروسته بيرته
کند هار ته رانۍ او د تدریس فروسته بهن ياتره د نار و غو ملا يانو او طالبانو او د
کند هار د مسيکينا نو په وړهاي معااليجي او تداوی لکياو . نيكه يي ملا جان محمد اخند
صاحب نو ميده پي د کهوان شخنه کند هار ته راغلي و او د ارغنداب په بيلو کليوکي په ملا
يي او امامت لکياو پي موهلته او س دباباولي عليه الرحمه دغره په دوه کي بنېخ دي.
ملا جان محمد د ګل شير زوي او د مراد لمسي دي پي د شورې په مشرني بابا مشهوري
وزريات در وزيان او عقيده تمدنان لري .

د حاجي ملا عبد العجيب اخند صاحب مشر زوي ملا عبد العكيو جان اخند نو ميدي
پي د کند هار د مشهور و ملا يانو او مقتيانو شخنه ګنل کيدي او د استاد ګل حيشت ته
سیدلى و او ديو شمير مشهور و ملا يانو او مجاهد طالبانو استاد او د کند هار
خرقى شريقي په مدنسه کي يي د بنسه د بس وخت له پاره تدریس کري و . دي د (۱۳۵۷)
کال په انقلاب کي کوئي ته مهاجر شوی او د صحت د خرابتی الکبله في د تدریس مشغله
بر پيښوده او په شالدره کي په کتاب فروشی اخته و . وييل کينې پي د دماغي علات
فشار له کبله يي د غمه کارتله هر دواړنه سو ورکولابه نو په خچل کوړي په دامي طال
کي پي دو تلو توان او اجازه نه لري د خچل اخري ثوندانه شپو او وړخو کي په کړل په
خته شو د (۱۳۷۵اهش) کال د شورې په اخري کي وفات سو .

د حاجي ملا عبد العكيو جان اخندزاده صاحب بيو زوي ملا عبد الله اخند نو ميري
په کال (۱۳۵۵) کي د یو ویشت (۲۱) کالو پير عمر د کند هار د صديقه مدنس شخنه

ا، د طلوع افغان وړچانه - چهار شبې د ۱۳۷۴اهش کال د قوس ۲۲

د هروجه علومه د فراغت لىگوته او چېنې حاصله کره او د پلازن او بىنكه د خلف په
شانى د امامت او خطابت وظيفي ته دواړو مرکري او یوشمير مهدىيني کتابونه
وموعظى بى چاپ سوي چې مشهورې د هدایت المؤمن پښتو ترجمه او نوړۍ

عمرى مسجد جامع او مدرسه

د غه مسجد جامع او مدرسه د کندهار دنوی سنار د هرات دروازې د باندې د
شیدا نو د چوک جنوبې خواهه و رخمره د کندهار د سینما پرخای چې په
نیروکلوفونو کې (۱۳۳۸ - ۱۳۵۹ هش) خوڅله سوچیدلی او ویرانه سوی ده او د کندهار
عامه خلکو دهني په نسبت بنه دفن او فکر نه در لود . د (۷۲) مترو په طول او (۶۰)
مترو په عرض په دو پوړیخ ډول چې درې ګنبدې به ولري چې هر ګنبده بهي (۳۰)
متره د ځمکي خخه ارتفاع ولري او لس زره تنه لمونځ کونکي به د نه او پنځلس زره
نه لمونځ کونکي به په د باندې برخې ځای ولري او په دو ولوي دروازه وکي به
او د اسيه له پاره منظمه ځایونه موجودوي، او له در والنو سره بهي دوي هسكى
سناري چې (۴۰) متره جګوالۍ ولري او همود ګلاني او چمن له پاره به جدامحکه
لري . او دهني په خنثې کې به د سلوتنو مالبانو د تدریس او او سیدلو له پاره
و یه اسلامي مدرسه جوړه بیني . د طالبانو د هشر او ستر ساله ملا محمد
نصر مجاهد له خواه (۱۳۷۴ هش) کال د حوت په لسمه په خاصو مراسمو سره
چې په هغه کې د کندهار د طالبانو د شوري غزو، نوہیالي عالماني، بزرگانو
و ډهيواد یوشمير متدينو او متقى کسانو ګډون کري او د تهداب په
ښیبودله سو . (۱)

دد غه مسجد جامع د جوړه ولو او بشپړ ولو په چارو کې د کندهار دین دوستو
پېړلې شعایر مینځلکو او د تهول هیواه مسلمانانو او عالم
سلام وجدی مالی تقدیم کري دي .

اطلوع افناه - ۱۳۷۴ هش کال چهار شنبې د حوت ۲۳ - ۱۹۱۶ مارچ د شوال

د هیوند هسجد او هدرسه

د هیوند مسجد د کندهار او هرات کانگریستی سرک ته ور خرم په نهه بسوی محکه کی لومړی اوړ او بیاټی د زمانې په هروسر ځینې ملحقات لکه د ملا او طالبانو د او سید لسو حجری، د اودا د تازه کولو خایونه او غسل خانی پنجی جوړی سوی دی، څرنګه چې د کندهار ځینې بدء ایان او سرد اړان په دغه سیمه کی د سیند او کاریز ونود او بوشادابی او پرانۍ محکی لري نفو دوی د ملا هشري او ملا نوازی په ذوق هرکله د امامت او تدریس له پاڼ مشهوم ملا زیان او خطیبان له څافو سره او سولی دی.

د هیوند سیمه د کندهار د تاریخی بنام په پنځوس کیلو هتری ک پر ترده چې پخوا د (کشت نخود) په نامه پا دیده. څرنګه چې د هیوند ۱۸۸۰ تاریخی کلی او د بنته کی د افغان او انگلیس په دو همہ جګړه کی دری بری د افغانی لښکرو او بجاهد پنه په نصیب سو، نوځکه د هفه دریاوی له کبله د دغی سیمه نوهر په هیوند واړول شو.

او د شهید افوا پر هزاری په (۱۳۱۱ هش) کال کی د کندهار د تنظیم رئیس محمد ګل محمدن له خوا د یاد ګار او افتخار په د ول خلی جوړ سو د دی څخه پرته په هیوند کی د خواجه حسن (میمندی) نزیارت چې د شمس الکفاره په نامه پا دیدی او د سلطان محمود غزنوی د درباره ونیز، لیکووال او مورخ همہ سته.

په تاریخی لعاظ هیوند ته یوازی د کندهار بلکه د افغانستان یوه ز او تاریخی سیمه ده چې کنده والی یې د ارغند او د سیند د غاره څخه د او سنی هیوند تر غونډ پور سیندی، یوشمیر تاریخ پوهان وايی: یون د لوی سکندر هغه وخت په (رامیانا) ته راغی د ارغند او په غاره یې جه

کلاگانی جو روی کری پی دهیوند غونبهی هم لدهه جملی خخ
گنل کېزی ۱۰۰.

دهیوند مسجد او مدرسه د نیمی پیری راهیسی زیات شهرت لري،
کندھار یوشمیر ملا بیانو او طالبانو په هفوکی درس لوستي او
ورکری دی.

په دی را وروسته کی د دغه مسجد او دهه د مدرسی مشهور ملا، مولوی
عبد الغفار صاحب نومید پی هلتنه یی د امامت او خصا بات حلقة دیر
توده ساتلي وه.

مولوی صاحب عبد الغفار د ملا اختر محمد اخندزاده ناخیل تر کي
زروی فیضی د کندھار په (کشک نخود) کی په (۱۳۰۸هـ) کال کی زیبیدلی
ق. دی د خپل یواشر (السراجی فی المیراث) د حاشیی په شپږ همخ کی پ
خپل یوشعر کی خان د اسی معرفی کوي :-

دادستخد دی ستا حضور وته یاد گار

تادی بناد گری په مرحمت پروبر گار

دامید په کېو ستر گو انتظار

ستاد عاؤسته ناخیل عبد الغفار

دد، دیوبل اثر (خلاست الحساب) په (۲۶) مخ کی دیوی حاشیی په
تریخ کی د اسی سلوره سوی دی:- (علامه الوقت، مولينا ابو الفیض
عبد الغفار الكشک نخودی، الناخیل الشہید فی فتنة مرویہ الدہی
المسلم علی افغانستان، اخذ المرتدون من مطار المیارات، حين
قدومه من العج فی سنة ۱۳۹۸هـ)

۱، کندھار - ۲۲۲ مخ.

۲، پیپیدی - دوہ میاشتی ادبی کلتوري مجله ۱۰۱ مخ.

۳، حیات افغانی - د محمد حیات خان اثر (ترجمه) ۳۲ مخ.

ملا عبد الغفار صاحب متد او له علوم لکه فقه، حدیث، تفسیر، صفر
 نحو، منطق، حکمت، فلسفه، اخلاق، او ادبیات دخیل پلار او نور
 خپلو انو او ما مان خیلو خخه چی ملا محمد شفیع او ملا محمد شریف
 جانان نو همید ل، او ملا صاحب جانان کا کر خپله شاعر او دکندها
 دینبو و نجیبو د دینی مضافینو استاد و لوستی او تر مفوچی د استاد
 او امامت عالی درجی ته رسیدی، دکندها سپه دنه او دیباندی کی
 دیو شمیر جید و او متبحر و علماء او مدترسو شخص درین لوستی د استاد
 علمی درجه او د دستار بندی او چونخی معموله مناسک یی پرچار
 سروهی و .

دد، سره هاد (۱۳۲۲هش) کال راهیسی دینکار پومن بازار د سیب
 احمد گلزار د چاینکو د پته گری په دکان کی شناخت او پیژند گلکو
 در لوده، دغه دکان دکندها سار دیو ادبی او عرفانی محفل حیثیت در
 چی دکندها سار دیو شمیر شاعرانو او لیکو الولکه محمد انور نومیا
 عبد الحکیم شیدا، محمد نسیم فوری، صالح محمد صالح، ع
 النبی عزیزی، عبد الرزاق پیشتون، ملا محمد عمر، محمد یوسف
 ویران، عبدالله د سپین بولدک او ملا عبد المناج حیبت او نور
 عمنویت در لود، دوی په خپلو علمی، ادبی او شعری قریجو په مشاعر
 او مناظر و دا شرلو دغه محفل هر کله تو د ساتی، مولوی عبد الغفار
 هر دغه محفل ته کله کله حاضریدی په شعری او علمی مناظر و کی
 برخه اخسته او خپله ادبی طبع او علمی استعدادی از هایه، که شه
 دی په هفه وخت کی یو محجوب او هنزوی طالب بینکار کیدی او خ
 شعری ذوق او ادبی قریحه بی زیارت، پتوله، خو په دغه محفل کی په
 طلوع افغان د جریدی یو شمیر قلمی همکارانو او هنسو بینو ه
 شمولیت در لود، نو د طلوع افغان په جویده کی یی دده د آثار و مط
 کولو زرمیمه هر براي وله، په دغه وخت کی یی شعری تخلص (تخریج

ایینی فچی په ساو مر و مسنه کي یې په بريالي وامراوه.

مولوي عبد الغفار بيوناز کخياله په ادبی فنون فپوه شاعر، هغه ددي حقیقی زره چاودی او تراوه چاودی دنيا، دمرده رانزاره مخلوق شخصه بیزار دی، او په خیالي دنيا کي په جنتی او معصومه خوبونوکی عرق دنيا دخلکو خخر پتیدل غواړۍ، د حسن او عشق په رنگينوکی د اسماني دنياد د لفربې منظر و نو تر هنځه د زړه پتو اړه افونوپوره کيدل غواړۍ بناغلي محمد معصومه هوتك پچي دده یوزنیات شمير شعرو و نه تر نظر استلی دی دده د قریب په هکله ليکي : - د مولوي عبد الغفار بريالي کلامړ په بیوځ او فکری نهایت رسادی، د میرشاذ او نادر تشبیهات او استعارات ساوري، په کلامړ کي د شاعر علمي تبعرا او شروه مطالعه بینځ خروګنده ده، هماچي ترکومي اندائزی دده شعرو و نه لوستي دی، ده د میرنزا حنان او حمید ماشوش خيل بابا د سیک او رنگیني پېرو دی او دی هرڅان د حمید د شعرو و نو پېرو و ګښي.

دده دیوان (جزئیات بريالي) په نامه د کوئټه په سبار کي چاپ شویدی
دمولوي عبد الغفار بريالي د شعر نمونه :

پرجهان باندی هشھور سوبریالي
در قیب سره تربوس سوبریالي
هغه دھرو رباندی چور سوبریالي
تنبخته سره په تنور سوبریالي
که و مرکت ته در حضور سوبریالي
چي دھرسپي هنفه سوبریالي

په رتبه به د شفق کشتري ورسوسی
که دخان په ویسو سوسو بريالي

پچي په مینه کي هنفه سوبریالي
پچي د عشق نسب يې غوره کړو څانه ته
پچي لیلامړ د محبت راغني هیدانه ته
په لقب د سهند د آتش هزا جد
بي قارا جه بيل وصيت نه کانده ګله
کوړيو عیب يې په خوادي باځار به

د مولوی صاحب د شعر بله نفوونه :
 دا پچی گوری د گل معن ته هر سبا لمر
 سخته شوخ دی بی ادبه بی حیا لمر
 په نظر پچی گل نظر کړي په غرمه کې
 د وزخ سود بلبلو په بسرا لمر
 په غموکی لیون وحشی مذهب سو
 خکه ګرنسی پر اسمان باندی تنهال مر
 پی دهیني اضطراب بی په سرکښیوت
 لکه ژرند سرگردان سو پر سمال مر
 بیگا وویشی په خوب معراج د وصل
 سهار پورتہ ویره خوله سی په خندا لمر
 عاقبت به د دجال اندیوال ځبری
 کشکی نه واي همسایه د مسیح لمر
 شپه و داروی دفلک په درانه خوب ڪی
 بریالي مرنگه په ورخ کړي لیومتیا لمر
 هولوی عبد الغفار صاحب متاهل و، بیونوی بی پی هولوی عبد الوکیل
 فوئی د کندھار د طالبانو د اسلامی رشید د مشرتا به بجاه
 امیر المؤمنین د دفتر هدستی او د علماء د عالی شوری افعال غری دی
 د سپیدی مجله د هولوی عبد الغفار صاحب په هکله لیکی :- هوا و
 عبد الغفار صاحب په (۱۳۵۷ هش) کال کی د حج د فریضی عادا کولو
 وروسته هغه وخت پی د ده د سپری لیوتکه د کندھار هموای میدار
 ته لکبنته سوه د خلقی رژید پولیسو لخوا و بیول سو او په بنت
 کې په شهادت ورسیدی .

محمدیه مدرسه

دغه مدرسه دچهار شنبې په ورخ دحوت پرڅلوره (۱۳۱۱هش) دکندهار دښار والي (بلديه) له خواړ پوهنۍ دوزلات تر حمایي او د کابل د عربی دارالعلوم د پرسکراړ له مني په کندهار کې افتتاح سو، او پنځه سو هتون طالبانوچي د (۱۸-۲۰) کلونو پورې يې عمر درلود درس پکښي لوست، د دوی لباس، د دوی او متفرقه مصروفه هر د کندهار بښار والي ورکول، یو سرمهلم او د دو هتونه د عربی ژې معلمان او یو د خط معلمې درلود سرمهلم يې فضیلت ماټ احمدجان اخندزاده مخطیب او معلمین يې فضیلت ماټان مولوی غلام سرور او مولوی شیخ محمد تاکلی سوی وو.

محمدیه مدرسه

په ۱۳۳۵هش ګال کې پې کندهار کې د نور و عرفانی او اقتصادی هوسو د پرانستلو له پاره بیامنرورت پیدا سو فو د هغه وخت نائب الحکومه او عسکري قویمندان هر حومه عبدالفنی گردېزې د سپارښتنی سره هر د کندهار په دریمه ناحیه کې د خرقې شریفې جنوبي پلو ته د محمدیه مدرسي د تاسیسولو اقدام وسو. د دغې مدرسي اعاشه او اباتهه د هغه وخت د هرستون د مؤسسي (دارالمساکین) د بوجي خڅه په د اټ طلبانه دول د کندهار د سو د اګرانو د مالوونو د محصول اضافه ګئ او اعاني خڅه تا هېښد، دغې مدرسي تقریباً ۱۶، پنځي درسي کوټۍ درلودې پې د (۱۵، ۱۵) طالبانو پېشاو خواړي سهارنې او هابنامنې یعنی لیلیې درس لوست، د محمدیه په مدرسه کې منطق، نحو، صرف، معانی، تفسیر، احادیث، اصول، فقه او ادب تدریسیدل، سرمهدرس یې ملا محمد انور اخند او مدرسین یې مولوی حباب، ملا دین محمد، شیخ اخندزاده، ملا عبد القادر، ملا عبد العکیو اخندزاده، ملا محمد حسن اخندزاده، نوہیدل، دغه مدرسه په ګال (۱۳۴۱هش) کې د هرستون د مالي بحران او د مصارفونو د عدم

تصفیه او کنټول له اشنه له منځه فلاره .

د طالبانو د دوري د مدرسونکتر

او سپه افغانستان کي (۱۳۷۴ هش) د مرکزی حکومت د نسټوالي او په کندها کي د طالبانو د دوري د شروع کيده لو له کبله د بسوونځيو او نغرو فرهنگ موسسو د فطوا په نسبت د افغانستان د لويه يځو سيمو په ته لو ولايتونه کي د مدرسونکو تاسيسولو ته زياته توجه هسته . چنانچه مطلع افغان جريده د کندهار د معانه فور په مولوی عبد الشکور حقاني په حواله ولې : او سپه کندهار کي فعال (۳۵۰) مدرسي په اښتل سوچي پي (۱۰۰۰) استادان او سلنډ (۱۰۰۰) شاگردان درس په کښي ولې .

د اسلامانو د کابل ته

مسلمانان افغانستان ته در ولارو خخه راغل:

د شمالی افغانستان د لوری خخه دراشد ینو خلیفه گانو په وخت کي د دوی دنظامي او اداري مرکز شاپور خخه، او د امویانو په وخت کي د مرو د بناز او د لویدج افغانستان د لوری خخه د سبستان د زریج خخه د او رسیدل، جنوب ختیج افغانستان چې یه هغه کي پیښتو خوا او د سند کښتی برخه شامله وه تاکلی مرکز یې فه درلو د. د افغانستان د لښکر و عمومي قومدان به کله د عراق په کوفه او کله به په دمشق کي او سید.

مسلمانانو د کابل د نیولو د پاره خوچله جاهدی وکړي، د لویدیجی خوا په ۶۶۷هـ کي اموی حاکم ربیع حرثی، په (۷۱۱هـ) کي د عربو حاکم عباد، په ۶۸۱هـ کي یزید او بو عبیده، په (۷۹۳هـ) عبدالعزیز د سبستان والی عبدالله د عربو حاکم د کابل شا او رسیدل د ماتولو له پاره لښکری پیر غلوت وکړل خوهرڅل به د ماتی سره مخامنځ کيدل.

په (۷۹۷هـ) کي د عراق والي او پرا فغانستان د یې غل د عمومي قومدان حجاج د افغانستان د هغه سیمی خخه چې د مسلمانانو په لاس کي وه عبید الله د سبستان د لوری د کابلستان په نیولو هامور کړ، دغه یې غل همګته ونه رسوله او اسلامی لښکر په ہېرو تلفانو شاته راغی خوچا ج د یې په قهر سو خپل قوماندان یې وحیبه او د دمشق د دربار خخه د اجازه د خستلو ورسو سه په د بصری او کونی د عسکر و د تولو مهمانو او ذخیر خخه استفاده وکړه او یوازی د وولس زرد عربو تکړه او بھادر قوماندانی په (۷۰۰هـ) کي د کابل په نیولو هامور کړ.

په دی وخت کي په کابل کي کوشاني پا چا حکومت کاوه پي عربانو به هنره (اعج)
وايه اعرج خپله د مسلمانانو دير غل د مان تولو له پاره متابلي ته را ووت
پي د سستان تاريخ په دی هكله داسی ليکي :- رشا^۰ کابل حرب بنفس خويش
همي کرد ، مردي بود که هيچ کس بروبراي نه کرد ، بسيار بگشت تابيت
واند هزار مسلمان بر دست او شهيد گشت ، چون مهلب آن بدید ، حمله
کرد و بر شا^۰ کامل ، و شا^۰ کابل اندر آن وقت باز گشته بود سوی سیا^۰
خويش ، او را يکي بینزه نزد ، بريشت او امدو بینز بدرع اندر شد به کابل شا^۰
اندر نه شد ، بگشت و دیگر سو پيش روی او بدرع بیرون آمد ، مهلب بیرون
کرد که باز ارد ، چندان فوت کرد که خواست که کابل شا^۰ را از پشت برماید
تا او به قوت گردن اسپ بر اندر گرفت ، اسپ بر جای مانداخر بینز برمکند
و کابل شا^۰ بتاختن اني پيش او بشد ، واندر وقت کس فرستاد و صلح کرد و گفت
نه ! با چين سپاه به حرب چيزی نتوان کرد ... ۲۱۰۰

دی دير وداريد او د کابل سباريان يي مجموع کړل پي دفاع له پاره د سبار پرشا
و خوا ديوالونه لوگر زوي ، ربیلا نفو د دیوال د تېر کښانو خخه د سبار د فلن کوله ، مجله دينو
دد همزنه په برخه کي سبار ته لار د نوقتلول پاره و موند او په بريالي توپ سر و سوارته
داخل سوه او د اسي جنه و نوبت پي د دوست او د سمن لون توپ په ليدل کيدی ، په د غمنازک
وخت کي عبد الرحمن د خپلوبنکرو سره کابل قده و اي رسیدلي د مجاهد و عربونه قول
لبنکر به د تباھي د خطو سره فخاخ سوي وائي ، د سخت جنه په تئيجه کي سبار قسليم سو او رسيل
گرديزنه و قښتيدی په د غمه جنه پي ليث بن قيس بن حضرت عباس شهيد سوي او
عبد الرحمن د هفه هري و موند او په هر هفه هئا کي خاوه و ته و سپاره سوي او س
بي شا^۰ دو شمشير بولي اوله خنگ سره يي مسجد اباد سو ، عبد الرحمن د کابل د بيلو
سيمود پلکلو په تئيجه کي د حضرت عباس او جيئ هري هم پيدا کړل پي شهيدان سوي
و او په هم هغه څلکي کي پي او س شهداءی صالحین و مرته ويل کينې پي سخ سول .

۱) تاريخ ابن اثير (الكامل) ترجمه عباس خليلي (۶۵ - ۸۸ مخ)

۲) تاريخ سستان ۸۸ مخ

دکابل تاریخی او نازم مسجدونه

د پل خشتنی مسجد

غنه مسجد د کابل د سیند په جنوبې خواکي د خشتني پله له خنگه قتریباد یو
مریب مئکی په احاطه کي د لوړ هرې هجروپه ساختمانی مواد و جوړسوی و
مسجد قفلاب لوړۍ څل ده بېنوفه توکرو او خټو او بیا په ریگو او اهاکو
اسوی او، د یوالونې په او هموختنستو او بیا په پخونځښتوضې په هغه کي ریکا او
مالک استعمال سوځایو جوړه سوی په سفیدی او ایرانی خټه بېنکلی سوی
خونق کوټو او هجر و د پوښېن او مسطح کولوله پاره بې پې زلزله لېښتاش
ر و کسرې د چنان، عرعر او سفیدار د نوډه لرګو خخه کار اخیستل سوی او او
ردستکو باندې بې بومهیا، وسک، نلارن او غوره ګل او کاګل لويدلی او.
د غنه مسجد جوړ ولوپلان د تیمور شادرانی د سلطنت په وخت کي د اسلامي بعما
په طوره صراح سو او د شاهزادان د پاچاهی په دورکې په (۱۳۲۱هـ) کالکی کارل بشپیر سو
هرې سرکي د غنه مسجد یو پوهې په چې درې د الادنوونه، او رواقتونه
بیو ویشت ګنبدی بې در لودی د هرې ګنبدی په منځ کي یو، یو دانه لوی
نفس د کابل د هربې پوهنتون د ماشیخاني ساخت فرول سوی وچی ددو و
وادلنگر ونډ په لاسطه پوره او ګښته کیدل، د غوڅراغونوونه په هغه وخت کي نخوسه
لا او عظمت در لود، او د خاواړو ټیل به پکښی سوڅل کید. د دنۍ مسجد
امع ګچکاری د هنې زمانی د معماری د شاه کار یو په نړۍ پورې نمونه و، صحن
په عادی تخته سنگو نو فرش سوی او د مسجد د معکنی منځ د اسې ټندل کاري سو
کې د هرې پیو ټه بر و سرې بې سپالي کوله.

هه مسجد د باره و خواته میوه لویه در واړه نولوده چې د دنۍ دن و ازې په سریو چګه
په راخه او هه منځ ګنبده موجوده و، چې په رواقوونه سره بېنکلی سوی و، د ګنبدی
ندې په رواقوونکې به تسبیح جوړ و نکو بېنکلی تسبیح ګانې او پوښکان جوړول

د مسجد اذا ن خانه د دوانی پرسرواق و، چي مرحو مرساين به په د بير
خوابن او لوړ آواز اذا ن پکښي کاوه چي آواز به ي و خرمه تولو ځایو ته رسیده
د مسجد دو طرفو د باندی خواکي یولر د کانو نړجو هسو و چي موجيانو
چاى او قند خرڅونکو، بېچار ګانو او سيمسارا فو به په کرايه اخستي واکړي
پي مسجد ته وقفت گر نړل سو و.

سراج الملة والدین امیر حبیب اللہ بہ دجمی پہ ورخو هر کلہ پر دغہ مسجد
جامع کی دخلیو در باریانو سره لمو فتح اد اکاوہ او خرمگچی دکابل تاریخی او
زور مسجد و نو ویر بیر و بار بہ پکنی ٹا او دلماخھے خای بہ پہ اسانی نہ سو
پکنی پیدا کید لای.

امیر حبیب اللہ د دنگه هشکل درفع کولو لہ پارہ امر و کر په هر صورت چی امکان موجود وی د دنگی جامع و مسجد صحن دی پراخ کرل سی، د دنگه امر په تعمیلو لو سره د دنگی مسجد جامع جنوبی پلو ته چی د مسجد د باندی ڈ او هلتہ خاکرو به او ناپاٹ شیان را تولیده د مسجد د نہ صحن و گرخول سو، خود دی سره بیا هم د لموئی کونکولہ پاره کافی نحای و نہ موئدل سو خو امیر حبیب اللہ یا امر و کر چی پر مسجد باتدی دو هد پورہ لر گو په سقف جو پر کرل سی، د دو مر پوره عماری یی استاد ولی محمد کندھاری په سرو مر رسوله۔

لومړی چاچی د دغه مسجد جامع په قالینو فرش کړ، مرحوم حسین افندی ترک
د کابل ګمرک مدیر، او لومړی چاچی د دغه مسجد و صحن ته او به راوستي
مرحوم حاجی غلام محمد نېټش بندی د حاجی غلام رئیز نوی په بخارا کې
افغانی وکیل التجارو.

پر (۱۹۷۳ء) کال دشمن په دو همه او در ۱۹۷۰ء کال دا پریل په دو ویشتمه (۲۲) دکابل او دھیوا دشا خوا ملا یانو اور وحابیو نو غوندی او مظاہری داعتمادی د حکومت شخنہ درایی د اعتماد اخستلو او پنگولوا اوناروا د ولتی نشانو د غندولو او مخنیلو په هشہ د (۲۳) و منحولہ پاں د دنگی مسجد جامع د صحن شخنہ را پا خیلی وی۔

استاد محمد ابراهیم خلیل مرحوم پروردی هکله داسی لیکی :

تعمیر این مسجد در سال (۱۳۴۴) شروع گردیده است، این مسجد مبارک که میان آن (۱۲) متر و گند سبزش (از کرسی هژده متر ارتفاع داشته و گنجایش سه هزار نمازگذار را دریک وقت دارد، تماuer ایوان و رواقهای طبقه اول دور و زینهای عریض و وسیع و دهیزهای دیوارها از سنگ مرمر کار شده و روی گنبد آن از کاشی (بجوارنی) تزئین گردیده ویک حصه سقف آن که خارج گنبد است طبق نقشه علیحده برای جلوگیری از آب باران امن پوش شد چنان بزرگ قندیل و سطح در مسجد در گنبد بلند و مرتفع آن اویزان گردید.

پیرانصب قندیل مذکور که (۱۶۰۰) گیلوگرام وزن دارد از طرف کمپنی زیمنس رجمتی ساخته شده قندیل بزرگ و بیضوی آن حاوی (۳۰۰) گروپ برق به (۵۰۰) تا (۱۵۰۰) ولت میباشد، تعداد اویزهابنوری بوده و شیوهای مقبول ندر زیبایی مسجد افزوده است، و ضمناً وسائل نشر الصوت مسجد بسیار ماسی بوده و دارای مرکزگرمی و دستگاه تهویه میباشد سقالخانه روضو خانه مسجد جامع پل خشتی مجهر با شبکه ابرسانی و شیردهن ها و قشنا بهای تعدد میباشد.

بغیر مسجد بیلوی اماهرا و خطیب میر واعظ نویی اصلی نویی میر احمد (اسید احمد آقا) و داعی حضرت زمان شا، محمود شاه درانی او شاشجاع اچاهی په وخت کی دکابیل دپل خشتی په مسجد جامع کی دامبلاری تبلیغ او د سلمانانو د وحدت جهندا پور ته کری و او پر چند ولود بیر غل کولوا او د مود شاه درانی د پل اچاهی په رنگولویی بی فعاله برخه در لوده، میر واعظ صاحب بل او د کابیل د شا و خواه او سیدونکو د مقتدائیت او روحانی هشتاد و هشت در لود بفای معارک دده هر بیدان او پیروان لکونو تقو ترسوی همه تهی شاشجاع د کابیل خخر د پیشوی لونه و خویید هیر واعظ دختار وله مشیر محمدخان له خواخنه د کابیل د نائب الحکومه به جیث و تاکل سو د فارسی چی صوفی او سالک شاعر دی او په (۱۳۲۲) کی په شهدادت

رسید لی او د کابل د بارانی په کوشه کی د باباولی دقیر تر ختلک خاوړو ته سپار لی

سوی دی

د شعر د نونه یې :

من بسمل نگاه در چشم ان کیستم
ای سو خوش خواز احوال من هېس
چون ذره د رهوا ئی که من رقص میز فرم
ای مدعی مسیح که سو پیچ میشوي
خود ګنده میشوی تو مکن فکر کند نه
از ذوالفقار حیدر کرار غافلی
تقلیم، علم و ادب از حکم بشنو
جادار د آنکه فخر کند بر شهان د هر
(واعظ) تو خود بین ز غلامان کیستم

مجروح به نیش خنجر هشتگان کیستم
عاشق بفرخاومرتا بان کیستم
من سرمه جوی ریک بیابان کیستم
من نونحال ګلشن احسان کیستم
هن سبزه د میده ز بستان کیستم
شمშیر آبدار نمایان کیستم
شاگرد طبع لعل سخنداں کیستم

د شادو شمشیری مسجد

د غره مسجد د کابل د بنا په لويدیجی بېنځی د شادو شمشیر د زیارت جنوب ته د کابل
د سید په شمالي بېنځه کي د علوکنج د باع جنوب ختيث ته د دوو مژده موږ پېروبار
لرونکي جادو په منځ کي دووه پورې چوړه سوی دی . په ډیوړ روايت داد کابل لوړنځی
مسجد جامع ګنل کېږي چې په (۸۱ هـ) یا (۱۴۰۰ م) کي صنه وخت چې عبد الرحمن بن اشعت
د شدید جنګو وړوسته کابل وښوی اوږتیل بن جیپال شا ګردیز ته ولښتیده
عبد الرحمن د لیث پير مری باندی چې په جنله کي شهید سوی پېښه سو
او هنې په د غره او سنی خای کي چې پخوا آتشکده و نسخ کړ ، او مسجدی هم
د هنر د مقبری جنوبی لوری ته آباد کړ ، چې د شادو شمشیر د مسجد په نامه تراو سه
یادیږي ، د غره مسجد د زمانه په تیرید لوسره دیو تعمیر او ترمیم سوی دی
د باړ پاچا د نوی لصیر الدین همایون د پاچا هی په وخت کي د معماری په نوی سبک
په د فو پوړ وکړي جوړه سو او کتیاری باندی را او ګرځول سوی .

دغه همسجد جلمع په (۶۰۳ هش) کال کي داعليحضرت امان اللہ مورسون
سلطانی دوه پورېچ پوخ جوړکړ او په هر پورکېي تترنر زيات لموخ
کونکي خائیبی .

د بابر شاہ د بربین همسجد

د بابر شاہ د باغ د عمارت پورا او د هفه د هقبري په کښته بېخه کي د هر مرديو ولايه
بھاري د بروڅخه يو مسجد جو هر سوي دی چې دروازه پرسه په د بربينه کتبي
کي یي د اسي ليکل سوي دی :

این همسجد لطيف و معبد شريف که سجد، گاقدوسيان و جلوگا کرو بيان و به
فرمان ادب در حريم محترم اين گذرگا ملا، اعلى نظل کا عالوبالا يعني
روضه منور پادشاه غفران پنا رضوان دستگا خلد آرامگا حضرت فردوس
مكانی خلیل الدین محمد بابر شاہ غازی حجز آن عمارتی نتوان ساخت، به
فرموده اين نیاز مندو شکر سراسو ستایش سراپا نیایش درگا الهی ابو
المظفر شهاب الدین محمد صاحب قران ثانی شاہ جهان پادشاه غازی بعد
از فتح بلخ و بد خشان و فرار ندر محمد خان از بلخ به شرغان و تماق
فریقي از کار طلبان و نبرد آزادی او در آن سرزمین با آن گروه فيروزی
شان و هزیمت او وظفر سپا زرخوا در آن میدان محض کرو کارسان
حیتیکي نسب اين نیاز مندو دولت خواهان اين بنده شرمنده احسان حضرت
یزدان گشته آخر سال جلوس میمت مانوس موافق (۵۶۱ هـ) در عرض دو
سال به چهل هزار روپیه ای انجام یافت (۱)

دغه همسجد تر (۷۰۳ هـ) کال پوری په پخوانی حال پاته و خو و سره په هفه
کي شکستونه او چا کونه پيدا سول او د دی لړ پاره چې بیخی له منځه ولاړه سی
دا یهالیا د پخوانیو آثار و د ساسټي د همند سانو د هيئت په واسطه ترمیم سو او د
ترمیم په وخت کي یي د معماري د پخوانی سیک مراعات په نظر کي په کښی وینوں

سو، خوپخوانی لطافت او بىکلارى لە منۇھە ولارەندىسى .

دەمسجد دەترەمۇر كولۇ پەختىكى ولىدەل سو، چى ددىيالو نۇپە مەنزى او
منۇھە كى يىختى كار سوئى پخى خېبىتى او اهالى پىكىنى نىستە، او دا خەرىكىزدە
سو، چى دەقىمير دېرى يى دېخوانىيەن زارا تو دلوجۇ خېر چى دىيە خوايى
صافە او تراشلى سوئى و دېرى ابى سوئى او بىلە خوايى دەمىزارا تو دېرى
وي چى كىتىبى يى خىنى توبلى سوئى، گلڭارى او نور آثارىي پاتەوو .

دچوب فروشى مسجد

دغە مسجد پە يۈجريپ مەتكە كى يۈپۈرېيچ پوخ جوھە سوئى او خىنكە تەرىي
يۈوه مدرسه د طالب العلمانو دروزلىو او مەتىجىر و ملازىانو او مىيدىلى سو
لەپارە چى يۈه مجھزەكتابخانەيى هەر دلودە پە كارلىۋىدلىو .
د كابل د علمائۇ لوئىھ تەولىنە ياجمعىت العلماء ھەودلتە جورىيد .

دغە مسجد جامع پەكال (۱۳۰۰ھـ) كى د امیر عبد الرحمن خان پە امیر بىرەتە تەرمۇر
او مجھزە سوھ او دېبرو، پخۇ خېبىتى، اهالى كوا او گچۇ علاوه دەنبىدى او
سقى دەكھان لەپارە يى دوھ سوھ منه او سېنە ھەر مىصرف سوھ، دېنایانو، معما
زانو، او بىجارانو دا جورى لەپارە يى تر دوھ لەكە افغانى زىياتى مىصرف سوئى
دغە مسجد جامع و روستە د شاهى مسجد او مدرسە پەنامە يادىيد او د افغانستان
يۈشىمەرنۇم يالىيۇ عالمانو لەكە ملا ابوبىكر اسحاق زى، ملازى عبد الرؤاىق اندرى
ملا مىيدىغىسلامۇ محمد دەلمان دچمار باغ چى ھلتەيى ھەولويە مدرسە
درلود، او مىير مىيدى قاسىدە لەلمان دچمار باغ دىيد غلامۇ محمد زۇي
تولىد (۱۳۶۷ھـ) چى د افغانستان د مەتىجىر و عالمانو، سياستمدارانو او وزىلەن
خەھۇ درس پەكىنى و كىرىدى .

دشا بىبوجانى مسجد

دغە مسجد جامع چى د كابل د او سەنى نۇيى بىنار، د داخلىەنداشت دەنمانى قىرشا

موقعیت مومند لی د امیر عبد الرحمن خان د ملکی شاہ بوبوجانی د میر
عیق الله د لور د حافظ میاجی د لمسی د میر واعظ د کروسی د شخصی
جایداد په پنځه بسوی مُحکم کې پونځ الهمپله مجھزه د پنځه سو و لمونځ
کوښکو د ګنجایش په انداز مجموعه سوی او دیرش کاله پخوايی د ملا امام
او طالبانو د اعاشی او ابایی له پاره موقعه دارلو دل.
شاہ بوبوجانه یو خداي دوسته، پرهیزگاره، عالمه، متضوفه، او شاعره
ملکه و .

هنه وخت پی امیر عبد الرحمن د ګلوبگیده وړ و بخبله دی په خواب کې دغه
شعر و وايده:

ترکس صدر دی از شهنشاهه رسید
بر سر خود ماند مر و بر چشتورت مالید همش
امیر عبد الرحمن که شه هم شعری طبع نه درلو ده خود دی په خواب کې
ی داسی وویل:

محمد علیا، صدر کبری بی بی عفت شیر
زانکه از عزت شهنشاه خوانده است عیال محترم
الحق از مادر تزاده، دختر همزاد او

صاحب حلم و حیا و مایه جود ګرم

شاہ بوبوجانی د خیل شخصی جایداد او زر او ګینه په خوشخواه سره نیات
خیمه کارونه اجراء کری دی پی د هنوه خهد پنځانه د حلیمه پل جوړول او
د شفاخانه او مسجد جبورول د دیری یادوئی وردی. شاہ بوبوجانه د
(۱۳۰۴ هـ) کال د چوفره په شلهه په کابل کې وفات سوه او په صالحینو شهد او
کې خاور و ته و سپارل سوه.

مسجد مبارک علیا

د غه مسجد د کابل د پخواهیو مسجد وغونځخه ګنډ ګینه پی د او رنځیزیب

عالملگیر بن شانجهان کوئرگانی (۱۰۶۸-۱۱۱۸هـ) پېرمانىزىجى جۇرىسى ددرانى تىيمورشا، اشلىكىونكى بناقىلى عزيز الدین وکيلى لىكى : هەفە وخت پىچى علیمەدان خان دكابىل ولى دكابىل چهارچتە جۇرى ولە دغە مىس تعميرىيەن پىيل كىر، دغە مسجد دشۇر بازار دجنوبى خواپە منعك بالاحصار تەنۋىزدى واقع دى. خرىنگە چى يى زيات لەونخۇ كونكى درلۇ دال نۇد تىيمورشا دتقوجه مۇرى دوگرخىيد اوھەنە يى بىز تەترە ترمىمىرا او تجمى كىرى او تىر (۱۳۹۳هـ) كال پورى پاتەسو.

داعلىيە حضرت امان الله خان مۇرشا خانى (سرۇمىر سلطان) پى دھىيو پە خىنۇ سىياسى او اجتماعى چار وى فعالە بىرخە اخستە دغە مسجدىي بىرقدار جۇرى كىر او د تەداب لمۇرى دېرىي پە خپىل لازىپە كىنى كېنىيىنۇد.

مېرىزا شىراحمد مخلص پە دى هكلىه وايى:

بوداين مسجد ز عالملگير در سابق زمان

كوازىن دىنیاى د وۇن عمر اىست كىرده رحلت اس
مسجد او هنەدە گردىد بود و لېس خراب

لا جۇر غەم خوارى مسجد بەمۇمن سنت اس
از پى تعمير اين فرخندا مسجد عزەر كىرد

كىن چىنەن خىرات جارى در جهان خوش نىمتا
چون ز علیا حضرت اين مسجد بىگىتى ماندىياد
مسجد علیاش نامرو جىاي فىيض.

سال تارىخش چو (خلص) از خورد پرسىد گفت
مسجد علیا محال بىندىي و طاءعت اس

دباغ علیمەدان مسجد

دغە دو پورىيە مسجد دباغ علیمەدان پە منخى بىرخە كى هەفە وخت پىچى خان دكابىل ولى چهارچتى جۇرى ولى دغە مسجدىي ھىوبىنا كىر، ددى لە

چي مناري دليري بنيكار سی نو د کابل ترچهار چتو او ورخ مرع عمار توتو او
مناري د مير هسكه او بنيکلي مناري باندي و بختريچي آذان د ليري خخه د
نو و مسجد و نوموز قان و اوري، خوي په گهه د کابل د فضا خخه د آذانو
شريکي او آزانهه پورته سی د کابل او سيد و نکوبه هر کلر قشوده مسجد په آذان ماتوله
دباع عليمروان نوموز مسجد و نه د نو آباد د مسجد، فيزرا قمر الدین د مسجد
مسدار محمد ديونس د مسجد او نوموز په نامه ياديني.

ددیوان بيگي د کوشي مسجد

دستنک تراشي د بازار په اړخ کي یو مسجد د دیوان بيگي (عبداللهخان وکيل
الدوله دراني) په نامه چي ستنک تراشي هموږ ته ويل کېښي جوړ سوی دی.
د غه مسجد لوی تهداب ایښو ونکي د اورنک زیب په وخت کي د کابل حاکم
(۱۰۶۷هـ) خيات خان ترین چي شمشيرخان هم نومیده، د خپل حکومت په مده
کي (۱۰۶۹هـ) د غه مسجد جوړ کړ او پر همه باندي بي د یو د بريښي کتيبي د
فسولو په واسطه د مسجد جوړ ولو پنهه ولېکله.
غه مسجد وروسته دیوان بيگي د احمدشا بابا په عصر کي بېره آباد کړ، او
وقره خانقاہي پکښي جوړ کړ.

په سوره بازار کي د ملا محمد (عليه) مسجد

غه یو پخوانی مسجد د چي د علیا مبارکي مسجد لپیديئي خواړه دوه پورې یخه
یو د محدوده ساحه کي جوړ سوی، شاتره په بالا بهاري شبستان یعنی تاو خانه
در موجوده ده، د بابر پلچار مخصوص د اورنک زیب راهيسي د غه مسجد
ملک پيشني، ملا محمد د د غه مسجد امام او مدرس و چي بابر د خپل اثر
ایرنائي) په (۱۵۱) هجده په هفه خپل مرشد او استاد بولی او و اي: چي
دهنه خخه فقهه لوستي ده.

نو پنجشنبه (۲۵) جمادی الآخر (۱۹۶۱، ۱۵۱۹م) از ملا محمد

خواندن درس فقه ا آغاز نموده ۱۱

دعاشقانو او عارفانو مسجد

دعاشقانو او عارفانو زیارت جنوبی خواهه په بیوی محوطه کی دوہ بجهه پچ
مسجد دعاشقانو او عارفانو د مسجد په نامه جو پرسوی دی، واچ پچ
عاشقان او عارفان دوہ صوفیان او عارفان و پونه و پچ دخواجہ عبد السعید
او خواجہ عبد الصمد په نامه بیاد بیدل پچ دخواجہ صفاد غرہ په لمنه کی په عبادت
اور یاضت لگیا وو. دغه مسجد پچی پیر نور پرسوی او د خرابی په خواتلی
امیر عبد الرحمن په وخت کی دملک داد کوهستانی په همت بیتر ترمی
او تجهیز سو.

دشا شهید (رح) مسجد

دغه مسجد دشا شهید (رحمۃ اللہ) د مقبرے د باندی د احمدشا: بابا په عص
کی پیر (۱۱۸۳ھ) کی جو پرسوی. دشا شهید د نوہ کنیہ په مزارات شه
کابل (۶۹) منع کی شا، ابو اسحاق ختلانی لیکلی سوی دی. خو په خزینہ
السرار او نگارستان کشمیری کی د د نوہ (شا اسحق) راغلی دی. پ
نگارستان کی داهو زیارت سوی ده پچ دی د مرینی و روستہ (په شا شهید
کابلی) مشهور سو. په خزینہ السرار کی د د لقب خواجہ بزرگ
بنو دلی سوی دی او دایی هرف زیارت کرپی ده پچ د مرینی و روستہ په شه
مشهور سو. شا شهید د او سنی تاجکستان د ختلان او سیدونکی او په کا
(۸۲۶ھ) د گوہ تیمور د نوی شا رخ (۸۰۷ - ۸۵۰ھ) په حکمر په ختلان
و واڑه سو، سو یی په بلخ کی بنخ سو د سرپوست بی دشا رخ په حکمر
پروہ دک سوا او کابل تهی را ولینه او همدلتہ خاوسو ته و سپارل سو
خزینہ السرار شا اسحاق ختلانی په کبرو یہ طریقہ کی د سید علی ه
(۷۸۷ - ۷۱۲) خلیفہ گنی، د اعلیٰ حضرت امام اہلہ تر دوری پوری شا

مسجد دویارانی شکل موندلی و خود سردار نصرالله نائب السلطنه
دسرمنشی محمد عمر دلوس دوصیت له مخی دهنه دنیوراتو او گینوله
پیسو خخه هنه بیرون ترمیم سو.

وصیت نمود که سازندۀ مسجد لنوانچه ماند است از جشن زیور
دشا شهید دزیلات او سفی ولنی دا حمد شاه بابا په زمانه کی په (۱۳۸۳ هق)
کال دیاقوت خان خواجہ سرالله خواجوه سو. ددعی و دانی دجهه لویانغ
(یاظفر) دی چې د مقطع په در وستی نیم بیت کی دامی ده:
بگفتلای اظفر تاریخ این شد. ددعی و دانی پر تندی باندی په فارسی
ژبه بیوه منظومه کتیبه دا حمد شاه بابا په ستاینه کی ستنه چې خوبیته بی دادی:
چو حمد شاه بروی زمین شد * در اقلیم ملکه مسند نشین شد
به عصرش شیر و بز یک جلخور آب * که در علو نهیش این چین شد
چو نعم احمدی بر چهه دارد * ازان رونق ده اسلام و دین شد

د مجنون شاه (مسجد)

د غه مسجد د افغانستان د خارجہ وزارت دستوری د مانی مخاغن جوړ سو
دی د غه مسجد په محوطه کی خومقبری او زیارتونه هو ستہ چې بیوه ی
هداغه مجسون شاوه. داریانا د اسرة المعارف دده د پیشندنی په هکله لیکی:
سید خنز الدین بن سید هاشم ملقب به مجنون شاه تخلص به مجنون دن
(۱۲۴۲ هق) در ده افغانان متولد شد و اشعاری زیادی دارد در قادریه و
چشتیه مجاز بود، از جمله کتب منظومه او عین العشق، ظهور الوحدت
بوستان خیال و فقرنامه است. دیوانش به نامر بوستان خیال می باشد
که در (۱۲۶۹ هق) به پایان رسید وفات او را در سال (۵. ۱۳۴۳ هق) ۸ بیع الاول
ونزهه شنبه گفتہ آند.

مسجد مزارش در د افغانستان به نام مجنون شاه معروف است
غه پیشوونه دده د قریبی خخه دی:

از دست ظلو و بیداد فلک داد
 کدیک دل نه بود ازوی شا دو خرم
 به مجنون شا ابن سید هاشم
 خدا بخشید فرزند محکر هر
 نهادش اسمونیکو ناصرالدین
 به امید اشتله لطفی به هر دو
 به سن چارچون عمرش به سر شد
 قضا کردش به خاک تیره همد
 رمضان بیست و یک شداد و فاتح
 به تاریخ علی پیوست محکم
 هزار و دو صد و هشتاد و پنج
 که فارغ شد ز قید هر دو عالم
 تا سرخود به در پیو معان بنهاده
 کرد از روی کرم رمز نمان امداده
 زنناده، در شر و شور دگری پیلاشد
 که دگرگون شد این گنبد نو آباده
 زلف دلدار قصاص است به چنگ او امروز
 کافر عشقه و از دین و خرد آزاده
 شغله آتش و این تن بیچاره هما
 آن چنان سوغت که رفتہ به خاک فریاد
 بشور رمز خدایی زبان (مجنون)
 که ز بھر تو من از عالم قدس افکه
 را

د علیا رتبه مسجد

دغه مسجد دا ند را بیو دکو خی د سرک په اړخ کې پل لرزانک ته
ښردی جو رہسوی او صحن نه لري. سقف او چت یې ګنبد او آهن
پوش دی، او د معماری په بنې معمول طرز جو رہسوی دی. دغه مسجد
دا میر حبیب الله سراج الملۃ والدین د ماینی علیارتبي په هدایت او مصافو
ښکلی کړه سوی او د پېشمندای صالحینو کې خاور و ترسپار لسوی ده.

د عید گا مسجد جامع

پخوا به د کابل او سیدونکو د اختر لمو نخونه د کابل د خیئې خوا پې سیا ۹ سنک کې پراخه وړ شو
بې درلو ده اداکول، خوړروسته د عید گا مسجد اساس د حضوری چمن اړخ ته
د پوستین دوزانو مقابل د باځ علیمردان شانه په شل جریبه مُعکه کې کېښو دل سو ټعمین
بې د مرکزی رواق علاوه اته د ډيرش (۳۸) نور رواقونه لري، پچ
دهله پر دوار و خواو، دهیری پخی خښتی اهانک په پاخه او مستحکم دول
کار سوی دی، دغه مسجد په اصطلاح دوه لا یجه دی او پېړيوه حساب اته او یا
ګنبدی او څلويښت کماند اره فیل پایي لري، پچ هر رواق یې یو دبلم پنځه
متره فاصله لري، او ب دوالې یې دو سو همه او پسوس یې بیله دیوال شخه
لس همه خای نیولی دی، د منځنۍ رواق د و خواو نه مناري لري، او د تعمیر
مخ یې په ګنج بریو او بېنکلو رنگارنک نقشونو بنائیسته سوی دی.

ددغه مسجد اساس په (۱۱۳۰ هـ) کی د استاد محمد اکبر او د استاد محمد عمر
په لاس ایښو دل سوی او په (۱۳۹۵ هـ) کی بشپړ سوی او مساحت یې
(۴۳.۶۸۰) فوټو ته رسینې. د ساحي پرشا و خوايې رواق لرونکي کتلري
او په منځ کې یې درې کوچنی او لوی ګنبدی لرونکي دروازې او دوارو
خواړو ته یې یعنی شمالی او جنوبی خواړې دو تلو او شتو تلو دروازې موجود
دي د محولی مُعکه یې شين چمن او زینتی پشجه چناران درلو دل، دغه مسجد

د شلو خخه بیا تر دیر شو زرو (۳۰۰۰ - ۳۰۰۰) تسلیمونخ کونکولپان خاکل
 د اختر په لمو نخو کی د پاچا په امامت قیادت کیدی، امیر جیب الله سراج الملہ والدین
 د اختر په ورخو کی په دغه مسجد کی امامت کرپی او درو شی په مبارکه میاشت کی
 ی د کابل بنا ریانو ته د افطار محفلو نه برابر ول. د عیدگا د مر مرینی د برع
 د منبر خخه اعلیحضرت امان الله خان دھیوا د دھلوا کی اعلان وکر.
 په (۱۳۵۸ هش) کال کی د دغه مسجد زیارتہ بربخه د عسکرو درسمگذشت
 د ساجی جزو گرجی، شنہ چمنو نهی له منخو لا ربل، ټول په برو فرش او
 قیرکاری شول او او سپنیز کتاری باندی را و گرخول سوی.

دقاضی فیض الله دولت شلهی مسجد

دغه مسجد دقاضی په کوئه کی د تیمور شا د پاچا هی په وخت کی خپلہ قاضی صاحب
 چی د هرات د محکمی قاضی (۱۱۷۴ هق) او پیا عدالیہ وزیر و جو کرپی دی په کابل کی
 دده په نامه تراوسه گذر قاضی، با غ قاضی، مسجد قاضی زیات مشهور دی.

دلی رضا خان مسجد

هد وخت پی دی د اعلیحضرت احمد شا باباله خوا د کابل دکلز په ترمیمولو
 او د پاچا هی د دفتر و نویہ تنظیمولو مامور سو او د شور بازار په شمالی بربخه
 کی یی خنکه ور و نسبله، په دغه مسجد کی یی دکور له خنگه د کافنہ، مسجد او
 حمام جو کرپی کوئه او مسجدی تراوسه زیات شهرت لري.

دی حاجی رضامو سوی دو هید پی د منشی باشی میرزا میر عبد الحادی دا کا
 زوی کیدی. د ترمیم انصار مسجد

دغه مسجد د ترمیم الانصار مقبری له خنگه دیں بنائسته او پوچ جو سوی
 دی د کابل او شاو خوازیاتره صالحان او صاحب حال خلک د پنجشنبه جمع
 او نور و مبارکو ورخو کی هلتہ ورثی، د لمانځه په اداکولو، او د خدای تعالی

په ذکر کولو سره روئي خوند اخلي، دحضرت تميم اصلی نو و هم دغه او (کنيت)
 بی (بور قاعه) داسید زوی او منه عددی زوی پی په (۴۴ هـ) کی د جهاد په
 نیت کابل ترا اغلی، د اسلام د تبلیغولو او مسلمانی د خپر لود مجاهدی
 په لار کی همدلت شهید سوی دی، خرنگه چی ده زیات نخلصین او ارادتمندان
 در ژلودل دهقه مرقد او مسجد خوعله ترمیم او بنکلی سوی دی، لکه چی دورستی
 ترمیم او تجهیز په هکلیه مرحوم استاد محمد ابراهیم خلیل داسی وایی:
 این مرقد هنیف که با عرش همسراست

و این روضه شریف که با خلد هم بر است
 نامش تمیم و کنیه او (بور قاعه) است

ابن اسید و از عدی آن پاک گوهر است
 در علم و فضل و رتبه والای باطنی

روشن بروزگار چو خورشید خاور است
 از هجرت رسول به سال چهل و چهار

در مرفع شریف او نسان مجاهد است
 در را لش ردیں ز شهیدان اکبر است

تمیر سابقش چو مرمت پذیر شد
 زیرا بهر اساس خرابی متدر است

ظاهر شه حبوان جوان بخت کامگار
 کز لطف کردگار عنان دار گشوار است

امر اکید داد به تجدید این بنا
 چون دوستدار اهل حق آن نیک لختر است

به امر او به مدت سه سال و چند ما
 اتمام شد چنانکه کنون حیث است

از بیکه مکو است اساس بئا او
گوئی به بطن کوه یکی کوه دیگر است
پوش مزار او شده از سنگ رنگ رنگ
فرش حریر او همه از سنگ مرمر است
از چشم خضر شد سیر آب چشمهاش
حوض نمونه ای عجیب از حوض کوثر است
تاریخ سال ختو و ران در قره خلیل
اکسیر نزد دیده دلگرد این در است (۱)

دو زیر دکوه خوشی مسجد

دغه یوز و را او تاریخی مسجد دی چی محترمی (خدیجی) دوزیر محمد اکبر
خان غازی مور او د حاجی رحمت الله پوپلزی لور (چی هفه دزمان شا) او شا
شجاع دعمر دزیر کوا او پوهه افغانانو خخه گنهل کیدی) او دامیر دوست محمد
رسمی ملکی په خپله شخصی توجه او مذهبی احساس پاللو جو کری دی.
دوزیر کوهه هود دی دپلار په نامه یادیزی.

دغه یوز و را او تاریخی مسجد

دغه یوز و را او تاریخی مسجد دی چی دیاغ قاضی په پای او دیاغ نواب په یو
کی موقعیت لری، که شه هود دغه مسجد او س دزو پتیا او عدد مرمت کار
له کبله رنگید و ته نژدی دی او نخی ته د سر بالا حصانه دلو یه یخ خخه ختیع ته لو
سرپک جو رهسوی دی، خرنگه چی دهی و د دفاع او ملی یو ولی در اتلونجه فی
دهمد غه مسجد په غولی کی سوی دی، تو بیر ته آبادول او ترمیمولی دهرا فی
دملي او دینی و ظایف خخه گنل کیزی، د دغه مسجد دمحوطی دز رهی ونی لندی هغه
وخت چی شا شجاع و وترل سو، او دهی و د ملی اهنت او خپلوا کی په خطروکی ولو
د ته لو ملی مشرانو یوه لو یه جرگه هلتة جو ره سو و چی په هنی کی د ملی یو ولی

دد بنمن دمحپلو له پاره تاریخی فیصله و سوہ (۱۳۵۸ھ) صفر المظفو.

دپایمنار حاجی صاحب مسجد جامع

دغمہ مسجد جامع دکابل دستان شمالي خواسته دهیجی په کلی کي دشیخ سعد الدین انصاری له خواچی دپایمنار په حاجی صاحب مشهور دی په یو پراخه احاصه کي پیر بسلکی، پوخ جوړسوی، د تدریس، عبادت او خانقا له پاره وړواکافی خایونه لزی.

دشیخ سعد الدین د نسب سلسله :- سعد الدین بن احمد، بن عبدالغفار بن عبد المزیز بن عبد الکریم بارکی ترسیبی، دی مجدد او سالک خدای دوست روچی په تصوف او عرفان کی مشهور تالیفات لزی. په خپل هر تالیف کی یې خان تریل تخلص غوره کړی دی چې همه کتاب هم په همه فه تخلص سیادیبی، خرنګه چې د ده د نسب سلسله حضرت معاذ جبی حزن ته رسیبی فوز یاتره د انصاری په نامه پیژندل کیږی، هومري هوسیده ده. د قادریه او چشتی طریقی هم ماذونو، شیخ سعد الدین انصاری و هنخنی ختیع او عربی هیوادونوته د سفر کولو او د هفوسيمود عالمافو او هتصوفینه سره د لیدیو او کتلورو وروسته په (۱۴۷۱ھ) کی بیرته خپل وطن ترانی او د یجیبي په کلی کي د خدای په عبادت او ریاضت لکیا سو.

شیخ سعد الدین مشهور آثار دادی :- عشق جوش، اخبار خیالات، اسل اوی ذات، حسن فروش، مرآۃ العمال، حیات جهان، معدن وحدت بیب الوجود، حقایق المعرف، عین الایمان، شور عشق، ذکر العیش د هکی عظمی په مستاینه کي، دیوان شیخ قدوس، رساله ذکر شعرو شاعری، رساله یان نور محمدی، معودات، نسخه تقاید هختصر، عمدة الموثوق، حبل مهین، تفسیر معدن الاسرار، بیخ، کشف المحتقین، ریاض الثقات عیار الثبوت، شواهد الطبایع، درود تاتار، حزر الغیات، خواص الاداء، خطبه های ادبیه، رساله قدسیه، راز نامه، کتاب المعدن وحدت چې

په عربی ژبه دی، دده نوهر کتابونه چې د صحو په حالت کي تاليف سوي په
نظام سره دی او په احاديثو مدلل سوي دی.

شیع انصاری صاحب (۳۶) تنه او لا در لوول چې تر (۱۲۲۳ هـ)
کال پوری یې اته زامن او شپن لومنی ژوندی وی. دده زیاتره زامن او
سلامه د علم او فضل خاوندان دی. مرحومه داکتر میر نجم الدین
انصاری د کابل د ادبیاتو د فاکولتی رئیس او د پوهنۍ د وزارت د دارالعلوم
لیف رئیس او مرحومه میر امان الدین انصاری ژورنالست او د هرات
والی او د اسی نوی دده کوړنی ته همتسوب دی.

شیع سعد الدین انصاری د (۱۱۴۰ هـ) کال دروژری په میاشت کي زیبیدل
او د (۸۵) کالو په عمر په (۱۲۲۵ هـ) کال کي وفات سوي او په دې یې یې کي
دنچل مسجد جامع ترڅنګه خاور و ته سپارل سوي دی.

شیع صاحب زیات هریدان او اخلاق صمدان در لوول مسجد او مقبر
یې د هنوله خواخته د بېهبنکلی او زړه راکشونکی جوړه سوي ده.

د حضرت عمر فاروق مسجد جامع

د غه مسجد د پروان د کاري په اوله (ب) برخی په پنځو سړک کي د غه
دلمني جنوبي لوړي ته د یوه کوچنی خلوکو لاری د اړخ سره په کانګريسي ده
دوه پورې یې د (۱۳۴۱ خنځه تر ۱۳۵۱ هـ) کال پوری بشپړ سوي او د زړو ته
لمونځ کونکوله پاره کافی ګنجایش لري، د دغه مسجد په جوړ ولوي ډلاعې
الحق اخند کند هاري مالي سهمو اخستي دی. د دغه مسجد هسکه او
شنه هناره د لیري خنځه دخلکو نظر جلبوی او په لوړ سپیکر یې تر لیري سيميون
دا دان ازانګه رسینې که شه همه د دغه مسجد غولي لړ او ټقول تقیمیو
تقریباً په خلوکو بسو و محکه کي لویدلی دی، خود او د اسسه او غسل لړ پاره
څا او منلونه یې په هروخت کي د طمارت کو سکو په خدمت
کي حاضر دی.

دشوربازار دحضرت آنومسجد

دغه مسجد حضرت آنونه خیل عبادت او خانقاہ چلو له پاره جو هر کری او په را وروسته کی نور المشایخ حضرت فضل عمر مجددی دحضرت غلام رحیم صاحب زوی هفعه بنسه ترمیم او تجهیز کری دی هفعه وخت چی نور المشایخ د دغی کوچی خخر د کايل د جواد کلاز ته کد سوهله بی هو یولوی مسجد بنا کری چی د امام او طالبافو هصرفونه بی د خیل لنگر داعانی خخه ورکول. حضرت نور المشایخ هم د دغه مسجد په بیوی محوطی کی خاور وته میار ل سوی دی لکه چی دده نزو و فضل احمد مجددی په خپله یو هرثیه کی دده دوفات کال داسی بنووی.

سال تاریخ و صالح را چو جسته از مملک

بر فکنده گفت به ده پیر و خیر البشر (۳۷۶ هـ)

دشاںقامسجد

په شوربازار پوری همو بستی درو و سید اف زیارت قبة دی چی دشاںقا،
شاںقا، او شاں رضا، په نامه یاد بینی، د دغه زیارت په انگر کی دزیارت
کو نکو د عبادت او ریاضت له پاره د تیمور شاہ له خواجو همسجد جو هرسوی
دی چی دشاںقا، په نامه یاد بینی. دغه مسجد په لازه هو وختونوکی هوكله
د پاچا هانو او خیریه هؤسسوله خوا ترمیم او تجهیز منوی دی. د دغی قطعی
خخه دشاںقاد مسجد جو هر ولو بنته معلوم بینی:

سکن تکیه بر عمر و جا و جلال	شباتی نرمیا مشد به عیش جهان
بود عیش او جمله اندوه و غم	غصه شه دین پنا شا شجاع
که کودتا کر دید دست سسته	کابل ن الطاف شاهنشمی
بن هود شه شیر دل خان حکم	صحاکو که چشم ملک همندید
که وصفش نماید، بحد قلم	

بیامن اور افضل و کرم
کر فرسوده بود از عمد قدو
چه مسجد نمود از بیت العرو
چه ساز و مگر وصف او بیش و کم
قله بگرفت و چین ز در قدر
گرد بوده از بوسپستان ارم
۱۳۴۲ء

چین خیر عالم را لطف خدا
بنان کرد مسجد ز بهر خدا
ندیده به عالم چین مسجدی
چو گلزار فردوس بورنگ و بولت
پی فکر تاریخ او شیر دل
گرفت از سرجای و افزود گفت

د قصاب د کوئی د میر مسجد

د غہ پنکھی او پوخ مسجد د قصاب کوئی د میر د هزار ختیمی لو مری ته جو من
سوی د مولوہ په ورخو، رو شری په همیاشتو، جمی په شبیو د قرآن عظیم د
ختمونو، عبادتیو او خیراتیو نو همھو تا تقوی دی.

د قصاب کوئی د میر صاحب نو هر میر عبد السجان شا د میر محمد موسی زوی
دی پی پر کال (۱۳۰۱ء) کی دلوگر په کلشگار کی نیز بیدلی او د (۱۳۶۴ء) د
رجب المرجب په (۲۲)، په کابل کی وفات سوی دی. دی د قادر یہ طریقی لوی مرشد
او پیرو .

د سید مهدی آتش نفس مسجد

د غہ مسجد د کابل دشو د بازار په کوئی وچی یو وخت سید مهدی صاحب
هلته او سید جوہر سوی دی.

سید مهدی د هند لویی وچی په زیارت سیمیو کی په عبادت او ریاضت
لگای او د چشتیہ طریقی دلویو لا رینو و نکو خضر گنیل کمیدی.

ده و ستر د کابل شور بازار ته محل جرت کری خو په (۱۳۷۱ء) کی وفات
او د خواجہ رواش د الوتکو میدان ته ورث حرمہ خا و مر و قہ و سپارل سو.

یو شستغتہ پی دده زیارت ته فرشتی، مومندی سوی، داسی باندی لیکل
سوی دی: در تاریخ (۱۳۷۴ء) جانب مفترت مآب محمدی بن سید خواجہ
از دار الفنا رحلت نمود. برا فنا فستان مشهور مفتخ او ثروت بالست

سید قاسم رشتیا خلیل خان اوکورنی د سید مهدی آتش نفس د اولادی تخر
گهی لکه چی دچل حسب او نسب درو بنانو لو په هکله لیکی چی:
روحانی معروف کابل سید مهدی (علیه‌جه) (آتش نفس) که آرامگا ایشان
در عقب عمارت هئ سسه صحت عامه در غیر اکبرخان مینه کابل موجود است
و تا امروز عبادتگاه ارادتمندان میباشد و همچنین سلسله نسب هادری ما
زیک طرف به روحانی بزرگ دیگر کابل جناب میرواند اعظم صاحب میرسد
و در عصر سده ای زیست، و خود شان و بسیاری از اولادشان
در اداره مابعد مورداً احترام و مرعج ارشاد هنری هردم قلم داشتند
زطرف دیگر به عنثیه بزرگ یوسف زایی ارتباط دارد، که اجداد پدر
کلان هادری ما در عصر احمد شاه بابا از پیشوای رہاسپا او بره کابل
مده و در این شهر سکونت اختیار کردند.

در باره عشیره خانوادگی باید توضیح نمایم که این شجره از عهد
بادشاهی با بر شاه که حضرت سید مهدی معاصر او بود ترتیب یافته
در هر دوره قسمی که معمول بود برای شناسایی سادات صحیح
نسب قاضی القضا عصر آنرا تصدیق و مهر میکرد، تاعهد امیر
عبدالرحمن حاوی تصدیق و مهر قضاوت وقت میباشد، بعد از آن
اثر لغو امتیازات سلاحت و یاد دیگر عوامل چیزی بر آن افزودن
نشده است، چون شجره مذکور علاوه از ارزش که به حیث یک میراث
متدار فامیل برای مدارد، نظر به اهمیت تاریخی آن که سند مهمی
برای مطالعه تاریخ چندین سده کشوم محسوب میگردد، نقل آنرا
در سالات اخیر توسط مرحوم استاد محمد ابراهیم خلیل شاعر
نظم و محقق معاصر گرفته بخواسته به از شف ملی تسلیم نمایم
لی متاسفانه در اثر حوادث سوی که وطن عزیز مارا فراگرفته، فرصت
کار میسر نه شد، و آن نسخه نقل شده نزد مرحوم باقی ماند، که یقیناً
کتاب خانه شخصی شان موجود خواهد بود و نسخه اصلی در کابل

متذکری از اعضاي خانواده محفوظ است.
 اين مختصر را محض از لحاظ جنبه تاریخی آن بهره شته تحریر در آورده و
 وگرنه برای من منسوب بودن هنریک از اقوام نجیب افغانستان که
 باشد عمیق افتخار را حایز است، در آخر باید اضافه کنم که
 جانب استاد محمد حسن کاکر در باره فام پدر ما همود چار اشتباک و چکی
 شده اند، اسم مرجوح آن سید حبیب الله نه بود بلکه محض سیند
 حبیب بود و به همین نام شهرت دارد. (۱)

د از بکانو مسجد

دغه مسجد دعاشتقانو او عارفانو دسه ذکان و رخرمی تراواقع، پخوا د
 دوازده امام د مسجد په نامه پیژندل کیدی، خوهنر و ختپی بی ملافی
 الله خان پر غولی زیاتوب را وست او دنفی سره بی آباد کرد ملا امام
 خطیب او طالبانو او شاگردانو د اعاشی او ابایی له پاره بی په سراسیاب
 کی املاک او ٿرند، په چته کی بی دکانو ده او په کوهدامن کی بی انگوری بان
 او ونی په و قفو هم کری نو په کال (۱۲۰۶) در جب المرجب په لسمه ملا امام
 خطیب، مدرس او شاگردانو شمیره هم و روتاکل. د دغومالونو
 و قف نامه د مسجد د ملا امام محمد طاهر خنہ تراوسه موجوده ده.
 د ملا فیض خان د قبر دس لوحی خوبیته چی خلیل سوی نه دی اولانیا
 دی دادی:

قطب ذوران شیخ عصر ایشان ملا فیض خان،

رفت سوی جنت الفردوسن از دنیا د

جز خدا بامرد ه عالو سر و کاری نداشت

هم درین عالم، به معنی بود زین عالم برو

بود روز و شب به مسجد هنگفت بایاد حق

داشت اند رخویش دائمه سر رمز کاف و نون

شارع رسه شریعت و نزحیقت حق طلب

در طریقت سالک ره، معرفت را در منون

فت و آند ماتوا او اهل کابل را مدادو

موج زد جای نفس بر رخ ز دل ساجوی خون

بر فراز فیض اثارش مریدان را مدادو

هست ذوق طرف و شوق مسکن از حد فزون

مال تایخ و فاقش هاتقی از غیب گفت

..... دغه نیوپیتی یی توبنل سوی دی

د صوفی مسجد

نه مسجد دشید روازی د غره په لمنه کی د عاشقانو او عمار فانو هیات

ترش دی په د برو او هاکو او چو یو پورتئع د صوفی شیر محمد مقبری تر نژدی

هقه د امین دوست محمد خان دز وی سردار محمد اکرم پیر او موشد

په امر حومه سوی، د مسجد د محراب پرسربوهد د برو لو حرنصب سوی

پی د اسی پر لیکل سوی :

ز د وضه هنور پنور با صفات است

این هنzel شریف تظرگاً او لی است

زم مسجد لیست مسجد هگه اهل معرفت

در هزار اهل غرض و ازین در است

وفی صاف شیر محمد ولی حق

کز هاسوا بریده و پیوسته با خلاست

صاف او نه حد زبان بشر بود

تحت قلبی حق بود و حق براین گواست

بانی این بناز سرصدق و هصر و فضل

سروار محمد آکوره با وجود باعطا است

جسته ز عقل رخصت تاریخ این بنای
گتابن که مرقد صوفی با صفات است (۱۲۶۲)

د خواجہ صفا مسجد

د غه یو عالیشانه او بینکلی عمارت دی چی د شبیره سرازی د غره په من
سمی د (۲۶۰-۲۷۰) متره او بندولی په حدود دو کی پر خلوه پوره ولیش
سوی چی دلومړی پوره په اخري کی د خواجہ صفا بینکلی او پوخ مسجد خا
سوی دی. د خواجہ صفا او خواجہ وفا (خواجہ روشنایی) په هکله د کام
خلک بیل روایات لري، او تزک بابري چی ظهیر الدین محمد بابري
پاچاليکلی دی د د غه خای د بسکلا او آب او هوا په هکله د بیری ستایني لري.
د امیر حبیب الله سراج الملته والدین په زمانه کی چی تاریخی آثار ترمیمید
د خواجہ صفا د تعمیر د جو په لو او تجهیز کولو په هکله مشهور خصام
میرزا محمد یعقوب د هغه تعمیر په یو لوحه لیکی:

هذا بقעה هوسور به خواجہ صفا نظر گاهیت باائزهت و صفات نظاره اس
خوش آب و هواء در زمان سلف چنانچه شاید در آبادی و تعمیر آن په داش
پهند چره که از سنگ و گل ساخته بودندا آن هم مخالف اسلوب هندسی به
په واسطه امتداد زمان و بخرابی و ویرانی آورده بوده از انجاکه هم
شهر یار عدالت ترین اعلیحضرت سراج الملته والدین امیر حبیب الله
خان درانی بارگزی محمد زی همواره معروف آبادانی ملک و مل
افغانستان خاصه آبادی بقاع خیر بوده و هیباشد در آبادی این بقمه امر
فرمودند:- به موجب امر جلیل القدر اعلیحضرت همایونی به تار
۳۰ ماه بیع الاول سنه (۱۳۲۳ هـ) آغاز بنا در (۱۱) ماشوال المکبر
سنه (۱۳۲۳ هـ) موصوفه اتما و آن مشده این سطور بطریق یادگار
درین مسنگ زینت ارتقاء یافت.

د خواجہ صنایلی دنوی کال د حمل خبر شروع کیں یا اور جونا پورے دواړه موئی د کابل ځیښی خلک خواجہ صفا او خواجہ و فاد د هنوفا چاحدینو اصحابا بانو خصر ګئی چې د کابل د فتح په وخت کی همدلتہ په شهادت رسیدلی دی

د امیر عبد الرحمن د مقبری هسجد

د غه هسجد د امیر عبد الرحمن خان په بوسستان سراکی د هنفرد مقبری له څنګه د او سفني نړنگار پاڼت د شمالی څنډی په یوی برخی کی د استقلال لیسی ته مخاځع د قرآن عظیم د حفظ او شاوخوا الموئخ کونکوله پاره په کال (۱۳۶۳ هـ) کی پوخ او آهن پوښن د هنفره د زوی امیر حبیب الله سراج الملة والدین د هدایت له ټی جوړه سوی، ملا امام او مومن تربی د بنار والی له خواشخه کافی معاش ورکول کیں یا

د حاجی یعقوب هسجد

د غه هسجد د شیر پوره هسجد په نامه یاد یزدی، هغه وخت چې په (۱۳۶۵ هـ) کی د نوی بنار د نقشه او کور وله په کار لویده د حاجی یعقوب په خلور لاری دینو جویب مُحکمی په احاطه کی هودیو بنکلی او تاریخي مسجد ستہ کتبیین بوده سو، چې د حاجی یعقوب په زیاتی مالی هرسته او د دولت په اعانت سره د (۱۳۴۴ هـ) کال په شاوخوا کی بشپړ سو او بنکلی مناره یی د ډیری لیری څخه د خلکو نظر جلبوی، د غه هسجد عصری او ډیرینکلی جوړه سوی دی د اهامت او خطابت چاری یی هر کله معتبره او نسبه ملا یانو ته سپاره سوی دی، او لوی فاتحی او د ترجیحیده مجله سونه هر پکنی جوړه بینی

د حضرت علی مسجد جامع

د غه هسجد د کابل بنار والی له خواشخه د خیوخاری هیښی په د محمده برخه کی په کافنگر یتهی پوخ د اسلامی معماري په سبک جوړه سوی او ترد ووندو

تولمونئۇ كۈنکولە پارە گنجايىشلىرى دەمسجد بىنا د (۱۳۴۲ھش) كال شخى
شروع او (۱۳۵۱ھش) كال پورى بىشىپسى ده .

دۇمرجان صاحب زادە مسجد

دغە مسجد دۇمرجان صاحبزادە كىندىھارى دىيۇ مخلص او مرىيد حاجى ما
عبدالحق سليمان نخىل كىندىھارى تاچىرلە خوايم (۱۳۴۱ھش) كى د اسلامى
معمارى پەرسىبك پەنېھىجرىپ مەتكە كى پەپوخ او اسامى پەل جوھىرى
شوحاجى ملا عبد الحق اخندزادە ثۇندى و لويوملا يانۇ او طالبانو
تەھستو گىنى او تىرىپىش و مەھى ئەگىنل كىدى، هەر دەل مادى او معنو
هر سترىي ورسە كۈلە او مجھزە علمى او دينى كتا بخانەپى درلۇدە .

دا آيانا مىنى مسجد جامع

دغە مسجد جامع دكابىل بىنار والى دېنخە ولىشت كلن پلازى لە ئىنجى چى پەكابىل كى
دېخواينىو خلور سوھ شىئىت مسجد و نۇردە ترمىھ علاوه پەنخە سوھ نور
مسجد و نەرجىيە جامعىغانى جوھىرىپى د (۱۳۵۷ھش) كال پەدرىيەمە ربع كى
شروع او تىر (۱۳۵۹ھش) كال پورى بىشىپ سو دغە مسجد جامع پەخلولىپىنىت
مربع مترە مەتكە كانگۇرەتىي جوھىرىپى او د اوھ سو و لمۇغۇ كۈنکولە پار
پورەخایلىرى .

دقاضى شەھاب مسجد

دغە پەچىندۇلوڭى بىنكلى او تارى ئىنجى مسجددى چى زەوبىز دشىعەرىپۇنى
لويى مەرشىد قاضى شەھاب پەنلەمە جوھىرىپى او لەخەنگەپى لويىپا اماق باىر
ھوتا سىيس سوپى ده . خپىلە چىندول دكابىل دجنوبى سىيمى يىل لوپىر ناخىيە ده
دختىيە لورى پەياغ قاضى، لوپىر ئىچ لورى دابىن سىيماپە شفاخانى او جىنوب لوى
پەشىز درۋانى پورى مۇبىنتى ده .

ددرخت شنلې مسجد

دغه مسجد د چهارده معمۇر پەنامە يادىپىزىچى دشىئى دروازى جىنى بى پاۋەر دكاسە بىرچ لاندى جو ھىسى او د دوازدە امامەيان او قىطمىيان مخۇص عقىدە و مەترلىرى او پە سخق ويرخۇكىي شىڭىزى .

د دەمنىڭ دكلالى مسجد

د دەمنىڭ (بىريكت) سىيمە چى پەخوا دكلالى صىنعت لىكە پېنىختى خەخە دڭلى كاسو، سىرىپىيانو، تىشايىونو او داسى نۇرۇشىانو جومۇر، لو اھمىت دلۇ دكلالى پەنامە مشھۇر وە . دكلالى مسجد ونۇ نۇمۇنە چى زىيات بى او مە او خەبىي پا خە جو ھىسى دى دادى :- دكلالى مسجد، د سيد ميرجان مسجد د دەمنىڭ د عبد الشكور مسجد، د محمد غۇشتۇن ئابى سالار مسجد د دەمنىڭ د گدامۇنۇ مسجد، د دەمنىڭ دنۇ آباد مسجد و نور . د خواجە اسحق مسجد

دغه مسجد د خواجە اسحاق مقبرى خىنلې تەپە دە افغانانوئى جو ھىسى يى . د دەنگى سىيمى نۇر مسجد ونە د رىنگە مسجد، د حاجى شاپىيەت مسجد و نۇر و پەنامە يادىپىزى . د دە افغانانو د میرانو پە مسجد كى ملا علی محمد د دە افغانانو خليفة) د ملا فقير محمد اخندزۇرى د لوگر دكىنگار د خواجەكانو خەق تبلىغ او تدریس كاۋە او پە (۱۳۴۹ھـ) كى د (۷۲) كالو پە عمرە مىدلەتە فاتسو . د باغبان باشى مسجد

غە مسجد د مەنك امىغۇ پە خلۇر لەرى كى دا مىير حىب اللە سراج الملة والدين باغبان باشى پەنامە پە د روپسۇو مۇڭكە كى دوھ پۇر بىخ پۇخ او مجھز جو ھىسى د رىنگە چى پە يۈچ لەرى خلۇر لەرى كى واقع دى نۇ د ماپېپىين، ماخىيگە او ماپېپاھ

پوختونوکی زیات لمو نخ گذاران لری.

د مکر و سیانو ه مسجد

د غه مسجد د دریو مکر و یان د سرک مد خل په خوله کی د کابل بینا ولی لخواه او قافو دوزارت په مصارفونه (۱۳۵۶) کال خخه شروع او په در و کلونوکی یی کار پایه رسیدلی دی. د غه مسجد د اسلامی او عصری معماری په فن په کانگریتی دول دیر بسلکی او مجمن جوړه سوی. شنه ګنبده او لوړه هناره یی د لیری خخه نظر جلبوی. د غه مسجد لويه ساحه لری او د امام او طالبانو د مادی او معنوی ضرورت درفع کولو له پاره هر کله دولت او نور و خير یه هؤسوله خواخته هرسته و هرسه کېږي او د سیمی د فاتحی مجلسونه پکښو کېږي. د کابل د بشار د ابادیدو په نسبت پچی ناجیه تر (۲) پوری رسیدلی دی په لسمه ناجیه کې یې د پوستین دوزان، سمنت خانه، قلعه زمانخان، شاه شمید، کارتنه نو سیا^ه سنت، د شیخ محمد یانو تپه، بینی حصار، شهدای صالحین، قلعچه چمن حمنوره، مکر و یان، اکبرخان هینه، سید نور محمد شا^ه هینه.

په بیوو لسمه ناجیر کې د خیرخانی لوړه، د وهمه، دریمه هینه، همد اشانی د جمله هینه، شیر شا^ه هینه، خوشحال خان هینه، لوړه، د وهمه، دریمه، دریمه برخه او دریمه کات شلمل دی د بېر بېنکلی، مجھزا او عصری مسجدونه او جامع گانی جوړه سوی دی چې مشهور یې دادی:- د شیر شا^ه د وهمی برخی مسجد، د خوشحال هینه د لوړه د وهمی، دریمه برخی پاخه مسجدونه او کانگریتی بېنکلی جامع گانی، د وغیر اباد، تایمنو د پروژه پاخه مسجدونه، د جمهوری ارک مسجد، د پایان چوک مسجد، محابی عزت الله مسجد، د پایای خودی مسجد، د شهر اراپه برخی برکت کی د نلظلن ظفر مسجد، د شش درک مسجد، د کوله پشتی مسجد، د قول اپکلنومسجد د گذر د لوړه برخی مسجد، د سادو گانو د کوشی مسجدونه، د شور بازار د صندوق جوړولو مسجد، د هر ده شو یانو د کوشی مسجد، د باغ نواب مسجد د خیابان لوی او کوچنی مسجد، د میرزا جان محمد مسجد، د یکه توت مسجد، د بی بی همرو مسجد، د دکپک مسجد، د اوږو خرڅولو مندو مسجد، د بینی حصار مسجد او نور.

خلوه و فضل

د تصوف او عرفان

جیونی منمی طریق او اصطلاحات

ترهنه خایه پی د مطالعی او تبیغ خخه خرگندیر پی تول علومها و فنون خانه استه
خصوص القاظ او اصطلاحات لری پی د تدریس او تبلیغ په موقع کی د هفوچنه
استفاده کیونی او دایو، خصوصه طریقه ده پی ده فنی په تعقیب سره سالکان او
پیران قرد مقصود هنر ترسیمی. په تصوف او عرفان کی هرو جینی داسی
اصطلاحات سته او موجود دی چی مبتدیان او ذوقمندان یی په معنی او تفسیر
خرنگه پی بنایی ثمره سی رسیدلای. له بله پلوه د صوفیانو هر داعمی سلیقه
او شبهه ده چی د خپل سلوك سر او اسرار تر په چانه شریکوی او نیه اصطلاح
خپل هفو سالکانو او پرهیز گارانو تری بیانوی چی الله تعالی په خپل فضل او
کرم د هفو په نه و نو کی د غه اهانت په و دیعت ایښی وی او د نامحر موله پاره د
همو د میدلو او پوهید و لو بحاز نسته، خو بیا هر ابو القاسم قشیری وفات
(۴۶۵ھ) او اسماعیل عبد الله بن محمد انصاری وفات (۸۱۳ھ) په طنقات
صوفیه، محی الدین ابن عربی وفات (۶۲۸ھ) په التراجم او قاضی عبد النبی
په دستور العلماء او داکتر رسید جعفر سجادی په خپل فرهنگ کی د لاندینو
عرفانی کلماتو او نصوفی اصطلاحاتو په هکله داسی بیان کوی:

تصوف

د صوفی او تصنوف د کلمه په هکله دیر تفسیر و نه سته. د اسلام روی صوفی
حضرت ابو منصور عبد القادر بگدادی چی په (۳۹۱-۴۰۷ھ) کی وفات
سوی دی د صوفی او تمسوف یونز ر تعریفونه کری دی چی هفر تول په ریافت
تموی او خدادی پیژندی از لری.

یونزیات شمیرو اسلامی عالمان پر دی متفق دی چی تصوف یو عربی

کلمه ده چی د صوف یا و مرعی په معنی ده، پهی صوفیانو به دورع او تقوی
خرگندلو له پاره و هرین، خریا شنہ کالی اغوشتل، چینی بیاد غه کلمه
(صفوة العال) په معنی او چینی یی د صفر (سایوان) په معنی هم اخلي چی دایو
د کانچه و چی سایوان به یی درلوه او حضرت رسول الله (ص) به په بنوی منسج
کی د لمانه کولو و هر وسته داغی صنی ترا تلی او یو شمیر صحابه فته به یی چی به
اصحاب صفة مشهور و اسلامی انشاد او تبلیغ کاو.

د اصحاب صفة و نریاته برخی نه کورونه او نه و ده درلودل، دوی بر پیش په او
و ریخ پر داغه صفر را تقول او د اسلامی په خدمت کی به حاضر و و
هدایاشانی (صوف) د لیری لویدلی شئی په معنی هم استعمالین ی چی خوک ی
نه غواری لکه مال او هنال. ابو ریحان البیرونی د صوفی کلمه د (صوفیا) د کلمی ٹخ
مشترکه گئی چی د پوهنی معنی و مرکوی.

ده جویری صاحب وفات (٤٩٠هـ) په کشف المحبوب کی داغه کلمه د صف
صفا او صفوی په معنی الخست سوی چی در بنا معنی و مرکوی. (۱)
طاوس فترا سراج طوسی لیکی:- علو شریعت جامع دو سخن یعنی روایت
و درایت است که هر دو متعلق به اعمال ظاهري و باطنی است یعنی هنگامهای
علم در قلب باشد به باطن تقلق دارد، ولی اگر بر زبان اید ظاهر شود به شرع
هر یک ازین اعمال و باطنی فقره و دانشی دارد انچه به اندادر ظاهري مربوط
است فقه و انچه به باطن تقلق نیز علم باطنی و تصوف نامند. (۲)

طریقه

د سالك (پیرو) یوه لا رسه ده چی هرید د خپلو خصوص طریقو او اصولو له نوی

۱، آنرش میراث صوفیه - د اکتر عبد الحسین نمرکوب صفحه ۴۹۲

۲، تلیخ فلسفه اسلامی - هانزی کوئین - ترجمه . عنوان تصوف صفحه ۲۶۵

فلسفه عرقان د اکتر یحیی سبشتري - عنوان مقام احسان و اوقان صفحه ۱۰۷

فضایل بلخ - ابوبکر عبد الله بن عمر بن محمد بن داوده واعظ بلخی صفحه ۹۳

معنوی او روچ کمالات تو ترسوی که مویز د تصوف تاریخ سلو پیر یو
ته و مرسو ملتہ ز مویز د هیواد یوزیات شمیر منتصوفین لکه حسن بصری چی زیان
عمری په میستا کتیر سوی دی، فضیل بن عبیاض تمیمی خراسانی تو لد
(۵. اهق)، ابراهیم بن احمد بن مصویر کنیت یی ابو اسحاق بلخی
(دبلخ دامیرزادگانو خنخه چی په ۱۶۶هـ کی مردی او دروغ په سوخته
نوی خای کی بنخ دی)، عبدالله بن مبارک
مسویزی، شسفیق بن ابراهیم بلخی
احمد بن خضر و یه بلخی کنیت یی ابو عامد وفات (۲۳۰هـ) او فور لیدل
کیزی چی په خپلوجسمی او روچ کمالات تو او بزرگوار یو د تصوف او خد
پیشندنی دیوه رونه او خلازنده ساتلی و م.

تصوف بیلی طریقی او اصولونه لری چی ز مویز په وطن کی دغه خلوط طریقی
زیلت مشهوری دی.

نقش بندیه طریقه

شیخ بیها الدین محمد بخاری د سید محمد نوی په شا نقتش بند مشهور په
(۱۸۷هـ) کی په بخارا کی زین پیدلی او په (۱۷۹۱هـ) کی د بخارا په یومیلی مسافه کی
وفات سوی دی، ده د خپل پلاس پیشینه عیال نرق او روی د کیم خا او بدلو
او نقتش بندی په کسب برایرو له، نو حکم په شا نقتش بند مشهور دی، د د
په طریقه کی د شریعت د احکام پیروی یعنی د مسلمانی پنهون باقیه زیات
پامنونه کیزی، ریاست او انسوانه خوبی د کارکولو سره د خدای یادول
حضرت چهارمینی، د سفینت الاولیا په (۳۱) منع کی راغلی دی:- د خواجہ جعفر په بنت
وسو چی آیا ستاسو طریقه پرجهر، خلوت، جلوت او سماع بناده؟ ده په خواب
کی ورته و ویل، چی یا، نو بیایی و پوینتی چی نو خرنگه ده، ده ورته و ویل چی په
ظاهره د خلکو او په باطن کی د حق تعالی سه.

خواجہ نقش بند صاحب شعری او تصوفی طبع هد دلوده دمثال په دل و ای

سر تاسر افاق به هیچه بخوند * یارب چه متابعه که خویداره نیست
دنقش بندی طریقی سلسله :

حضرت محمد (ص)، ابو بکر صدیق، سلمان فارسی، قاسم بن محمد، امام جعفر
صادق، بایزید بسطامی، ابوالحسن خرقانی، ابو علی فارمدي، یوسف همدانی
عبدالغالق خجدعانی، خواجہ محمد عارف ریوگری، خواجہ محمد ابوالغین
فینوی، خواجہ عزیزان علی رایتنی، خواجہ محمد بابا سماسی، خواجہ
امیر کلار، خواجہ بھا ال الدین نقش بند . (۱)

دنقش بندی طریقی ته په افغانستان او سند کی داماد رباني المجدد ثانی
خلیفه گانو او حضرت شا فقیر اللہ حصار کی سنگماری زیات خدمت
کری دی . او من په افغانستان کی دنقش بندی طریقی خلافت دنور المشائخ
دکورنی غرب و مخصوص حضرت محمد ابراهیم مجددی او محمد امین
مجددی ته سپارل سوی دی .

حضرت صاحب صبغت اللہ مجددی

حضرت صاحب صبغت اللہ مجددی دمحمد مصوہ مجددی (میاجان آغا)
نوی او مفہ دفضل محمد مجددی (شا آغا) شمس المشائخ او مفہ دغلام
قیوم مجددی زوی دی په کال (۱۳۴۰ هش) دکابل دشور بازار په کوشہ کی
زین پیدلی دی، نیکه بی حضرت فضل محمد پی شمس المشائخ بی لقب دو ه
عینی و هرونه در لودل چې یو بی حضرت فضل عمر (شیر آغا) او پادشاهی
لقب بی نور المشائخ بی، بل بی حضرت محمد صادق مجددی په هصر او سعو دی
عرب کی دافغانستان پخوانی لوی سفیر بی . دوی دری و اربع دحضرت خواجہ غلام
قیوم زامن بی . دهنو خدمت تو فو او حائف شانیو په سب پی دوی دافغانستان
په شاهی دن بار و نو او دافغانستان دخپلوا کی او جهاد په معن کی او نور و
سیاسی امور و کی کری و داعلی حضرت امان اللہ له خواشخه حضرت فضل

محمد مجددی تردد شمس المشایخ او حضرت فضل عمر مجددی تردد نور المشایخ لقبو نه و رکره شول او دریم و مری پی حضرت محمد صادق نو میده فامیلی لقب (اقا گل) په نامه یادیدی.

د دوی حرکتونه د اعلیٰ حضرت امان اللہ خان دخلع کولو، خاده دین رسول الله د پادشاں کولو او بیاد اعلیٰ حضرت محمد نادر شاہ د پادشاہی سره د هوافقی کولو په موږ کی د چاد نظره پېتنه دی، د سوار محمد هاشم په لوړی کابینه کی حضرت فضل عمر مجددی د عدلیه وزارت عهد دنلوو ده.

حضرت صفت اللہ مجددی په کوچنیوالی د خپل فامیل د غرو خخه رو زنه او بنیو نه هوندلي او په شپږ کلن عمر د کابل د بنا په لوړینیو بنوو نجی کی شامل سوی. او هنہ وخت پیچی پلاړی (ماماغلام فاروق عثمان په کندھار او هرات کی نائب الحکومي د رو ده) نقل مکان کاوه دی همرو سره او د کندھار د احمد شاہ بابا په لیسه او هرات کی یې خپل لوړنی تحصیلات پیسې رسولی او د لوړنیو تحصیلات تو د بشپړو لوړ ورسټه د کابل د جیسو په لیسې کی شتمل سو، په همدغه لیسے کی پیچی ذه پې مذهبی او عقیده وی مسایلوباندی خطابی و رکولی او په لسمه تولگی کی یې دخولی او لنگوئی د استعمالو لوړ پیشکنہ کی یې یوکنفرانس و رکرچی په هنفه کی یې د جیسو د لیسو د شاگرد انواع همیر صنفانو فکر و نه د مکتب او دریشی او یونیفارم خخه وارول او هدغه هکمه یې د مکتب د ادارې او د سپلین مخالفت او هنفی مبارزه شروع کړه، حضرت صفت اللہ مجددی خرنګه پیچی په ریاضی او اجتماعی علومو کی پوره مهارت در لود، فو د مکتب د خارجی معلمانو له خوا خخه هنفه تر د جیسو د ستوری لقبو رکرډ سو.

د تردد ملسمی تولگی پوری مسلسل لوست ته د نارو غنی و مر پیښیدلو په نسبت دواه و رنکر خو تر دروکالو تقطیل ورسټه د هنفی لیسو خخه د اعلی او ل نمرګی درجی په حاملو لوسره د بکلوریا شهادت نامه په لاس را وړه او په لمیکا کی یې د طب په خانګه د تحصیل کولو چانس ور بر ارسو. ده پی د اسلامی علومو

د تھصیل سره علاقه هندی درلو ده، نو د دغه بورس د اخستلو ٿڀه گي
 صرف نظر وکر او پر خصوصی تو گه د مصر په الٽره رکي بي د اسلامي علمو
 لکه د اسلامي مالي سیاست، قضایي سیاست، حقوقی سیاست لو ۽ عدلی
 طب کي د قلیمه حاصلولو له لپا و ملا رتله، ده د تھصیل په وختکي د مصر د
 (جیزه) د محلی په مسجد کي اهمات هموکاوه، د تھصیل ورس و ستر د مصر
 د پيذاره خلکو او اخوان المسلمینو چنی و غوبنسته چي په مصر کي دارشاد
 او تبلیغ له پاره پا ترسی، او یا اقلز په واشنگتن کي د اسلامي مرکز دریاست
 عهده و مني، خونه په خپل وطن کي د اسلامي تبلیغ او ارشاد و ظیفه خوبنده
 کره او په (۱۳۳۲اهش) کي د خپل فامیل سره کابل ته راغي، خرنگه چي تعامل و خارجي
 تعلیم یافته گانو به د صدراعظو او پاچاسره، لیدل، حضرت صبکت الله
 مجددی همد رسدار محمد داؤ د صدراعظو سرو و لیدل، او د هقد له خوا
 د عدلی وزیر په حيث په کابینه کي د شمولیت غوبنسته چنی و سو، ذه چي د معلمی
 او ارشاد و ظیفی سره علاقه درلو ده نو د دینیاتو او عقاید و د معلمی په حيث
 ی د جیبي په بنو و نجی او دارالعلمینو چي او د حقوق او سیاسی علمو په پهنه
 کي خپلی و ظیفی ته دواړو رکر، د مرمالیزه او کموفزه د فلسفی په روړو کي
 په کفرانسو نو او مجلسسو نو کي فعاله برخه لخسته او دولت بي جبورلو چي
 د اسلامي او اخوانی تعلیماتو په خپر ولو سره د دوی د عقاید و خنه جلو
 گيری و کري، او د شوروی روسي او د هنی د اقامه و سرو درواړيو په
 ضعیفولو کي په رسی تو گه اطمینان و رکري، او د پان اسلامینه خواهه جدی
 توجه و کري او د یو اسلامي عالمر په تو گه بي په اسیا ی، اروپا ی، افریقا ی
 او امریکا ی هیوادونو کي د بین المللی اسلامي علم په خیر بي ازانه گئی
 خپری سوی او د (۱۳۳۸اهش) کال راهیسی ی د سیو سپاالیزه او اسلامینه
 د معرفدارانو په مباحثو کي په فعاله تو گه وند، لخسته چي د دخو مناقشو
 په نسبت د دولت په سیاسی او د پلوماسی مناسباتو کي هم خنلو و نه پیښ سو
 او عکس العمل بنکاره کولو ته اړ سو، چي د دغه عکس العمل په نتیجه کي

د (۱۳۸۴ هش) کال په حوت کي بندی سو.

حضرت صبفت الله مجددی دسودار محمد داؤد د استعفی فروسته په کال (۱۳۴۳ هش) د میزان په نهمه د بنده خخه خوشی سو، اوخرنکه چې هیواد سیاسی وضع نا ارامه و، نو د خر وخت له پاره بی عربی متعدد جمهوریت ته سفر وکر، و روسته بیا وطن ته راغی او د پوهنۍ وزارت د تعلیمی نصاب د کمیتی په عضویت و تاکل سو، حضرت صاحب د کابل د پل خشتی د مسجد په مظاہری او د اسلامی حوالانو د غوښدو په کنفرانسونکي فعاله برخه اخسته، او غرا بیانی بی ورکولی، او د پارلمان د غزو د توجه د جلبولو له پاره بی په بنکار او پته فعالیت کاو، حضرت صبفت الله مجددی په هیواد کي د اسلامی نهضتو نو د پیاوړ ګولو له پاره په (۱۳۵۰ هش) کي جمعیت العلماء محمدی او د سیلو د څنګه بیو د اسلامی کتابخانه تاسیس کړه، او د اسلام د تبلیغ او مسلمانانو د حال خخه د خبر ولو له پاره بی لو بیو اسلامی هیوادونو ته سفر ونه وکړه، د سردار محمد داؤد د جمهوریت په راتلو سره دی په سعودی عربستان کي د اسلامی مرکزونو د تاسیس کولو په کار لکیا سو و څلور کاله په کوپن هاګن کي پاته سو او د اسلامی ذبیعی په راګرڅولو بریالي سو.

په افغانستان باندی دروسانو دیر غل د هاقولو به هلوڅلوا اوږجاد فتوی په صادرولو او په (۱۹۸۱) کي اسلامو آباد په (۱۹۸۲) کي فلورانس اسلامی هیوادونو په کنفرانس کي د ګډون کولو د ملی نجات د جبهو په اسیلو د ملی جبهو د ریاست په کولو دیر بربایا یا یتوبونه په لاس را وړی ی.

ی بد اکتر نجیب الله خخه داقتدار د واگی د اخستلو او اسلامی بهادری دولت په جوړولو کي د افغانستان د لوړنۍ موقع جهون رئیس په کل کیدو او د هزاره نگی د شوری د ریاست د حزب اسلامی، نجات ملی، وحدت اسلامی ننش اسلامی) په قبولیدو کي ستر او تاریخی مقام لري.

قادریه طریقه

دغی طریقی موسس شیخ محی الدین عبد القادر گیلانی د سیدابی صالح
موسی زوی دی چی په (۱۴۲۱ھ) کی په گیلان کی زین یاری، او (۱۵۶۱ھ) کی
بندادی وفات سوی دی. دار استکوه دشائجهان معقولی پاچانوی چی دده
طریقی مرید او مخلص و، په خپل اثر سکینت الاولیا کی دده د طریقی

هکله لیکی:

بنای سلسلہ متبرکہ قادریه ب طریق (صحو) است و کثرت و کثرت فتوح و
عده تقریس، و صححو عبارتست از حصول مراد و صحبت حال). دده د
طریقی پیروان په عراق، مرکش، اندلس، افغانستان، پاکستان، هند
منځنۍ اسیا کی پېغې زیات دی. دقادریه طریقی مریدان په ریاضت، خلوت
و د مشایخو د قبر و نو د زیارت په هکله مخصوص ادب، سلوك او مراسولی
شیخ چی په اصطلاح پیران پیش، غوث الاعظم دستگیر، لوی پیر او د اسی فه
نوونه پیاد بینی، دی حنفی مذهب، خو په شافعی، حنبی مذهبی هم
فقاوړ کوله. هشهوں تالیفاتی دادی:- الفتح الزیانی والغیض الرحمانی
فقوح الغیب، ملفوظات، غنیمة الطالبین، مکتوبات، حزب نشاء الخیرات،
لوهاب الرحمانیه والفتوحات الرحمانیه، جلاد المخاطر، سرالاسرار
و د راوضه، تفسیر القرآن دوړ توګه. شیع شعری طبع هم دروده:

کربیابی به سرتیبت پیرانه ما

بینی از خون جگر آب زده خامنه ما

شکرانه که نمردیم و رسیدیم به دوست

افرین باد بیرین همت پروانه ما

با اخد در لحد تبلیغ کوئید ای دوست

اشناویم به تو غیر تو بیگانه ما

محی از شمع تجلی نگاهش می سوخت

دوست می گفت زهی همت پروانه ما

شریف التواریخ په خپل (۱۳۴) مخ کی دده دھر دیقت سلسلہ داسی بیانوی:
 حضرت محمد (ص)، حضرت امام اعلیٰ، خواجه حسن بصری، حبیب عجمی
 داؤد طایی، معروف فکرخی، سری سقطی، شیخ جنید بغدادی، ابو بکر شبیلی
 عبد الواحد تمیمی، ابو الفرج طرطوسی، ابو الحسن هکاری، ابو سعید نخری
 غوث الاعظم عبد القادر جیلانی.

دافتاشستان ده رات خنہ په هندکی د قادر یه طریقی رواجیدل د سید صنی الدین
 صوفی گیلانی (۵۴۸-۶۵۰ھ) په واسطہ سوی دی. خوسید ابو عبد الله محمد
 غوث گیلانی چې د شیخ عبد القادر گیلانی اټو خلیفه گنیل کینی دغی طریقی ته
 په هندکی زیات مریدان پیدا کړل.

په کندھار کی د قادر یه طریقہ د ب福德اد د پیر سید حسن نقیب صاحب د کورنی د
 غرو په واسطہ زیاته مروجہ سوی ده. او او سنی خلف یې پیر سید احمد گیلانی
 گنیل کینی.

پیر سید احمد گیلانی

دی د سید حسن گیلانی ب福德ادی (نقیب صاحب) زوی په کال (۱۳۱۱ھ) کی په
 کابل کی زینبیدلی او خپل لو مرنی تحصیلات یې د ابو حینفہ په مدرسی کی
 پایا ترسولی او په کال (۱۳۴۳ھ) کی د کابل د پوهنتون د شرعیاتو د پوهنځی
 څخه فارغ التحصیل سوی دی. د غوبنسته چې د زیات تحصیل له پاره د هصر
 لازه ر په مدرسه کی شامل سی، خو د خپل هش رو سرور (شیر آغا) د وفات
 له کبله یې د غمه عنہ ترسوه نرسو او د خپلی کورنی د موږوئی د پاللو په سلسله
 کی د پیری او بنر کی سلسله ترا او سره پاللي ده. دی د غزنی، کلات، کندھار، گوین
 سنگو هار په غلبي قبایل و مخصوص کوچیانو او پیووندہ کی د پیر مریدان
 والغلاص هندان، او پا اصطلاح د کوچیانو لوی پیر او د ستگیر گنیل
 کینی. ده ته خداي تعالیٰ د پیر جایداد او غنای په برخه کړي او لښگ
 یې بنه چلیزی. افنا نی در بار و نو هر کله د عزت او حرمت په ستړه

کتلي، خويني او دوستي يي ورسوه کري، ده مدغه کبله دلوی ملي اوسياسي
نهوند خاوند سوي دي.

پير سيد احمد گيلاني رافندی آغا) دخلق ديموکراتيک گوندد کودتا خلود
بياشتی وروسته پاکستان ته مهاجر سوي او و جهاد دداعی دپرخ بیولو او ملي
سلامي حکومت دجوره لو له پاره چي اصل يي د تولو و طنالو پر خويني بنائي
دملي اسلامي محاذ د تنظير پر جوره لو بريالي سوي دي.

دکورني د نسب سلسنه:

حضرت محمد، بنته فاطمه الزهراء، ابن امام رحمن، ابن سيد
عبد الله، ابن سيد هوسي لجون، ابن سيد عبدالله، ابن سيد هوسي، ابن سيد
داود، ابن سيد محمد، ابن سيد يحيى الزاهد، ابن سيد عبد الله العبلي، ابن ابي صالح
موسى جنگي دوست، ابن سيد الفواث الاعظم عبد القادر گيلاني، ابن سيد
عبد العزيز گيلاني، ابن سيد محمد المختار گيلاني، ابن سيد شمس الدين
گيلاني، ابن سيد شرف الدين گيلاني ابن سيد زين الدين، ابن سيد ولی
الدين، ابن سيد ذوق الدين، ابن سيد حساهر الدين، ابن سيد محمد درویش
ابن سيد زین الدين، ابن سيد مصطفی، ابن سيد سلمان، ابن سيد علی
نقیب الشرف، ابن سيد حسن گيلاني نقیب صاحب، ابن پير سيد احمد گيلاني

خليفة غلام فاروق قادری

خليفة صاحب دخپل مشهور اثر (مولود شريف) ده قدیمی په لو مری منځ کې د خپل
خسان د معروفی په هکله لیکي: (زړ احقر العباد غلام فاروق د ملا شیرو محمد زنوی
په قوړ تاجک ختنی مذهب یېو.) د ده د مناجاتو لو مری توک (۱۹۲) متوسطه
مخونو، دو هم توک یې د (فاروقي مناجاتو مع نعمت رسول الله (ص)).
پرناهر (۸۶) مخونو ته، درېږي توک یې د رحق او باطل) په نامه (۶۶۳)

مخونو ته رساینې.

ده په دغه اثر کې د کندهار د عمومي او سيدونکو ناوړه خویونه، د شريعته

او اخلاقو لیری کارونه تبعیضنات او فرقہ پرستی غندلی او ده گود اصطلاح
په هکله په لاری چاری ور بندولی دی.

خليفة صاحب غلام فاروق دخيل اثر په خاتمه کي داسی ليکي :

دكتاب بيان الحق او باطل دی * سرتريا په حواب کي دسایل دی
دكتاب خاصیت دادی پچيکي واي * هرسري به واي دغه هاته واي
نه لر و غرض په هيچاپوري نور * دسایل حواب مي وکړنما ور ور
پي یوندر دری سوه شپږ شپیتیه سنډه ۵ * پنځه و لیشتر د محمره رفعې جمده وه
فرق د حق او باطل کتاب سو ته * رب دی کړي قبول په چيل فضل وکړو
خليفة صاحب د کندھار د کابل په بازار کي د بوت جوړولو د لاری د عيال
نرق او روزي بر ابروله د بوبهونو ما هرا استادان او شاگردان يه هم د
طريقت او اخلاقو پيو وان وو . دی به د پنجشنبې په شپږ او د جموعه و خو
کي دخيل کور په خانقاہ کي د خدائي تعالی په ذکر او فکر لکياؤ .

خليفة صاحب د ناوره د دونو او اخلاقو په هکله داسی واي :
په صحراء کي د اقاعدہ و ايمرو تاته

توله کلی زکوہ ور کوی ملاته
غانې اخلي دخيل کلی خغه عام
وملا ته ي ور کوی دی په چيل نامه
لارنه لري هیث وخت د خان اخشار

پچي خان واي دی کوی هنه رفتار
سوه کلی خان لئي ترهفه پوری

د مسجد امام لمونځ نه کړي کښته ګوري
يې ورنه کړي نه پرین دی د کلی خان

که غنی دی که مسکین دی که ناتوان
غه خلک عيال داره مسکینان دی

دونه په خپله نفقه پوری حسیران دی

د شهروردی طریقہ

د غیر طریقہ د شیخ جما، الدین سهروردی د شیخ محمد عمر زنگوی خسروی پیر (۵۳۸ھ) کی دزنجان په سهروردی کی زیر بیدلی او په (۱۲۲ھ) کی په بنداد کی وفات سوی را شروع کیئی۔ دده نور حضرت عبد القادر جیلانی په صواب بیدل په شهاب الدین عمر او بنیتی دی۔ دی د منبع الاصوات، مطلع الانوار، عالو رباني، استاد الشیوخ په نامہ هو یادینی۔

ددغی طریقی په تاسیس کی بیل روا یتو نہ ستره، خبینی د شهروردی طریقی تاسیس شیخ ابو نجیب عبد القادر سهروردی (۵۶۳ھ وفات) او حبینی یی شیخ الشیوخ شهاب الدین، ابو حفص عمر ته هشوبوی، خود اختر گنڈہ دیچی شیخ شهاب الدین خلیفہ گانو په هند او منھنٹی اسیا کی د دغی طریقی در ف جولوله پاره زیات خدمت کری دی، خکمہ دده نور تریف و زیات اختت کیئی، د دغی طریقی مرشدان سنی مذهبہ دی او د خیل طریقت سلسلہ د اس بیانوی:- حضرت محمد (ص)، حضرت علی (رض)، حضرت امام وحسن احسن بصری، حبیب عجمی، او د طایی، معروف کرخی، سری سقطی، جنید بغدادی مشاذ نیوری، شیخ اسود احمد دینوری، شیخ ابو عبد الله، شیخ وجحد الدین سهروردی، شیخ ضیاء الدین ابو النجیب سهروردی، شیخ شهاب الدین ابو حفص عمر سهروردی په تصرف او عرفان کی زیات اثار لری چی مشخی دادی:- عوارف، اعلام المدا، رشف النسایع۔

د (الله هو) کلمی (ورہ) په دوی کی زیات مروج دی، دیر او مرؤسته په د طریقہ کی دیر انشعابونہ سوی دی، او د اصلی اصول و خخہ یی انحراف کر دی، خیقی یی و سمعاً ته دیر ما یل سوی او مخدوہ مواد و ته یی مخ نیولی د مشهوری دادی:

ملازمیتہ:- بی شریعته چی طریقت ته بی زیات مخ کری دی۔
جلالیتہ:- چی تو رچلتار تر سرتی۔

قلندریه بدمسماع په وخت کی نل او شپیلاق و هي.
مخدوميہ :- د سید جلال الدین مخدوم خخه را شروع کيږي په داولياو
دليدلو له پاره يې دير سفرونه کول.

نوری خانگي يې د میران شاهي، اسماعيل شاهي، شاهي دواز، سهاگيه، رسول
شاهي او نور و په نامه ياد یېزدی . (۱)

د خواجه معین الدین حسن سکجزی چشتی طریقه

خواجه معین الدین حسن سکجزی چشتی دغیاث الدین حسن زوی په
(۵۳۷ھ) کی د افغانی سیستان په سکجزنومی کلی کی زین یدلی او په (۴۳۲ھ)
کی د هند په اجمیر کی خاور و ته سپارل سوی دی او چشتی يې حکم بولی
چي دده د طریقت او ارادت سلسله په او هر پښت حضرت ابواسحاق
شامي چشتی چي د شیخ علو دینوری هریددی ر سینی، چشت دهرات
دولتیت یوه ولسوالی ده چي د یې متصوفین او بزرگواران پکښی پیدا سوی
دي. د فرشتی تایرخ، اخیار الا خیار، تایرخ مشایخ، چشت دده د نسب
سلسله په خواه لسم پښت حضوت علی (رض) ته رسوی. حضرت خواجه
د افغانستان د لویدی ټو سیمود مدرسون دلیدلو ورسوسته په (۱۶) کلن
سن سمرقند او بخارا ته ولاړ او هلتہ يې د دین علم پوره زده کړ، او
دهنه خای خخه د بیر ته را ګرځیدو په وخت کی يې په نیشاپور کی د خواجه عثمان
هار ونۍ سره ولیدل او د هنه په هریدانو کی شامل سو، حضرت خواجه
معین الدین د قطب الدین ایبک په زمانه کی اجمیر تروانه او په هفه بنار
کی يې د پاچانه مايندله خواتون د هر کلی وسو. ده په دهلي کی په وعظ او ارشاد
شروع وکړ، او نزیات هریدان او اخلاق صمدان کی پیدا کړل. د طریقه
شرح التعرف لمذهب التصوف - فوہ الموثقین و فضیحت المدعین
خواجه اماهه ابو ابراهیم اسماعیل بن محمد مستملی بخاری. بیع چهار مر
یا مقدمه محمد روشن مسفعه (۱۷۰۰) عنوان قول همنی هرید والمراد.

چشتیه لیکوال داکتر غلام علی اریالیکی (در اجمیر بسیاری از هندوان برکت انفاس آن پیر طریقت به دین اسلام مشرف شدند، و انانیکه ایمان نیاورند محبت خواجہ را بدل جای دادند و پیوسته فتوح بی حد و عدد به حضرت او میفرستادند و چنانیکه مرحوم مولوی غلام سوہ میگوید چنان اسلام در هندوستان به طفیل این خاندان عالیشان چشتیه روشن گشت.)

حضرت خواجہ دمشهور و خلیفه گانو خgne شیخ احمد کابلی په (۵۹۶ھ) په بیارس، حضرت شیخ احمد غازی په (۶۰۳ھ) په فتوح، حضرت احمد خان درانی په (۵۹۰ھ) کی په اجمیر کی شهیدان سوی او نور ویر هشتو دی. د چشتیه په تزد سمعاع معتبره او د مسلک جزده.

سیکنت الاولیا وای پی حضرت خواجہ دغوث الا عظم دستیگر حضورت هم رسیدلی او د همه په جمره کی ورسه او رسیدلی دی. د حبیبو تذکر وله رو د چشی طریقی سلسله حضرت شیخ ابراهیم ادهم بلخی ته رسیدلی، چی هف خپله طریقه د حضرت خضرخنه اخستی ده. د چشتی سلسلی ذغه اولیا او مشای مشهور دی: - خواجہ قطب الدین بختیار کاکی، شیخ فرید الدین گنج شکر، شیخ نظام الدین اولیا، امیر خسرو بلخی، شیخ سلیو چشتی.

مشهور آثار بی دادی: - دلیل العارفین (چی دده خلیفه قطب الدین بختیار کا را تقدیم کری، انسیس الارواح دخپل مرید خواجہ عثمان هارونی، ملفوظات د ذکر، ریاضت او چله کشی رساله، کلمات معین الدین، سعجری، گنج اسرل دیوان شعر. د شیخ د شعر نمونه داده: ریود جان و دلور اجمال نام خدا.

نو اخته تشنہ لبان راز لال ناو خ

ای صباگر پر سدت گز ماچه گوید مین
این ددی را از میان برداری بگوئی

خانقا

دەشتا ياخو، در و بىشانق، صوفىيانق، تكىيە، رباط او تاتا تو بى تەوايى پى جمع يى خوانق او خانقاھات او پەپېستىرى (خانقاھى) داشى دغە يوە معربە كەم دەچى د (خانه) او (گاھ) خەججۇرە سوی دە لەكە منزىلگاھ مەجلس گاھ او پە فارسى تى د (ن) پە سکون هەر استعمالىرى.

سعدى (رج) پە خېل اشر (گلستان) كى پە دى ھەكلە وايى :

سعدى حديث مىتى و فرياد عاشقى * دىيگر مىكىن كە سەيب بۇ دخانقاھ را
عىمدىكەد على دخانقاھ دىلەي او دەھنى د تايىخ پە ھەكلە لىكى : - خانقاھ يوە فارسى
كەمەدە پىچى اصل يى (خونگاھ) دە يەقى هەفە ئاھى پىچى پاچا ياسلطان دوھى پېكىنى
خورى، نىن خانقاھ دەھۇكتىجۇنۇ زاوبۇ تەۋيل كېيىتى پىچى پە هەفە كى صوفى پە عبادت
لەگىاوي، خانقاھ تىر شىپىن مىھجرى پىرە پورى وجودىنە دەلەود، پە مىصرى هەفە
چاچى لوھىرى خانقاھ جورە كە سلطان صلاح الدین يۈسۈف ئەھەنە دخانقاھ
پە جۇرمۇلۇ علاۋە دەتامىكلى رىزق (خوارە) دە حق دلارى سالكىيۇتە هەر مەقرى
كەر . د (سيوطى) پە قول مەفرىزى وايى : - خوانق داسلارى عالىمەد مۇساتو
خەنە دى پىچى پە خلۇرمە هەجرى پىرە كى پىيداسوی دە وايى لوھىرى خەنە چاچى
خانقاھ دە عبادت لە پارە جورە كە، هەنە زىيد بن صوحال بن حنۇن نۇمىدە، كەلە
قى هەفە چىيىن د بىصىرى خەلک ولىدلىپىچى بىلە تجارتى، نەلەعتى او داسو نۇر و عوايدى
ئان د خداى تىالى عبادت تەارەكى ئۇ او د فکر او خىال پە ارايى بى عبادت كاۋە
و هەنە پىچى د دوى لوبزە بى نيازى او فارغ البالى او د دىنياسە بى پەروا يى ولىدە، نۇ
كەورىي د دوى د او سىيد لە، كالىيۇ او نۇر و ما يەحتاج جو درفع كولولە پارە قەربابا
بىنە ھەداشانى روايت دى پىچى پە اسلامى لەپەنە خانقاھ يو كۆنجۇچى ئۇچى پە بىت
مەقدس تى د عبادت لە پارە تېڭىل سوی ئى. ۱۱

سرفانى تىپيراتو او امىطلاحاتو او لغاتق فەھنەتلىكى : دخانقا شاھتىپە
لەت نامە دە خدا - صفحە ۱۶۱

مدینه هنوره کی دحضرت رسول الله (ص) دهنه صنی سره کیدلای
سی، چی دصحابه و فقیران او بیونلان به په هنگه کی او سیدل اواعلش
کیدل او هر شوک چی به مدینی شریفی ته راتلی که پیسی اوحای بهی نه در لق
دغی صنی ته بهی دلمه لختوشخه خان را رساوه.

دحضرت طلحه خخه داسی روایت دی: - مکان الرجل اذا قد المدينت
وكان له بها عريف ينزل على عريفه فان لم يكن له بها عريف نزل الصفة
وكنت في من منز الصفة . (۱)

مصاح الهدایه و مفتاح الكفایه عن الدین پر خپله (۱۵۳) صفحه کی خانق
نه دوستلو په ادابوکی داسی لیکی : - بدانکه اهل خانقاہ و طایفه می باشند
مسافران و مقیمان . اما رسمر صوفیان در سفر آن است که چون به خانقاہ
قصد نزول دارند ، جهد کنند تا پیش از عصر به منزل رشند ، والآن در
راه بر عذری مختلف شوند ، وقت عصر در آنید ، آن شب به مسجد بالکو^ش
دیگر نزول کنند ، و روز دیگر به وقت ارتفاع افتاد قصد خانقا
کنند و چون در خانقاہ روند ، اول دور کوت نماز بگذارند سپس سلا
کنند ، و به معافت و مسافحت با حاضران مبادرت نمایند ، وست ان است
که از جهت مقیمان به حق المذکور عراضه ای از طعام ریا یا غیران در میان اتف
وبه کلام مسابقت ننمایند ، و سخن تانه پرسند نه گویند ، و سه روسار
خانقاہ به قصد مهمی که دارند ، از تریارت لحیا و احوالات بیرون نزون
تلقیات باطن از تغیرات عوارض سفر به قرار خود باز را ید ، و جو گرد
و مستعد لقاء مشایخ و اخوان شدند ، چه استیفاء حفظ غیر ارجح
نور جمعیت باطن همیسر گردد ، از پهر انکه نور کلام و سمع بر قدر نفع
نیت دل تو اند بود ، و چون ارخانقاہ به قصد یکه دارند بیرون خولمندن فن
بی اجایت مقدم اهل خانقاہ برخروج اقدام ننمایند ، و همچنین در همه

«فرهنگ لغات و اصطلاحات و تعبیرات عرفانی - دلتر سجاوی

چیز به موافقت رای و استضواب و اجازت او شروع کنند، و چون سمعت
بگذرد آگر پیش اقامت دارند و در قامه ایشان بحال بطاوت بود، خدمتی
که بدان قیام نمایند، مطلب دارند، و آگر اوقات شان مشغول عبادت بود
(فکنی بالعبادة شغل) و اما مقیمان خانقاه باید که مقدمه مسافران را
بترحیب و اعزاز تلقی نمایند، و بتوود و طلاقت وجه بدهیشان تقرب
کنند، و خادم باید که سبک طعام پیش آورد، و با ایشان تائمه روی و خوش سخن بود، و آگر همسافری به خانقاه رسید که به هر اسو صو فيه
مترسد نه بود، و به نظر حقارت و عدم همبالات در او تنگ نند، و اورا
از خانقاه اخراج نه کنند و بازار نزند، چه بسیار از اولیا و صلحاء که
از رسول این جماعت خالی باشند، پس آگر ایشان را به مکروهی انداد
رسانند، ممکن که باطن ایشان ازان هشوش و متالع شوند، و اش
ضرر آن به دین و دنیا موئی لاحق شود، و بهترین اخلاق رفق و
مدار است با مردم و درشت خوبی قول و قول نتیجه نفس خبیث
است. آگر کسی با خانقاه رسدو و معلوم میشود که صلاحیت مقام ندارد
او را به وجه لطف و حسن کلام بعد از تقدیمه طعام باز گرداند. را

د دوست محمد حاجی کندھاری خانقاه^۵

دی دهلا علی اخند یوسف زی نوی د اسماعیل خان د پیری د بنود د امان
د هوئی زی د کلی او سید و نکی فی چی د کندھار د مشهور و مشایخو اور فاؤ
شخه گنیل کیدی چی د نقش بندی بجددی طریقی هرشد او خلیفه و د کندھار
شخه پر ته په قول افغانستان مخصوص منحنی اسیا، بخارا، سمرقند
تا شکند، هرو او نور و بنارونو کی بی په سو و اخلاق صندان لو مریدان
۱۵۶-۱۵۳، مصباح المدایة و مفتاح الکفاۃ - عزالدین، محمد و د فاشلی صفحه
ارزش میراث صوفیه - داکتر عبد العسین نرکوب - صفحه ۶۸ - چاپ ۱۳۶۹
انشارات کبیر .

در لودل خانقاہی په موسیٰ زی غوندان او بخارا کی تراویس سه دوست
 محمد حاجی خپل زیارتہ عمر په تیرہ بیاد دوبی په میاشتی کی دزابل دکلات په
 غوندان او غوره مرغہ کی تیراوه، د اسماعیل پهیره او غازی خان دیره پی
 ژی د تیریوانی تاتو بیو. کلرچی به کندھار ته راتلی دکندھار دینار او
 دندد ولسوالی په بیلو کلیو کی به د مریدانو او اخلاق صنداںو د فیض او
 برکت مرجع گنل کیدی. د دوست محمد حاجی قندھاری فارسی مکتبان
 زیارات مشهور دی. فارسی مکتبات یی د حضرت حاجی دوست محمد
 قندھاری قدس سره موسیٰ زی شریف په نامہ حافظ محمد یوسف خا
 او و پرنو د ملتان په صدیقیہ کی چاپ کری دی د دغو مکتباتو شمیں و
 د بیرون شو تر سینی چی د خپل مریدانو او خلیفہ گانو په نامہ یی لیکلی دی:
 مکتوب اول به نام خلیفہ محمد جانان اخندزادہ ساکن مرغہ، مکتوب
 دوم به نام ملا امان اللہ صاحب خلیفہ هراتی، مکتوب سوم ایضاً به نام
 خلیفہ ملا امان اللہ صاحب موصوف الصدر، مکتوب چهارم ایضاً به نام
 خلیفہ ملا امان اللہ صاحب هراتی، مکتوب پنجم به حضرت پیر دستیگ
 خود حضرت شیاً احمد سعید صاحب مجددی دهلوی شم المدنی قدس
 اللہ سره، مکتوب ششم به نام ملا محمد جانان صاحب ساکن مرغہ
 مکتوب هفتم ایضاً به ملا جانان صاحب موصوف الصدر، مکتوب هشتم
 به نام خلیفہ ملا امان اللہ صاحب هراتی، مکتوب نهم به حضرت پیر و
 مرشد خویش قدس سره، مکتوب دهم به نام خلیفہ مولوی محمد عادل
 صاحب قوہ کاکر ساکن بوب، مکتوب یازدهم به نام خلیفہ مولوی
 محمد عادل صاحب موصوف الصدر، مکتوب دوازدهم به خلیفہ ملا یحیی
 اخندزادہ هریپال کسیفری، مکتوب سیزدهم به مولوی محمد عادل
 صاحب کاکر ساکن بوب، مکتوب چهاردهم به ملا ہبیت اخندزادہ
 هریپال کسیفری، مکتوب پانزدهم به ملا راز محمد اخندزادہ صاحب کند
 ری، مکتوب شانزدهم به نام مولوی شیر محمد کلاچوی که بجا ر حضرت پیر

مکتوب هندھر بہ نام ملا قطب الدین اخند، مکتوب هرڈھو بہ نام خلیفہ امان اللہ صاحب ھراتی، مکتوب نفرزدھر بہ نام ملامیں واعظ صاحب اخندزاده، مکتوب بیستو ایضاً بہ نام ملامیں واعظ صاحب موصوف الصدر، مکتوب بیست و یکو بہ جانب پیر دستگیر خود حضرت شاہ احمد سعید صاحب مجددی دھلوی شری المدنی (رح)، مکتوب بیست و دو ھو بہ نام ملامیں واعظ صاحب، مکتوب بیست و سوم بہ نام ملا حیدر شاہ صاحب پیوندھ، مکتوب بیست و چھارہ بہ نام ملا عطا محمد اخندزاده صاحب مکتوب بیست و پنجمو ایضاً بہ نام ملا عطا محمد صاحب موصوف الصدر مکتوب بیست و ششو بہ نام خان ملا خان صاحب، مکتوب بیست و هفتوبہ نام خلیفہ جلیل القدر ملا امان اللہ صاحب ھراتی، مکتوب بیست و هشتوبہ بہ سیادت پناہ قاضی حیدر شاہ صاحب، مکتوب بیست و نھو بہ نام قاضی حیدر شاہ صاحب موصوف الصدر، مکتوب سی امر بہ نام مولوی عبید اللہ صاحب.

دھنال پہ دو ول دلتہ د حاجی دوست محمد قندھاری د ذیر لسم مکتوب متن را انتقال کینی چی د ب دوب د او سیدونکی مولوی محمد عادل کاکر پہ نامہ بی لیکلی دی :-

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

بعد از حمد و صلوٰۃ اخوی ارشدی اعزی محمد عادل اخندزاده سلم اللہ تعالیٰ من جمیع آفات، از فقیر حقیر لاشی دوست محمد حاجی کان اللہ عوضا عن کل شی بعد از سلام مسنون که سنت سید الانام است مشهور گردید که طریقت دو جزء است، یکی جذب و دیگری سلوك، چون جذبہ بہ مدد پیران کبار اجمالاً بر سالک وارد میشود یہ غیر عمل که اختیار و عمل سالک را در حصول جذبہ دخلی نیست الا ما شاء اللہ که هو قوف بہ محض عنایت است پس در تحریل جزء ثانی که عبارت از سلوك است البته عمل و کوشش را در آن ذخل است.

سالک راجھ دو همت دن کار است که آنچہ معذور است در آن سعی نمایند

برای تکمیل این هر دو جزء سلول که بزرگان مقرر فرموده آن صاحب راجز، اول به عنایت حق تعالی حاصل است در جز ثانی سعی بلیغ داشته و عمل به عز همت فرمایند، نه به فتوی که بنای طرقیه حضرات فقشیندیه بر عز همت است و به انکسار تمام و عبودیت و عبدیت اوقات شریفه عمومی دارند، و بند را در دعا یاد فرمایند، که حق سبحانه و تعالی این بی عمل را ایمان سلامت دارند، و این طرف خاطر شریف خود را جمع دارند که تا حين تحریر خیریت است. زیاده والسلام ملا کلام.

سنه (۱۳۶۶ه) وحالات این سمت از چون و چرا علماء مولوی صاحب به تفصیل پیان خواهد فرمود (نقل از صفحه ۳۲ مکتوبات فارسی حضرت حاجی دوست محمد قندھاری قدس سره، موسی زیب شریف مطبع صدیقیه بیرون یوه رگیت ملتان شهر).

مولوی محمد عادل صاحب کاکرچی دیپیستو، فارسی، عربی ثبی پیاو مرک عرفان پالونگی شاعر دی په خپل قلمی عرفانی دیوان تحفه الاسلام کی دخپیر او مرشد حاجی دوست محمد قندھاری په مناقبت کی داسی واي:

قال رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم: ان الله يقول للملائیکه: من وجد تهونی قلبہ مثقال ذرة من خیر فاخرجوه من النار.

دی فرمان په دغه شان کړی
دیو زری په شان وی
خلاصی کړی داول لفهار
مالیدلی داعنوان و
هم ملا ئیک هم صالح
رب په رحمه کړی اعظمها
بدی خوی بدی رفتار
خدای به سی ددوی غم خور
پیروتاته امیدوار

وملکه ته رب فرمان کړی
چی په ذرہ کی یی ایمان وی
دی بیرون کړی له دی نار
بل حدیث هم په داشان دی
چی شفاعت کړی رسولان
او د دوی تماهشی کار
دیرس عالیه چی بد کرداروی
رب به خلاص کړی له او
محمد عادل یمکن اکار

گوندی عفوه می گنای کری
کده زماهر خوب بد عادت دی
زم امر شد دوست محمد دی
د مجده پر کار محکم دی
دمولوی محمد عادل صاحب د تحفة الاسلام و قلمی دیوان د اخیری پافی
قتل . د غم خطی نسخه د محترم محمد الله صحاف په کتابخانه کی سلتی سوی ده
حضرت حاجی دوست محمد قندھاری قدس سره ، هویی نی شریف
فارسی مکتوبات د اخیری پافی ۱۱۲ مخ خخه د تاریخ وصال شیخ المشیخ
حضرت حاجی دوست محمد صاحب قدس الله سره ترعنوان لاندی
اسی لیکل کیپنی .

ی دریناصوفی شیخ زمان
رشد کامل مکمل ذوالورع
بايزید و هرجینید وقت بود .
طفیل بوسعید احمد سعید
بین اوچون فیض شا فتشبند
حاجی حضرت محمد دوست بود
عون ز دنیا دار فانی رخت بست
تابی معرفت تاریخ او
احمد اتوکی رسی در وصف او
فیض بی پایان ز رو حش پاک خوان

ده دهناقیوب بل اثر معزالدین د عبدالکریم زوی تالیف کری دی .
کراچی د سروش مجلہ د (۱۹۷۷) د دسامبر د میاشتی په (۳۸) مخ ، او
میالی افغانستان د ده په هکله لیکی :- حاجی دوست محمد قندھاری د
ندی مسلمانانو ستر پیشوا او ز بود دست عالر او هتصوف ڈچی
شا احمد سعید د هلوی ابن شا ابوسعید د هلوی سره بی د نژادی

ماد عفوی په پناه کری
خو مرشد می نیک خصلت دی
نیک خصلت د ده بی حد دی
پیر محکم پر دغه کار سو
حضرت حاجی دوست محمد قندھاری قدس سره ، هویی نی شریف
فارسی مکتوبات د اخیری پافی ۱۱۲ مخ خخه د تاریخ وصال شیخ المشیخ
حضرت حاجی دوست محمد صاحب قدس الله سره ترعنوان لاندی
اسی لیکل کیپنی .

پیشوای ممالکان و عارفان
قطب عالم بود افراد جهان
بی سز دگر وصف او ساز و چنان
عالی پر نور شد از فیض آن
ذفت شبندی کرد قلب عارفان
نامه او چون شمس روشن در جهنم
امده در گریه جمله انس و جان
هاتھی از غیب گفته ناگهان

او
پاک خوان

علاقیق او روحانی را بطریقه در لوده دلنش بندی طریقی پیرو و او په کال (۱۲۸۴ھ) کی وفات سویدی.

په کندھار کی د حاجی دوست محمد دزیات نه او سید ولو او نه پاته کیدلو یو و وجہه همداوه پچ حاجی صاحب دکندھار یانو قوی رسومات او ملی عیناتو پاللو ته لبر متوجه کمیدی او دیو داسی عرفانی او اجتماعی چارو په تبلیغولو او تشهیر ولو لکیا و پچ اثرات بھی هر کله دھنے ایالت داو سیدو نکو و ژوندانه پر طرز نامطلوبه اغیزه کوله او په تضاد کی به ور سرم واقع کیدله. دھمدغه حکله به دیو شمیر لفڑ لرو و نکو قوی خانانو، محلی ملا یانو او روحانیونو تر تقدیل لعنتی نیول کیدل، خصوص هفه وخت پچ ده دکندھار د سیخمنو د مریدولو او حلقته را بللوبه چارو لاس پوره کر.

لکه پچ دوست محمد حاجی یو پیشوای خپلی یوی سیخمنی مریدی ته په دی عبارت لیکلی دی:

پس له حمده له صلوة له جامنېه د دی حقبین دی سلام وی بی بی صاحبی ته، له آفاقت د دنیاد آخرت دی حق تعالی تانه سلام منگی او بجات در کری.

پس لکه سلامه پچ طریقه د اهل اسلام و د معلومه دی وی و تاته پچ دلی مانه خیریت دی له هری وجهی، ستاسی خیر هم له هری وجهی له خداییه غواړو او کاغذ دحال احوال خیریت په خپل لاس د ملا محمد سعید صاحب پچ دی استولیو، په بنه وخت په نیک ساعت یی لوړ ساوه، په لوستلو دھنے کاغذ پچ بیان ستاسی د خیز او صحبت و پیکنی زمانه دی خوشحاله سو، خدای تعالی دی... د خیز و تاسو ته در کری پچ په دا حال او... دھنے وخت دی ذه خیر کرمه...)

خلوت

دنفس سره دخالفت کولو، نیاپست کبیلو، لر خومړو، لب ویدید
لو، لر خبری کولو، روژی میولو، لموخونو کولو، د پردواونورو
څخه د ګوبنې کیدلو، او ځانتل په دوامداره صورت د خدای ذکرته
سپارلو او نور و خاطرا تو هیر ولو یوه مجموعه د، لکه چې حافظ واي؛
خلوت گزیده را به تماشا چه حاجتست * چون کوي ووست هست به صورايم حاجتست

خلویښتی (چله فشینی)

د غه دیں او سلوک د خاوندانو د دو دینو او رسوماتو څخه دی چې یو
مرید شلویښت ورئی او شپی د خاصو ادبیه پامنلو سو او رعایت کولو
سره په یوه مخصوصه کوته کی د خدای په عبادت او ریاضت لکیا سی د
چله فشینی څینی محمد شرطونه دادی:

- مرید په د خپل شیخ څخه اجازه اخستی وي.

- په هر هفته یا سو ورخوکی به شیخ د خپل مرید او یا سالک د لیدلو
له پامه ورئی چې په هغه سره د خپل مرید زړه خوبین کړی او د
مغه د مجاهدت او یا ریاضت تو ان پیاوړی سی.

- د مناسب وخت او زمانی تاکل لکه: د چله فشینی له پامه مسلعد
خت، آب و هو او زمانه، د خلکو د بیر او بام او از دهاو څخه د خلوت ځلنی
ری ولی.

- چله کش باید تل په او داسه وي، او کله چې وغوارې لموخ وکړي، باید
سره او د سنوی کړي، او د وړکعته د شکرانی لموخ وکړي.

- په د غوڅلو یښتو ورخوکی باید روژراتي وي.

- ۶- دېرلىن خواره و خورى او دېرىلىن خبرى و کرى .
- ۷- پېشپېرى د دو ساعتۇنىيات خوب و فەڭرى .
- ۸- رەھمانى ملکى، شىيطةنى او نفسانى خاطرى باید يولەبلە و پېشنى .
- ۹- بوانى پە رەھمانى خاطر و لگىاسى او نورى هستە و غورخۇي او كە د مشكلە سەرە مخانىخىسى دخپىل شىيغ او مرشد ئىخەمەستە و غوارى .
- ۱۰- د لا الہ الا اللہ پە ذكر متل لگىا وى . (۱)

حال

دعارفانق پە اصطلاح ھەنە چى د خدىقى تىقى د مەھبەت د طریقت د سالك
مرىيد او بىا صوفى پە زەھىرى د سالك د تىمىدىپە تەخائى نىسى او د الھى
جذبى پە پېرى د ادىنامقاھى خەخە اعلى ھقاھە تەرى سىينى او بىاد نفس د
صفاتقى پە خەركىندىمىدلو سەرىيەتە زايىلىپى ھەنە تەحال وايى او هەضەختە
چى حال دائىمى و گۈزى او د سالك ملکە او ملگىرى سى بىامقاھى عۆرتە ويل كېپى

حق

د صوفيانق پە اصطلاح حق د اللە تىقى د ذات خەخە عبارت دى، حقاقيق
د حقىقت جمع ده او د صوفيانق پە اصطلاح د اسماء حقاقيق د خداى تىقى
د نۇمۇنە خەخە عبارت دى .

د خداى تىقى ذكر پە اسماؤ كېپى او ھەنە درى د ولە دى :
د ذات نۇمۇنە : - اللە، الرب، الملک، القدوس، السلاھ، المؤمن،
المهيمن، العزيز، الجبار، المتکبر، العليم، العظيم، الظاهر، المسلط
الاول، الآخر، الكبير، الجليل، المجيد، الحق، المبين، الواجد، الماحد
الصمد، المتعال .

د صفات نۇمۇنە : - الحى، الشکور، القهار، القاهر، المقتدر، المقوى

ال قادر ، ال كرييم

د افالو اسماء :- الميد ، المعيد ، الوكيل ، الباعث ، المعيب ، الواسع
الجسيم ، المنيب ، العاشر ، المعز ، المذل ، الحكيم ، العدل ، اللطيف ، للجمي
المحيط ، المولى ، التواب ، المستقر .

مولينه محالل الدين بلىخى بىدى هكله واىي :

اسم هرچيزى تواز داناشىق	رمز سرعمله اسماء شن
اسم هرچيزى برماظا هرش	اسم هرچيزى بر خالق گرش
نzed هوسى ناهارچوبش در عصا	نzed خالق بود نامش اژدها
بدعمر قاتام اينجايت پرست	ليک مؤمن بود نامش در است

حلقه

حقوق فیلان پى خاصو حالات توکى د خپل رسوليرو يە د حلقى پە دەول رقصىپى
او پېرخپل شلو خوارا خىنى ، او كەپە حلقة کى خۇك غۇزىارسى غۈرامت
او تاوان پە اىپە دى .

وْجَد

دەلىي سبارت هېشىغ نە موئىدىكىن يىچى دەفعە پە واسىطە دى دوجد تعریف
وسى . حكە وجىدد خداى تعالى دەفوسر و نوڭىخە يۈرسى دى چى مومنانو
تەبى خرى گىنده ونى ، بىخىنى صوفيان پە دى هكله واىي :

دایود اسو مۇھىتى دى چى بىلە جمد او تکفە پە زەۋە رائى او دروبىنان بىرى
پېشانى بېير تە ئىز لە نىظىنە وىرى .

د بىخابىڭاڭ بادى يە شرح تعریف کى داسى راغلى دى : - وجد آن است كە بە^د
دل رسد ، و دل از و اڭاھى يابد ، از بىرەن ياغىم يادىدەن چىزى از احوال
آن بىچەمان كەمبىزى او كىشادە شود ، يىاحالى كە مىان او و خداڭشادە گىردد .
و گاً از بىرە عذاب است و گاً از بىرە فراق و گاً از سوزش وىجى ، و اغلب

و ج دار خوف یا از فراق باشند و چون این نوع و بعد در متبرکه ظاهر شود غلبه گيرد، ظاهرش مضطرب گردد و بانك و ناله پديد آيدن باشند و ناله او زراتوا جذخوانند.

تجرد او تأمل

داخلاق و اجتماعی را بطور تجزیه یوازی، یعنی بی مایتی، بی جفنه شوئند کوئلو او تنهض مایتی او کوئه شوئند در لودلوهه واي، دعار فالنلو در ویشانو په اصطلاح دنیاد شلاقا هم اع بنيگهون شعر خان ساتلو او فارغ ييد لوته واي.

مجود باش چنون عجیبستی مشریعه
تبر اکن چوا بر اهیم ادهو
وای چی بوده و یعنی نفر چاو ویل ولی بنجده او مایته نه کوی؟ هنچه پھمایه کی
کی فرته و ویل: بنجده مزانوته بسایی؛ زه لار فمردی او عیاری شرمه رهیبی
من بیور رسیدلی، لتو بنجده خنگه و کرم.

بل د ویشنه و ویل سول چی نه ولی بنجده نه کوی بجهه په مخوب کی سرهه
و ویل: زه د نفس طلاق ته تر فکاح او واده کول موژیات احتیاج لر همه هه
وخت چی نفس ته طلاق و رکرم، دابه ر و اوي چی بیام بجهه و غواره
لوي اصوفي بشر حارث ته سو ویل سوه چی هستا په هکله خلک په یونه خبری
کوئی، ده ورته و ویل شه خبری کوی؟ ورته شه ویل سول چی و آیه تقاده نکاح
ست پری اینه دی؟ ده ورته و ویل: چی ورته و وایه: زه ترا و سه په
فرضو هشغوله دیه او سنت ته را رسیدلی نه بیه.

ایليس

دغه کلمه دشیطا هن دکلمی سره یوشلی او کله بیان خان ته اخستله کیکنی او د
خدائی د دربار خنده سرتقی او شرایع معنی لری. لکه چی خدائی تقلی فرمایه:

و اذ قلت لملئکته اسجدوا والاده فسجدوا الا، ابلیس ابی و سکین
کان من الکافرین .

ترجمه :- هفه وخت پی مو بز ملائکه و پیله چی اده ته سجد و کری
دوی تهلو سجد و کری مگر ابلیس منع را ورد، او لویی بی و کری او دی د
کافرانو خخه ؟، دخداي تعالی دامر خخه دنافرمانی او مسر کنی لجه جهت
د خداي د دربار خخه مغضوب او منور و گر رسول سو .

ابلیس د جنیاتو یا پیش یانانو د ذاته پی لاه او مر پیدا سوی دی چی هیر عاید
وزامد و او هیله بی در لوده چی خندای تعالی به دی پرمخکی باتدی چیل خلیفه
و گرز روی، خواهد ته د سجدی نه کولویه نافرمانی دی هردو د و گر زیدی:

ابلیس کلمه هر د بینوا او فا امیده معنی و برکوی، حکم دی د خداي د بخشنی
و عفو خخه نا امید دی . او دا کلمه د (ابلارس) د کلمی خخه اخستی سوی ده
عارفان او صرفیان دوی معناگانی حسنه اخلي: لکه عز الدین نسفی چی وايی:

دو هرجنت خخه دری تنه را وقتل، ادر، حوا، شیطان، د دری هرجنت خخه
شیپ تنه را وقتل: ادر، حوا، شیطان، ابلیس، طاویس، هار، حوا جسم دی
شیطانه طبیعت دی، ابلیس و هم، طاویس شهوت او مار غضب دی، نف د ده
په قا و بیل د غم قول هادی او روحانی قوت نه د آدم تر فرمان لاندی را غلل او
حینوی د فرمانبرداری خخه خانقه و استل لکه چی وايی:

ابلیس لمین بی شهادت شود پیدا هزاران خرق عبادت
گه از دیوارت آید گاه از بام گه در دل نشیند گه در اندام

شیطان

شیطان د جنیاتو یا پیر یانو خخه دی او اصلی نفوری عزازیل دی چی د او ره
پیدا سوی دی، شیطان د بشر او انسانانو د بیمن دی او غواری چی مسلما
نان د اسلامی احکام د پر جای کولو خخه په د سیسو او تو طشور او گرز روی
په نفس، ضمیر او زرده کی هننی تاثیرات او و سویی اچوی لکه چی فرمایی:

انما يرید الشیطان ان یوقد بینکو العداوة والبغضنا .
 ترجمه : - په تحقیق سره شیطان ستاسو په منځ کې د بنېمۍ او عداوت اچو
 د شیطان کلمه د شاط ، یشط ، شطاخته اخستل سوی ده چې د ناصاف او
 معنی ورکوی ، څینی اسلامی قامو سوونو فغه کلمه هشتمن ، شطم ناپه معنی
 چې تبیره والی څښی مطلب دی ، په قرآن عظیمې کې (۸۸) خله د شیطان ټکل
 استعمال سوی ده .

پیشوا

و هم رفت امل باید دری و صفه ولري : جذبه ، سلوک ، عروج هرڅو
 چې د اړۍ و صفه ولري پیشوا (معن کېن) او مشیغ دی ، خوک چې دادری و م
 و نه لري ، او یاد د غو در و خخه یو و نه لري ، پیشواي او شیفني نړور سره بڼاني

تقدیير

په تصوف او عرفان کې اختیار پر لیښولو او سترک ترواړي ، عارف په دی پوهې
 شه چې خداي تعالی غواړي او مقدر و کړي یې وي هغنسی کېنې د خلق له پار
 تقدیير بدایت او شروع نسته تقدیير د خداي تعالی له خواهد دایت دی
 چې تدبیر پر یې دی ، په تقدیير سړاضی وي خوک چې مقدوم وي یې خپل
 بی اختیاره وګنه . دا ازل او ابد

ازل له ابتدائسته او ابدله انته . ازل د خداي تعالی د نړونو شو خ
 یونوړ دی ، او ازليت یې د صفاتو څغه دی .

معجزه ، کرامت ، استدراج

د شنبې خرق عادت ته مججزه ، د ولی خرق عادت ته کرامت ، او د کافر خ
 ۱، منازل السائرين .

عادت ته استدراج و بیل کیر بیل

اسه اعظم

د خدای تعالی لغو تا همه ته اسم اعظم وا بی، د اچی د خدای تعالی کو میو
م توه ته اسم اعظم وا بی د مفسر فیض قر منع اختلاف ستره، حبینی د خدای
تعالی تپولو نفو مونفه اسم اعظم وا بی.

الحاد

د حق دین خنجه و قتل، د خدای تعالی د دین خنجه عدول، هف خلک چی د شریعت د حدود د
خنجه و مزی هفه ته ملحد یعنی وا بی، د مسویانق پس منح کی صدر کله د شریعت د حدود د
خنجه و قتل رواج لری، چی د هقو خنجه حبینی ته ملاحده یا ملحدیان و بیل کیر بی
کله سالک د ابا هت دیابان خنجه تیر سی او شریعت بیر تر په لس راوی
او تقوی خپله پیشه و گرزوی، نویه دی حال کی مغروه او متکبر کیر بی او
همیشوک د خان په ثمان عمالک او بیز مرگوار نه گنهی پیاو غواری چی قتل خلک
بی هر آیدان او مستایند و بیل و گرزی، تردی اندازی چی د پیغمبری دعوا و کربی.

بیر معان

دعارفانو په اصطلاح روحانی کامل رهبر ته وا بی، لکه چی د اسی وا بی:
گر پیں معان مرشد باشد چه تقاضا

د رویچ گھری لیست که سری ز خدا لیست

فکر

دعارفانو په اصطلاح په خدای کی فکر او ری و همل د خدای په آثار و او مو
جوکه ایشکی دو بیته ل متوافت لعلی لکمچی فرمایی: *الذین یتمنکرون فی خلق السموات والارض*.

ترجمه: - هنم خود چي فکر کوي د اسمانو او مخکو په مخلوقاتو کي

تقوي

په ملي حکمت سی د عبادت او پرهین گاري په واسطه د ئاروا او د عقوبت
خخه خان ساتني ته واي، يعني د اچي د حق بيسيکمه خبيل ساتندو چي و گنه
او تول کمالات او فضایل خدای تعالی ته و سپاری تو خدای تعالی د دا
کسانو ملکري دی. لکه چي فرمایي:
ان الله مع الذين اتقوا و الذين هم بمحشون

توبه

د گئاشخه پیشمانی ته واي، لکه چي فرمایي:
من لم يتتب فالذك هم الظالمون.

ترجمه: هنده خور چي توبه نه کوي په ظالماںوکي شمييل کيني

حضور

حضور د غيب په مقابل کي يوه کلمه ده، د عارفانو په اصطلاح د خلق یا خ
خخه غييت او پتيدل د خدای تعالی حضور ته رسيدل دی. حضور د وحد
ماهور ته هو واي: **خطوه**

هنده د پينو قد هونه يا گاهونز دی چي سالك بي په طريقت کي اخلي جايده
متوجه و چي د شيطان پير وي و نکوي، لکه چي فرمایي:
ولا تتبعوا أخطوات الشيطان انه لكم عدو مبين.
ترجمه: او مه کوي پير وي د قدمو د شيطان بي شکه دې تا
لره د بىمن دی بنكاره.

خطوه انبیا و، و سواسه اولياؤ او فکرت عوا هنو ته پیښیں سی:

خليفة

يمى خاي نشين، دعارفانو پا احصالاچ خلافت هفه مقاهم دى چي سالد
دھريت دلاري د وھلو، دخداي تعالى او بند، پ منع چي د باطن د تصفيي کولو
نفساني خاطرا بتو دنني کولو، بشري صفاتو د خلع کولو د آخلاق فود تزکي
کولو، دلاري خخمر بند، دخلافت مقاهمه رسيني. لكه چي فرمالي:
اني جاعل في الأرض خليفة.

ترجمه:- بي شكه ز، گر زرو تکي يمه په محکمې کي ديو مخلیفه.

ليون (ديوانه)

هنه چاته ويل کيربي چي عقل چي کارنکوي او شعور و نه لري، بنه او بدھنې
ورک وي. د عرفان په ادب کي هفه چاته واي چي په سلوك او طریقت کي د حیران
اوليونتوب حالت ته رسیدلي وي. مولين جلال الدین بلغى روح) واي:
وقت آن شدکه به زنجير تو دیوانه شويم
بند را برگسليمه از همه بيگانه شويم

ذکر

هفه خوک چي خدائ ياد وي ذاکر او خد چي واي ذكري يېولي. دخداي په
ذکر و انسان زړه د امن کيني. لكه چي خدائ تعالى په دی هکله فرمایي:
الا يذكر الله تعلم من المقرب.

رضاء

دخداي تعالى قضاو قدرت ه غاره ايسنودل واي او خه چي و پيښيې په هفه
راضي وي، در رضامقاوم د توکل د مقاوم خه وروسته دی لكه
چي په دی هکله د اسې واي:

به هر حالیکه باشی با خدا باش
بدان تو یافر ازرا به ازویار
تولد بر دیگری به مرچه بندی

دلاهوار، تسلیع و رضا باش
خدار ادان، خدار اخوان به هر کار
چو حق بخشید کلاه سریلندی

رمز

داشای او ایمایه واسطه دمعنی او مقصد پوهیدل، هنی کلمی تروایی چی
خونک دیو دوول شباهت او تناسب یا میله تناسیه ده فره په لیری معنی پوو سی
یا په اصطلاح هنی باطنی معنی ته واي چی په ظاهری معنی کی پیچلی سوی وی او
په دی دوول معنی دا همل حق پر تر خونک پوهیدل کی نه سی لکه دق انگریو خینی
متقطعات.

صفنا

دگناهونو خخه پاکی ته واي یعنی دگناهونو دزنگو بخخه دطبع پاکیدل او
له بد و خخه لیری کیدل، صفاد انسان دصفتو نو خخه دی چی پر اصلی او فرغ
و لیشل کینی : اصلی : - داغیار و خخه دزمه رات قولولو، او فرعی دغدار
دنیا خخه گونبشه کیدلو ته واي .

عارف

هنه خونک دی چی خدای تعالی هفه د ذات، اسماؤ، صفاتو دشهود هتب
ته رسولی وی، او دغه مقام دحال او مکاشنی دلاری، و مرته خرگند سوی و
نه دعلم او معرفت دلاری . لکه خوشحال خان خته ک چی وايی ،
عارض په بخخه علمول دنی دی په استی بی روزی سوی بخ تهم
که کامل دی په جهان هنه کسان دی چی فارغ دی د دنیا له قال و قیا

عاشق

د عارفانو په اصطلاح په شور او وجده سره دلحق) پل تونکی ته واي چی

حقيقی معبود پیر ته خوک نه غواری لکه چی حافظه واي:
عاشق زابر مر ابا کفر و ايمان چه کار

مفلس عور مر سرا ياوصل و يا مجران چه کا

فنا

نيستی او محو کیلو ته واي او په عرفانی اصطلاح دبند، فنا په حق کي، چي دینه
بشری خواصن دحق په ربوبیت کي محسوسی، په فنا سره بد صفتونه ليري کين
او بند، د بتائبسو او پاکو صفتونو خاوند گرزي.
مولانا جلال الدین بلخی واي:-

هیچ کس راتانه گردد او فنا * نیشت ره در بار گا کبری
چیست معراج فلک این نیستی * عاشقان راه مذهب و دین نیستی

فیض

د الها مر په صورت چي پېزمه کي د کسب په واسطه حاصلینې هنه ته فیض واي
همداشانی د فاعل هنه بی عوضنه او بی غرضه فعل چي پر خپلو نیکو بندگانو
جاری وی هنه ته فیض ویل کیږی او د فیض یوانې مبدأ حق تعالی دی.

قوالی

د صوفیانو په مجلس کي خواستن او سازکوليو او موسيقی بـ غولو ته ویل کیږی
چینی صوفیان عقیده لری چي په قوالی او ریاضت دنابودی دنیا سپکو الی او
کر غیر نوالی شه زائلیں او روحی، وجودانی اړاني حاصلینې.

کامل

هنه خوک په عملی سیر او سلوک کي یوم اسي متأهر ته رسید لی وی چي
د خداي تعالی پر ته نور نقل نقلقات او اړیکی یې شلولی وی حقيقی کامل

هنه دی چی په عملی او نظری حکمت کی ذکمال درجی ته رسید لی وای.
وای چی کاملان دری طبیقی دی:-
کاملان چی عالی طبقه ده، سالکان چی متوسطه طبقه ده، مقیمان چی گنبته
طبقه ده.

نفس

مجرد جوهر دی چی په خپل ذات کی مادی ته احتیاج نه دی، خو په فعل کی مادی
نه محتاج دی، دعرفانی هفهوم په هکله بی ویل کینی، نفس حقیقت د
علم په واسطه نزخر گند بزی، او په وجود آن نه پیژندل کینی، نفس
حقیقت د مطلق وجود تخته عبارت دی چی دقایصو په واسطه پت سوی
دی، لکه چی مطلق وجود پرجزی د ول په علم نه پیژندل کیری، نفس
حقیقت هو په کلی د ول نه پیژندل کینی، که سالک خپل نفس و پیژنی
بیا و مرته نفس تعریف دیز مشکل دی، په انسان کی د بد و صفات تو او خرابی
اخلاق و معدن نفس او د بنو صفات تو او حسنہ اخلاق و معدن روح دی
نفس در روح زیندان او د نیاد نفس زیندان ده.

وفا

د عارفانو په نظر همه اعمال دی چی بند، د خدای تعالی سره د هفو و پرخای
کبول و ترون کری دی، همداشانی دالهی او امر و او از لی عنایات تو پیژندنی
نه هموایی:

در روز الاستیت بلی گفتی * امر و فرم به بستر لاخ نهستی

هافت

د حق او انہ او غوبنسته چی د سالک په نمی کی پیدا سی او هنہ ته د سلوك تواند
او تو فیق و رکری، لکه شیع فرید الدین عطار چی وایی:

خطاب هاتف دولت رسید دوش بهما که هست عرصه بدولت سرای فن
ولی چون نفس جناپیشه سد دولت شد طریق دولت دل بسته شد به سد حف

اوه میرونه (هفت مردان خدا)

قطب، غوث، امام، او تاد، ابدال، نجباء، نقیا،

ولی

سرپرست، دوست او مرستیال ته وايی لکه چی فرمایي:

الله ولی الذین آمنو. (بقرة)

ترجمه: - الله دوست دی ده گوکسانوچی منو منان دی.

همه ایشانی ولی د (ولی) درینبی خخه دی چی دو مری نژدی ته وايی چی فاصله
نه آیهابوی، او همه خوک دی چی په ورسپارلو سوق وظیفو کی ترهه بدل
مستحق منه قی . را

قیصری دخیل اثر (مقدمه در خصوص) په (۴۵) مح کی لیکی: - دنبوت
باطن، ولايت دی، او شمولیی تربیت زیات دی حکم چی په بنت او
ولايت دواړو کی شاملیزی او انبیاء خپله او لیاردی، او لیا پرڅو
دو له دی: - اقطاب، افراد، او تاد، بدلاو، نجباء، نقیا. د دوی خخه
دری سوه تنه د حل او عقد هشرا ندی چی اخیار، او فور خلویت تند
دی چی (ابdal) او او تنه دی چی (ابراز) او خلو مر تنه دی چی (راقتاد) او
دری تنه دی چی (نقیب) او یو تن دی چی (قطب) یا (غوث) و مرته ویل کېښه
او دوی یو دبله سره منه پیژنی .

په شرح تعریف کی راغلی دی: ولی د دغوته لو او صافو سره معصومه
نه دی، او که ګذاختنی پیښه سی په قوبه دستی جبیه کېښی .

دنیا

د اخترت په مقابل کي استعمال ياروي، عارفان واي: که په هندي نه و نرل سی گمراهي او هلاکت ٿيني پيدا ٿيني، حضرت رسول (ص) فرماني: **الدنيا ملعونه ملعون ما فيها الا ذكر الله عالما او منتعلما.**

ترجمه: - دنيا العنتي ده او خهچي پکيني ده هنده ملعون ده، بيله خدائ د ذكره د خدائ تعالى ذكر د خدائ تعالى په اسماء او صفاتو كيني.

پير

مراد، مرشد، شيخ، دليل، پيشوا امام، هنده چي خپله لامرينونگوي و رهمنما او مرشدته احتياج و نياري، دستگير، قطب د مرید په مقابل کي د طریقت پيرته واي: لکه په ده بيت کي:

پيري که هفت فلك زيندش مرید

ميري که مير هشت چنان شايد مش غلام

پيران لنگر لري، د پيراو سيد در و بنيان او د دعا محتاجان هنده چي
لپريان او د خدائ بېغوي، تر خوجي بي مراد او مطلب حاصيليري
د پير په لنگر کي وړري اباهه او اعشه و مرکول کيني ٿيني پيران کله، کله
دو مره اجتماعي او سياسی نفوذ پيدا کوي چي و لسي هشران د دوی
لنگرونو او دربار و بنو ترجوع کوي، د احکمه چي د دوی دخوبني او دع
پيرته په کوکار لاس نه سی پوری کولاي، چنانچه په ده هکله د شا
حسين هوتك او ميا عبد الحكيم صاحب ماجرا زياته مشهور ده.

پيغمبر

پيغامبر، رسول،نبي، د خدائ را ليند
سوئي.

پیر خرابات

یو تووصینی ترکیب دی چې په ظاهره هفه پیر مردا او میره ته ویل
کیږي چې په میکده بیا شرابتون کې شراب خرڅوی، خود نصوف په
اصطلاح کې د کامل او مکمل هر شد په معنی دی، چې فرید د فیرا او
فنا خواته هڅوی چې د ټولو شیانو افعال او صفات د خدای په عشق کې
د سر بنسندنی په توګه مخوکری او سالک فنا فی الله وکر رهوی. د دغه
خرابات معنی د ټولو بشري صفاتو خرابیدل، د جسماني او روحي
وجود فنا کېدل، لکه چې حافظه وايی:-

بندہ پیر خرابات مکه لطفش دا شو است

ومنه لطف شیع و ناهد گاهست و چا نیست

کوئی خرابات

د فنا او بی هو بني مقاوه ته وايی لکه شاء نعمت الله ولی چې وايی:
در کوئی خرابات کسی را که نیاز است:

هشیاری و هستیتش همه عین نمان است

کمال

صوفیانو په اصطلاح د مادی او د هغه د صفاتو خخه صنا او پاکیدل کمال
بولي.

کشف

پرده پوره کول، لوڅهول په عرفانی اصطلاح د پېتو او خفالوڅهول دی
جې د پردو او جهابونو د لوڅيدلو له پاره بیلی هر تبی ستنه.

کفر

د عرفان په ادبیاتو کی د تفرقی د عالمر تاریکیو نه کفر و ای، همداشانی
دوحدت پتیدل په کثرت کی هموکمندی، جئینی بیا وایی حقیقی کفر غبنا
فنا ده، کافران هنه دی چې د اسماؤ، صفاتو او افعالو د مرتبی خخه
نه وی تیرسوی لکه چې ولیی :-

مشوق به سامان شد تا باد چنین باد
کفرش همه ایمان شد تا با چنین باد

خواجہ

خواجہ پا خوجہ فارسی لقب دی چې د بساغلی، بادار او اغا به معنی هه
استعمالی بری، په لبان او خینو عربی هیوادونوکی د غه لقب د هستراوی
موسیو په نامه هم مروج دی. د تاریخی خیرتو خخه خرگندیں چې
د غه لقب په هند کی رواج موئندی، او هفو هندیانو ته ویل کیبی چې د
اسلاور په دین هشرف سوی دی. دوی پر زیاتو مذہبونو لکه نزاره
شمسه، سنی، شیعه او نومرو ولیشل سوی دی. (۱۱۳۳م).

د پنجاب خواجہ گان د آقا خان امامت او هشتراویه نه منی او د بمبئی د خواجہ
گانو د عقاب دو پیروان دی. دوی د خپل طریقت او مذهب سلسله سی
صدر الدین ته سوی چې په پنځلسی هیلاز دی پیروی کی د خراسان خخه
پنجاب ته تللی او هقبره بی تراو سه په (ترنده) کی چې د بهامو لپور د ایاله
په ګرگچ کی ده خرگند مقام لری دوی خپل نذرو نه، قادر یه او چشتہ
پیرانو او او لشیاؤ ته ورکوی. (۱)

همداشانی د خواجہ، خوجہ په نامه په خینو اسلامی په خوانیو سلطنت
دریار و نوکی یو شمیر بنا هسته او بینکلی هریان موجود وف، چې خ
(شند) سوی وول دی سبیه چې دوی د سلطنتی کوئری د نجونو سره و
ونه کر لانی سی.

زموږ د هیواد افغانستان په ځینو سیموکي او هم د هنځنی اسیا په ځینو
برخوکي خواجہ د سید په معنی پیژندل کیني، په ځینو قامو سونوکي
دوغريں په معنی هم استعمالیں کړي او ترکي کلمه ټي بولی.

سید

عربی کلمه د چې د پیشوا، بادار، سردار، د قوه د هشر په معنی استعمالیې
د غه کلمه د حضرت محمد (ص) د کوړنی پر غروه هم اطلاع ټيری، لکه
چې سید المرسلین (حضرت محمد (ص) توپیل کیني)، سید القوہ
دقوعہ هشرته، سید الانام (د مخلوقاتو هشر او اشرف ته چې حضرت محمد
سید البش (دانسانا نو هشر ته چې حضرت محمد دی)، سید الانبیاء
دنیانو هشر ته چې حضرت محمد دی) ویل کیني. همدا شانی د غه کلمه
پیو، فالضل، حکیم او حلیم له پاره هم استعمالیې.

افغانی تهولنه کي د دی سره چې د سید فیات احترام کیني خوشنگه
چې په افغانستان کي شمیر سبیا زیات دی نو دا به پرہ ضروری نه
بریښی چې حیثیت یې د نورو روحتی فرقو خخه په بنکاره تو پیش ولري خو
نمې وخت چې یو سید د مذهبی شخصیت په څیر خرگندسی، بیانی و لس پر
نورو په فوقيت او امتیاز قائلیں.

میر

سید انویسا سادا تو لقب دی چې د سید متراو دی او په عمومی توګه د
مومنو یا اسماؤ په سر کې رائی لکه میر احمد، میر وحید، میر محمود
و د اسی نویں. همدا شانی د غه کلمه د امیر مخففه ده، چې د پاچا او سلطان
هکله رائی د دغې کلمې د خاصیتو نو خخه یو دا ده چې د اضافه کسری په قلعه م
پیل کیني لکه میر آب (د او بیو ویشلو هشر)، میر شب (د شپی هشر چې د شپی
و همودر کړو) او د اسی نویں.

امیر المؤمنین

لو مری سر کی هفه خوکھ په دی نامه یاد سو، حضرت عمر بن خطاب، او د القب خاص دخلافت له پاره، حکم دمغه له هفه سعد بن ابی و قاص په دی سبب چې دقادسیی د عسکر و امارت بې چې په هفه کی د مسلمانان تو زیاته برخه پکنی شامله وه په لاس کی در لوده او د غه امارت د دی قب تقا ضاکوله نو په نوموری لقب یادی دی.

د دغه لقب د اختصاص سبب لو مری حضرت عمر او بیانو و خلیفه گانو
ته کیدی، هفه وخت چې دوی حضرت ابابکر صدیق ته بیعت و مرکر نو
هفه جناب ته بې د خلیفه رسول الله خطاب کاوه، او کله چې د ابابکر صدیق شخنه
ور وسته بیا حضرت عمر ته بیعت کاوه او هنې بې همود خلیفه رسول الله
په لقب یادکر، خرنگه چې د اضافت زیاتولی او د لقب او بزد والی په تیره بیا
چې همیشه د زیاتوب په حال کی او په ثربه کی د در وند والی موجب
گر زید نو هنې د مکر را تو خخه صرف نظر و کر او بیوازی (خلیفه) بې
غوره کر او هم خرنگه چې وویل سود لو مری چل له پاره حضرت عمر دغه
لقب خان ته غوره کر، د هفه سبب داؤ هفه وخت چې د جناب ته بې د خلیفه
رسول الله په نامه خطاب کاوه ده و فرمایل دا داسی بیکار دی چې او بزد والی
پیدا کوي، هروخت چې بی خلیفه بیو په بل پیسی راسی نومباید چې تاسی
هفه ته (خلیفه، خلیفه، خلیفه) او هم داسی ترپایه و وایاست خرنگه چتاسو
مؤمنین یاست او نزه هم ستاسو آمر بیه نو د هفه ور وسته بې د امیر المؤ
منین لقب خان ته غوره کر ور وسته د نور و خلیفه گانوله پاره هم د دغه لقب استعمال
سو. د القب ترهه وخته پوری چې د خلافت د ورہ ضعیفه کیده او اسلامی هیو او
په یو او بل نامه سره و لیشل کیده عامر و او په اخر کی بیوازی آل عثمان ته پاته سو. د لو مری
عموی جنلیت ور وسته چې بیوزیات شمیر اسلامی هیو او نه پیدا او ازاد
سول د دغه لقب د زوال په خواخغ و نیوی.

ملا

یو، عربی کلمه دهچی د (ملئو) خغه اخستله سوی او په پښتو کی د (ډک) یعنی د علم رخخه ډک معنی ورکوی. ځینې لغت پوهان د ملا، کلمه د عربی د (مولی) یا (مولی) کلمی خغه مشتقه گهني چی د استاد، معلم او سبونکی معنی لري. په ترکی ثبې کی هم د ملا کلمه استعمالیې، او د اسی گمان کېږي چې د دواړ و اصل به د (مولی) یا (مولانا) د کلمی خغه اخستل سوی وي.

ابن بطوطه د ملا د کلمی د تفسیر په هکله ليکي:

وكان معنافي المركب حاج من اهل الهند سبي يحضر ويدعى مولانا الله يحفظ القرآن ويحسن الكتاب.

څینې یا ملا د دین د عالمر په معنی اخلي چې دینی علوم رکه فقر، اصول حدیث، ادب او نوری زد ووي. خو په عامه اصطلاح ملا هفة دی چې لوست کولای سی او لیک نه، یعنی مرزا یا په مقابل کی وجود لري چې ليکلاري او لوستلاري سی.

د دير، سوات، باجوہ، اتاخيلو او ځينونو و قبالي ملا یا نو د اهمیت او ځیثیت په هکله ويل کېږي: - د اهله مذهبی خلک دی چې هغنوی مذهب خپله پیشه او د ژوندتیرو لو و مسیله ګرزولي ده، په دی دله کی تبلیغی طبقی هو شاملیې چې په بیلونو هونو یاد دیږي.

د کلمی ملا: - هفه څوک دی چې ساده ژوندتیرو وي.

پیش اماه: - هفه څوک چې په خاص مسجد او جماعت پوری اړه ولري.

د کرا ماټو خاوند او بېړلک: - هته څوک چې زیات مریدان او اخلاق صمندان ولري. د دوی اهمیت د دوی دکار په څرنګه والي اړه لري، د دی په لی څینې زیات بېړیالي کسان د عامرو لس دليکو او صفونو خغه راوتلي وي، دمثال په توګه د شوافت لوی اخند ګوجر ئ او هست ملا (سرتقو رفتير) دیو بونیرو وال ملک زوی ټو. د دير، سوات او باجوہ قومونه د لوصری ده ول مذهبی

لکو زیات احترام کوی د دوی دزیا توکسانو سره شجري دی چی مثرا و تهی د خلکو د منذر په توگه ور کری دی . دوی د خپل مذهبی مقام برکت چی خومونه کید لای سی د خپلو گاو ندا یا نو خخه تو پیر لری خو نور و حال توکی د علاقه د خلکو خخه لب تو پیر لری .

و هم دوی خلک یعنی د تبلیغ، وعظ او نصیحت والا خلک په دی علاقو په زیات شمیر موجود دی، په دوی کی بیا په خاص دوی دکلی په ملا یافو قاضی خیلو کی یو شمیر صحیح مذهبی او د بنہ ثویند خاویندان ستہ خو یا ترہ بی مذهبی ملنگان دی چی د خلکو د و هو پرستی خخه استفاده کوی ده فوی په خیرو تو نو چاغینی .

البان او چریان زیاترہ خوانان دی چی د مذهبی پیشی د مختار ولو فکر ی . دوی د دی علاقو په زیات توکی را تو لیں ی او په ظاهره د مذهبی لیک د حاصلولو له پاره په یو یا بل مذهب پوری ٹھان تری . د دوی شمیر کلیو کی د ملا یی له پاره د خالی ٹھایونو یا مردو مطوف نور و مذهبی چارو تاسب دیز نیات دی، او دوی مجبور دی چی د ثویند تیر ولو له پارو فوی تاری هم و لتهوی .

مذهبی مقام له برکت دوی د عامو خلکو خخه مادی مرستی اخلي او خلک خپل ثویند سمن او برياليتوب له پاره د دوی خخه د عالو مراد اخلي وی نوی تهدیب او مدینت غندی، د دنیا او آخرت په بد انگیرنکی یی شمیری . (۱)

دی را و روستہ پیر یو کی ٹھینو د اخلي او خارجی سیاست پوهانو د خپل نا وہ پیلو د په سر سولو په لار کی د دوی د معنوی اقتدار او ملی نفوذ خخه په Report on the tribes of Dir, Swat and Bajour together with the Utman khel and Samranzia.

ب:

Captain A.H. Mecmahon

1901-4 April

خپله گته کار اخستی او پېړو هاوېل نامه بې استعمالول هفو ملا بې موسو او انجمنو ته چې دولتی مالی مرستی نه رسیدی دولت له خواخته په ضم توګه اجازه ورکول کیده چې د خپلو مالی او تبليغی اړتیاډ درفع کولو له پار په لازمو وختو کې د هقتديانو او مستعدو خلکو خخه نقدی او جنسنې منستی په لاس را وړې او د داسې چارو د تنظيمولو له پاره دوې په خپلو منځو کې تشکيلات او ټولني در لودې چې د هلاز جرنيل ترقماندې لاندې به بې اجر آټ کول او کله، کله به بې د شريعت د بريایه کولو په نام د مکافاتو او مجازاتو وظينه د حکومت خخه هم اخسته او حکومتوندې بې چلینجول.

په افنايت کې پې مذهب مهم عنصر جوړو، نو د مذهب علمبرداران چې ملايان او طالبان دی د دوې د اجتماعي او قوئي ئظامه په پرتله کولو سرزيات اهمیت لري او د انبیاڅ وارثان گهیل کېږي، دوې وايی که ملايان او طالبان نه ولای په حرام او حلزال، د موسر، پلار، خور و سرو په حقوقو او اهتيان ويف به هوښ چا خبر و لای؟ ملا د (۲۴) ساعت په مډکي د نو د دنيا ته راغلی کوچنی په بنې غوښ کي اذان کوي، نشرح پر وايی او کله د تړک له پاره مذهبی نو ه پر اېږدې، د دوې دستیو، تکاح او نقوروښادیو په مراسمو کي دخیل او د عالاس پورتکوی. د هسجد او جماعت مراقبت او اهامت کوي، د رخوړ پر زکندن یاسین وايی هری ته غسل او لمونج ورکوي، قبرتې بې سپارني، د ګناهونو د مفترت او عفو خواست کوي.

د خینو ملايانو مذهبی نفوډ او اجتماعي حیثیت ته کله، کله بدایان او دولتی واکداران هومتوجه ګینې او هفوی د خپلو سیاسی چارو د پېړخ بیولو له پاره د دوې د مذهبی او اجتماعي نفوډ خخه کار اخلي.

تتریاً دوې پېړی د معه په افناۍ دربار و نوکې به ملا د ملا باشی په نامه یادیه چې د هلايانو او پاچاتر منځی مذهبی او هلی عالیق ساتل، د پاچا اماه یا پیش نماز په لمانځه کې امامت کاوه، اماه باريکاب په سفر و نوکې د پاچا

گری ئ. ملا بیانو ته چی نقدە او قتاعدی معاشوونه و رکول کیده ده گو
ل استناد او نقلونه به شیعی الاسلام ساتل، دپاچا د جماعت امامه به د
معی په ورخوا او اغتر و نوکی لموخ و رکاوه، دپاچا د جماعت دو همو امامه
ه پورتیو و رخو پر ته په نو سرو عادی و رخو کی امامت کاوه، خطیب ملا
په اخترونوکی له بیان خخه د باندی په عیدگا کی د امامت وظیفه اجر ا
له.

فتانی تولینی په عادی او ورخنی اجتماعی چاروکی (بیله مهمو ملي او
سیاسی موافقو) ملا بیان او طالبان که به چا تحریک نه کړل حسب مقول
ی په ولسو معاملو کی برخده نه اخسته او که به ی دې نجی اخستلو او نړابلو
ساس پیدا سو دوی بدھملی او مذهبی شعایرو او عامه وطنوالو د خوبی
مرا جبی له نجی ده گوئی لو طبقو او اقشارو د ملی مبارزه په سرکی دریدل
جهاد ته بی را د انګلی وو. او د ولس او ملي مجاهدینو د شرعی قیادت او
امت افغان به ی حاصلو، ترڅو چی به د ھیواد د امیت، استقلال او
اوږی د تمامیت ساتلو وظیفه خرنگه چی بیانی ندوه په سر سولی خپلی
نگی وظیفی ته به ی په ډین ایمانداری، میرانی او فداکاری دواه و رکاوه
کله چی به ی دغه مهمه او خطیه درنه وظیفه د خدای او د خدای د مخلوق د
خوبی سره سمه انجام کړه، سیلسو اداره بېیه ولس ته سپارله او دوی به
خپل پخوانیو وظیفو ته ستندل، دا خکه چی دوی په سیاسی او لر لو چارو لکیا کیدل
خپل مقام او اجتماعی حیثیت اهانت او سپکاوی گانه، او که به د دوی خخه چا اجیا
نَا د سیاسی اقتدار او هوا او هوس د غریزی د تامینولو له پاره په مبارزه ولاس
پوری کاوه پیغور به ورکول کیدی او د عنعنی سیاسی او اقتصادی نفوذ د
خاوندانو په واسطه هتمیدل او په ډول، ډول تو طئو او د سیسو به له منځ
ورل کیدل، چنانچه په دی را وروسته پیړیو کی د ھیواد د خپلواکی، د خاوندی
د تمامیت او ملي خود ارادیت ملي مبارزین لکه ملا میر واعظ، ملا دین محمد
مشک عالو، ملا عبد الغفور لنگری، او نور ولیدل سول چی خرنگه د پردو د

گو وه اگیانو او د سیاسی چو کی د خاوندانو له خواخخه له منځه یوړلله
 د (۱۳۵۷ هش) کال په ملي معرکو کی په دوی د هیواد د نجات او د روس دی
 پر شاتم بولو او ما تولو له پاره د فی سبیل الله جهاد په عزمه د ملي مجاهد
 میدان ته را او د انګل او د افغانستان وفا شعار ملت هم په میرانه او هر دو
 څانی او مالی قربانیو د هفوی په حمایه ترشاود رید، او په نتیجه کی هیو
 د خارجی بېرغل او د اخلي ظلم او فساد خخه نجات و موند، داخل یاد حکوم
 دوالک سپارلو په هکله په دی نسبت هفه پخوانی عنعنه او د تفکر طرز و نه پا
 په ملي همیندیت او اجتماعی ګټه یی زیاتر نزو ه متضوره، او یوشمیر غیر مستح
 او هفت خور و عناصرو ته د هیواد د سیاسی، اجتماعی، اقتصادی چارو وال
 سپار ل په دی صورت په دوی د وطن او د فکری او اجتماعی و مروسته پا
 کیدلو له تقیصی خخه د څان په نفع سو د استقاده، وکړي او ملي شتمنی حیف او
 میل کړي یو نه بخښید و نکی ګناه تلقی کیده، نو خکه ونا اهلو او تجربه سو
 عناصرو ته د سیاسی اقتدار سپارلو په سرد ملي مجاهدینو او تیار خورانه
 تر منځ اختلافونه پیښ سول، او د دغواختلا فونو و تازه کولو او پیاوړه
 کولو له پاره د وطن خارجی د بمنانو او د اخلي غنیمت خوبینو و نکته
 مستقیمي او غیر مستقیمي ناواره مداخلي زمیني برابري سوی خوا او
 په د وطن هرڅه د ویرانی او تقورو خاور و سره برابر کړي او د حل لارج
 چارې بې ترلي دی. یوشمیر متفکرین زموږ د هیواد د سیاسی لانجی د حل
 او فصل کولو له پاره او س د اصرح و راندی کوي په بايد هموږ د دین او
 د نیاد چارو په منځ کی په یو د ول تو پیړ قایل سو سیاست او هذهب سر
 بیل کړو د سیکولر زهر د هنکوړي طرفداری وکړو، خیف بیاد غه طرح پ
 شدت روی او واي په اسلام کی امامت او امارت نه دی سره بیل سوی او یوشپړ او جاه
 شمول دین دی په د بشري چارو د تنظیم او نیکمرغی په چلوي په لس کی لري او هننو
 کسانو ته د مسلمانانو د امامت او امارت چارې سپارې په تر فور و په دیښی
 علومو کی ملا او د تقوی او مجاهدی پښیگنه ولري.

دېر و فیسوس برهان الدین لندہ پیشندنه

دی د محمد یوسف تاجک نوی دی چې په (۱۳۱۹هـ) کې د بدخشان ولايت په فیض آباد کې زین بیدلی دی. ریبانی په (۱۳۲۶هـ) کال د فیض آباد په منځنۍ بنوونځۍ کې داخل سو د فراغت د سند د حاصلو لو وروسته په (۱۳۳۵هـ) کې د دینی علومو د زده کړي پیسايټي سو کابل ته ولار او د ابوحنیفه د مدرسی په نهوضنې کې چې یه هنې وخت کې د شرعی دارالعلوم په نامه یادید شامل سو. دی په (۱۳۳۸هـ) کې د دغښه مدرسی د دوسلو صنف خخه په لوړې درجه فارغ التحصیل سو او په (۱۳۳۹هـ) کال کې د کابل پوهنتون د شرعیاتو په پوهنځۍ کې شامل سو او په کال (۱۳۴۴هـ) کې د خلوکالو تعلیمي دوري وروسته یې په عالي الاعلى درجه د دغه پوهنځۍ خخه لیسانس په لاس را وړ او د شرعیاتو په پوهنځۍ کې د استاد د مرستیا او استاد په حیث په وظیفه و تاکل سو.

استاد برهان الدین (ربانی) په (۱۳۴۵هـ) کال کې د لوړو تحصیلاتو له پاره مصرته ولار او د الازهر د پوهنتون خخه یې په فلسفه او کلازمن کې ماستري په لاس را وړه، ده د دکتور راه پاره د الازهر په پوهنتون کې نوړثبت کړ او د دکتور ادرسالي نوړۍ (ذعبد الرحمن جامي د ثویندانه علمي او فلسفې اړخونه) وو. استاد وطن ته په رار سیدلو سره د شرعیاتو په پوهنځۍ کې د فلسفې په تدریس لګیا، او د ادبیاتو په پوهنځۍ کې یې تدریس ته دو او وړ کاوه. استاد برهان الدین (ربانی) د کابل پوهنتون د خیروف او ریس چ په پار تمنت کې غریتوب در لود، او په دغه مذاکې یې حیسني رساله وليکلې چې د رئوري سیاسي اسلام) او (تشريح عقاید معتزلی) په نامه یاد یې د استاد په کال (۱۳۴۹هـ) کې د دریومیاشتو له پاره د علمي پلېښو په خاطر د انټری پوهنتون ته سفر و کړچې په دغه مذاکې یې ترکی ژبه همښه زده ګړه. د استاد د لیکوالي دوره د (۱۳۴۶هـ) خخه د مخه شروع کیږي، د بدخشان

د مرچیانی خخه را و اخله تر اصلاح، اینس، پیام حق، لمر، الفلاح عرفان، ادب، ژوندون، شرعیاتو تر بجلو او گهیغ ترجیدی او را د یوپوری لیکنی رسیدلی وی، استاد په (۱۳۴۹ هش) کال کی د شرعیاتو د مجلی مسئول مدیر و تاکل سو.

او د پوهاند غلام محمد نیازی تر لار بنوونی لندی بی د اسلامی تحریک ذپیا وره کولو په لرکی زیاتی جاحدی کری دی او د بخوا بجاہداتو قدردانی له کبله په کال (۱۳۵۱ هش) کی د پوهاند غلام محمد نیازی په پیشہداد او د اسلامی شوری د تائید له مخی د جماعت اسلامی امیر و تاکل سو. استابرهاں الدین رباني د سردار محمد داود د کوہ تار (۱۳۵۳ هش) وروسته چې د ده دینولو امره مو صادر سو پیښوو ته مهاجرت وکړ، دخلقی انقلاب وروسته بی دهیو د خخه در پیمانو په استلو او اسلامی حکومت د تاسیسولو په هلوئحلوکی فعاله ونډ و اخسته او د (۱۹۹۳ م) د اپریل د (۲۴) د تنظیمو نو تر منځ د پیښو د معاهدی (۱۴۱۵ / ۲ / ۱۵) د موافقی د لوړی مادی له مخی د حضرت صبیت الله د دو و هیاشتو د انتقالی ریاست جمهوری د اشغالولو وروسته د خلور و هیاشتو له پاره ده ته د افغانستان د اسلامی موقت دولت د ریاست او د هبری شوری هشتوب وروپارل سوت دغه وخته پوره چې د اکتاب لیکل کېږي په کابل کی د افغانستان د اسلامی حکومت د ریس په حیث پیله هغه چې دهیو د د جنوب لویدیخ، شمالی او خیجی سیبی بی ترلاس لندی وی، بوازی په کابل کی په ناہونهاد د ول د جمهوری ریاست پرجوکی پاټه سوی او د تنظیمی جنگوښو د دواو له کبله نهول شرهنگی او اقتصادی موسسات له منځه تللی او د او سیدونکو زیاته برخه هره، زخمی یا مهاجر سوی دی او خه چې پاټه دی په لوړ هنار و غتیا او للاکت شپی او وړجی تیروی.

د استاد برهان الدین ربانی مشهور آثار دادی:

په عربی ژبه د اسلام سیاسی تیوري، په عربی ژبه د معترز له عقایدو
قشیع، درسایه های قرآن مجید (ترجمه)، نشانه های راه اسلام مرو
کمونزو، فاجعه (۲۶) سلطان و سیما ز عامت داودخان، داودخان در
گذشته نگین، حاضر جنایت بار، مستقل هولناک، چه نوع مبارزه
پیغام شهید، اصول بحث و تحقیق از نظر اسلام، اصول تربیت اسلام
تربیت یافتگان مکتب اسلام، اموختنی ها در مسیر انقلابی.
استاد په دری، پښتو، اردو، عربی، انگلیسی او ترکی ژبوبوهیوی او
متاهل دی لومنی او زامن لری

انجینر گلبدين حکمتیار

نمیمه پیری د مخه د انجینر گلبدين حکمتیار پلاس عبد القادر د خپلی
کورنی د نور و غرو سره د غزنی ولايټ د سور وضی د سیمی خغه
د کندز دامام صاحب ولسوالی ته راکده سوی او خپله انجینر صاحب حکمتیار
په کال (۱۳۲۷هـ) کی په همداغی ولسوالی کی زین بدلی دی.

حکمتیار صاحب په کال (۱۳۳۴هـ) کی دامام صاحب په لوهرنی بنوونځی کی
شامل او په (۱۳۴۰هـ) کی ځنۍ فارغ سوی او په همداغه کال کی د کابل
د هاهاتاب کلا په حربې بنوونځی کی د داخل سوی او ترا اتمی ټولکۍ پوړی ډی
درس لوستی او خرنګه چې یې د اجتماعی مسائلو او سیاسی جریانا تو په هکله
خان ته د تفکر طرز درلو د او عسکری نظم او نسق یې د ژوندانه وضع سره سر
نه سو خورلای، نو ځکه یې هغه بنوونځی پر لینو د او بیر ته کندز ته راغی
او د کندز د شیرخان په لیسه ټی ټی تر (۱۳۴۴هـ) کال پوری خپله تحصیلاتو
ته دواه و رکر او په (۱۳۴۲هـ) کال کی ټی د هنی لیسی خخه د بکلوریا شهادت نامی
په حاصلولو سره د انجینری په فاكولته کی شامل سو.

په (۱۳۴۸هـ) کال کی ټی درخصتی په دول دامام صاحب ولسوالی ته راغی ده

هېنى ولسوالى پەسجەد جامعى يىوه انقلابى او د اجتماعى او سیاسى اصطلاحات قۇرۇك بىيانىيە ايراد كرە پە سەددىستى و نىول سو او تىريي مىاشتى پۈرى لىربىندۇ غۇندى پاتە سو.

كال (۱۳۴۹) كى پە دا سلاپى نەھىت د جوانان مسلمان د خانگى مشھاند عبد الرحيم بىيار صاحب تەپاتە سو، دەغى بىرخى دچار و دېنىتىظىم پاره يىوه اجرائىيە شورى و تىاكلە سو و پە دۇرمۇرى شورى فعال غەریق بە بىيا حكمتىار صاحب تەپاتە سو، دەغى شورى د خىابانى مظاھر و غۇنداو كفرا سونقۇ دىت دېرىلو او د پۇھەتنىن پە ساحىھ كى دا سلاپى نەھىت انقلابى افكار و پە خېرىلو سەرە فعالە بىرخە درلۇدە، حكمتىار صاحب پىرى سرپىرە پە د جوانان مسلمان د اجرائىيە شورى غېرى و د كاپىل د پۇھەتنىن مەھىلىنى د اتحادىيە د هو سىنانقۇ د شورى غەریق بە درلۇد پە (۱۳۴۹) پە د خلقىيانقۇ او اسلامى تحرىك يىالخوايانقۇ تىرمنۇخ مخاغن متابىلە او لاس سەرپىان جىڭىز شروع سو حكمتىار صاحب د خېلىپىيە و لسو ملگە و سەرە خەت و د بول سو او تېرى سو، دەمدغۇ فعالىتىقۇ او جانفشارىنى پە بىلەك (۱۳۵۱) كال كى د مەھىلىنى د اتحادىيە د اجرائىيە شورى پە غەریق بە تىاكلۇ او د پۇھەتنىن پە انتخاباتقۇ كى د خېلىپۇ مخالفىنى پە مقلۇلە كى پە استقامت مەتانت و درېيد.

حكمتىار صاحب د (۱۳۵۱) كال د مظاھر پە اشناڭى د شەلىيانقۇ سەرە پە يىوه رخورد كى د سید ال سخندان دوڭلۇ پە اتهام بىونىيە كال بىندى سو، د سودار سەددادا ئەد پە جمھورىت (۱۳۵۳) كال كى حكمتىار صاحب تىرسخت شارلا ئىندى و نىول سو او پېپۇرمۇر تەپە مهاجرت مجبور سو. دە پە هەمدەنگەل د خېلىپىي شەپىر ملگە و سەرە و پېتىلە پە بىر تە افتالستان تە راپسى او د سردار محمد داود درژىي پە رېنگولۇ كى فعالە بىرخە و اخلى. پە دغەپلان كى حكمتىار د پېكتىيا او احمد شاھ مسعود او ملگە وى د پېچىشىر و لسوالى خەبىنى بىيى و بىنۇلى، خود دوى دغەپلان د عىسکرە ئىنلىپۇ او لىنسى او جىڭى كافى

وسایلودنه درلودلو له کبله شنده او ناکاهسو او بیو پر بل دې پر
 اچولو په نسبت په ده کی انشعابونه په وجود راغله حکمتیار صاحب
 (۱۳۵۷هـ) خلقی انقلاب دنا کامولو او رسوا کولو په لارکی دافنا
 مجاهدینو په میرانه او سرینندنی چینگاونه یو مسلمان هیوادونوغر
 هیوادونو په مرسته دخیل هیواد خخه شور وی پر عمل پرشاوواهه او
 (۱۳۶۷هـ) کال کی شور وی محبور سوچی بیله قید او شرطه دافنانستان
 وزیری او د (۱۹۹۳م) کال د اپریل په (۲۴) د تنظیموونو قدر منع د پیښور
 معاهدی د متن د پنځمي مادی له مخی به د صدارت مقاوم دافنانستان
 اسلامي حزب یعنی حکمتیار صاحب ته سپارل کېږي همد اشان د ج
 ل آباد د فیصلی له مخی هم د صدارت مقاوم د اسلامي حزب ته ورکړل س
 ئخو خکمتیار په خپل وکالت استاد فرید د کابل د صدارت چوکی ته واستا
 او دی د نامه پر ته بل خسہ موجودنه و د دغنو و قایعو په نسبت د حرم
 اسلامي او جمیعت اسلامي ترمنع شدید جنگونه پیښ سول او د کاب
 بشار دخا ورو او ایرو سره برابر سو د او سیدونکو زیات برخري مه
 یا پیان او یا مهاجر سول.

سین کال (۱۳۷۵هـ) د جوززاده یاشق په پای کی د حزب اسلامي او جمیع
 اسلامي ترمنع د قاضی حسین احمد په وساطت بیا ائتلاف راغی او فیض
 و سوچی د صدارت او د فاع و زارت چوکی به حکمتیار صاحب ته ترهنويچی
 انتخابات تو د لاری ائتلافی حکومت جو پیښی سپارل کېږي و کتل سی پ
 کوهر اطمیمان او تشریف ناقو حکمتیار صاحب کابل ته را دخلید لای سی.
 حکمتیار صاحب د خپلی مجاهدی په لوړ پیښی پراؤ نوکی قاطع، صريح او
 سخت انقلابی مجلهد شخصیت درلود، او د جهاد معركو ته یې په بی
 اهانه او زیاتی میرانی وررو د انګل او د هیثع ابر قدرتونو او د اخلي هر
 د ول لانجو خخه یې سترګه نه کول، دافنانی احساساتو په نسبت بی مذهب
 احساسات پسیا وړه یې و، خواوس حوالدق او د زمانی تقدو او سرو

ا قیتو نو دا ور و بندوله چې باید د لخوا چناق گټلو خخه صرف نظر او د انعطاف پذیری او مهربانی له مخی دهیواد دامن او صلح راوستو لهدو کی خرنګه چې بنایی برخه و اخلى او لکه چې لیدل کینې همدا سی پخوانیو او او سنیو سیاسی هو قفو او طرز العملونو منعې د مخکی سمان تو پېشتمه.

غیر ګلبدين حکمتیار مشهور آثار دادی:
پ آن د یدگا "قرآن، معلم یاد فکری سنتر قوماندان، حقیقت فناق یدگا" قرآن، اسلامی امت جوړ کړي، تقدیمه شعور بر ماده، د لار سیر برره ته در سید ولسر، همه ھفه د اسلام هتار نخی لار هبیو در از مون خدا، در سی از عاشورا ی حسین تقليد قرآن، ویژگیها اسلامی، تجلی ایمان در قول و عمل، عروج و نزول بني اسرائیل قاتل رب دری مهی قصیی او زهوبز دیرئخ، چهان بینی توحیدی، هستول بیاندان ته خطاب، خندق داران آتش، داد کابل غزوی، فکر آخرت سیاسی، تقاضای ایمان و پاسداری از آن، سید احمد هبید بر میلوی، موالات او نور.

ملأ محمد عمر مجاهد (امیر المؤمنین)

محمد عمر مجاهدد افغانستان د کندھار د پنجوایی د ولسوالی د سنگار د هغو مجاهد ښو له جملی خخه شمیرل کینې چې خپلی مجاهدی ته ی د افغانستانه در وسانو تر و تلو پوری دواه ور کړي ٿو، وروسته چې جهادی تنظیمو په کال (۱۳۷۱ هـ) د شور پراتمه دهیواد سیاسی اقتدار په لاس راوړ او ووکالو په ظرف کې یې عمومی امنیت او اسلامی شریعت نه سو برقرارو لای ده، یو ځل بیا د خپلو محدود و ملکر و سر، په وطن کې د مسلمانانو و پونو پینې قوییدلو د بندولو فلکه اړناروا، فست او فجهور دله منځه وړه و په کال (۱۳۷۳ هـ) د میزان په میاثت کې د مجاهدی او مقابلي میدان ته

را و دانګل او په خپلو جمیله مساعیو او فدا کاریو یې دھیواد د لویډیج نه
بئارونه او حسامی سترا تیز یکی نقطی ترڅی سلطنه لاندی روستو
عمومی خلم سلاح را وستو ننټه او نامه مومن ساتلو په مکافاتو کړے
(۱۳۷۵ هـ) کال د جونه اپه میاشتی کې په هنې غونډه یې کې د افغانستانه
یو شمیر زیاتو علماء صلحائ او مجاهدینو په ګډون په کنده هار
د پېچسو وړخو له پاره دواړدر لود د دغې غونډه د اختتامیه او فقط
نامي د صادر ولويه نتیجه کې ده ته د امير المؤمنین او د طالباني د اسلام
نهضت د قیادت افتخاری لقب ورکړو سو.

ملامحمد عمر مجاهد امير المؤمنین او ملکري یې وايې: ترڅو یه اف
کې عمومی امنیت او خلم سلاح په وجود نه وي راغلی، د تنظیموں تو
زور او خدی حکومت ظلم او نار و اته خاتمه نه وي ورکړو سو
تیولو هنوتی پیضونو او امتیازاتو لکه قومی، ژبني، منطقوی، اشرا
او بیو پر بل دلو یې کولو او امتیازونو غوبنې تلو ریښی چې د دش
په واسطه سره د مسلمانانو او افغانانو په منځ کې د وروګړو او مس
هزی ضعیفه کېږي نه وي ایستل سوی، او دیو مسلمان او رښتی یې اف
په نامه د تولو حقوق او ضلال حیتو نه د اسلامی شریعت او قرآنی محظ
فحی نه وي خونډی سوی، دوی به د خپلی مجاهدی او تلاين خڅه لاس نه اخ
ملامحمد عمر اخند مجاهد امير المؤمنین په خته هوتک او په س
(۱۴) کلن جلی نری سری معلومین یې چې سترګه یې په جهاد
شمادت رسیدلی ده، دی متأهل دی خو اقتدار او سیاسی قیاده
د طالبی د ژوښدانه په سوی لو سیلیقی کې ترا او سه
وره تو پیر نه دی را وستو.

میار میان)

له یو هندی کلمه د. چی چاشه د تفضیل او احترام له پاره استعمال یزدی. ترکی ژبه کی یی (آقا) په فارسی ژبه کی یی (خواجہ) په عربی ژبه کی یی (یخ) په تورانی ژبه کی یی (ایشان) په کشمیری ژبه کی یی (جو) معادل دی. مثال په توګه: احمد جو، محمود جو، ستار جو یعنی احمد آقا، محمود آقا، ستار آقا. په هندی لفت کی دلوی په معنی چی مقابل یی کوچفو دی هم رائی میان: - دهر شی منفع، و سط او مابین نه همو ویل کیبی لکه فارسی، میان مجلس، میان شهر. دایتی یی بنه مصدق دی.

ان عالم و جاهل تناوت این قدر است

که این کشیده عنان باشد آن گسته همار
انی پاپیتنی میا گان ده چخو چخوانيو یز مرگانه او مذهبی مشرانه اولادونه
چی په تولو قبیلو کی یی احترام لازم گنه سوی دی. دنفو یز مرگانه
تدونته (میا، میان) نه ویل کیبی. دمثال په توګه دسوات اخند په دی
کی نه رائی، دهنه او لادته میان گلزن محض د احترام له پاره ویل کیبی.
په اصلی معنی صرف اخندزادگان دی که چیری د اکورنی خپل رو حانی
تف پیار یکاره و ساتی، نه امکان لری چی در اتلونکی و ختد او لادونه
یی میگان جو هرسی. قریشیان همه دهیا کانو خخه گنه کیبی.

ان په عمومی د ول سپینی جامی چی د صلح او پاکی سمبول دی اغوندی
اوکرار، کراچ ب غیری او هوقر پر لاری چی، خرنگه چی د کسبکو
لری کښوله جملی خخه شه شمیرل کیبی، نو دیر خله غوبن، پاک اوله
یی پلوه هر وچ کسان خر گند بی بی، دوی د افغانانه مخصوص قبایلی
سباتیکی بی طرف او خیر خواه موقوف اختیار وی غیر مسلح گرزی
سلح او سلمه طرفداران وی.

سو سیمکی چی ملا میان لب وی دوی چینی دیینی او مذهبی مراسو

لکه په (۲۴) ساعتونو کی دنوی زین بیدلی و هر کوکی په بنی غوثز کی اذان کول ده معمولی او مهمونا ر و غیو دنداوی له پاره نقویزونه فرکول دنکار دخطبی ویل، او په قوی رونگی جو هر کی گدرون کول او دعا کول او داسو نور اجرا کوی. خو په قبایلی نظاهر دود او دستور کی دسیاسی مشرتاپ او قیادت حق نه فرکول کینی او دیر استثنای جهات به ولری کده و ورسینی. میا په دی پو وی چی دی دکسیگر دلی له یوه غری خخه لوره اجتماعی موقف لری او په خینو قبایلی سیمو کی چی دود او دستور کمنوزه سوی وی او خلک لب دمیا او سید تو پیر کولانی سی، دوی دقبایلی خانه تر مراتبو او قبایلی اصالتو نو سره که خان لوره گنه خو مساوی او برابری حتمی ورسه گنه او کله، کله په غیر مری تونکه خانو نه دسیدان او اصیل زادگانو په ردیف کی همراه او لی او که خوکی بی دیا چا، آغا نامه ونه بولی خوا بی بدینی دافغانانو خینی قبایل و میا گانو نه سخن عقیده لری او د دوی دازار او بد دعا خخه خانو نه ساتی لکه چی دغلعه دیا چاهی زوال د میا عبد الحکیم کا کر او مومن دریاد نسب نوال او موسی دنس عروج د میا گانو د بیرا له جهته گنهی.

میان :- د همیان د مخفف په معنی هم اخستل کینی چی همه دیوه کخونه او همیانی همه چی سونه پیکنی سائل کینی.

شیخ

په اصطلاح کی هنمچاته ویل کینی چی د پوخ عمر خاوندوی، پوهاند، ده او کور مشر، د امت مشر، د شیخانو مشر، د خانقاہو او مساجدی مشتری شیخ ویل کینی. دقتی په اصطلاح کی هنمچاته شیخ ویل کینی چی ده په زوایاتو کی استناد باندی کینی، په تصوف کی هنمچاته شیخ ویل کینی چی په شریعت او طریقت کی کاملی درجی ته رسیدلی وی، په عرفانی عالی که د موجود ده چی شیخیت په حقیقت کی د الله تعالی په اراده د حضرت محمد

در وحایت له خصوصه تائید سوی دی او دنیابت مقام لری.
په نصوف کی دشیخ (پیش، هرشد) معنوی مقام دیغمه برانفه تر مقام
لرتبه و هر دول لوړ مقام ته رسیدلابی سی .

میرا

د غه کلمه د میر، الف خخه جو سوی ده چې د هره ګه شی له پاره چې په که
هرینی مکوړ سوی وی رائی .
مولوی

غه کلمه د مولا سره نسبت لری چې د خدای په معنی اخستل کینی د نسبتی
کی) په موبنلولو سره هفه الف چې رابع وی په (واو) بدلینی، ذاله دی جسته
هی مقصومه الف د دری حرف او خلور حرف کلمی په پای کی د نسبت په وقت
کی په (واو) بدلینی دکرو او مکار مرتبه ته رسینی، لکه مولوی صاحب
بیین، همداشانی د غه یو لقب دی چې لویو پوهانو ته ورکول کینی، د هندیانو
اصطلاح لوی او متبحر عالم ته هم ویل کینی.

مولوی، مولویه:— د مولوی طریقی درویشانو ته چې لوی د کراستی خولی ی پی
سر وی هم ویل کینی، د غه نصوف یو ه طریقه ده چې د بلخ د مشهور عارف
وی او شاعر جلال الدین محمد بلخی مشهور په روئی ته مذنو به ده، او دی
و په خیله په د غه لقت یادیږي .
اخوند (اخند)

غه کلمه شاید د آغا او خوند گار د کلمی مخففه وی چې د خاوند او صلب
معنی استعمالینی، همداشانی اخوند، هلا، عالم او پوهاند ته هم
بل کینی مخصوص هفه ملا او طالب چې د کوچنیانو د بنوونی او روزنی
جات سو بی سروکاروی .

ریزبې کی د اخند بازی) اصطلاح شرعی حیلی ته لاس اچونه وايی لکه چې
کی بستکی راغلی دی:

خویندنه باشد، در دوغو گفت

کسی را که بیمار نیست بالقا، بیمار کردند

خویند په افغانی تهولنه کی داحتراه ور مقامه لری، خیزی و ختونه دوی
پیر زاد گان همرو بیل کیزی، دوی دهفو بېرنگانو او لاده و چیدیوی
یلی په سطح پی شهرت حاصل کړي، نوځکه په قبایلی سیموکی دخال
ښبار اخندزاد گان، د دیر د مایان اخندزاد گان، د جندول د بېلوی اخند
اد گان، د سوات د ادیزنو اخندزاد گان او د اسی نور فیات مشهودی
س مداشنی د ملا مشک عالمرأولادی ته هم اخندزاد گان و بیل کیزی، لکه
لا مشک عالمرأاند رخپله اخندزاده ټ، که د اسی نهواي، نو هنوت به محضی
صاحبزاد گان و بیل کیده ۱۱.

صاحبزاده

غه کلمه افغانان د همه چاله پاره استعمالوی چی سید، میر او خواجه
ترزاده نهوي خود پلار او نیکه خڅه د افغانانو په منځ کی په صاحب حالی
ښه سوبیتوب، ذکر او خداي دوستی شهرت ولري.

صاحبزاد گان په افغانانو کی داحتراه ور معنوی مقامه لری، دوی دهفو
لاریانو او لادونه دی چی په علم او بزرگی کی یې شهرت
سويندلی وي چی په دغه لرکی په کندهار کی د تور صاحبزاده، د مانه کی
لار، د هډی ملار، د کربوغری ملا او د اسی نور په صاحبزاد گان مشهور
ی، د دی مذہب طبقه پاره منوری نه ده، چی دوی دی د کار
پار په لرکی په مذہبی چارو تبریزی وي. د دوی لسې
شمیر په تهولنې خوچارو او معاملوکی اړیکی ساتي
هفو پیشنه او کار و بار د خبلکو په نظر کی دهنوی

ا) د میکمن او رمزی د را پور خڅه

مذهبی مقامه پر ترتیل اشیر لافتی را فوی.

استخارہ

په لفتنگی مینکی او خیر غوښتنی نه وايي، او استخارہ یو مسنون کار دی چې حضرت پیغمبر (صلی الله علیہ وسلم) په واسطه مسلمانانوته لار بسوونه کوي. هغه وخت چې یوم مسلمان دیوی چاری د کولو او پیانه کولو په هکله هتردده او دوه نړو وي چې وي کړو یاي و منه کړو نو استخاری ته اړ و نړۍ، هنده شپږ ترویدید لو د مخه دوهونکه نه لی لمونځ کوي و د استخاری دعا وايي او بیا ویدیں یې، په یو یقین دی چې په دی وسیله د استخاره کونکی لیه پاره د خیر او لار بسوونی در والزه خلاصیں یې او ترددی یې رفع کېږي.

استغفار

زره د خیری دلیرى کولو، لویه الله آللله، حضرت پیغمبر (صلی الله علیہ وسلم) فرمایي: د وړئ سل، سل خلمه استغفار وايي.

فقیر

صومقیانو په اصطلاحه غیر خخه بی شیازه او بې توقع او د دنیا مال او همتاع خخه بی ګامچا ته وايي، خخه په فتنه شریمه کې تپیر هغه چا ته ویل کېږي چې د هغه سره د دنیا د مهال او همتاع خخه هیڅ شمی ور سره نه وي او د فتیر جمع فقراده د اسلامی اتون الله تحمی فرضی صدقه بیوازی فتیرانو او مسکینانو ده ورکول کېږي البته د فلی صدقی او خیراتو نه پر

غیر مسلمانو هم را دی لکه چی فرمایی:
تقدیق اعلیٰ امیل الدین کلمہ.

دمسکین جمع په مساکین کیبی او هفه چاٹه ویل کیبی چی دھنہ
سره دضر و رعایت چونی درفع کولو څه شی موجود نه وی
او یادا چی دھنہ سره دنصاب لب شی وی، یعنی هفه خوک چی دومنه
مالونه لری چی زکوٰۃ پر فرض سی او ده ته فرضی صدقی اخستل
روادی. هفه خوک چی دنصاب خاوند نه وی خواصحتمند، قوی
او دکار او گتھی وس ولری او دیوی ورئی دگذاری مصرف و مرسو وی
که څه هم زکوٰۃ ورکول ورتہ جانیز دی، خود او رته رو
نه ده چی گر زی او دخلکو څخه فقر او سوال کوی.

ای ہر بیرون (رض) دحضرت رسول اللہ څخه د اسی روایت کوی:
قال والذی نفسی بیده لآن یاخذ احد کو حیله فیحتمل
علی ظنہم خیر له من ان یاتی رجل لفیسالله اعطاه او منعه (ا)
مختصر صحيح البخاری، حدیث ۷۴۸ - صفحه ۱۷۳

ترجمہ:- رسول اللہ (صلی اللہ علیہ وسلم) و فرمایل:
زمادی قسم په هفه ذات وی چی زمانفس دھفه په قبض
کی دی چی دیوستاسو څخه خپله رسی را واخلي او پر خپل
شاباندی لری را وری (خریجی کری) داده له پاره خیر
دی چی راسی دیو چاځخه سوال و کری او هفه یی ورکړه
او یا یا ورنہ کری ۰۱۰

مأخذ وته

مؤلف

د کتاب نوم

شماره

جستجو در تصوف اسلامی عبدالحسین زکوب ۱۳۵۷ هش	۱
سلک السلوک مبیان الدین نخشی	۲
رسالہ مراقبہ سید محمد گیسود راز حیدر آباد دکن ۱۳۶۰ هق	۳
خرزینة الاصفیا مولوی غلام سرور کانپور ۱۹۰۲ م	۴
تذکرہ علمائی هند رحمان علی لکنھو ۱۹۱۴ م	۵
تاریخ فرشته ملا محمد قاسم هندو شاہ کانپور ۱۳۰۱ ه	۶
سماع در تصوف داکتر اسماعیل حاکمی ۱۳۵۹ هش	۷
شجتوه طیبہ قادریہ محمودیہ	۸
تبصرۃ الاصطلاحات الصوفیہ سید اکبر حسینی ۱۳۶۵ هش	۹
تاریخ فضوف در اسلام داکتر غنی ۱۳۴۰ هش	۱۰
چکوونکی گسترش اسلام توماس آرنولد (ترجمہ) ۱۳۵۷ هش	۱۱
اسلام و حقوق بشر زین العابدین قربانی	۱۲
اللمع علی بن سراج طوسی ۱۳۷۸ هق	۱۳
رسالہ قشیریہ ابو القاسو قشیری متوفی ۱۳۶۵ هق	۱۴
طبقات صوفیہ عبد الرحمن سلمی	۱۵
منازل السائرين ابو اسماعیل عبد اللہ بن محمد انسائی متوفی ۱۴۸۱ هم	۱۶
اصطلاحات عی الدین عربی متوفی ۱۳۸۱ هم	۱۷
اصطلاحات فخر الدین عراقی متوفی ۱۶۸۸ هق	۱۸
اصطلاحات شیخ محمد شبستری	۱۹

دكتاب نور

شماره

مؤلف

٢٠	اصطلاحات شاعفت الله ولی متوفی ١٤٣٤
٢١	الحال والحرام في الإسلام دوکتور الشيخ يوسف القرضاوى (ترجمہ) ١٣٧٤
٢٢	الإيمان والحياة داکٹر یوسف فرضناوى (ترجمہ) ١٣٧٣
٢٣	المداریہ والنهایۃ ابوالندا العافظ ابن کثیر الدمشقی ١٤٧٤
٢٤	محمد (ص) در تقویات و الجمیل (ترجمہ).
٢٥	المیزان فی تفسیر المترآن طباطبائی
٢٦	الوفا فی اخبار المصطفی ابن جوزی عبد الرحمن
٢٧	فتح الباری بشرح صحيح البخاری ابن حجر عسقلانی
٢٨	الشفا بتعریف حقوق المصطفی قاضی عیاض
٢٩	خاتمه پیامبران محمد ابو زهرہ (ترجمہ)
٣٠	الاحکام السلطانیہ للماوردی.
٣١	فتح البلدان
٣٢	الفاروق شبلی نعمانی
٣٣	مزارات کابل استاد محمد ابراہیم خلیل
٣٤	Dr: Ahmad Shalli History of Muslim Education
٣٥	رحلہ جلد اول ابن بسوطہ
٣٦	د کابل تاریخی جغرافیا او کلتور
٣٧	ظمیر الدین محمد بابر شاہ پوهاند عبدالحی جیسی ١٣٥١
٣٨	دانشہ المعارف (افغانستان) جلد ششم
٣٩	د طلوع افغان و رخپانه ۱۳۳۸

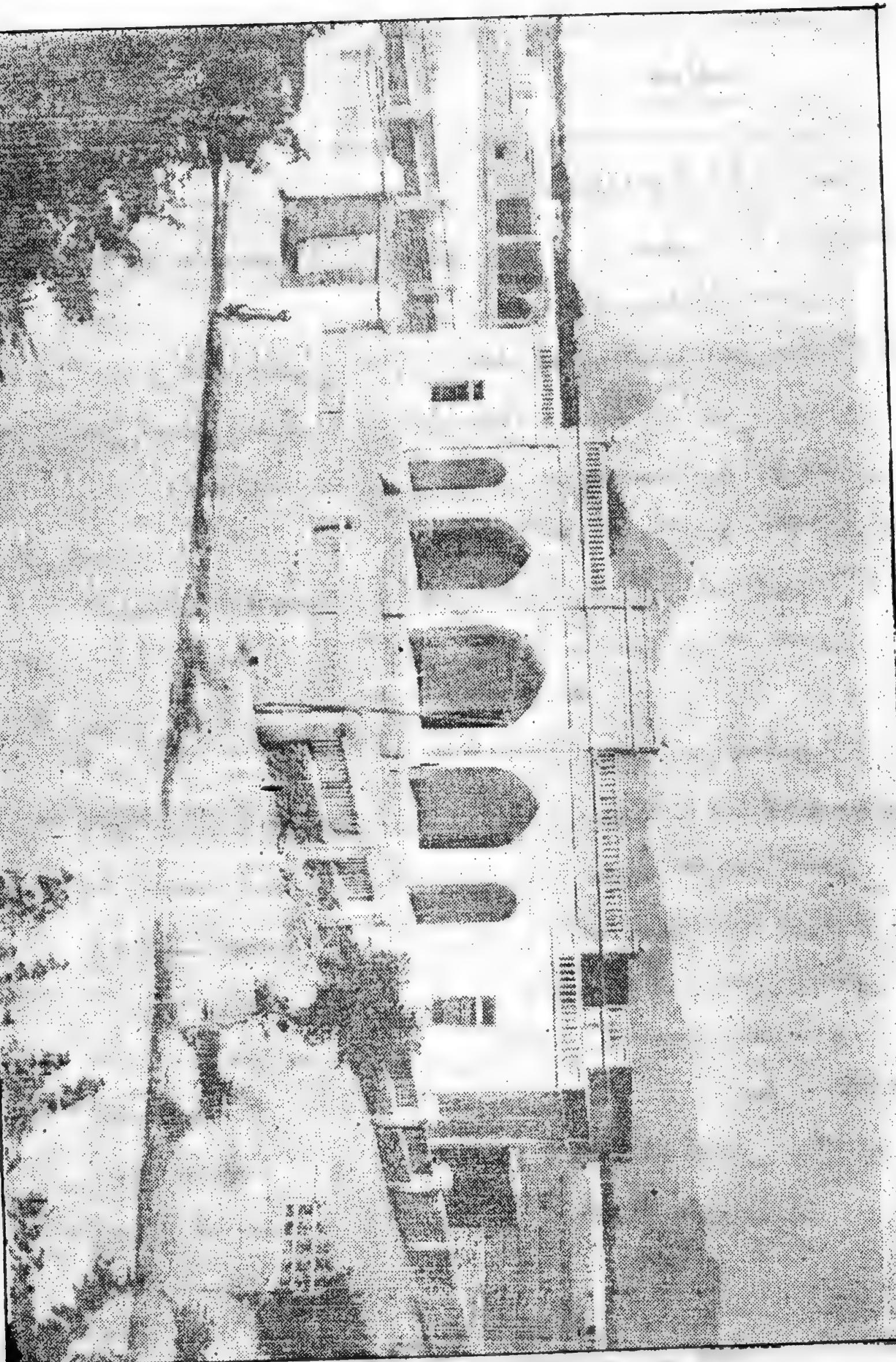
شماره	<u>د کتاب نو</u>
-------	------------------

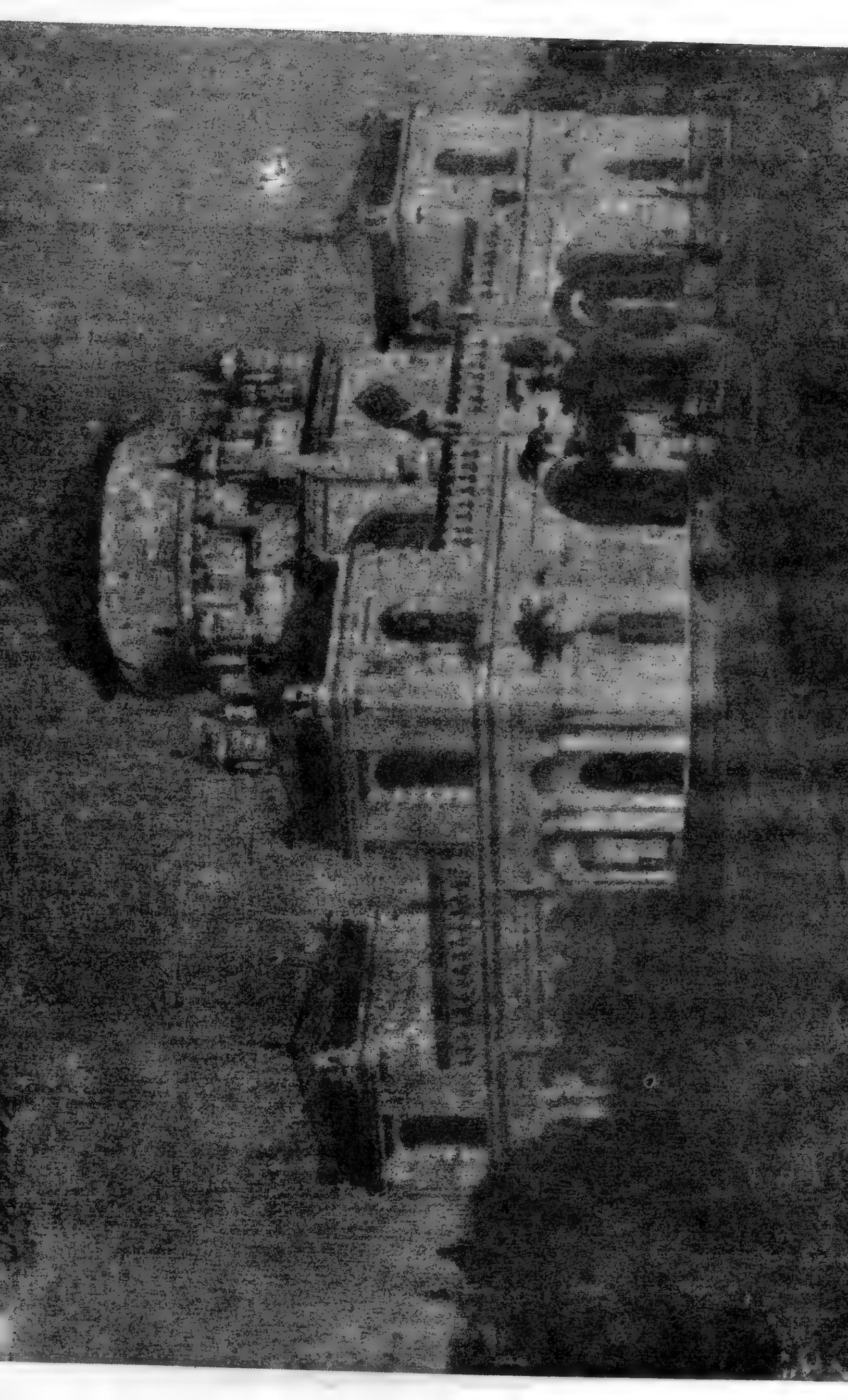
<u>مؤلف</u>

۴.	English Persian
۴۱	Abbas Aryanpor.....Collegiate dictionary Oxford Advanced
۴۲	گلزار قندمار.....مولوی شیخ محمد حسن قندهاری بخفچا
۴۳	تاریخ سیاسی اسلام داکتر حسن ابراهیم حسن ۱۳۵۶ هش
۴۴	تاریخ فلسفه در جهان اسلام... حنا الفاحوزی خلیل الجزر ۱۳۷۳ هش
۴۵	دین و جامعه داکتر حمید عنایت
۴۶	الاسلام و اصول الحکم علی عبدالرازق
۴۷	ادوار فقه خمود شهابی ۱۳۴۰ ش
۴۸	بحثی درباره مرجعیت و روحانیت سید محمد حسین ۱۳۴۱ ش
۴۹	اسلام و صلح جهانی سید هادی خسروشاهی (ترجمه) ۱۳۷۲ ش
۵۰	معنی عشق نزد مولانا داکتر عبدالغفور روان فرهادی ۱۳۷۲ ش
۵۱	لواجع لفظ الدین عبدالرحمان جای ۱۳۷۲
۵۲	اندیشه های عرفانی پیر هرات علی اصغر بشیر ۱۳۷۴ هش
۵۳	اندیشه سیاسی غزالی حاتم قادری ۱۳۷۰ هش
۵۴	جهاد جسین نوری ۱۳۶۸ هش
۵۵	عبدت در اسلام داکتر یوسف قرضاوی (ترجمه) ۱۳۶۲ ش
۵۶	ستاره های فضیلت ابو القاسم
۵۷	تفسیر العینان روح الدین الاسلامی
۵۸	تاریخ تمدن اسلام و عرب دو. جرج زیدال

شماره	دکتاب نوهر	مؤلف
۵۹	غزالی نامه	استاد علامہ جلال الدین همایی
۶۰	تاریخ فتوحات مسلمانان در اروپا	شیکیب ارسلان (ترجمه)
۶۱	المورد	قاموس منبر البعلبکی
۶۲	التعبیر فی علم التعبیر	فخر الدین محمد بن عمر رازی ۳۵۴ هـ
۶۳	جلبش اسلامی در کرانه غربی و نوار غزوه	دکتر نزیاد ابو عمر
۶۴	پنجاً مقاله	پوهاند عبدالحق جیبی
۶۵	یاقوت السیر	محقق العلما عبد الحق خروتی
۶۶	کانون‌های علوم و ثقافت اسلامی در افغانستان	محمد یوسف ارزق ۱۳۷۰ هـ
۶۷	د افغانستان نوهمیالی	استاد عبد الرؤوف بیینوا
۶۸	حیات افغانی	محمد حیات خان
۶۹	سخنان پیر هرات	خواجہ عبدالله انصاری
۷۰	د افغانستان تاریخی بیینی	پوهاند عبدالحق جیبی
۷۱	دقیر آن عظیم تفسیر	دمولیان محمد الحسن
۷۲	روضت الصفا	محمد خاوند شاہ هروی
۷۳	مشنون شریف	مولانا جلال الدین مبلغی
۷۴	مکتوبات شریف	امام ربانی المجدد الف ثانی
۷۵	لغت نامه	علی اکبر
۷۶	شرح الترمذ	خواجہ امام ابو ابراهیم
۷۷	رساله قدسیه	نجم الدین رازی

527

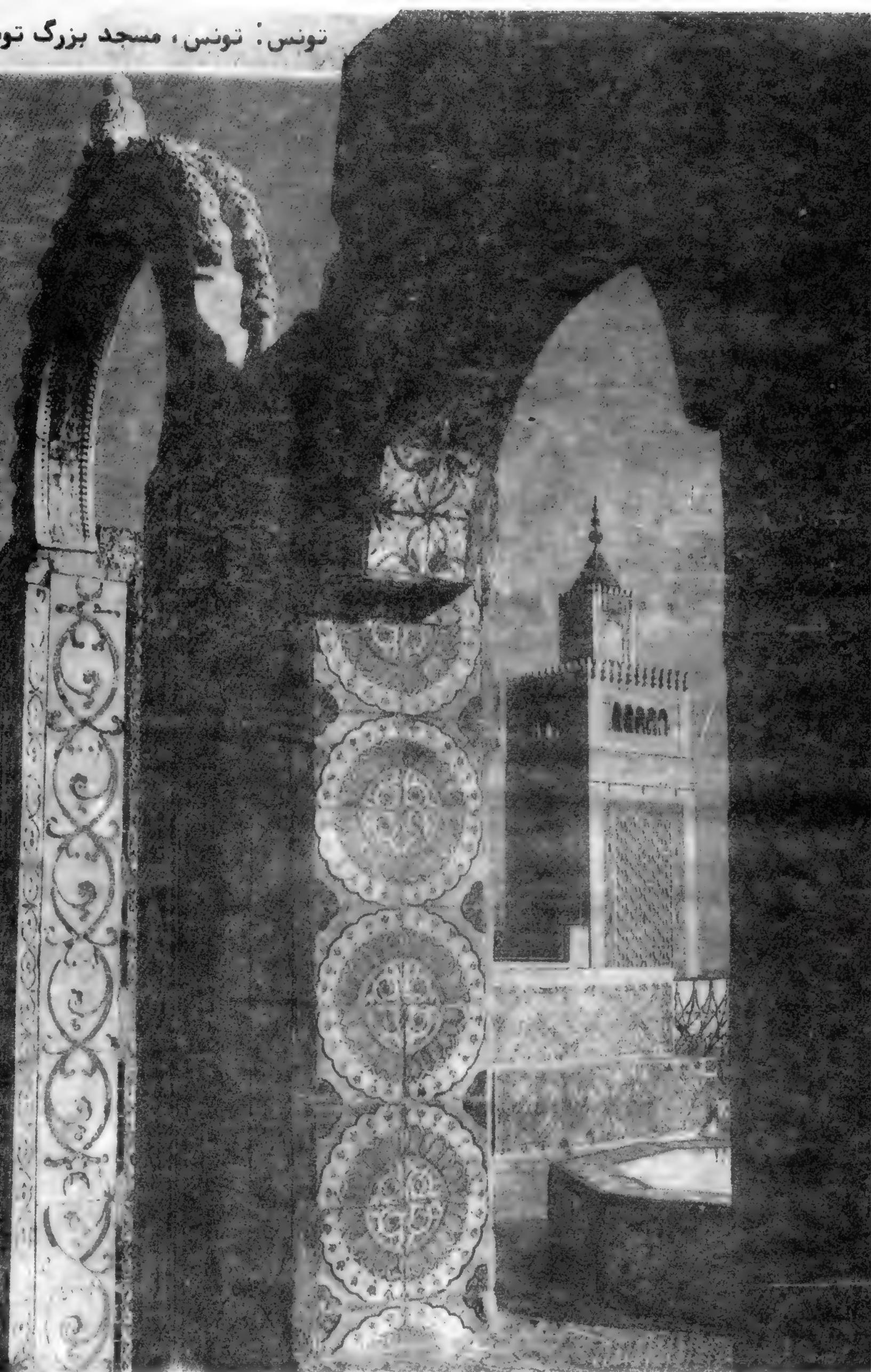

Morocco

تونس: تونس، مسجد بزرگ تو

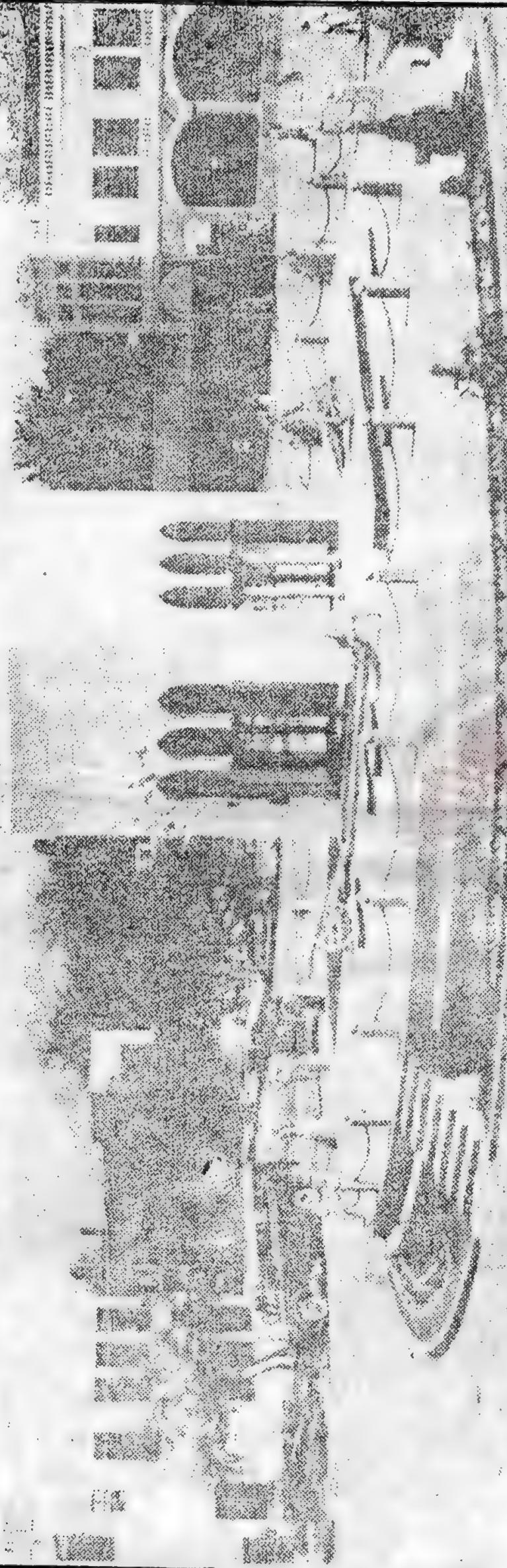

فلسطين : قدس ، قبة الصخرة

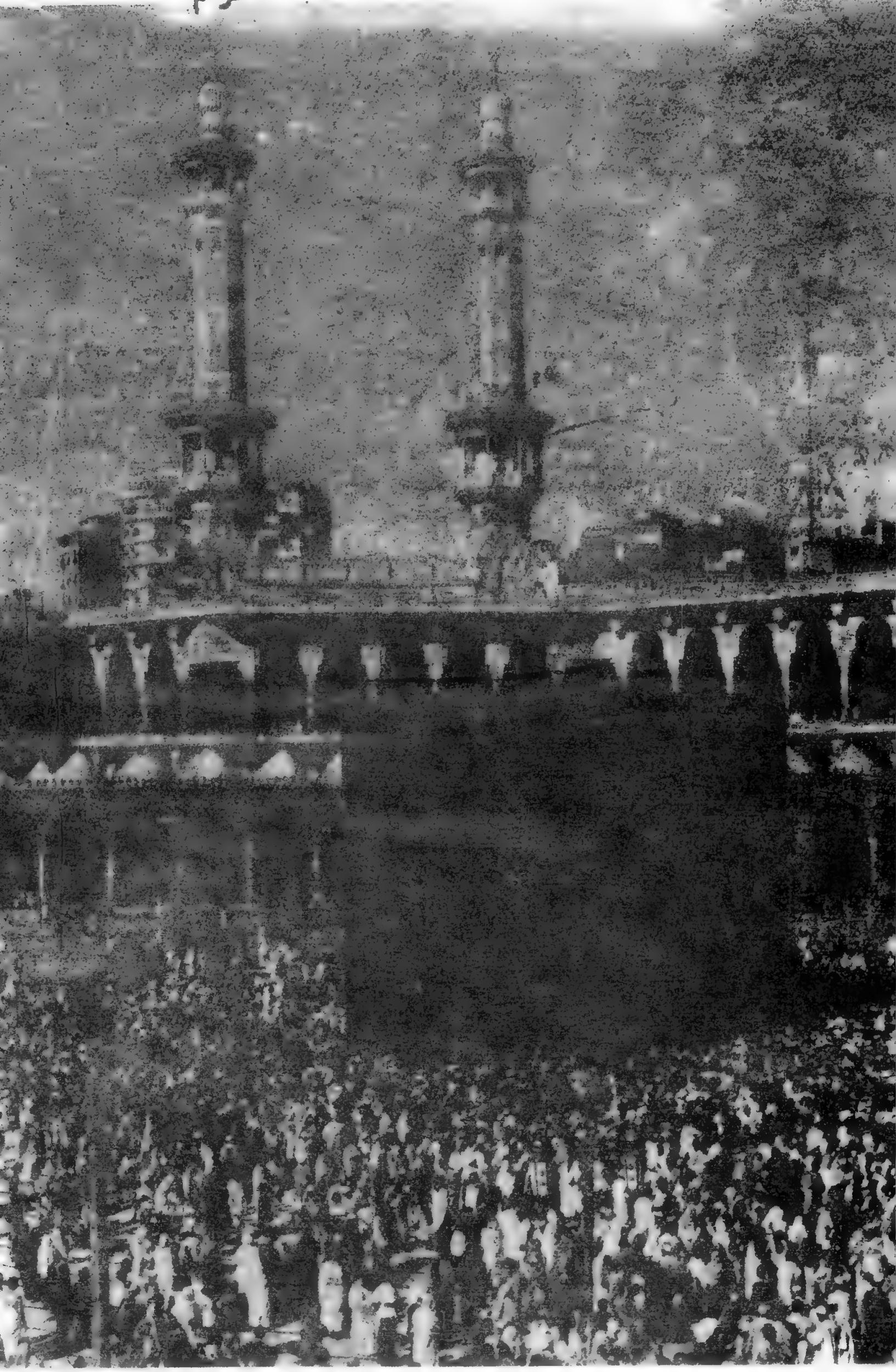
Palestine: Qods, Qobbat ol-Sakhra

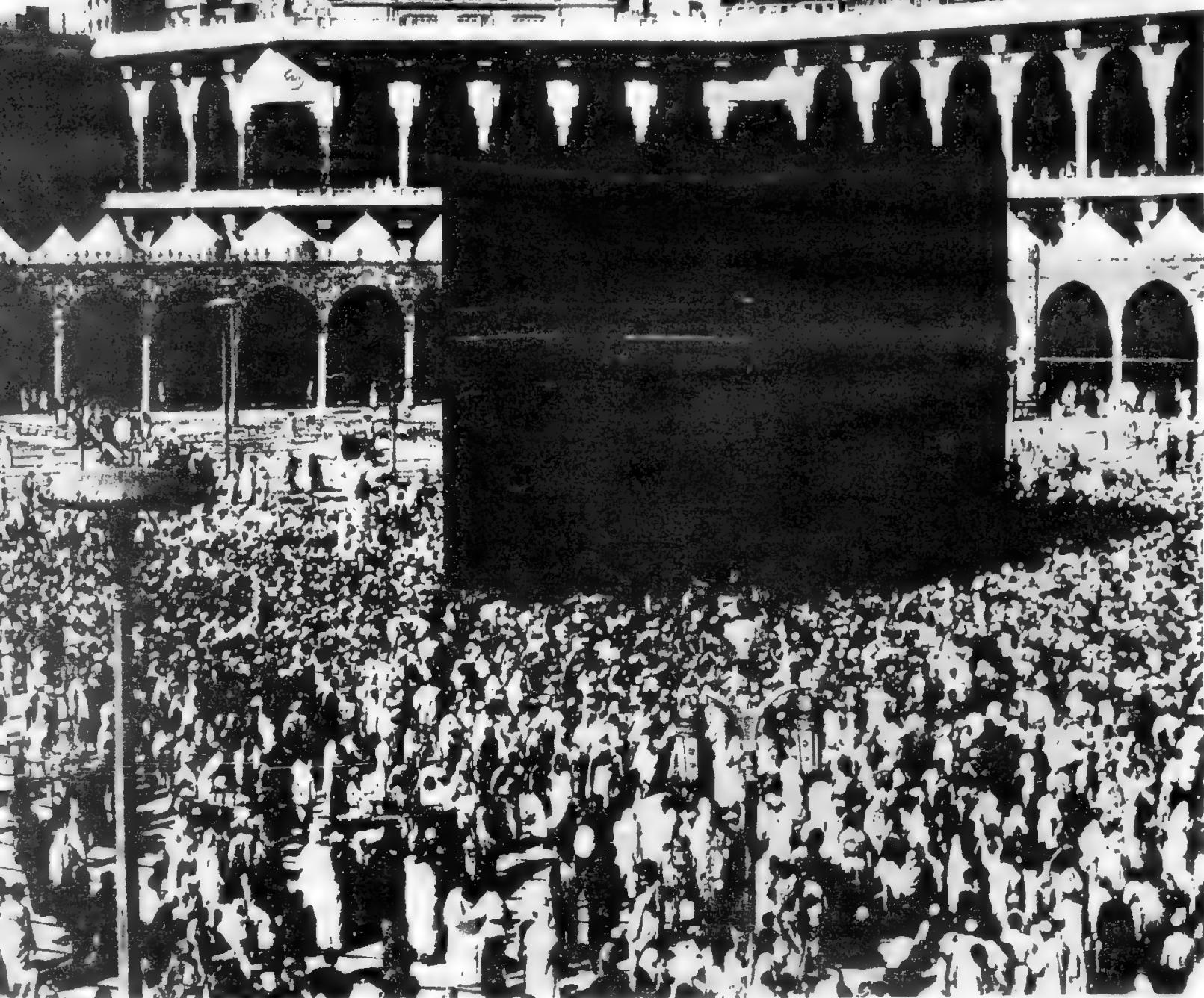
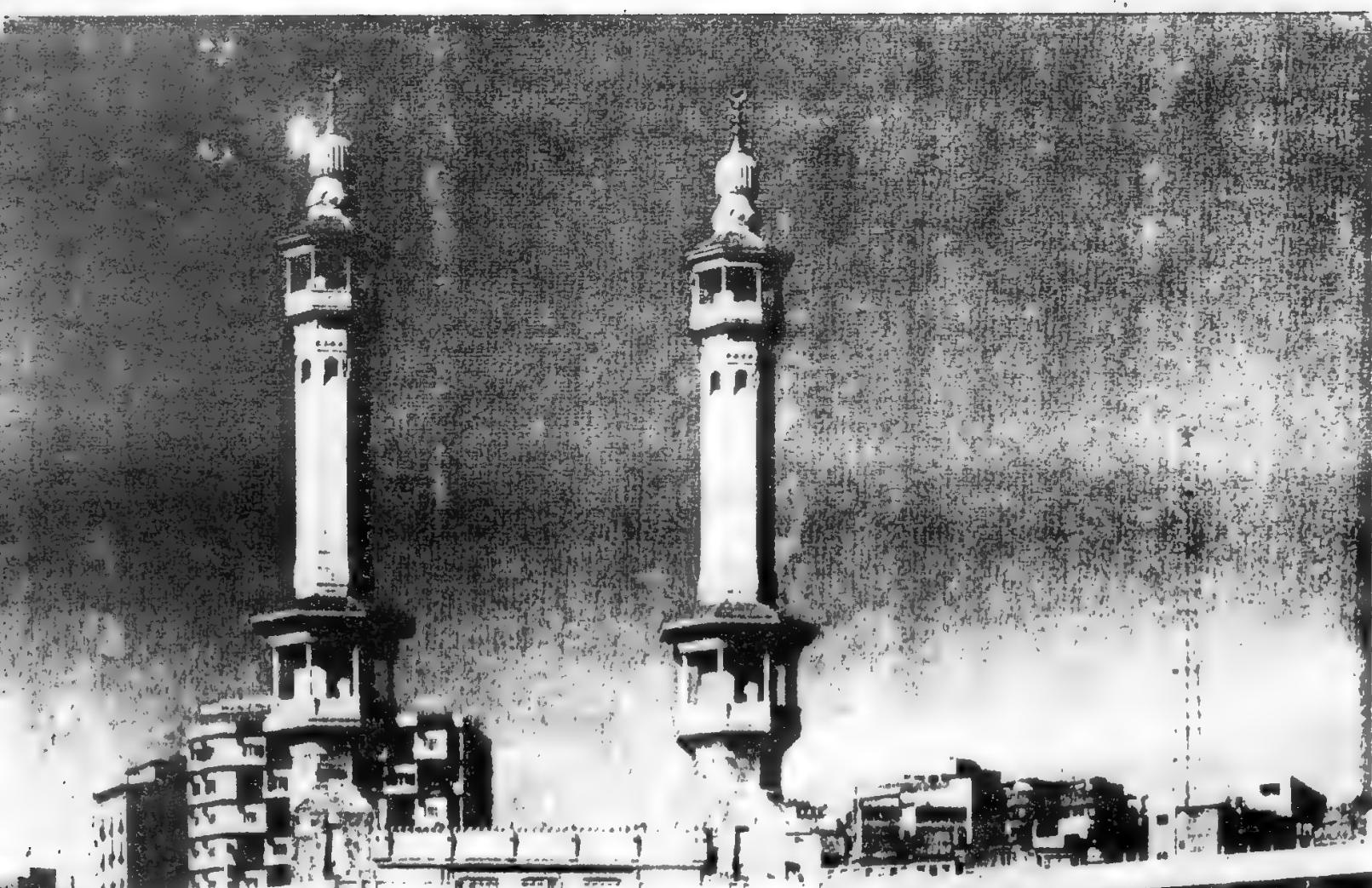

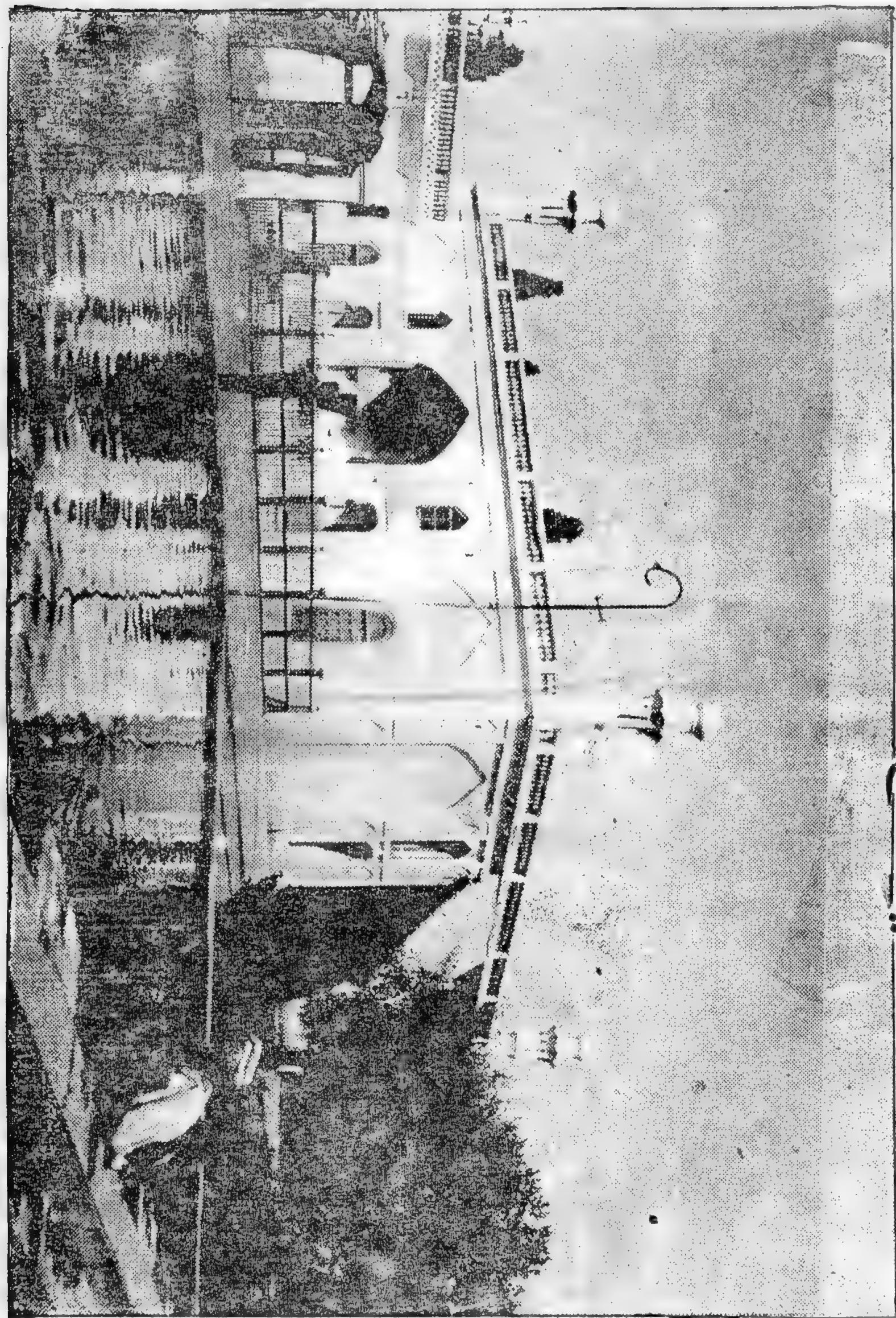
دکندها را در هر ازت در سازمانی دھال ساخته شدند از خوش

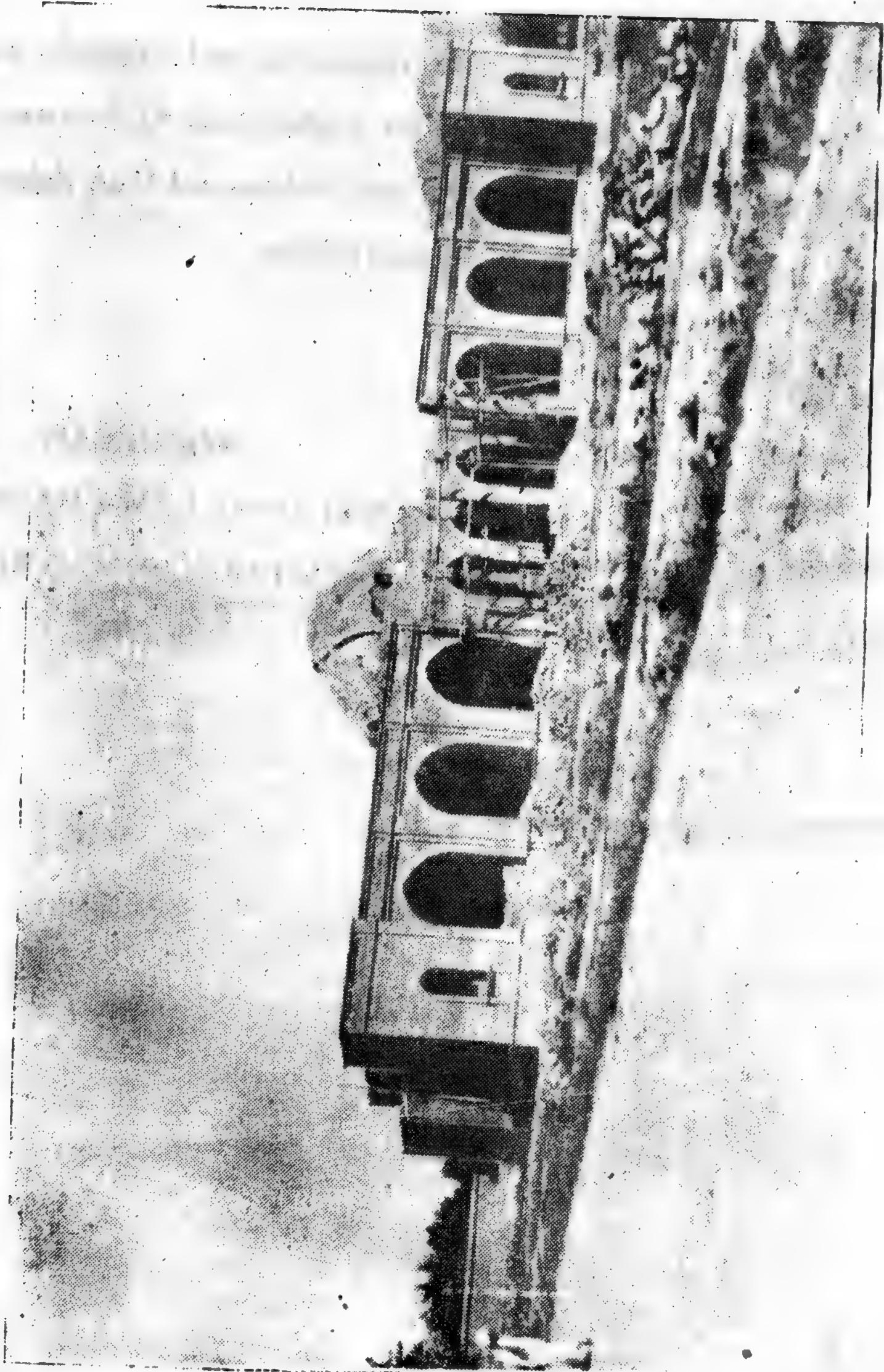
عربستان سعودي : مكة ، مسجد الحرام

دکنده ها را در نوی بنا بر مسجد

(v)

ased on geo-political analysis of Afghanistan and Afghan's, which is
the utmost need of the time, both for Afghans and Afghanistan, in the
present critical juncture of history and Mohammed Wali Zalmai, wa-
rmed and bestowed with the required caliber.

DATED.

1-04-1997.

AZIZULLAH

NATIONAL LAW CHAMBERS
FATEH MOHAMMAD ROAD,

QUETTA.

like as "KHALWAT", "KHALIFA", "KIRMAT", "ZIKAR", "FAIZ" and others. An interesting aspect of this chapter astonishes reader, when all of sudden, certain names with brief details and biographic statements of certain personalities come across, like as Professor Burhanuddin, Engineer Gulbadeen Hikmat Yar and Mulla Mohammed Umer Mujahid, leads one, to ask a question, as to how and why these names have been inducted over here without any reference to the context. Yet the said phenomena, rests with great curiosity and concern of the concerned quarters, hence to the great extent, accomplishes the main task and motive of the book.

The reader of the book, when finishes its study, faces simultaneously a sign of interogation, as to what would be the main motive behind a writing of this book. Mohammed Wali Zalmai is not stranger to the topic of religion, Sufis and their way of thinking. We feel him so conversent with the main topic of the book as a master writer in his work, DA KANDAHAR MASHAIR, however, I would sarcastically pin point, that the writer has been effected and culminated by the atmosphere, presently prevailing over Afghanistan politically and culturally.

A book under discussion and appreciation is another auddition, in an assets already given and devoted to Pashto literature by Mr. Mohammed Wali Zulmai, but I would have cherished my wish about Zulmai Sahib, if he would have been able to create and add a work

main Mosques, rather the total back ground of a single Mosque's type and style of construction and the Learned respective Imams and their dynasties, have also been written in details, which almost shows glance of social and cultural history of the famous city of Kandahar. In the instant chapter, a description of at about 38 main Mosques of Kabul city have also been made in the same style and way, like as Mosques of Kandahar. It seems that the writer has given his main thrust mainly to the Mosques of Kandahar and thereafter to keep at par the Mosque of Kabul city, the description of 38 Mosques, have made, though Kabul was city of 2 million people and Kandahar a city, hardly consisting on 7 Municipal Wards. The aspect, being observed by the writer, during description of Mosques and his discourses by quoting quotations and citings, certain authorities both in Arabic, Persian and Pashto languages, specially the verses (lines), make the writing and description, so interesting, where a reader does not feel boring. Another aspect though with special reference to the instant chapter, is the brief biographic statement of certain learned and pious families and their stalwarts, which also gives a good taste to the reader.

The last and latter chapter of the book, brings to the light, the mystic life of Islam and its four Schools of thought, with its details and the roots of the said schools of sufism have so far been, pointed out in Afghan Society and the main figures associated to the mentioned four branches of mysticism. In this chapter phrases, terms and words commonly used and known to mystic life, have also been elucidated,

it's effects on these areas. The same description followed by the philosophy of prayers in Islam and its performance and offering in Mosque.

The story of constructions of Mosques in Islam, has been narrated and ends on brief description and narration of historic and famous Mosques of Islamic world. The writer over here is absent minded about the famous Mosques of Iran, Turkey, Hind-Pak sub-continent and central Asia, which are also part and parcel of Islamic world. The digression of Islamic Educational schools, commonly known as Madrasas, has been annexed to the main theme of the Chapter and concerned phrases like as "Jamia", Dar-ul-Aloom and a Pashto phrase pohan-toon have been described with its importance as well.

The second chapter make us acquainted with certain terms and phrases of Islamic Fiqha, like as "Quran", "Umat", "Shariat", "Farz", "Sunt", "Kata", "Zina" and others suffixed by narration of four caliphs, four imams.

The main thrust of writer's pen has been made over the Mosques of historical city of Kandahar, brought in third chapter of the book. At about forty one Mosques of Kandahar city, have been introduced in this chapter, which Mosques are of famous nature. It is quite mentionable that it is not merely the brief description of certain

Mohammed Wali Zalmai. A patriot nationalist Zalmai Sahib. An arch Afghan, and Kandahari Zalmai Sahib.

The book presently in my hand, has been named as "A SHORT HISTORY OF HISTORICAL MOSQUES OF KABUL AND KANDAHAR", basically deals with quasi topic of history and culture. The book bears a preface in Arabic, commonly known amongst Afghans as Taqriz, by Mohammed Abdul Rehman Al-Kandahri, foreword in Pashto elaborating culture and civilization, and the main book consisting on four main chapters. The book has in its start a list of topics, contents, and at its bottom the bibliography has been completed. The calligraphy of the book, has been effected and made by one Syed Sirrajuddin Afghan, whose calligraphic style though new for me, is till familiar and common, as it sounds and smells as the famous style of calligraphy of our city's famous calligraphist Mr. Raz Mohammed Raz.

The theme of the book pertains to history and culture though wrapped by religious costumes, discloses the back ground and origin of Islam in Afghan soil. It pleads towards history of famous Mosques of Islamic world and Afghanistan itself. The book, since has been divided in to four chapters, hence I would like to view the said chapters through pilot glance:-

The first chapter originates from inception of Islam in Afghanistan, mainly to the people of Kandahar and Kohi Suleman and

by Mr. Zalmay as an official in bureaucracy and ascending from the place of Director to the place of secretary General, almost in Information Department, Gives him again a style of writing, not so acquainted and familiar to common man. The intellectual Zalmay further intensifies his peculiar standard of writing. While reading his works one finds a patriot, nationalist in the form of Mohammad Wali Zalmay, so much so, a Kandhrian one. Another salient feature of Mr. Zalmay's style of writing is that it does not bother about the decisions made at Kabul in 1948 or at galiat, in N.W.F.P. during latter eighties, (1990) about the style and dictation of Pashto language, generally known as modern Pashto "imla". The dialect and accent of Kandahari dialect has so far been used through out the book, which though characterizes the style of Zalmay as an individualistic, yet the individuality seems to sway over universality.

As an author, Mr. Zalmay has succeeded to prove himself as an historian of first rate in Afghanistan, which fact is evident in "MUJAHID AFGHAN", "KANDAHAR", "ZAMOOZ GHAZIAN", "DA KANDAHAR MASHAIR" and " DA AFGHANISTAN AU ROOSIA DA Siasi RAWABATU LANDA TARIKHCHA". The periphery around history revolves, around Sociology, Culture, Political Science and Literature in the glorious orchard of writings of Mr. Mohammed Wali Zalmay. The works done by the writer, coupled with public career, lead thereby and ideas cherished in the mind of the said writer, make his place in history and society, that is, A writer

basically an historian and then others. The whole of the writings made by him and books contributed to the literary and historical heritage of Modern Afghanistan, record the basic facts, and figures of Modern history of Afghanistan, hence constitute the infra-structure, of culture and geography.

It would not be out of place, to mention here, that Mr. Zalmay belongs to the pioneer group of Pashto writers of Modern Afghanistan, which consists on late Abdul Hayee Habibi, Qayyamuddin Khadim, Gul Bacha Ulfat, Abdul Rauf Be-Nawa, Noor Mohammad Tarakai, Respected Siddiquallah Rushteen, Abdul Shakoor Rashed, Ibrahim Attai, and others. The very common trait in the style of writing of all the fore mentioned writers, is that Arabian-persio and Turkish words and phrases are commonly used by them, in their respective writings, and their works are wrapped in purely eastern costumes, as the social and academic brought-up of these writers, lies in traditional Islamic-Afghan Institutions and the social and political relations of their country, towards other eastern countries, like Turkey, Iran and many Arabian countries. To sum up Arabio-persian effects are very prominent and salient over the writings of these writers, hence on Zalmay's as well.

A reader of Mr. Zalmay's books, finds that Mr. Zalmay, generally, due to the characteristic of style, depicted above, seems very difficult as far as his language is concerned. The public career adopted

FOREWORD

I have since been requested by great writer of Pashto language Mr. Mohammad Wali Zalmai, to write some paras in the form of foreword to his newly written book, 'A SHORT HISTORY OF HISTORICAL MOSQUES OF KABUL AND KANDAHAR' I do make my effort to honour his request. Actually I have not been a writer of formal type, despite the fact, keeping in view both my literary and political career, I had been in an habit of writing in Pashto, Urdu and English, as such there had been an occasion when I reduced my comments as a foreword to the book of Mr. Jaffar Khan Achakzai, in earlier eighties and afterwards, this book at the anvil of my comments.

Mohammad Wali Zalmai needs no introduction. Zalmai Sahib is a prominent writer and personality of Afghanistan, having a very lengthy sketch of public career after him. The writer, who is under description, is an author of at about dozen Pashto Books, namely "PASHTANI HASSI", "DA PASHTANI TARIKH MUFRADAT", "MUJAHID AFGHAN", "IJTIMAI SISTAMOONA (VOL. I AND VOL II)", "DA KANDAHAR MASHAIR", "KANDAHAR", "ZAMOOZ GHAZIAN", "DA KABUL TARIKHI GEOGRAFIA AU KALTOOR", "DA KABUL NOMIALAI ORAZ PANI AU ARIDAY", "DA AFHANISTAN AU ROOSIA DA SIASI RAWABATU LANDA TARIKHCHA" and others. If the numerated books are perused, we shall very soon know, that Mr. Zalmai is

EAF

NAME OF THE BOOK :

HISTORICAL MOSQUES OF KANDAHAR AND KABUL

BY

MOHAMMED WALI ZALMAI

Superviser : Engr. Abdul Latif Amiri

Publisher : Mowlana Sheer Muhammed Omerzai

Press : Sahaf Printing House

Scribe : Said Sirajuddin Afghan

Copies : 1000

Date : 1997, Quetta PushtoonKhowa

نمبر ۱۰ میون ۱۹۹۷ء۔ جمعہ ۲۲ جولائی ۱۳۷۶ء

HISTORICAL MOSQUES OF KANDAHAR AND KABUL

BY

MOHAMMED WALI ZALMAI

97- QUETTA PUSHTOONKHWA